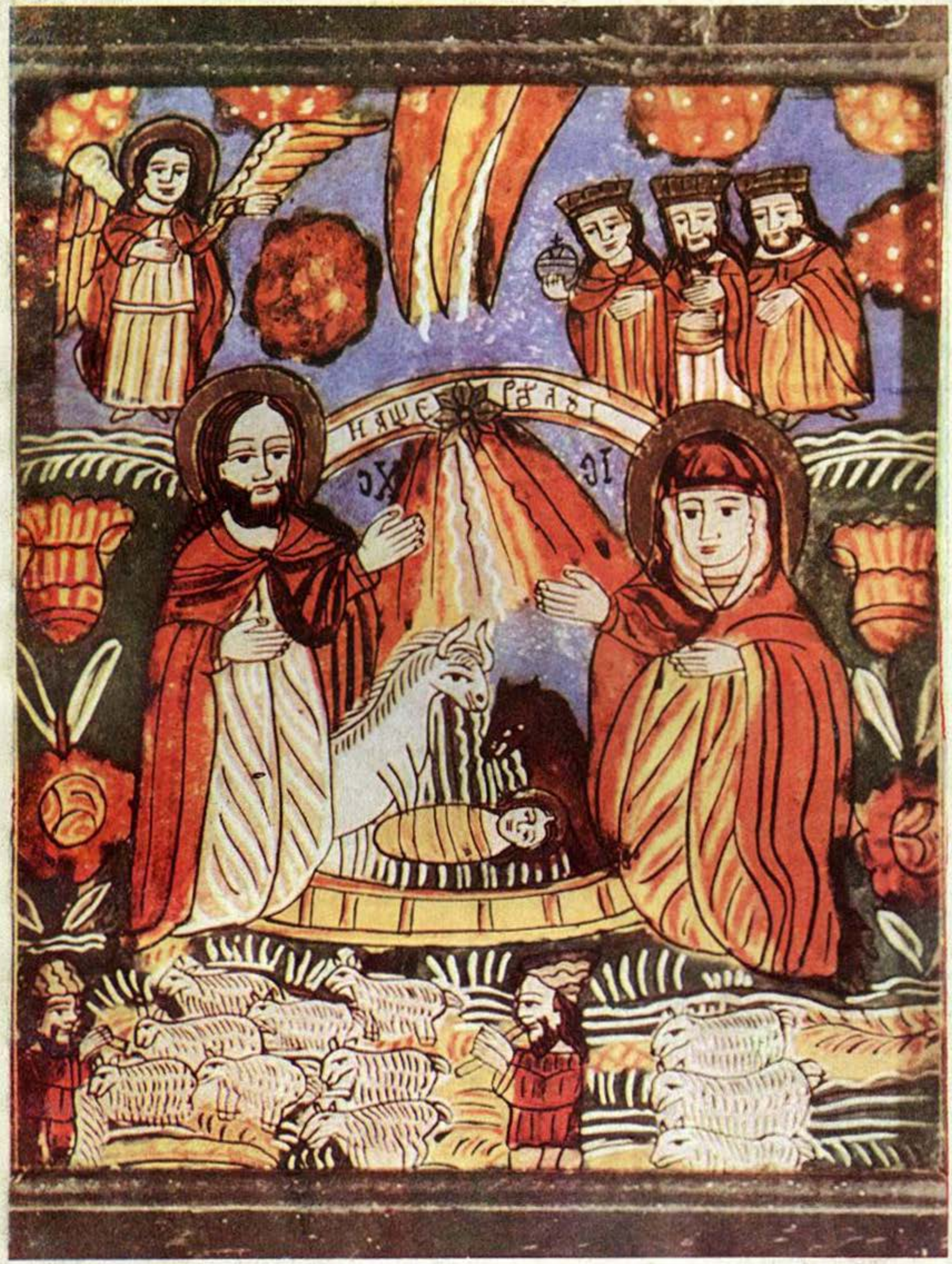

magazin istoric

SERIE NOUĂ — DECEMBRIE 1994

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVIII — nr. 12 (333)
decembrie 1994

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan (responsabil de număr)
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram, Mădălina Albu
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundaţia Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRIMERIA „CORESI" — Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Transilvania: George Uscătescu 2
Spre România viitoare: Vintilă I. C. Brătianu 5
Vizita reginei Maria la Paris şi Londra: Diana Fotescu 8
Monumentul Unirii din Cernăuţi: Virgiliu Z. Teodorescu 12
Decembrie la români: Cristian Popişteanu 13
Revoluţia română din decembrie 1989. Repere bibliografice 14
Icoana: Virgil Cândea 16
Centenar Hermann Oberth: Paul Schuster-Stein 17
1921. Noutăţi de la Ministerul de externe din Viena: D. Hîncu 19
„Reinventarea Europei": Cristian Popişteanu 23
Cine a fost A.C. Cuza?: Ioan Scurtu 24
1939. Dialog diplomatic Bucureşti-Ankara: Vasile Stoica 33
Mărturii inedite: Al. Vaida-Voevod 37
Un asasinat uitat: Radu Lobey 40
Ocnele Mari — destine întemniţate: Gheorghe Marin 42
Spania. Lovitura de stat din 23 februarie 1981: José Luis de Vilallonga 44
În Bucureşti, acum 50 ani 48
Manuel Belgrano şi independenţa Argentinei: E. Denize 52
În vremea împăratului Kangxi: Anna Eva Budura 56
Cel mai secret nume din NKVD: Pavel A. Sudoplatov 60
Al doilea simpozion ştiinţific „Istoria civilizaţiei bancare româneşti". Sistemul bancar în refacerea economiei româneşti: Mugur Isărescu, Emil Badiu, Ion Ghica, Răzvan Liviu Temeşan, Emanuel Odobescu, Şerban Bobulescu, Vasile Secăreş, Marian Crişan, Alexandru Dinulescu, Elena Petculescu, Dumitru Lungu, Gamal Abdel Halim, Constantin Dună, Radu Negrea 67
• Cărţi sosite la redacţie... 11, 59 • Rebus istoric... 47 • Dialog cu cititorii... 66

„Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați se întinde o țară mândră și bine-cuvântată între toate țările semănate de Domnul pe pământ. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat, cap d'operă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei, pe care ea ni le aduce aminte..."

NICOLAE BĂLCESCU

TRANSILVANIA

GEORGE UȘCĂTESCU,
membru de onoare al Academiei Române

Transilvania[1] întrupează sensul cel mai paradoxal al existenței românești. Paradoxal și absurd. Paradoxal și absurd apare, pentru cine parcurge istoria acestui vast fragment din complexul existenței românești, faptul că timp de veacuri, până acum în zilele noastre, i s-a putut contesta Transilvaniei de către unii adversari locul precumpănitor ce l-a avut întotdeauna în contextul firei noastre și a trecerii noastre prin lume. Când un istoric de talia lui Gheorghe Brătianu a lansat, în însuși jocul dialectic al existenței noastre istorice, replica încărcată de sarcasm și de „pathos" – o „enigmă" și un „miracol" istoric – în centrul polemicei se afla tocmai Transilvania. Nimic mai absurd, mai paradoxal, mai jignitor poate în configurația noastră istorică, decât contestarea nobleței originare, a rolului germinator de cultură și de dinamism istoric, al repetatului „leit motiv", permanent legat de prezența Transilvaniei, al „descălecării", din leagănul ființei noastre de neam, până la sbuciumatele zile de astăzi.

Vrem să înțelegem prin aceasta, că orice contestare a unei vechi tradiții românești a Transilvaniei, a rolului ei în viața noastră națională, în gestația poporului, a ideii de stat, a naționalității noastre, echivalează pur și simplu cu tăgăduirea de bază a însăși prezenței românești în lume. Fără Transilvania, o prezență românească în lume nu poartă numai o tragică mutilare, ci este pur și simplu refuzată evidenței, ontologic negată. Tocmai cu acest sentiment primordial, al evidenței istorice și ontologice, am dori să ne apropiem de comemorarea actului de mare înfrățire de la Alba Iulia... Am dori o apropiere nouă, învăluită într-o atmosferă de necesară originalitate, dincolo de scheme, de livresc, de formule. Formulele au avut, într-adevăr, ceva neverosimil, inautentic, în apropierea de Transilvania, centru dinamic, substanță nemuritoare a ființei românești. Justificările ce ne-au fost impuse de propulsorii argumentelor „istorice" ne-au obligat la o parte din formule și pe noi, ne-au ținut la explicația minoră, l-au silit poate pe unul din cei mai iscusiți fii ai inteligenței transilvane să arunce în mijlocul polemicei întrebarea mistuitoare de mituri și formule: „Unde sunt ardelenii?". Reducția fenomenologică a acestei complexe realități românești care a fost Ardealul, siluirea cronicărească a acestei splendide realități umane, au făcut ca atâtea mari valori ale Ardealului să treacă pe plan secund în umbra filologiei, a sforțărilor istoriografice și a imnului patriotic. Când adevărul este, că cea mai înaltă condiție românească a Ardealului e prefigurată de eternul leit-motiv al descălicărilor transilvane, de sinteza nemuritoare între om și peisaj, în aceste ținuturi incomparabile, de limba desăvârșit românească, de portul, de atitudinea și de accesul la mit, la artă și creație a românismului ardelean, de opera de mare universalitate și precumpănire a geniului critic, de natura iluministă a lui Budai Deleanu, de creația poetică, cea mai nobilă de la Eminescu încoace, a ardeleanului Lucian Blaga, sau de epica de o mare plenitudine românească a lui Liviu Rebreanu. Înaintea oricărui argument istoric stăruie acolo și ne mărturisește ființa, permanența dorului-dor, în care Blaga captează esența însăși a sufletului românesc...

Cu această valență a sufletului, cu această supradăruire sufletească, Transilvania și oamenii ei s-au integrat în viața românismului, mai mult decât atât, s-au proiectat de veacuri peste „Țară" și au fost trup și suflet cu Țara. În această supradăruire ei au purtat cu ei tot ce-i mai de seamă în eterna, dinamica transhumanță a dorului și a sufletului: peisajul Transilvaniei. Acelaș, care a turnat pasiune și oțel în privirea de viteaz a lui Decebal, în cărturarii în sutană, febrili de nobletea lor originară, în drum spre Roma și Viena să-și proclame „științific" dreptatea, în „delegații" lui „Supplex Libellus" și ai „Memorandumului". Peisajul a fost tăria lor de veacuri, nici o altă nație nefiind mai funciar legată de tovărășia, de vechimea și de nobletea sa cosmică...

Cu imaginea acestei frățietăți între om și natură, frățietate originară care exclude orice alt atestat de vechime și de permanență, ne apropiem azi de prăznuirea lui 1 Decembrie și a Adunării de la Alba Iulia... Pasul ne poartă în ritm simbolic, ritual. Actul de la Alba Iulia va rămâne veș-

[1] Textul pe care îl reproducem în acest număr a fost publicat în 1968, în *Destin. Revistă de cultură istorică*, Caietul nr. 17-18, cu prilejul aniversării a 50 de ani de la Marea Unire. Rațiuni impuse de spațiul pe care îl avem la dispoziție ne-au determinat să restrângem unele citate utilizate de autor, acestea făcând parte din lucrările unor autori bine cunoscuți cititorului român din țară. Am omis, de asemenea și referirile directe la cei 50 de ani aniversați, tocmai pentru a păstra și sublinia valoarea intrinsecă a acestui text, pe care îl punem pentru prima oară la dispoziția publicului cititor din România — *n.r.*

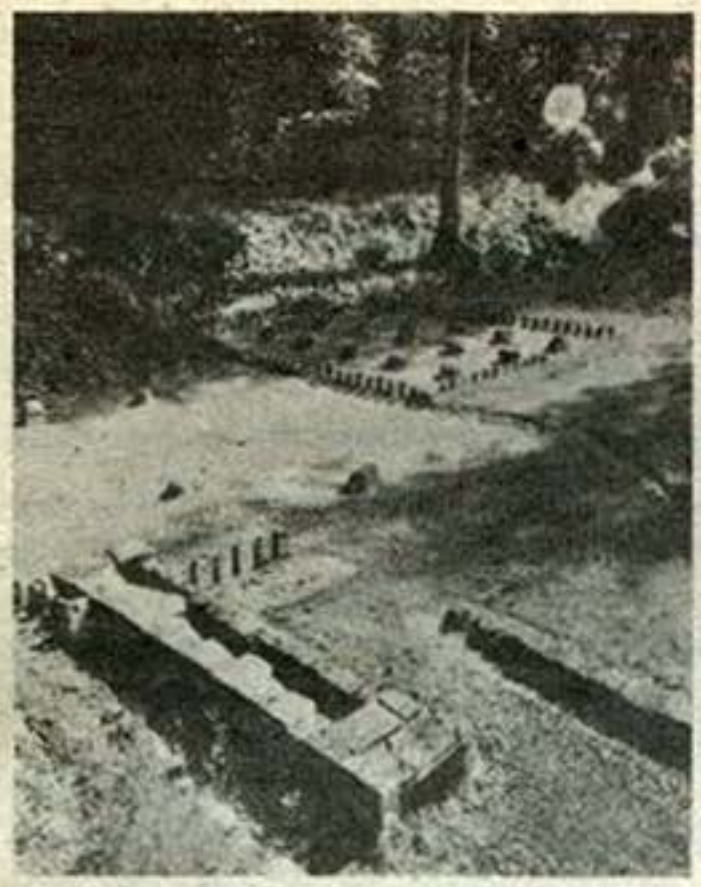

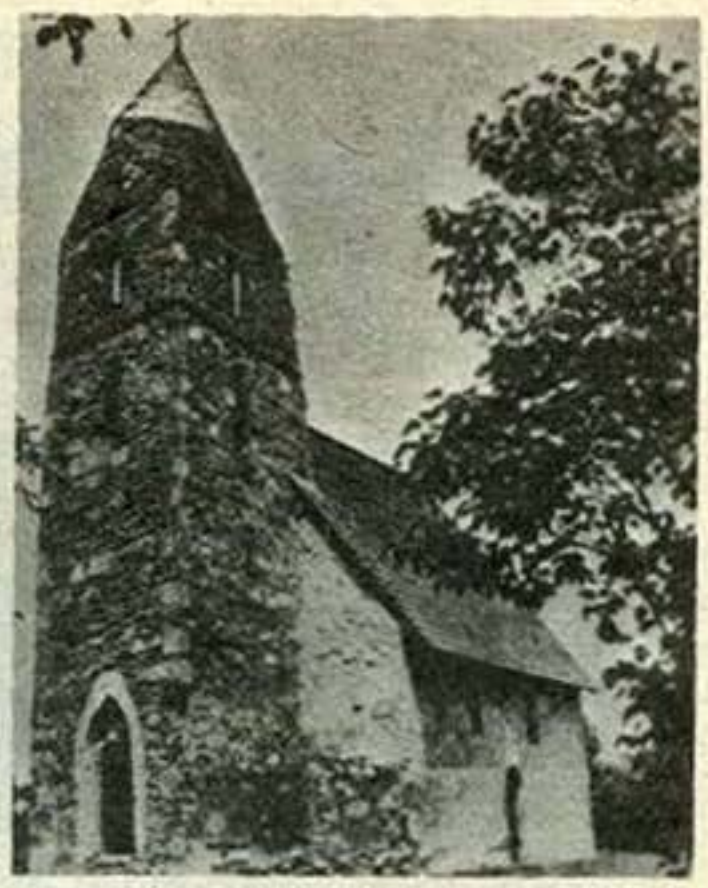

Trei momente dintr-o admirabilă sinteză creatoare: Sarmizegetusa Regia (micul sanctuar), matroană romană din sec. III (Muzeul din Deva) și biserica ortodoxă din Strei

nic o rană deschisă, câtă vreme această unitate nu va fi întreagă. Prezența noastră în fața lumii, în lume, va fi mutilată, rostul nostru într-o Europă întregită va fi diminuat, căci dacă Europa vrea să fie unitate în diversitate, acest lucru nu poate stărui dacă are în spate ciuntiri dureroase ale ființei naționale. Retrăim, deci, în extazul amintirii, momentul de atunci. Cronica se configurează măreț în istorie și cronicarul povestește, repovestește, în eternă reînnoită evocare ...La 1 Decembrie... la Alba Iulia se proclama unirea Transilvaniei cu România și unirea întreagă a tuturor românilor într-un singur corp politic și statal. Se realiza, astfel, România Mare, care altceva nu era decât integrarea, urmând aspirații milenare, unui întreg popor în hotarele sale etnice firești. Un vis străvechi, plăsmuit în război cu realitatea, din suferința atâtor generații, vis încărcat de sacrificii și de patemi, de conștiințe frustrate și de lupte sociale, politice și culturale, trăia strălucirea împlinirei. Momentul a fost, desigur, un moment de extaz, prin sensul de entuziasm pe care-l conținea și prin măreția lui spirituală. Așa îl trăi un observator străin, de o mare finețe intelectuală, a cărui proză a fost însuflețită întotdeauna de o autentică inspirație poetică: „Soldații români - scria atunci diplomatul spaniol Ramon de Basterra - ajungeau așa cum cânta cântecul, de la Nistru pân-la Tisa... Urmașii acelor *villicus* părăsite de Aurelian, își recuperau în sfârșit întregul corp politic. România, grație încăpățânării inverosimile pe care țăranul o imprimă hotărârilor lui, a fost supraviețuirea țărănească a unei provincii credincioase încă Romei. Faptul e de mirare doar pentru parada Istoriei și cortegiul ei strălucitor, care face să se uite că mai durabilă decât turnul ambițiilor e coliba lipită de glie, proteguitoare a existenței care, ca Natura însăși, nu are nevoie de strălucitor renume".

Pentru întreaga suflare românească, 1 Decembrie rămâne o dată definitivă și profund simbolică. În însăși măreția ei, în entuziasmul conținut în ea, în exaltarea plinătății ei, durează semnificația tragică a unei întregi existențe istorice. Pentru că în consumarea acestei date pare desăvârșit un efort de veacuri care implică realitatea arhetipică a Daciei traiane. Dar aceeași dată cu caracter plenar e preludiul tragic al vastelor dureri viitoare care merg de la contestarea însăși a semnificației acestui eveniment de seamă, până la mutilările materiale și morale ce păreau, în clipa de extaz, definitiv șterse din panorama istoriei. Dar această comemorare... ne apare întovărășită de noi probleme și de noi perspective. Unele de natură concretă, întrucât se referă la prezența Transilvaniei în istoria noastră întreagă și în complexul unei mari integrări europene. Transilvania a fost, de la începuturile noastre ca neam, un proiect de viață istorică fecundă și un centru de iradiație umană. O forță polarizatoare și creatoare de energii naționale dinamice. Izvor nesecat de energii românești. Loc permanent de unde au pornit și s-au repetat descălecări istorice și culturale...

Tot la Alba Iulia, Mihai trasa... un gest al destinului și proclama, printr-un act efemer și tragic, cea dintâi unire, încărcată de semnificații și de simbolism. Și în vâltoarea unei existențe, paradoxale și absurde, se adresa împăratului de la Praga, cu formula care ne cutremură și astăzi, prin îndrăzneala și prin forța ei anticipatoare: „Io Mihai Voievod al Ungro Vlahiei, al Ardealului, al Țării Moldovei". Numai cine măsoară umilințele adânci ale Istoriei noastre, poate capta măreția formulei.

Veacuri de-a rândul, poporul român din Transilvania, a cărei imensă majoritate n-a fost nicicând contestată de manipulatorii argumentelor „istorice" în care-și bazau privilegiile, a suferit cea mai grea opresiune, păstrându-și totuși, mai bine ca nici un altul, un fel de privilegiu, mai permanent și mai nobil decât oricare altul: conștiința ascendenței lui romane, unitatea lui de limbă și credință religioasă. În această conștiință își împliniră opera generațiile iluminismului transilvan. Cărturarii Școalei ardelene, în personalitatea cărora impresionează poate mai mult decât forța erudiției și conștiința intelectuală tăria cu care, credincioși unei idei, erau gata să contribuie la prăbușirea unei false ordini istorice, întemeiate pe nedreptate, pe opresiune și pe minciună. Primele generații trăiesc intens acest sentiment, aproape de marele suflu popular și iluminismul lor e o explozie care se manifestă cu tărie - amestec de milenară omenie și revoltă -, acestui suflu elementar al omului și al pământului transilvan. De aceea, în opera lor, ne atrage mai mult decât orice sentimentul de „pathos" al unui apostolat național, dar și suflul creator al unui Budai Deleanu, atât de anticipator, de autentic, de modern, deschizător obiectiv al valenței creatoare Anton Pan - Matei Caragiale - Ion Barbu. Așa cum ne atrage încă, prin actualitatea lui vibrantă, încărcată de semnificații, textul acelui *Supplex Libellus Valachorum*

pe care, puţin după tragerea pe roată a lui Horia, conducătorii transilvani l-au adresat noului dar tot atât de indiferentului „drăguţ de împărat" Leopold al II-lea...

Unirea Transilvaniei cu Patria-Mamă, consfinţită la Adunarea de la Alba Iulia..., nu închidea numai o lungă epocă a Istoriei noastre. Nu vroia numai să sigileze un Act istoric. Se vroia mai mult decât o acţiune ce-şi oprea cursul în realizarea unui ideal, o proiectare spre un viitor de mai mari întregiri. Odată cu întregirea naţională, o generaţie tânără şi optimistă, vroia să ierte suferinţe milenare şi să-şi consacre entuziasmul unor ample şi generoase acţiuni viitoare. Undeva, în resorturile ei spirituale, pulsa ideea unei Europe noi, de integrări majore, unde să dispară vechile certuri „de clochers et de boutiques, jalousies et rancunes de voisins", cum le spune Paul Valéry. Fostul ministru de externe român, N.P. Comnen, destăinuia tocmai într-o carte publicată aici la noi [în Spania], în 1957, cu puţin înaintea morţii, pasionantele avataruri ale discuţiilor dintre dirigenţii români şi unguri, în 1919, în legătură cu Uniunea, între o Românie ce-şi desăvârşise unitatea naţională şi o Ungarie învinsă. A fost acela un moment crucial, iluzia câtorva conducători şi diplomaţi. Dar momentele cruciale se repetă în istorie şi iluziile devin cumpăna realităţii. Esenţial rămâne faptul că Transilvania a fost în istorie nu numai centru de dispută între naţiuni, ci şi piatră de temelie a unor mai ample integrări. Un destin deschis integrărilor. Timp de veacuri, Ardealul a fost elementul esenţial al unităţii noastre, glas al conştiinţei noastre treze. De aceea, poate, azi la Alba Iulia are loc şi prăznuirea ideală, anticipatoare, a unei intrări a acestui turburat colţ de lume într-o Europă nouă, unită, din nou stăpână pe destinul ei... ■

Vă rugăm să ne scrieţi: ce aţi dori să mai citiţi în 1995 în Magazin istoric?

„ÎNTÂIA MARE BUCURIE..."

Colaboratorul nostru Gheorghe Ţuţui **ne-a trimis o amplă scrisoare conţinând sugestii şi comentarii de lectură pe marginea sumarului nr. 10/1994. Am reţinut câteva pasaje ce completează fericit articolele publicate de noi.**

Eliberarea Clujului — **scrie colaboratorul nostru** — a fost marcată printr-un Înalt Ordin de zi al regelui Mihai, printr-o amplă manifestare politică în cadrul căreia reprezentanţii grupărilor politice din cadrul B.N.D. au formulat puncte de vedere deosebit de interesante. Astfel, C.I.C. Brătianu, liderul Partidului Naţional Liberal, subliniind că oraşul Cluj odată eliberat „îşi reia locul pe care nu a încetat să-l aibă în conştiinţa românească", aprecia că „actul de teroare din 1940 nu a putut zdruncina drepturile româneşti asupra Transilvaniei, nici desfiinţa voinţa poporului nostru de a trăi liber şi stăpân pe pământul pe care sute de ani a suferit şi a rezistat tuturor cotropitorilor".

La rândul său, Constantin Titel Petrescu, preşedintele Partidului Social-Democrat, referindu-se la dictatul de la Viena, spunea: „Respins de conştiinţa poporului român şi de conştiinţa tuturor naţiunilor libere, va rămâne în istorie ca o tristă amintire din vremea întunecată a nesocotirii brutale a tuturor drepturilor legitime, a tuturor libertăţilor".

Lucreţiu Pătrăşcanu, în numele Partidului Comunist din România, îşi exprima convingerea că, „odată eliberat Clujul, capitala Ardealului, nimeni în lume nu ni-l va mai putea răpi".

Deşi declaraţia liderului Partidului Naţional-Ţărănesc a fost făcută la începutul campaniei pentru eliberarea Transilvaniei, ea merită să fie menţionată în acest context, prin mesajul său profund patriotic: „Eliberarea Ardealului nostru drag — spunea Iuliu Maniu — va fi întâia mare şi dreaptă bucurie a poporului român".

Şi aşa a şi fost, fapt ilustrat şi de Ordinul de zi al ministrului de război al României dat la 25 octombrie 1944, cu prilejul eliberării întregului Ardeal.

COMISIA MIXTĂ DE ISTORIE ROMÂNO-MAGHIARĂ

În luna octombrie 1994, s-a desfăşurat la Casa Oamenilor de Ştiinţă din Bucureşti, sub egida Academiei Române, sesiunea Comisiei mixte de istorie româno-maghiară.

Sesiunea a fost deschisă de prof. dr. Camil Mureşan, membru corespondent al Academiei Române, iar din partea maghiară de prof. Szasz Zoltan, preşedinţii celor două comisii.

Prima temă a acestei reuniuni a fost despre *Personalitatea lui Mihai Viteazul*, având ca referenţi pe acad. Ştefan Ştefănescu cu tema *Mihai Viteazul - personalitatea şi orizonturile domniei;* prof. Bartha Gabor, *Mihai Viteazul în istoriografia maghiară* şi prof. dr. Pompiliu Teodor, membru corespondent al Academiei Române, *Istoriografia modernă despre Mihai Viteazul.*

A doua temă a fost despre *Dezvoltarea oraşelor în Europa centrală (spaţiul geopolitic român şi maghiar) în epoca medievală şi modernă.* Referenţi: dr. Mircea Matei, *Particularităţile genezei şi evoluţiei oraşelor în spaţiul românesc extracarpatic;* dr. Paul Niedermaier, *Etapele dezvoltării oraşelor transilvane în contextul sud-est european* şi Gecsényi Lajos, *Legăturile oraşelor din bazinul carpatic cu occidentul.*

Deşi au existat şi puncte de vedere diferite, sesiunea s-a desfăşurat într-o atmosferă cordială şi colegială.

Merită subliniat faptul că această comisie se întruneşte în ultimii ani regulat.

În interviurile acordate Radiodifuziunii Române istoricii unguri au relevat că date fiind circumstanţele raporturilor bilaterale dintre România şi Ungaria, comisia mixtă de istorie este singura comisie mixtă invocată inclusiv în dezbateri la cel mai înalt nivel internaţional.

SPRE ROMÂNIA VIITOARE

VINTILĂ I.C. BRĂTIANU

Înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 (Magazin istoric, **nr. 12/1993) a deschis perspectivele unei noi dezvoltări a statului român, renașterii sale cu puterile sporite ale fraților veniți la Patria Mamă.**

Se încheia, atunci, în 1918, o epocă glorioasă în trecutul românilor și se inaugura o alta care — după cum s-a văzut din istoria acestor ultime trei pătrare de veac — avea să însemne pentru țara noastră decenii și de avânt, dar și de stagnare, de izbânzi, dar și de tragice prăbușiri.

Atunci, în anii când se consolidau — economic, politic, cultural etc. — roadele Marii Uniri, românii priveau încrezători, întrebători spre viitor. Ce ne va aduce?

În suita de reevaluări istoriografice promovată de revista noastră prin repunerea în circuit cultural a unor studii, documente, mărturii ș.a. rămase sub pulbere de timp, prezentăm acum câteva dintre gândurile lui Vintilă I.C. Brătianu (1867-1930) — fratele celui care fusese unul dintre artizanii Marii Uniri (Magazin istoric, **nr. 8/1994) — legate de trecutul și viitorul țării întregite la 1 Decembrie 1918. Ele au fost exprimate în conferința intitulată** Pentru cei mai tineri. Ce am văzut în România Mică și ce văd în România Mare, **prezentată la Ateneul Român din București la 28 februarie 1926. Atunci Vintilă Brătianu era ministru de finanțe, conferința sa având așadar — pe lângă valențele sale memorialistice, mai puțin știute în cazul acestui fruntaș liberal — și semnificațiile unei profesiuni de credință a unuia dintre cei chemați să conducă, în acea vreme, destinele României Mari. Textul conferinței a fost publicat în broșură, în tiraj mic, în același an, 1926, revista noastră reluând fragmente din ea.**

Evocând, într-o cuvântare din decembrie 1930, personalitatea lui Vintilă Brătianu, I.G. Duca amintea: „În genere, n-a fost idee de progres, în ultimele decenii, care să nu fi găsit un răsunet puternic în sufletul său de democrat sincer și fără de ostentație. În chestiunile naționale, iubirea de țară și de neam mergeau la el până la fanatism; și istoria întregirii neamului nu se va putea scrie fără ca numele său să fie pomenit cu evlavie.

Cât privește chestiunile economice, Vintilă Brătianu — continuă I.G. Duca — a avut un mare ideal: acela de a crea și întări economia națională; acela de a da poporului român încredere în puterile lui creatoare, acela de a-l pune în putința să se organizeze, să se apere și să propășească".

Să-l urmărim, deci, pe Vintilă Brătianu cu precizarea că titlul este dat de noi, iar comprimarea textului am marcat-o prin trei puncte.

Generația din care fac parte s-a născut în România robită, a trăit în România Mică și sfârșește traiul în România Mare.

În copilăria ei a cunoscut generația mare a renașterii moderne a românismului. Cei de vârsta mea au văzut încă în viață pe mulți din membrii ei. Mi-aduc aminte de casa bătrânească din Goleşti a lui Dinicu Golescu, cel ce a scris interesanta sa călătorie în străinătate și care la începutul secolului al XIX, când se închideau școlile românești, deschidea pe seama lui una în acea casă și chema la învățătură laolaltă pe copilul de boier și pe cel de sătean. Acolo am ascultat povestirile acelor strânși împrejurul bătrânei cocoane Zinca Golescu, soția lui Dinicu; ale fraților Golescu, unul fost ministru al afacerilor străine sub Alexandru Ghica Vodă, sau ale generalului Nicolae Golescu, fost locotenent domnesc la 1848 și 1866. Tot acolo ne povestea nepotul lor Costică Racovițză, soldat al lui Avram Iancu, cum făceau tunurile din trunchi de cireși sau ne arătau pavilionul în care T. Vladimirescu fusese luat la Târgoviște. Am cunoscut sau văzut pe C.A. Rosetti, pe M. Kogălniceanu, pe frații Brătieni, pe generalul Magheru, pe Ion Ghica, pe V. Alecsandri, pe Eliade Rădulescu, pe unii din elevii lui Lazăr sau din pandurii Domnului Tudor.

Astfel că aș putea zice că a trecut în mod direct sau indirect sub ochii noștri viața ce-a trăit statul și neamul nostru în cei din urmă o sută de ani...

Cei tineri de azi nu-și dau seama în destul de întunericul ce învăluia trecutul și viitorul neamului acesta în ziua când cei doi cercetași ai renașterii moderne și-au început acțiunea: unul a fost G. Lazăr, ardeleanul, care în chiliile de la Sfântul Sava a aruncat prima scânteie pentru conștiința națională-culturală a poporului nostru; al doilea, Tudor Vladimirescu, care cu pandurii săi a făcut prima trezire pentru o viață politică de sine stătătoare. Ei au fost antemergătorii, apostolii unei credințe de ale cărei roade nu-și dădeau ei înșiși seama, dar acțiunea lor era de fapt prima manifestație a instinctului de conservare și de dorință de viețuire care stăteau ascunse în sufletul neamului nostru. Astfel nu s-ar înțelege ca acțiunea lor, de o

durată atât de scurtă, să fi putut avea efecte atât de mari, dacă ea nu găsea ogorul pe care sămânța aruncată să-și dea roadele.

Lazăr, ca și Christos, prin apostolii lui, a dus mai departe acțiunea ce începea de redeșteptare a conștiinței naționale; și, de la 1818 de când el părăsește Bucureștii, până la 1859 când noul stat român este liber să își așeze o viață națională culturală proprie, acțiunea lui se întinde și poporul român învață să știe ce a fost și ce poate fi. Tot astfel și T. Vladimirescu, deși are o acțiune de câteva luni numai, el însă prin acțiunea pandurilor săi arată poporului românesc că el trebuie să năzuiască la altă viață. Înrâurirea acțiunii lui se resimte prin revoluția din 1848 în ziua unirii celor două țări surori.

In tot acest răstimp până la Unirea din 1859 s-a făcut o operă continuă de lămurire asupra drepturilor și putinței noastre de a trăi prin noi înșine și ca popor liber.

Să nu uităm că până la 1856, adică la Congresul din Paris, era nevoie să arătăm cine suntem, că suntem o națiune fiindcă ni se contesta dreptul chiar de a trăi ca atare, că suntem un popor cu un trecut care garantează viitorul; că putem fi, cum am și fost, un element de civilizație în acest colț al Europei, că avem un trecut în care am adus jertfe și contribuții cauzei europene și că putem deci revendica drepturile noastre cu capul sus. Și era nevoie de a face această operă, nu numai pentru puternicii din afară, ce hotărau dar și, din nenorocire, pentru noi înșine, care pierdusem conștiința acestui trecut.

Cei ce vor reciti publicațiile românești din perioada de la 1821 până la războiul neatârnării de la 1877/78 vor fi mirați de unele apărări, de unele manifestațiuni culturale ce trebuiau să se facă în această perioadă de lămurire pentru chestiuni care azi sunt limpezite pentru noi toți. Lazăr era fericit, ca și Eliade, că pot face o aritmetică sau o gramatică în românește, iar Șincai sau Petru Maior că scoteau de sub cenușă originea adevărată a neamului românesc. Să ne reamintim că în Consiliul de Coroană din preajma războiului din 1877 majoritatea conducătorilor noștri politici contestau dorobanțului de la Plevna putința de a se lupta pentru neatârnarea noastră...

Să vă arăt pilda ce vedeam eu însumi ca copil în orașul Pitești lângă care trăiam până pe la zece ani cu părinții mei: vorbesc de anul 1873 de când mi-aduc aminte, adică mai puțin ca o viață de om. Din această oglindire cei mai tineri vor putea judeca unde eram acum 50 de ani.

Mi-aduc aminte că ieșeam la șoseaua mare ca să așteptăm pe tatăl meu care sosea cu diligența din București sau că părinții mei plecau spre Capitală cu trăsura cu patru cai și că, adesea ori, le trebuiau trei zile pentru a ajunge până acolo unde azi ne trebuie cel mult trei ore de tren; iar la o moșie ce aveam peste Olt, nu puteam merge decât la câțiva ani o dată, fiind nevoie de vreme bună și o întreagă echipare.

Și eu vedeam diligențele românești și începutul trenurilor făcute de nemți, pe când cei dinaintea mea nu văzuseră primul tren decât 10 ani după Unire, iar poștele și ocnele exploatate de străini. Românii în acea epocă erau considerați ca incapabili să participe la această nouă viață ce începea.

Iar în orașul Pitești numai doi doctori din care unul d-rul Miller neamț. Tribunalul avea o singură secție cu un președinte și judecători care nu aveau nici un studiu juridic, iar vreo trei avocați practicieni cu studii egale cu ale judecătorilor. Ingineri și arhitecți nu erau, ci numai un singur taseron italian care, fără nici un studiu special, făcea pe tehnicianul cu cunoștințe universale. Armata română era reprezentată printr-un singur ofițer inferior de dorobanți. O școală primară și nici un liceu sau vreo școală de meserie. Dar dacă aceasta era situația în Pitești, ce să mai vorbim de profesioniști, școli ori judecători, spitale, medici la țară? Iar când mă suiam sus de pe terasa casei de la Florica și priveam lunca Argeșului, vedeam între Golești și Pitești mai multe pășuni decât arături, adică o cultură cu totul extensivă, acolo unde azi cel mai mic petec de pământ este arat și semănat.

Cercetați azi după 50 de ani cum s-a transformat viața acestui oraș. In afară de linia de cale ferată București-Vârciorova, alte două linii duc la Câmpulung și spre Curtea de Argeș, exploatate și construite de ingineri români, diligențele au dispărut, iar șosele leagă aproape toate comunele, pe când la acea epocă numai vreo 2-3 brăzdulau tot teritoriul județului Argeș. Fiecare comună are telefon și multe din ele sunt legate prin poștă rurală și telegraf cu centrul județului. Adică azi un sat are mai multe înlesniri de comunicație decât aveau Piteștii pe timpul ce reamintesc. Tribunalul are două secții cu magistrați având toți cel puțin licența în drept și la fiecare judecătorie — sunt vreo 15 în județ — atâția avocați și judecători, și cu mai multă carte, decât erau în Pitești. Două spitale mari cu secții de specialitate, cu medici distinși, cum se găseau puțini acum 50 de ani chiar în Capitală; cu patru spitale județene la țară, mai bine înzestrate decât erau cele din Pitești; cu 15 medici în circumscripțiile rurale, mulți cu dispensariile lor. Iar în locul tașeronului italian, ingineri și arhitecți diplomați cu școli superioare din țară sau străinătate sunt sau pe seama lor sau la județ, comună și la căile ferate. In locul companiei de dorobanți cu schimbul, o divizie întreagă cu artilerie mai multă decât era în acea epocă în toată țara românească, cu ofițerii de toate specialitățile. Iar cultura este reprezentată prin școli primare în fiecare comună, cu un liceu populat de băieți, altul de fete, cu două școli normale de fete și băieți, cu patru școli de meserii în Pitești și județ, în afară de seminarul și școala de notari de la Curtea de Argeș. Iar ca profesori veți găsi azi în diferite ramuri de activitate specialiști mai destoinici decât acei pe care-i găseam în acel timp în București.

In ajunul Războiului Neatârnării plecam în Capitală, unde nu găseam decât două licee și nici o școală secundară de fete, decât una profesională. Să mai vorbim de localul Liceului Sfântului Sava într-o veche mânăstire de pe malul Dâmboviței necanalizate, cu clasele joase pline de igrasie, cu profesori, unii conștiincioși dar fără cultură, alții mai învățați dar fără conștiința împlinirii datoriei.

Ce deosebire azi! Am fost acum câteva săptămâni la o serbare a Liceului Cantemir din Capitală. Localul întrece pe cel de care dispunea pe acele vremuri Universitatea, muzeu, laboratorii, ateliere, sală de gimnastică, profesori care fiecare au cultura care înainte nu se putea năzui pentru corpul profesoral universitar. Dar peste toate acestea, preocupări care nu existau pe timpul de care vorbesc pentru cultura generală și educația tineretului; sporturi, muzică, desen, excursii și altele multe necunoscute tineretului de altă dată. Era atunci o școală care abia începea și care nu găsise încă rostul ei în formarea sufletului românesc. Iar din această cauză și instrucției incomplete ce se dădea, mulți, cei mai mulți — și erau puțini acești mai mulți — trebuiau să se ducă să se adape la cultura de peste hotare, la Paris sau în liceele franceze. Pe când azi, cum este logic, massa mare a tineretului își găsește din ce în ce mai mult locul în școala din țară și numai excepțiile merg la perfecționare în afară de hotarele noastre...

In timpul în care vorbesc organizație financiară românească nu

exista. La 1873 se face prima încercare cu creditul ipotecar funciar bazat pe mutualitatea proprietarilor de moşii şi de case; abia la 1880 se înfiinţează Banca Naţională şi se normalizează circulaţia monetară, iar la 1883 Creditele agricole, prima grijă a creditului la sat. Ce departe eram acum 50 de ani de toată reţeaua financiară naţională, şi în deosebi, cine putea crede în acele timpuri că peste câteva decenii prin propria mişcare a săteanului vom avea bănci româneşti, nu numai la oraşe dar şi în fiecare sat!

Era greu de năzuit la o mişcare industrială importantă câtă vreme ea era întemeiată pe cărbunele adus din Anglia. Industria de fapt nu exista în acea epocă, petrolul era întrebuinţat numai pentru unsul carelor şi prima fabrică înfiinţată în România era cea de hârtie de la Letea după 1880, de spirt de la Clucereasa şi de postav a lui Alcaz de la Buhuşi. Până aci toată mişcarea industrială fusese reprezentată prin câteva mori, între care moara Assan de la Bucureşti care introdusese după Unire prima maşină cu aburi în ţară.

Comparaţi cu ceea ce vedeaţi la 1916. Nu am să retrec înaintea ochilor dv. ceea ce fiecare cunoaşteţi. Nimeni nu contestă că era încă mult de făcut, dar câtă uitare, câtă nedreptate şi necunoştinţă în spusele acelora care afirmau că Vechiul Regat rămăsese pe loc. Era desigur statul din Europa care rămas înapoiat prin vitregia vremurilor făcuse sforţarea cea mai de seamă pentru a câştiga locul ce merita. Numai astfel se explică prestigiul pe care el îl căpătase în ajunul războiului general.

Clăcaşul rob pe pământul său şi fără drepturi politice a ajuns să stăpânească peste 90 la sută din proprietatea cultivabilă a ţării, iar sufrajul universal îi dă atari drepturi încât viaţa politică a ţării depinde de aci înainte îndeosebi de buna lui chibzuinţă şi hotărâre.

Pilda dată mai sus cu oraşul Piteşti, cercetaţi-o fiecare dintre dv. pentru mijlocul în care aţi trăit; şi veţi putea vedea dacă am rămas sau nu pe loc.

Şi de ce insist asupra acestei propăşiri pe toate căile a neamului nostru îndată ce o parte a fost liber pe soarta lui. Fiindcă prin această propăşire trebuie să vedem pe aceea viitoare a României Mari, pe aceea de care este capabil întreg neamul la un loc şi în voie să-şi aşeze soarta după propriile lui interese şi însuşiri.

Şi nu o spun eu numai ca român dar toţi străinii care cercetează mai de aproape acest apropiat trecut sunt uimiţi de sforţarea şi adaptarea făcută de statul român de ieri. Din roadele acestei sforţări trebuie să preţuim însuşirile poporului nostru. Căci de unde s-au format în mai puţin de o viaţă de om toate elementele naţionale care participă de fapt la viaţa pe toate terenurile a românismului?

Negreşit nu numai din clasa redusă a protipendadei pe care Unirea din 1859 o găsea în cele două principate, ci ridicând elementele de valoare din masa cea mare a poporului nostru. Au venit să se adape noii culturi din Vechiul Regat şi multe elemente de peste hotare, din ţările româneşti subjugate străinilor: dar mai cu seamă au venit din păturile adânci ale poporului nostru.

Câţi din elita intelectuală de azi nu-şi găsesc obârşia lor apropiată în plugarii şi proprietarii din sate, în negustoraşii mici de la oraşe, sau în micii funcţionari, şi ei porniţi la rândul lor de la câmp? Dacă nu ar fi fost aceste însuşiri ale poporului nostru pentru cultură şi ridicare, negreşit că n-am fi putut obţine într-un timp atât de scurt putinţa de organizare naţională a Vechiului Regat.

Şi ce trebuia să avem pregătit pentru ziua când va suna ceasul libertăţii, venit într-un timp atât de scurt după propria liberare a celor două principate?

Un stat naţional unitar, cu o îndrumare corespunzătoare statului modern european, în opunere tocmai cu organizaţia anacronistă a statelor cotropitoare, un popor conştient de rolul ce-i revenea în liberarea fraţilor robiţi şi o forţă şi o autoritate suficientă pentru a dobândi pe calea armelor şi a tratatelor drepturile neamului nostru.

Avântul cu care armata română a trecut Carpaţii în 1916, tratatul de la 4 august 1916 prin care se recunoştea integralitatea drepturilor noastre naţionale, arată, oricare ar fi fost greutăţile şi slăbiciunile pregătirii noastre, că poporul român liber a ştiut când ceasul a sunat să-şi facă întreaga datorie. Iar conştiinţa naţională nu ar fi putut fi trezită, dacă şi situaţia poporului român liber nu se îmbunătăţea treptat şi nu devenea astfel încât fraţi robiţi de străini să poată năzui şi ei la dânsa. Reformele constituţionale dădeau şi celor dinăuntru şi celor din afară această asigurare a unui trai mai bun. Iată de ce ele erau o nevoie naţională indispensabilă înfăptuirii României Mari.

Am arătat ce am văzut în România Mică şi cum ea s-a pregătit pentru a-şi îndeplini rolul în ziua chemării. În judecarea ce facem însă asupra României de ieri pentru a fi drepţi, trebuie să ne reamintim şi greutăţile ce ea a avut de învins pentru a-şi aşeza drumul ei cel nou.

Este caracteristică în această privinţă prima perioadă de 20 de ani a statului român după Unirea de la 59. De fapt, deşi se împlineau fapte mari ca cele de la 1864 prin dezrobirea clăcaşilor, de la 1866 prin întronarea dinsatiei actuale şi prin adaptarea constituţiei belgiene nevoilor statului român, de la 1859 până la 1879, adică până după războiul neatârnării, am bâjbâit fără a putea găsi rostul organizării noului stat. De fapt această organizare a României Mici a început tocmai 20 de ani după Unire. Frământările politice interne, dificultăţile chiar dinastice, care au început cu Cuza şi au dăinuit şi ele până după 1870, cele financiare, încercările de înrâurire politică şi economică din afară, în deosebi în chestia concesiei căilor ferate lui Strussberg şi a Convenţiei comerciale cu Austro-Ungaria au stânjenit şi ele dezvoltarea normală a ţării. Putem şi în această perioadă fixa două perioade: una de îndoială până la 1879, alta de organizare de la această dată înainte până la războiul general; dar şi aceasta din urmă cu oarecare faze de lâncezire, care au adus reacţiuni puternice ca cele din 1901 şi din 1907.

Am insistat mai mult asupra condiţiilor de trai ale României de ieri, fiindcă situaţia grea în care ele ne puneau vin în opunere cu cele ce sunt aşezate prin înfăptuirea României Mari şi care deci ne înlesnesc analiza şi comparaţia ce vrem să facem asupra traiului pe care îl poate avea în viitor statul şi poporul român.

România Mare întruneşte pentru prima oară în hotarele ei naturale tot neamul românesc. Compusă din patru provincii până azi despărţite, ea trebuie nu numai să-şi refacă o viaţă adaptată acestor noi condiţii dar să-şi recâştige timpul pierdut prin diferitele piedici ce a întâmpinat în calea ei în aceşti din urmă 500 de ani. Trebuie nu numai să restabilim poporului nostru din provinciile dezrobite, condiţii normale de trai, dar încă pe tot să-l aducem la un nivel politic, cultural, economic şi social, corespunzător cu însuşirile lui.

Opera este grea, cere muncă multă şi timp pentru aducerea ei la îndeplinire; dar câte înlesniri găsim azi dacă vom şti să folosim noile condiţii faţă de ceea ce găseau cei de la 1859 ■

Martie-aprilie 1919

VIZITA REGINEI MARIA LA PARIS ŞI LONDRA

DIANA FOTESCU,
Muzeul Naţional Cotroceni

Pe lângă emisarii trimişi în diferite capitale europene şi în America, pentru a face cunoscute şi a susţine dezideratele României, pe lângă activitatea delegaţiei oficiale la Conferinţa de pace de la Paris, poate fi considerată vizita reginei Maria (martie-aprilie 1919) în capitalele Franţei şi Marii Britanii un act diplomatic semnificativ?

Aprecierile de care s-a bucurat acest demers al reginei au fost controversate, atât în rândul contemporanilor, cât şi al celor care au continuat să se ocupe de istoria participării României la primul război mondial. Părerile sunt împărţite şi azi, istoriografia noastră mai recentă tratând doar în treacăt sau neglijând complet acest moment. Totuşi el aparţine istoriei şi trebuie consemnat cu toate faţetele lui.

Idee fericită sau „greşală politică"?

Contemporanii au consemnat acest eveniment de pe poziţii diferite, părerile lor fiind influenţate de o serie de factori, între care amintim relaţiile încordate dintre I.I.C. Brătianu şi Take Ionescu, cele dintre liberali şi opoziţie şi chiar unele opinii divergente din cadrul Partidului Naţional Liberal (I.G. Duca credea, de pildă, că pentru o astfel de misiune era mult mai indicat regele însuşi). Opoziţia a apreciat vizita reginei drept o „greşală politică"; mai mult, Al. Marghiloman o califica drept „un joc al Brătienilor pentru a împărţi cu Coroana responsabilitatea unui insucces diplomatic, în caz când ar fi un insucces". Plin de maliţiozitate, Nicolae Iorga remarca că „influenţa personală a reginei, care câştigă prietenii preţioase, fu adusă în ajutorul lui Brătianu, care recunoştea că singur nu-şi poate atinge ţinta".

Firește, nu poate fi exclus faptul că, prin vizita reginei la Paris şi Londra, I.I.C. Brătianu a încercat să introducă un element nou în „jocul" diplomatic. Relaţiile de rudenie ale reginei cu marile case domnitoare europene, prieteniile cu diverse personalităţi, faptul că se făcuse cunoscută prin sprijinul pe care îl acordase Crucii Roşii Internaţionale în timpul războiului, erau tot atâtea elemente demne de luat în seamă. Locotenent-colonelul Henry Anderson — şeful Crucii Roşii Americane pentru zona Balcanilor — considera că în acele momente chipul României se confunda cu acela al reginei Maria. Apoi tot atât de bine se ştie că I.I.C. Brătianu fusese acela care stimulase corespondenţa reginei Maria din anii 1915-1916 cu ţarul Rusiei (*Magazin istoric*, nr. 9/1992) şi regele Angliei. Pentru şeful guvernului român raţiunea vizitei consta în atragerea simpatiei opiniei publice din cele două ţări, stabilirea de contacte şi influenţarea unor personalităţi prezente la Conferinţa de pace, în vederea uşurării activităţii delegaţiei române în susţinerea cauzei naţionale.

Pe baza lucrărilor[1] şi a materialului de arhivă consultate de noi, pot fi avansate următoarele ipoteze în legătură cu această vizită. Ideea i-a fost sugerată reginei de către contele de Saint Aulaire, ministrul Franţei la Bucureşti, într-un moment în care relaţiile delegaţiei române la Conferinţa păcii cu Consiliul Suprem al acestui for intraseră în impas. Ideea a fost susţinută de I.I.C. Brătianu şi o parte din liberali (nu şi de I.G. Duca, a cărui părere era divergentă în privinţa persoanei) şi, în sfârşit, ea s-a bucurat de acceptul şi sprijinul regelui însuşi.

În sfârşit, nu este lipsit de importanţă nici faptul că regina însăşi dovedea o preocupare mai veche cu privire la ceea ce s-ar putea numi problema reorganizării postbelice a omenirii. „Calvarul păcii" sau „Pacea cartagiană", cum au numit contemporanii Conferinţa păcii, a evidenţiat, între altele, şi preocuparea pentru găsirea unor formule înnoitoare ale diplomaţiei înseşi. Principiile de universalitate sau cele ale păcii mondiale (concretizate în 1920 prin înfiinţarea Ligii Naţiunilor) au fost sprijinite de diverse „societăţi" secrete (precum francmasoneria) sau de mişcarea Baha'i (în vogă în anii '20) şi care au trezit interesul suveranei României. Din documentele consultate de noi rezultă că în 1918, din ordinul reginei, aghiotantul său Eugen Zwiedinek, a intrat în loja masonică a Braşovului, „care avea conducerea lojilor din Ardeal", având misiunea să vadă „dacă lojile minoritare din Ardeal se pot uni cu loja naţională din ţară". Aceste contacte cu francmasoneria i-au şi adus reginei, în 1925, însemnele Ordinului „Crucea

Maria

[1] Amintim aici volumele unor publicişti şi memorialişti străini, între care contele de Saint Aulaire, Charles J. Vopicka, Frank Rattingan, Therence Elsberry, Hannah Pakula sau Mabel Patter Paggett; date interesante cuprinde şi corespondenţa reginei Maria cu Barbu Ştirbei, Joe Boyle, Martha Rooth sau Alma Spreckler şi L. Fuller; aşa cum referiri şi comentarii există şi în corespondenţa lui N. Iorga cu G. Murgoci sau în aceea a lui Al. Lapedatu sau în Arhiva lui Victor Antonescu. Lor li se poate adăuga presa de epocă din România, Franţa şi Marea Britanie.

Verde a Angliei", oferite de lordul Salisboury.

În ce privește mișcarea Baha'i (ce s-a bucurat și de simpatiile unui T. Masaryk, ale lui E. Beneș sau ale reginei Olandei), amintim, între altele, corespondența reginei Maria cu Martha Rooth și articolele publicate de suverana României în presa de peste Ocean.

Deși ar părea colaterale temei noastre, aceste informații conturează mai precis, credem noi, starea de spirit a reginei Maria înainte de a pleca în călătorie la Paris. De altfel, ele par a explica și unele din consemnările cuprinse într-un glosar de probleme întocmit de suverană, dar nedatat. Între altele, se pot citi sintagme de genul: „Cum să promovezi pacea", „Femeia și Pacea", „Libertate, Egalitate, Fraternitate", „Despre Abdul Baha și Bahaism", „A da o imagine României" etc.

Garda de onoare de la Elysée

Cu puțin timp înainte ca regina să plece din București, diplomatul britanic Frank Rattingan adresa un raport Foreign Office-ului în care sintetiza starea de spirit din diferitele cercuri politice românești cu privire la rolul politic al reginei Maria și rosturile vizitei acesteia. Două erau părerile: unii considerau că regina n-are nici o greutate în politica țării, iar alții apreciau că „regina este iubită în țară, iar în cercurile politice este privită ca un excelent ambasador și guvernul a fost bucuros să-i folosească calitățile în misiuni ca cea pe care o întreprinde acum".

În privința rosturilor vizitei, acestea erau clar definite într-o scrisoare pe care Barbu Știrbei a trimis-o reginei la Paris: „Să nu protestezi la cuvântul neoficial sau chiar incognito, pentru că odată aflată acolo, totul se va transforma într-o primire oficială".

Acum să vedem cum o vizită „neoficială" s-a transformat încă din debut într-un moment cu semnificații politico-diplomatice.

Chiar în ziua sosirii la Paris (5 martie 1919), regina a trecut cu brio primul test, în cadrul unei conferințe de presă la care au participat 40 ziariști din Franța, Marea Britanie, Italia, S.U.A., Japonia și Polonia. Ministrul român la Paris, Victor Antonescu, a rămas entuziasmat de comentariile presei franceze. *Le Petit Journal* a publicat un amplu articol sub titlul *Regina României vorbește ziariștilor despre război și pace*, reproducând, între altele, și declarația că pacea „este mai grea decât războiul. Situația este aspră pentru noi. Dacă vom face o Ligă a Națiunilor nu trebuie să uităm pe cei mici".

Imediat după sosire, regina Maria a stabilit contacte cu principalele personalități ale Conferinței de pace. A avut întrevederi cu G. Clemenceau, David Lloyd George, W. Wilson, H. Hoover, Arthur Balfour, lorzii Derby și Robert Cecill, dar și cu alte personalități politice, oameni de afaceri, militari și oameni de cultură. A avut întâlniri cu președintele Franței Raymond Poincaré, cu ministrul afacerilor externe Stephen Pichon, cu generalul Berdoulat, guvernatorul militar al Parisului, cu președintele consiliului municipal Cossigne Goyon, cu Paul Deschanel, președintele Camerei Deputaților, cu vicontele d'Harcourt și conții Amédée de Flers și de Rochefort, cu ducele de Doudeauville, marchizii de Ganay și Robert de Flers, cu ducele de Connaught, contele Ramsay, prințesele Murat și Beatrice (infanta Spaniei, sora reginei Maria), cu contesa de Noailles, cu Aristide Briand, Louis Barthou, André Tardieu și contele de Saint Aulaire, cu ambasadorii Angliei, Italiei și Japoniei la Paris, cu generalii H.M. Berthelot și Thomson, cu mareșalul Foch și amiralul Fournier, cu ziariști și alte personalități. Deși anunțată ca fiind în vizită neoficială, suverana României a fost prima regină care a trecut în revistă garda de onoare de la Palatul Elysée, președintele Raymond Poincaré oferindu-i Marele Cordon al Legiunii de Onoare, iar Academia de Belle Arte a ales-o membru corespondent.

În timpul șederii în capitala Franței, regina Maria a avut întâlniri cu reprezentanți ai Crucii Roșii Internaționale, cu numeroși oameni de afaceri și finanțe. Cei care i le-au înlesnit au fost: I.I.C. Brătianu, Victor Antonescu, N. Mișu, contele de Saint Aulaire, generalul H.M.Berthelot, Robert de Flers, colonelul Joe Boyle, Charles Vopicka și L. Fuller.

Un intermezzo londonez

Vizita la Paris a fost întreruptă de o scurtă călătorie pe malurile Tamisei. Înainte de a trece Canalul Mânecii, regina a acordat un interviu ziarului londonez *Times*, înadins pentru a spune unele lucruri pe care nu i le putuse împărtăși lui David Lloyd George, cu care se întâlnise la Paris. Adresându-se englezilor, regina Maria declarase: „Sper să trezesc interesul

poporului dv. față de poporul meu. Voi, englezii - pot să spun așa, deși într-un fel și eu sunt englezoaică - aveți un fel aparte de a privi popoarele îndepărtate de pe continent, un fel de detașare superioară. Trebuie să vă interesați serios de problemele Europei și să înțelegeți cât de mult sunt legate interesele voastre de cele ale altor popoare".

Ca răspuns la acest apel, în ziua sosirii sale la Londra, *The Times* publica un amplu editorial intitulat *Renașterea României* un elogiu al suferințelor, curajului și bunului simț al poporului român. Vorbind despre „lupta eroică dar fără speranță" a României împotriva Puterilor Centrale, în condițiile „dezertării" Rusiei bolșevice și ale spolierii resurselor sale de către trupele de ocupație, ale Puterilor Centrale, editorialul arăta că poporul român merita sprijinul englezilor, mai ales că cercurile politice din România se angajaseră să înfăptuiască reforma agrară și se dovediseră loiale monarhiei. Urând bun venit reginei României, *The Times* sublinia că oaspetele era „nu numai nepoata regelui Eduard VII, ci și regina unui stat aliat care și-a făcut pe deplin datoria, iar ca femeie a împărtășit necazurile și suferințele țării sale adoptive".

În timpul vizitei la Londra, regina a fost însoțită de I.I.C. Brătianu și N. Mișu. Iată ce nota ea în jurnalul său: Brătianu „consideră că munca cea mai bună ce-o pot face aici este să fiu în relații excelente cu familia regală". Cum s-au petrecut în realitate lucrurile? Odată ajunsă la Palatul Buckingham, a constatat că verii săi - regele George V și regina Mary - o „urmăresc cu oarecare neliniște, întrebându-se ce lucruri surprinzătoare aș putea aduce în existența lor bine orânduită". *Cornhill Magazine* a publicat impresiile sale despre vizita la Palatul Buckingham; descriind convorbirile cu George V, regina Maria reproducea chiar începutul dialogului ce avusese loc și care debutase astfel: „Încearcă să nu fii șocat. Iartă-mă dacă sunt altfel decât crezi că ar trebui să fie o regină".

Printre personalitățile întâlnite cu prilejul vizitei sale în capitala Marii Britanii amintim pe lordul Curzon, secretarul de stat pentru afacerile străine, care a dat un dineu oficial, în cadrul căruia regina l-a întâlnit și pe Winston Churchill, pe care îl cunoștea de mult și cu care avea relații de prietenie. Lordul Waldorf Astor și colonelul Joe Boyle i-au mijlocit și alte contacte. Cu prilejul prezenței suveranei României la Londra a avut loc și o recepție oficială a tuturor ambasadorilor și miniștrilor străini în capitala Marii Britanii, iar primarul capitalei britanice a oferit un dineu în onoarea reginei Maria și a avut loc și o vizită la Camera Comunelor. Ministrul român a organizat o conferință de presă la sediul Legației române din Londra. „Ambasadorul irezistibil", cum o calificase *Daily Mirror*, nu s-a sfiit să declare în acele zile: „Avem nevoie de fapte, nu doar de cuvinte frumoase". Dincolo de vorbe, frumoase ce-i drept, regina era convinsă că România avea nevoie atunci de sprijin real în dobândirea drepturilor sale firești. Lipsa unor rezultate concrete se pare că a determinat și scurtarea acestei vizite, fapt sesizat de Al. Marghiloman, care nota: „Regina n-a stat decât 10 zile la Londra, trebuia să stea 4 săptămâni. Cât a stat acolo n-a trimis decât o telegramă regelui, în timp ce de la Paris trimitea una în fiecare zi. Ce înseamnă toate acestea?".

Adevărul este că regina însăși mărturisește faptul că nu se simțise în largul ei în timpul acestei vizite și că prudența de a nu implica familia regală britanică în viesparul vieții politice îi impusese ca „pentru a vorbi oamenilor politici" să se refugieze „la Legațiunea română, pe teritoriu român".

A revenit, fără prea multe regrete, la Paris, unde activitatea era mult mai trepidantă. De aici se puteau stabili mai ușor contacte cu țara: prin scrisori, telegrame sau oameni de încredere, iată ce îi scria lui Barbu Știrbei: „Îți trimit o «notiță» pe care vreau să i-o dai regelui și pe care am primit-o de la un personaj important, care nu ar dori să-și dea numele pentru că vorbește într-o oarecare măsură «în afara curentului».

1. Guvernul britanic și cel francez au creat o înțelegere pentru a trata împreună chestiunea participării germane la afacerile petroliere din România.

2. Au convenit ca nici o țară să nu-i acorde României vreun fel de împrumut - nici pe termen scurt, nici pe termen lung -, până nu va fi reglementată problema petrolului.

3. După cât se pare, ei sunt dornici să înceapă afaceri imediat și în condiții concrete cu ambele părți, precum și să negocieze un împrumut îndată ce afacerile petroliere vor fi garantate.

Sfatul ce ni s-a dat este: România să nu arate că își dă seama sau că știe de amânare și că România va trebui să întreprindă anumite măsuri".

Între alte piese de arhivă, s-a păstrat și o scrisoare către Barbu Știrbei, în care regina vorbește despre impasul în care se afla Conferința de pace datorită relațiilor încordate dintre Aliați. „Dificul-

O mărturie a interesului cu care presa a urmărit vizita suveranei României în cele două capitale occidentale

tatea - scrie ea - constă în faptul că toţi aliaţii sunt morţi de sătui unul de altul şi nici unul nu poate fi «Franchement» fără ca altul să se amestece în vreun fel sau să se acuze unul pe celălalt".

„Am dat ţării mele o imagine vie"

Acţiunea reginei Maria n-a fost singulară. *Le Petit Parisien* scria despre faptul că „Comisia interaliată a primit succesiv pe prinţul regent al Serbiei, prinţul de Wales şi pe regina României". Iar un raport al lui Sir George Grahame către lord Curzon, referindu-se la prezenţa prinţului regent al Serbiei la Paris, aprecia că „vizita are un caracter neoficial, dar prinţul regent al Serbiei Alexandru Karagheorghevici va fi primit de preşedintele Republicii". Regina Maria s-a întâlnit ea însăşi cu prinţul regent sârb, discutând atât problema Banatului, cât şi despre o acţiune comună pentru susţinerea dreptului naţiunilor mici de a-şi hotărî singure viitorul.

Tot după întoarcerea la Paris a reginei, unul din ziarele engleze a publicat articolul *Crucea Roşie Americană ajută pe sârbi şi români:* „Ştiri primite din Paris - se arăta în acel articol - vorbesc despre regina Maria a României care a asistat la distribuirea ajutoarelor de la Crucea Roşie Americană cu trenuri ce s-au ataşat la trenul său".

La 21 aprilie 1919, regina Maria s-a întors la Bucureşti. Într-un stil concis dar sugestiv, Al. Marghiloman scria: „Multă lume la gară. Flori. Pe străde, nimeni. Frig. Regina frumoasă şi elegantă. Generalul Berthelot a oferit flori cu un compliment: la plus jolie fleur des deux pays".

Referindu-se la rosturile vizitei sale, regina consemna în jurnalul său: „Simţeam că făcusem tot ce mi-a stat în putinţă, bazându-mă în întregime pe intuiţie. Mă străduisem să înţeleg situaţiile, să lupt cu greutăţile, uneori chiar cu ostilitatea, în intenţia de a atenua orice prejudecată împotriva României. Am prezentat nevoile şi aspiraţiile poporului meu. Am pledat, am explicat şi am frânt nenumărate lănci în apărarea lor. Am dat ţării mele o imagine vie".

În ziua de 26 aprilie 1919, la Palatul Cotroceni, în cadrul unei conferinţe de presă la care au participat numeroşi gazetari, regina a făcut (vorbind în limba franceză) ample comentarii în legătură cu vizita sa, atrăgând atenţia asupra „caracterului politic al acestei misiuni". A făcut şi unele nuanţări în legătură cu poziţia regelui Ferdinand, arătând că a avut încrederea şi consimţământul său pentru această misiune. „Regele ar dori şi el să vorbească, dar e ţinut la mai multă discreţiune ca mine. Adeseori el e obligat să vorbească prin mine". Cu acelaşi prilej, a făcut şi unele aprecieri despre persoanele pe care le-a întâlnit şi cu care s-a întreţinut. G. Clemenceau „a fost cel mai aspru", dar după întâlnirea reginei cu el, Raymond Poincaré aprecia că atitudinea lui Clemenceau „faţă de România s-a schimbat mult". A explicat apoi ziariştilor că îngrijorarea cu care fusese primită de rudele sale regale din Marea Britanie se datora faptului că acolo „Curtea nu face politică".

Iată, aşadar, o succintă retrospectivă a ceea ce a reprezentat vizita reginei Maria la Paris şi Londra în martie-aprilie 1919. Privită în contextul în care ea s-a desfăşurat, o putem considera desigur un demers important în favoarea ţării şi a intereselor ei majore. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• **Ioan Scurtu, Dumitru Almaş, Armand Goşu, Ion Pavelescu, Gheorghe I. Ioniţă — ISTORIA BASARABIEI DE LA ÎNCEPUTURI PÂNĂ ÎN 1994** (coordonator: **Ioan Scurtu**).

Editura Tempus, Bucureşti, 1994, 410 pp., 2 500 lei: lucrarea analizează evoluţia istorică a teritoriului dintre Prut şi Nistru, până în 1812, momentul instaurării ocupaţiei ţariste, mişcarea de eliberare naţională, unirea Basarabiei cu România în 1918, perioada autonomiei administrative (1918-1920), istoria social-culturală şi politică în perioada interbelică, ocuparea Basarabiei de armata roşie în 1940, eliberarea în 1941 şi reocuparea în 1944, procesul de rusificare a Basarabiei.

• **Costel Balint — 1989 — TIMIŞOARA ÎN DECEMBRIE.**

Helicon, Timişoara, 1993, 147 pp. + ilustr.: experienţa trăită de unul dintre miile de timişoreni ieşiţi în stradă în decembrie 1989 contra regimului de teroare şi dezumanizare.

• **Ovidiu Bozgan — UNIVERSITATEA BUCUREŞTI — SCURT ISTORIC.**

Editura Universităţii, Bucureşti, 1994, 175 pp.

• **Valentina Filip — ACADEMIA DOMNEASCĂ DIN BUCUREŞTI (1694-1821).**

Editura Universităţii, Bucureşti, 1994, 66 pp.: lucrări apărute cu ocazia aniversării a 300 ani de învăţământ superior în Ţările Române.

• **Pavel Chihaia — FAŢA CERNITĂ A LIBERTĂŢII. 20 CONVORBIRI LA „EUROPA LIBERĂ".**

Editura „Jurnalul literar", 1992, 190 pp.

TREPTELE NEDESĂVÂRŞIRII.

Institutul european, Iaşi, 1993, 299 pp., 1 900 lei.

MĂRTURISIRI DIN EXIL.

Institutul european, Iaşi, 1994, 267 pp., 2 400 lei: un volum de convorbiri cu personalităţi ale culturii române, nuvele, evocări, portrete, confesiuni, recenzii şi interpretări, semnate de un renumit specialist în istoria culturii şi artei, ce a trăit mulţi ani dincolo de hotarele ţării.

• **Alexandru Roz — ARADUL — CETATEA MARII UNIRI** (Cuvânt înainte de acad. **Ştefan Pascu**).

Editura Mirton, Timişoara, 1993, 385 pp., 1 300 lei: o lucrare bogată în informaţii despre participarea locuitorilor oraşului la lupta de emancipare naţională şi la realizarea Marii Uniri.

• **VASILE GOLDIŞ, POLITICĂ ŞI CULTURĂ (1919-1934).**

Arad, 1993, 236 pp., 1 440 lei: lucrare editată de Universitatea de Vest „Vasile Goldiş", un omagiu adus unuia dintre făuritorii actului de la 1 decembrie 1918.

• **Vasile Niculae — O ISTORIE A SOCIAL-DEMOCRAŢIEI ROMÂNE. VOL. I** (sub egida Institutului de teorie socială al Academiei Române).

Editura Noua Alternativă, Bucureşti, 1993, 212 pp., 600 lei: geneza, doctrina şi acţiunea politică a social-democraţiei din România în secolul XIX.

MONUMENTUL UNIRII DIN CERNĂUŢI

VIRGILIU Z. TEODORESCU

În nr. 3/1994, *Magazin istoric* a publicat o suită de fotografii inedite din albumul doctorului Ion Jianu, între care şi imagini din urmă cu şapte decenii de la inaugurarea Monumentului Unirii din Cernăuţi.

Iată câteva date privind istoricul acestui monument.

În 1922, la patru ani de la unirea Bucovinei cu România *(Magazin istoric,* nr. 11/1990), un grup de iniţiativă din Cernăuţi a lansat un concurs pentru realizarea unui monument comemorativ al actului istoric împlinit la 15/28 noiembrie 1918. Din acest comitet (al cărui preşedinte era principele Carol) făceau parte istoricul Ion I. Nistor *(Magazin istoric,* nr. 8/1990), Iancu Flondor (fostul preşedinte al Consiliului Naţional Român din Bucovina) şi generalul Mircescu.

În cele două etape ale concursului au fost prezentate mai multe machete, realizate de cunoscuţi sculptori şi arhitecţi ai vremii, cum erau: Spiridon Georgescu, Iorgu Ciortan, Vasile Ionescu-Varo, Ioan C. Dumitriu-Bârlad, Horia Miclescu, Ion Mateescu, Ion D. Traianescu, Kara Mihali.

Juriul a decis să premieze macheta realizată de sculptorul Theodor Burcă (în colaborare cu arh. Victor C. Ştefănescu), încredinţându-i acestuia ridicarea monumentului, cu recomandarea să colaboreze şi cu Spiridon Georgescu.

Trebuie menţionat faptul că machetele participanţilor la concurs au fost prezentate publicului în cadrul unei expoziţii la Ateneul Român, bucureştenii având posibilitatea să se pronunţe asupra lor. În presa vremii — între altele, ziarele *Dacia* şi *Dimineaţa* — au apărut comentarii ale unor artişti plastici, critici de artă, ziarişti etc. asupra acestor proiecte.

Pentru strângerea banilor necesari ridicării monumentului din Cernăuţi a fost lansată o colectă publică, cu liste de subscripţie, cu fonduri realizate din prezentarea unor spectacole, cu donaţii ale unor instituţii şi fundaţii de binefacere etc. Dintre astfel de societăţi o contribuţie hotărâtoare a avut-o „Principele Mircea".

Inaugurarea monumentului, la 11 noiembrie 1924, a prilejuit o serie de festivităţi la care au participat regele Ferdinand I şi membrii Casei Regale, guvernul, parlamentarii, oficialităţi din întreaga ţară, reprezentanţi ai armatei, foşti combatanţi în primul război mondial, locuitori din satele şi oraşele Bucovinei. În cadrul aceloraşi manifestări, a fost dezvelit şi monumentul Eroilor din Regimentul 41 infanterie din fosta oştire austriacă, unitate alcătuită exclusiv din românii bucovineni. Monumentul se afla în incinta Cimitirului militar din Cernăuţi.

Cum arăta monumentul Unirii?

Era plasat pe o platformă pătrată din apropierea primăriei oraşului. Cinci trepte duceau la această platformă, după care alte şase trepte urcau spre o altă platformă circulară, unde se afla grupul statuar propriu-zis, şi un hemiciclu. La capetele hemiciclului, pe două borne de piatră, se aflau stemele provinciilor româneşti. Pe brâul ce lega cele două borne erau efigiile lui Grigore III Ghica (voievodul ce a plătit cu viaţa refuzul de a ceda austriecilor o parte din nordul Moldovei) şi a regelui Ferdinand I, sub a cărui domnie Bucovina revenise la Patria mamă. Alte panouri din bronz (metal din care erau executate, de altfel, şi stemele şi efigiile) reprezentau diferite scene inspirate din istoria românilor.

Monumentul propriu-zis era compus dintr-un soclu pe care se înălţa statuia unui ostaş român, în ţinută de luptă. În mâna stângă ostaşul avea un steag, iar cu mâna dreaptă sprijinea o fată care încerca să se ridice — simbol al Bucovinei dezrobite.

În spatele monumentului era plasat un bour (operă a sculptorului Spiridon Georgescu), care strivea sub copite pajura bicefală a Habsburgilor.

Monumentul Unirii din Cernăuţi a dăinuit până în anii tragici ai celui de-al doilea război mondial. După ce nordul Bucovinei — laolaltă cu Basarabia şi ţinutul Herţa — a intrat în componenţa fostei Uniuni Sovietice şi această mărturie a trecutului luptei românilor aflaţi sub stăpânire străină pentru unirea cu fraţii din patria-mamă a fost distrusă de noii stăpâni.

DECEMBRIE LA ROMÂNI

CRISTIAN POPIŞTEANU

Născut pe 25 decembrie, am avut întotdeauna senzaţia că este o lună pacifică. O lună în care predomină încântarea sărbătorilor creştineşti, ce încep cu Sfântul Nicolae şi se încheie cu zilele tainei naşterii Mântuitorului şi ale înnoirii anului.

În anii copilăriei, vremea friguroasă, gerul şi zăpada ţineau adesea oamenii în case, strada devenind împărăţia săniuţelor şi a bulgărilor albi. Pregătirile aproape sacramentale pentru sărbătorirea Crăciunului, cu alese bucate, iar pentru cei mici „grijile" colindelor, ale Stelei şi ale celorlalte datini îmi păreau să facă din decembrie luna jocurilor şi ospeţiilor fără sfârşit. O lună a marii vacanţe hibernale.

Am înţeles după mulţi ani că este departe de a fi aşa.

Am să înfăţişez cititorului cele două serii de evenimente mai de seamă întâmplate în decembrie în istoria noastră.

Rele şi bune. Bineînţeles, am selectat o parte dintre ele. Cele dintâi: în 1663 uciderea postelnicului Constantin Cantacuzino declanşează lupta dintre boierii Cantacuzini şi Băleni; în 1691 o altă crimă - de data aceasta, din porunca lui Constantin Cantemir, sunt decapitaţi Velicico şi Miron Costin; la 1769 Constantin Mavrocordat este făcut prizonier de ruşi la Galaţi şi moare la Iaşi, iar Horea şi Cloşca sunt prinşi la 1784 şi duşi la Alba Iulia; în decembrie (stil nou) 1916, armatele Puterilor Centrale ocupă capitala României (dar de unde vor pleca tot în decembrie, 1918); la 29 decembrie 1933 este asasinat de către o echipă legionară primul ministru liberal I.G. Duca; în decembrie 1941, Marea Britanie declară război României, iar ţara noastră declară război Statelor Unite; în decembrie 1946 Adunarea Deputaţilor, cu majoritatea de stânga ieşită din alegerile parlamentare măsluite din noiembrie, votează etatizarea Băncii Naţionale a României, iar la 30 decembrie 1947 ultimul rege al României, Mihai I, abdică în urma transformării ţării într-o zonă de influenţă şi dominaţie sovietică şi e silit de regimul comunist să părăsească tronul şi ţara.

Iată acum cealaltă serie: în 102, luna decembrie, împăratul Traian ia numele Dacicus; la 1369 are loc prima incursiune otomană în Ţara Românească, iar Vladislav I, ajutat de contingente ardeleneşti, o respinge, trece Dunărea şi eliberează Vidinul; la 1467 Ştefan cel Mare este victorios la Baia împotriva lui Matei Corvin; la 1596 Mihai Viteazul încheie pacea cu Poarta otomană, primind steag de domnie; Mihail Kogălniceanu ţine, în decembrie (stil nou) 1842, Cuvântul de deschidere al celui dintâi curs de istorie naţională la Academia Mihăileană; la 1848 Adunarea Naţională a fruntaşilor românilor transilvăneni de la Sibiu protestează contra „uniunii" forţate cu Ungaria; Grigore Ghica decretează desfiinţarea robiei în Moldova, în decembrie 1855; tot în decembrie 1855, Carol Davilla inaugurează Şcoala de Mică Chirurgie de la Spitalul Mihai Vodă din Bucureşti; în decembrie 1861, Cuza Vodă dă de ştire printr-o proclamaţie oficială că Unirea era îndeplinită, iar naţionalitatea română întemeiată; în 1863 domnitorul Unirii, Al.I. Cuza, promulgă legea secularizării averilor mănăstireşti, în 1864 - Codul Penal şi Codul Civil şi autocefalia Bisericii ortodoxe române şi legea asupra instrucţiunii; la 1865 are loc protestul deputaţilor români din Dieta Transilvană contra „uniunii" Transilvaniei cu Ungaria, iar deputatul Ion Raţiu prezintă împăratului, la Viena, o petiţie în care se exprima protestul faţă de alipirea Transilvaniei la Ungaria; în 1868 are loc Concertul inaugural al Societăţii Filarmonice Române din Bucureşti şi în 1869 se inaugurează oficial clădirea Universităţii din Bucureşti; la 1877, Plevna se predă, iar Osman Paşa este luat prizonier de armata română; în 1908 Ion I.C. Brătianu devine pentru prima oară prim-ministru; în 1910 la Issy le Moulineaux (lângă Paris) are loc primul zbor experimental din lume al unui avion cu reacţie, inventat şi pilotat de Henri Coandă; în decembrie 1918 se creează Partidul Ţărănesc, condus de Ion Mihalache; la 22 decembrie 1927 se înfiinţează Societatea de difuziune radiofonică din România; la 10 decembrie 1933 guvernul liberal dizolvă Garda de fier; la 14 decembrie 1955 România devine membră a ONU.

Am lăsat la urmă între evenimentele din decembrie două fapte cruciale din istoria neamului nostru: înfăptuirea Marii Uniri la 1 decembrie 1918, la Alba Iulia, şi la 22 decembrie 1989 revoluţia care a măturat într-o zi, după peste patru decenii, dictatura regimului comunist.

Dacă 1 decembrie 1918 este un capitol de istorie descifrat aproape în totalitate, 22 decembrie 1989 prezintă toate simptomele unui subiect încă foarte fierbinte. Ceea ce *Magazin istoric* a încercat să publice în aceşti 5 ani despre revoluţia română din 1989 devenită „prima revoluţie transmisă în direct la radio şi televiziune", au fost doar secvenţe ale unor acţiuni ce se dovedesc, la o încercare de analiză ştiinţifică, extrem de complexe. Suntem bucuroşi de ceea ce am făcut şi privim cu legitimă satisfacţie acel *număr special* din decembrie 1989, în format de ziar, răspândit din mână în mână în multe dintre oraşele ţării în chiar zilele revoluţiei şi a cărui rapidă elaborare dovedeşte cât era de pregătită această publicaţie pentru ceea ce avea să vină. În paginile acelei ediţii speciale semnau mulţi dintre istoricii, azi de frunte, ai acestei ţări.

Dar cunoaşterea exactă şi analiza celor întâmplate, care au schimbat din nou cursul istoriei româneşti, în sincronizare cu cel al istoriei europene, sunt încă departe de a fi începute.

O amplă bibliografie (multe dintre titlurile acelor cărţi le puteţi citi alăturat) stă deja la dispoziţia istoricului; două rapoarte preliminare au fost deja redactate - unul al unei Comisii parlamentare, altul al SRI, iar un al treilea este în curs de alcătuire; sute de ore de transmisii TV şi radio, în direct, ca şi zeci de mii de pagini de gazete sunt deja în biblioteci şi pot fi consultate.

Şi totuşi...

Scrierea istoriei revoluţiei române nu a început şi nici nu putea

încă începe. In 1994 am aniversat o jumătate de secol de la 23 august 1944, iar punctele de vedere, inclusiv ale istoricilor, sunt încă deosebit de controversate, deşi există o serie de analize pertinente care evidenţiază valoarea acestui act istoric pentru salvarea României.

Recenta prăbuşire a comunismului are, cu atât mai mult numeroase necunoscute, pe lângă o serie de aspecte evident clarificate. Istoria este complicată. Ar fi nevoie de multe dezlegări.

Scriam acum patru ani că în decembrie 1989 explozia socială a fost extrem de puternică şi neaşteptată, la nivelul sutelor de mii de oameni în Capitală şi în ţară, spontaneitatea, improvizaţia, dezordinea, panica şi modul de a acţiona au fost simultane. Dar nimeni, absolut nimeni, nu deţine nici o imagine panoramică şi nici măcar a unui singur capitol întreg al revoluţiei, dintre zecile şi sutele ce se jucau deodată.

Cred şi astăzi în acest punct de vedere. Şi adaug că 22 decembrie 1989 mi se pare mai întortocheat istoriceşte decât chiar 23 august 1944. Oricum, şi 22 decembrie se înscrie în politica faptului împlinit, devenită regulă a istoriei politice româneşti de mai bine de un veac.

Ca istorici, să nu disperăm. Să ne apucăm lucid şi metodic, inteligent şi în spiritul istoriografiei moderne, atotcuprinzător şi tenace. de descifrarea tainelor revoluţiei de acum cinci ani. Partea cea grea a istoriei s-a făcut, urmează scrierea ei, dezlegarea cât mai corectă a adevărurilor spre a putea integra marile evenimente în scurgerea istoriei, care nu a început şi nu se sfârşeşte cu noi.

Până atunci să ne amintim ce scria părintele Stăniloaie în aceste pagini în 1990: „Mulţimea de tineri şi de copii, care şi-au dat viaţa pământească pentru eliberarea neamului lor de sub tirania comunismului ateu, a impus poporul nostru atenţiei şi admiraţiei universale, făcând lumea întreagă martoră cutremurată a unui eveniment neobişnuit, de puternică manifestare a credinţei lui creştine". ■

Revoluţia română din decembrie 1989

REPERE BIBLIOGRAFICE

La cinci ani de la răsturnarea dictaturii, o cât de sumară investigaţie bibliografică evidenţiază un fapt deosebit de semnificativ: evenimentele din acel decembrie 1989 şi din lunile care i-au urmat au constituit subiectul unei nemaiîntâlnite până atunci publicităţi. Presa, radioul, televiziunea, publicişti şi istorici, scriitori, oameni politici, analişti, participanţi la evenimente au scris şi continuă să scrie despre Revoluţia română din decembrie 1989.

Prezentăm, în cele ce urmează, într-o succintă bibliografie, unele lucrări apărute în ţară sau în străinătate în anii 1990-1994, repere dintr-o istoriografie în curs de constituire. În mod fatal, lista noastră este selectivă, având în vedere faptul că nici marile biblioteci ale Capitalei nu dispun încă de totalitatea volumelor consacrate Revoluţiei din 1989, lipsind îndeosebi cele tipărite de autori şi editori din provincie şi din străinătate.

Cât adevăr, câtă informaţie, câtă mărturie relevantă conţin aceşte lucrări, abia analiza nepărtinitoare şi nepartizană a istoricilor va putea spune.

Inventarul publicat de noi pentru prima oară într-o revistă de specialitate, ca o dovadă a interesului imens pentru schimbarea la faţă a României din 1989, constituie şi o invitaţie la completarea ei de către cititorii şi colaboratorii noştri, cu alte şi alte titluri, cu alte şi alte volume, cu alţi şi alţi autori. Orice nouă informaţie bibliografică este aşadar binevenită.

• Paul Abrudan, Sibiul în revoluţia din decembrie 1989, Ed. Casa Armatei, Sibiu, 1990 • A conducator végnapjai: Romania 1989 december, Pecs, 1990 • Gérard Alban Guibert, Chronique historique de la Revolution Roumain de décembre 1989 à janvier et février, f. ed., f. l., 1990 • Ioan Alexandru, Căderea zidurilor Ierihonului sau Adevărul despre Revoluţie, Vălenii de Munte, Valea Plopilor, 1993 • Gabriel Andreescu, Patru ani de revoluţie, Ed. Litera, Bucureşti, 1994 • Vasile Avram, Zeul din labirint, Sibiu, 1989, Ed. Polsib, Sibiu, 1992 • Costel Balint, 1989. Timişoara în decembrie, Ed. Helicon, Timişoara, 1992 • Alexandru Bârlădeanu, La răscruce..., Ed. Grupul de publicaţii „Economistul", 1992 • Teodor Brateş, Explozia unei clipe. 22 decembrie 1989, o zi în studioul 4, Ed. Scripta, Bucureşti, 1992 • Silviu Brucan, Generaţia irosită, Ed. Universul şi Calistrat Hogaş, Bucureşti, 1992 • Mircea Bunea, Praf în ochi. Procesul celor 24 — 1 — 2, Ed. Scripta, Bucureşti, 1994 • Cartea albă a guvernării Roman (28 iunie 1990 - 17 octombrie 1991), f.ed., Bucureşti, 1992 • Michel Castex, Un mesonge gros come le siécle. Roumanie, histoire d'une manipulation, Ed. Albin Michel, Paris, 1990 • N.N. Constantinescu, Starea economică a României şi căile ieşirii din criză, f.ed., Bucureşti, 1992 • Viorel Domenico, După execuţie a nins, Ed. Militară, Bucureşti, 1992 • Dosare ale Revoluţiei, redacţia: Ion Arcaş, Tudor Dumitru Savu, Vasile Sălăjan, Ed. Tribuna, Cluj-Napoca, 1990 • Catherine Durandin, Nicolae Ceauşescu. Adevăruri şi minciuni despre un rege comunist (traducere), Ed. Nemo, Bucureşti, 1992 • Echipa de sacrificiu. Din culisele guvernării postrevoluţionare, 5 ianuarie 1990-5 februarie 1991, Ed. România Azi, Bucureşti, 1992 • Radu Florian, Prăbuşirea dictaturilor est-europene şi alternativele istoriei, Ed. Noua Alternativă, Bucureşti, 1993 • Eleodor Focşe-

neanu, Istoria constituțională a României (1859-1991), Ed. Humanitas, București, 1992 • Anneli Ute Gabanyi, Die unvollendete Revolution: Rumänien zwischen Diktatur und Demokratie, Ed. Piper, München, Zürich, 1990 • Grigore-Cătălin Haidău, Eroica '89, Brașov, 1990 • Hans Wolfram Hocktl, Offenheit hat überzenght: ergänzung und Fortsetzung der Studien Offene Karten und Deutschen zur NS — Geschichte der Deutschen in Südosten. Chronologie der Revolution 1989 in Rumänien, Metzingen, 1990 • Ioan Iancu, Pașaport pentru niciunde (Timișoara, decembrie 1989), Ed. SigNata, Timișoara, 1990 • Ion Iliescu, Revoluție și reformă, Ed. Enciclopedică, București, 1994 • Istoricul an 1989, red. L. Bucătaru, Ed. Universitas, Chișinău, 1991 • Însemnări din zilele Revoluției, decembrie 1989, Ed. Militară, București, 1990 • Ioan Judea, Târgu Mureș. Cumpăna lui martie, 2 vol., Ed. Tipomur, Târgu Mureș, 1991, 1993 • I.I. Lazăr, Moartea generalului Milea, Ed. Rodan, București, 1991 • Dumitru Mazilu, Revoluția furată, 2 vol., Ed. Cozia, București, 1991 • Libertate! De Roemeense Revolutie, red. Marijke Bergh, Nausicaa Marbe, Ed. Buijten and Schipperheijn, Tweede Wereld Centrum, Amsterdam, 1990 • Martor ocular. Piața Libertății Cluj, 21 decembrie 1989, album foto de prof. Răzvan Rotta, Cluj-Napoca, 1990 • Florin Medelet, Mihai Ziman, O cronică a Revoluției din Timișoara (16-22 decembrie 1989), Timișoara, 1990 • Miodrag Milin, Timișoara 15-21 decembrie '89, Timișoara, 1990 • Miracol (Publicație cu conținut comemorativ și omagial al Revoluției din decembrie 1989), fasciculele I-II, București, 1990-1991 • Cristina Nichituș, Francisc Munteanu, „Iarna tinereții mele", „L'inverno delle mia gioventu", Ed. Societății de presă Mileniul trei, Cluj-Napoca, 1990 • Personalități publice: decembrie 1989-27 septembrie 1992, Ed. Holding Reporter, București, 1993 • Aurel Perva, Cornel Roman, Misterele revoluției române: adevăruri, îndoieli, semne de întrebare, Casa de editare Răscruci de milenii, București, 1991 • Ion Petcu, Ceaușescu un fanatic al puterii. Biografie neretușată, Ed. Românul, București, 1994 • Radu Portocală, Autopsie de coup d'état Roumain. Au pays du mensonge triomphant, Ed. Calman-Levy, Paris, 1990 (ed. românească 1991) • Aderian Dinu Rachieru, Cele două Romenii?, Ed. Helicon, Timișoara, 1993 • Nestor Ratesh, Romania: the entangled Revolution, Ed. Prager, Westport, Connecticut, London, 1991 (ed. românească 1994) • Revoluția română în direct, coordonator Mihai Tatulici, vol. I, București, 1990 • Revoluția română văzută de ziariști americani și englezi, Ed. Evenimentul, București, 1991 • Carol Roman, Ultimele 100 zile nefaste: sfârșitul clicii Ceaușescu, Ed. Glob, București, 1990 • Petre Roman, Le devoir de Liberté, Ed. Poyot, Paris, 1992 (ed. românească 1994) • Al. Sauca, KGB-ul și revoluția română, Ed. Miracol, București, 1994 • Ioan Scurtu, Sfârșitul dictaturii, București, 1990 • Elisabeth Spencer, Și a mai rămas doar unul, Ed. Viitorul Românesc, București, 1993 • Ilie Stoian, Decembrie '89: arta diversiunii, Ed. Colaj, București, 1993 • Nicolae Stroescu, Pe urmele Revoluției din decembrie 1989, Ed. Albatros, București, 1992 • Titus Suciu, Reportaj cu sufletul la gură, Ed. Facla, Timișoara, 1990 • Filip Teodorescu, Un risc asumat: Timișoara, decembrie 1989, Ed. Viitorul Românesc, București, 1992 • Răzvan Theodorescu, Cele 900 de zile ale „manipulării", Ed. Tinerama, București, 1994 • Ion Țârlea, Moartea pândește sub epoleți, Sibiu '89, Ed. Blasco 2000 Mustang, București, 1993 • Ion Varlam, Noua Constituție a României față cu schimbările din Europa de est. Istorie, politică și drept, Ed. Evenimentul, București, 1993 • Vom muri și vom fi liberi, red. Doina Marian, Ed. Meridiane, București, 1990

V-AȚI REÎNNOIT ABONAMENTUL LA MAGAZIN ISTORIC?

Nu lăsați pentru mâine ceea ce puteți face chiar astăzi:
UN ABONAMENT MAGAZIN ISTORIC PE PRIMUL TRIMESTRU AL ANULUI 1995!

Vă asigurați, astfel:

- Continuitatea colecției.
- Promptitudinea primirii revistei lună de lună.
- Procurarea revistei la un preț cu mult mai mic decât la vânzarea liberă, redacția suportând — datorită ajutorului donatorilor, sponsorilor și subvențiilor primite — diferența dintre prețul unui exemplar **la abonament — 450 lei** și **la vânzare liberă — 650 lei,** începând de la 1 ianuarie 1995

NU UITAȚI!

De la 1 ianuarie 1995, prețul unui exemplar **Magazin istoric** este:

- la abonament — **450 lei (trei luni — 1 350 lei)**
- la vânzare liberă — **650 lei (trei luni — 1 950 lei)**

ICOANA

Academician VIRGIL CÂNDEA

Icoanele, reprezentări ale Divinității sau ale sfinților, au îndeplinit mai întâi o funcție de păstrare a memoriei. Pelerinii către Locurile Sfinte luau cu ei ca amintiri imagini ale unor personaje sacre, care nu aveau încă o funcție de obiecte de cult. Creștinismul timpuriu, impregnat de spiritul Vechiului Testament, excludea orice formă de venerare a reprezentărilor figurative. Dar, în același timp, tradiția creștină s-a înfățișat lumii antice ca o revelație a Cuvântului și a imaginii Divinității, ca o doctrină a Treimii și a Fiului întrupat pentru mântuirea omenirii. Imaginea, ca suport real al Adevărului, nu putea fi acceptată decât de o religie care credea în divinitatea Fiului, spre deosebire de tradiția Vechiului Testament sau de cea a Coranului, care nu admit că Dumnezeu s-a întrupat. Relația dintre Icoană și întruparea Cuvântului apare în mod clar în cuvintele Sfântului Ioan Damaschinul: „Pentru că Invizibilul, acoperit de trup, a devenit vizibil, se poate reprezenta asemănarea celui care s-a arătat".

Transmiterea adevărului creștin se face prin cuvânt și imagine. Cum tradiția doctrinală este alcătuită din dogme, adevăruri paradoxale care depășesc înțelegerea rațională, aceste adevăruri trebuie înțelese într-un mod direct și rapid. Icoanele reprezintă această cale de cunoaștere. „Vederea conduce, mai bine decât auzul, la credință", spunea Sfântul Nichifor, participant la cel de al VII-lea Conciliu ecumenic, care a formulat învățătura bisericii despre imaginile sfinte. „Ceea ce este în fața ochilor se imprimă mai puternic în suflete și, prin percepția simțurilor, își găsește locul în părțile afective". Cu două secole mai înainte, Sfântul Grigore, papa de la Roma, atribuise icoanei un rol mai modest, într-o scrisoare trimisă lui Serenius, episcopul Marsiliei: „Ea este pentru cei ce nu știu să citească ceea ce Scriptura reprezintă pentru cei cu știință de carte".

Fără îndoială că ar fi greșit să restrângem rosturile icoanelor la funcția lor didactică. Mișcarea iconoclastă, pornită în anul 726 prin edictul împăratului Leon III Isaurianul, ascundea sub expresia teologică necazuri politice imediate. Imperiul bizantin se afla în plină confruntare cu arabii, care atacaseră Constantinopolul în 717-718. Unitatea statului amenințată cerea concesii față de creștinii din Asia Mică, influențați de Islamul aflat în plină expansiune și deci ostili cultului imaginilor. Reabilitarea icoanelor s-a făcut cu greu, abia în 843, când s-au confirmat hotărârile luate la cel de al VIII-lea Conciliu ecumenic din 787. De atunci încolo arta icoanelor s-a putut dezvolta în libertate, în funcțiunile ei multiple: mistice, liturgice, didactice și estetice.

Perioada secolelor IX-XI — numită renașterea macedoneană — a fost vârsta de aur a iconografiei creștine, când perfecțiunea execuției s-a întâlnit cu rigoarea conținutului spiritual.

Prin concepția, cât și prin detaliile sale, icoana poate să redea cele mai fine nuanțe ale doctrinei creștine. Se citează adesea, în legătură cu acest aspect, scena Învierii. Obligați să nu zugrăvească scene imaginare, *zographoi-i* epocii se supuneau strict acestei tradiții, nepermițându-și să reprezinte o scenă la care nimeni nu asistase. Într-adevăr nimeni nu l-a văzut pe Cristos înviat: soldații care păzeau mormântul dormeau un somn greu. Piatra tombală nu se mișcase. Înviind în corpul său de slavă, imaterial, Iisus a traversat giulgiul, piatra și, apoi, ușa, când s-a arătat apostolilor. Miroforele au fost primele care au primit mărturia *Învierii* prin intermediul îngerului care le-a spus: „Iată locul unde zăcea Iisus". Îngerul a fost cel care a răsturnat piatra și a arătat femeilor sfinte giulgiul gol. Această reprezentare este frecventă în iconografia greacă, rusă și balcanică. Maria-Magdalena, care îl întâlnește pe Iisus și îl confundă cu grădinarul, are a doua dovadă a Învierii. Este scena din *Noli me tangere*.

În arta creștină a Occidentului, scena a suferit modificări produse de o pierdere a sensibilității față de dogmă, de o nevoie de a raționaliza, treptat, iconografia. La începutul secolului XVI, Dürer, care îl reprezenta pe Cristos ieșind din mormânt, mai știa că el trecuse prin piatra tombală. Urmașii săi însă ignorau acest lucru; la ei, piatra trebuia răsturnată.

Frumusețea icoanei nu poate supraviețui fără spiritul doctrinar care îi dă viață. Frumusețea formei încercase, multă vreme, să atingă inefabilul realităților reprezentate. Când aceste realități sunt ignorate, forma nu mai are ce îmbrăca. Ea încearcă în van să se salveze urmând pe viitor exigențele gustului artistic profan. Nu îi mai rămâne icoanei decât funcția de obiect de cult, care se lipsește adesea de frumusețe. Arta a trădat rolul său de interpretă a adevărului. Urâțenia decorației contemporane a bisericilor este o dovadă grăitoare.

Icoana populară din secolele XVIII-XIX a mai prelungit frumusețea acestei arte prin mijloace simple, dar foarte expresive, din tradiția picturală folclorică. Decăderea artei populare, sufocată, falsificată de imagistica urbană, a răpit icoanelor ultimele forme de expresie autentică.

Fascinați de exotismul și vechimea acestor imagini, colecționarii contemporani se înconjoară cu aceste venerabile creații. Datorate pietății, interesului științific sau estetic, colecțiile generează consecințele obișnuite ale integrării vechilor arte religioase în viața modernă. Smulse din ambianța lor originară, icoanele sunt reduse azi la o simplă funcțiune decorativă sau documentară. Între criteriile care prezidează comerțul cu icoane, cel spiritual este complet ignorat. ■

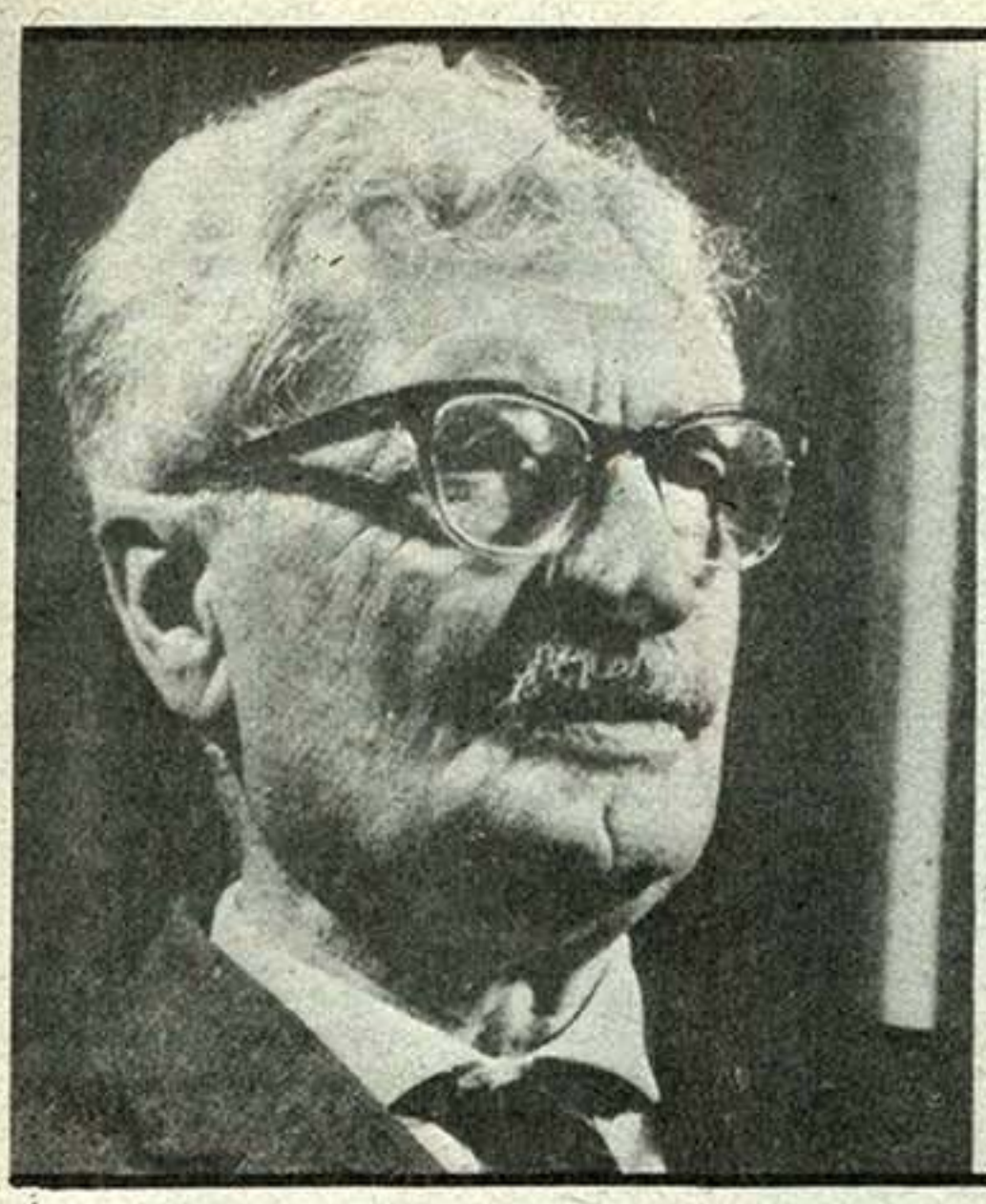

Centenar Hermann Oberth

UN BUN SAS TRANSILVĂNEAN

PAUL SCHUSTER-STEIN

● Singurul român din Muzeul spaţiului de la Washington ● În 1923, drumul spre astre era deschis ● Oglinda cosmică şi cosmonava electrică ● Prima rachetă cu combustibil lichid din lume s-a înălţat de la Mediaş

În 1924, la bicentenarul naşterii filosofului de la Königsberg, Immanuel Kant, Ion Petrovici scria: „Dacă germanii îl pot invoca cu mândrie în rivalitatea lor intelectuală cu alte popoare, omenirea toată la rândul ei poate să-l invoce ca o izbândă a năzuinţei sale de-a se depăşi pe sine". Aceste cuvinte se potrivesc întru totul, acum la centenarul naşterii sale, şi savantului Hermann Oberth (1894-1989), despre care istoricul sas Otto Folberth scria în 1932: „Genialitatea realizărilor lui Oberth mi se impune, în primul rând, prin aceea că ele s-au născut în Transilvania". Iar academicianul Elie Carafoli remarca: „Savanţii şi inginerii români îl cinstesc şi îl admiră pe Hermann Oberth ca pe unul dintre cei mai mari oameni de ştiinţă ai omenirii şi, totodată, ca pe unul dintre cei mai înzestraţi compatrioţi ai noştri".

La rândul său, celebrul Wernher von Braun discipol al lui Oberth şi părinte al rachetei purtătoare americane „Saturn V" şi al programului spaţial „Apollo", care a dus primul om pe Lună, rezuma imensa contribuţie a profesorului său în cuvintele: „Hermann Oberth a fost primul care, în legătură cu ideea unui zbor cosmic real, a pus mâna pe rigla de calcul, elaborând concepte şi proiecte de construcţie pe bază de calcule numerice".

Să rememorăm câteva momente principale din viaţa savantului, originar din România, a cărui contribuţie la dezvoltarea zborurilor cosmice Magazin istoric **a prezentat-o în nr. 12/1985.**

S-a născut la 25 iunie 1894 la Sibiu, într-o familie de intelectuali saşi, tatăl, dr. Julius Oberth, fiind un chirurg apreciat, iar mama sa, Valerie, era fiica poetului şi gânditorului progresist Friedrich Krasser. În 1896 părinţii săi se mută la Sighişoara, unde, în 1900, la vârsta de şase ani, copilul Hermann începe şcoala elementară.

Deja la şapte ani îşi concepe un „caiet de inventator". Din anul 1904 urmează Gimnaziul „Teutsch" din Dealul Cetăţii. În vacanţa de iarnă 1905-1906 citeşte cărţile *În jurul Lunii* şi *De la Pământ la Lună* de Jules Verne, lectura lor captivându-l. De atunci ideea zborului cosmic l-a pasionat în aşa măsură încât a rămas strâns legat de destinul său.

Tot din lectura unei scrieri de anticipaţie, i-a venit o altă idee genială: hidrogenul şi oxigenul ar putea fi lichefiate şi ejectate, formând un jet reactiv continuu. Aceasta a fost noua idee deschizătoare de zboruri cosmice. Hermann Oberth împlinise atunci doar 16 ani. Doi ani mai târziu —, răstimp în care s-a preocupat de calculele de zbor ale rachetei —, în luna mai 1912, Oberth trece examenul de bacalaureat. În mintea sa ideile deja se cristalizaseră: racheta cu combustibil lichid era tehnic realizabilă, iar omul putea suporta starea de imponderabilitate.

Deşi obsedat de realizarea rachetei, Oberth a plecat în toamna anului 1913 la München, pentru a studia medicina. Ulterior, a trecut la fizică, descoperindu-şi vocaţia şi menirea sa adevărată. Izbucnind primul război mondial, s-a întors în Ardeal. Este trimis, ca toţi colegii lui, pe front, fiind rănit în 1915 şi, drept urmare, repartizat lazaretului pentru rezervişti din Sighişoara. Astfel are posibilitatea să aprofundeze medicina, cunoştinţele acumulate fiindu-i de folos mai târziu în experimentele şi cercetările sale de medicină spaţială.

După război, reia studiile de fizică, mai întâi la Cluj, apoi din nou la München, la Göttingen şi Heidelberg. Ca student, transpune în formule şi desene tehnice întreaga teorie a rachetelor. Astfel, în 1922, manuscrisul este gata şi-l înaintează la Heidelberg ca lucrare de doctorat, dar este respins. Apoi Oberth încearcă pe rând la patru edituri din Germania să-l publice sub formă de carte. Nu reuşeşte, dar nici nu cedează. Ce n-a fost posibil în Germania, se realizează totuşi la Cluj. La 18 mai 1923, pe baza lucrării *Racheta spre spaţiile inter-*

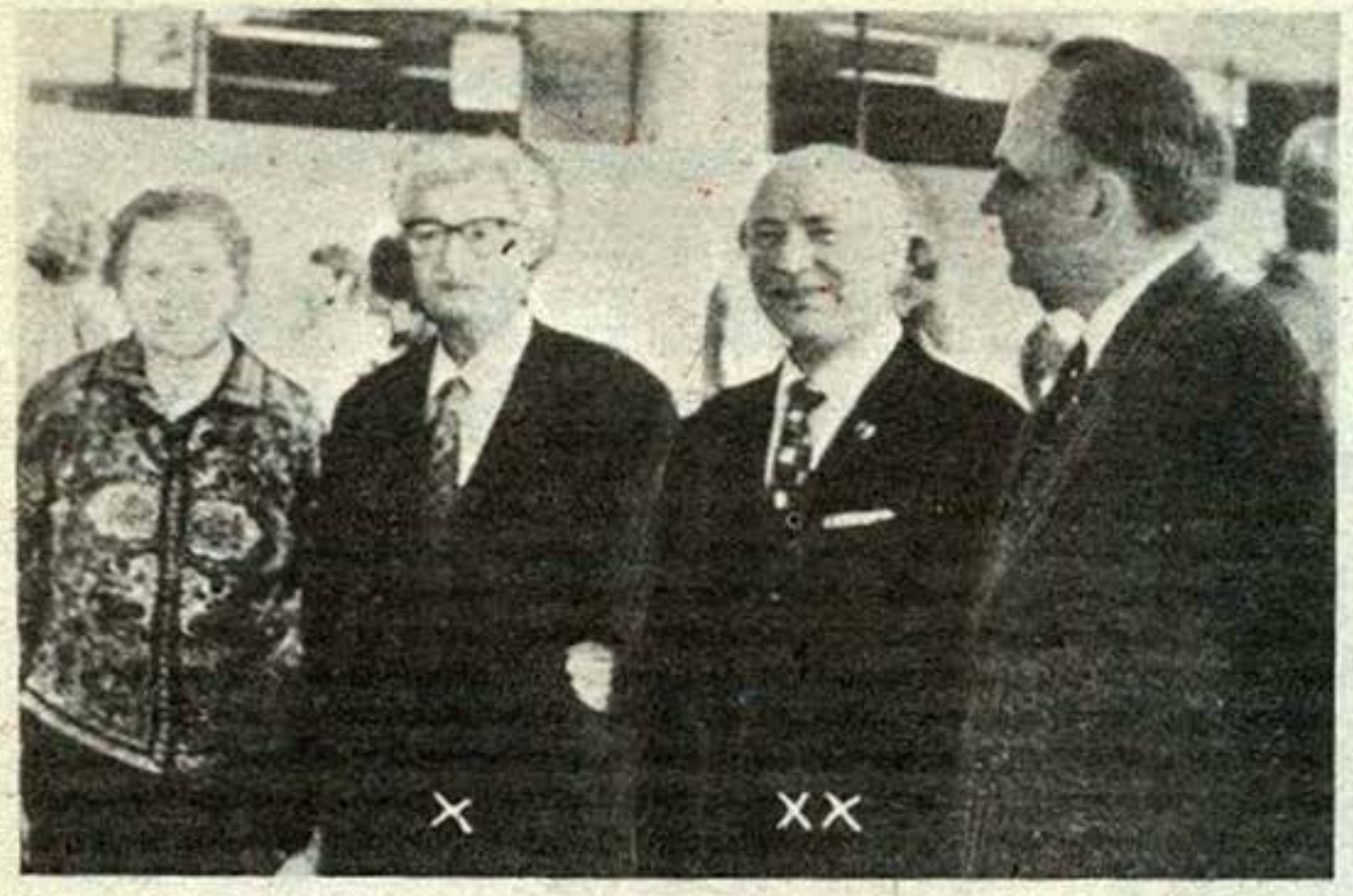

Otopeni 15 iunie 1972. Hermann Oberth (x), împreună cu soția, sunt întâmpinați de acad. Elie Carafoli (xx), și acad. Radu Voinea

planetare, Universitatea din Cluj i-a decernat titlul de profesor de fizică, ceea ce a fost prima recunoaștere a operei sale de pionierat.

După aceea și editura Oldenbourg din München s-a arătat dispusă să publice lucrarea, cu condiția ca autorul să suporte costul tipăririi. Datorită ajutorului soției sale — se căsătorise la 6 iulie 1918 cu Mathilda Hummel, croitoreasă de mode din Sighișoara — cartea a putut să apară: ea a avut un răsunet mondial. Despre valoarea acestei lucrări avea să se pronunțe mai târziu chiar renumitul constructor de rachete Wernher von Braun, citat la început: „Ea reprezintă fundamentul științific pe care s-a sprijinit dezvoltarea tehnică a astronauticii până acum. Hermann Oberth descrie cu luciditate profetică toate elementele de bază ale marilor rachete din zilele noastre, care adesea sunt considerate de autorii contemporani drept invenții ale ultimilor ani. Pe lângă aceasta, el elaborează o bază teoretică pentru principiul și sistemul de funcționare al rachetelor cu combustibil lichid și pentru metodele de pilotare".

Hans Barth, biograful lui Hermann Oberth, arată că acesta a avut, dintre toți contemporanii săi, „cea mai cuprinzătoare și mai profundă viziune asupra rachetotehnicii și zborului spațial", prezentând sub formă sintetică cele patru premise cuprinse în cartea sa: 1. Există posibilitatea de a se construi aparate care să se ridice deasupra atmosferei terestre; 2. Aceste aparate pot chiar părăsi zona de atracție a Pământului; 3. Cu asemenea aparate oamenii pot călători în spațiul cosmic fără a-și periclita viața; 4. Construirea și exploatarea unor astfel de aparate poate fi rentabilă din punct de vedere economic.

Meritul deosebit al lui Hermann Oberth constă tocmai în faptul că de la început și-a dat seama că zborul cosmic nu este doar posibil, ci și eficient din punct de vedere economic.

La sfârșitul anului 1924, Oberth se mută la Mediaș, unde predă fizica și matematica la Gimnaziul „Stephan Ludwig Roth". Aici a început să lucreze, din 1925, la cea de-a doua carte, *Căile navigației spațiale* care avea să apară în 1929. În această lucrare prezenta două idei tehnice noi: oglinda cosmică și cosmonava electrică. Cartea a fost distinsă chiar în anul apariției cu premiul astronautic internațional „REP-Hirsch", instituit de Societatea Franceză de Astronomie.

Trei ani mai târziu, în 1932, cu ocazia unei audiențe la regele Carol II, Oberth a solicitat sprijin material în vederea efectuării unor experiențe la școala de pilotaj din Mediaș. Ajutorul n-a fost acordat, în schimb a obținut aprobarea de a efectua experimentele în școala respectivă, despre care chiar Oberth mărturisea: „În paralel am făcut experiențe cu rachete mai mici, în 1935 prima mea rachetă cu combustibil lichid înălțându-se efectiv în văzduh".

Astfel orașul de pe Târnava Mare, unde Oberth era poreclit „Oberth-Lună", poate fi privit, fără exagerare, drept „un leagăn al astronauticii".

În 1938 Hermann Oberth invitat la Viena și-a dat însă seama că scopul nu corespundea nici cu viziunile sale de savant, nici cu convingerile morale. De la Viena, în 1940 este transferat la Dresda, și orice încercare de a se întoarce, în timp de război, la Mediaș, deveni imposibilă. Dimpotrivă, în iulie 1941, este obligat să meargă la Peenemünde, unde, la acea dată, realizarea rachetei militare germane era încheiată. Profesorul Oberth asistă doar la unele experiențe de lansare, efectuate ulterior. În 1943 se stabilește la Reinsdorf, lângă Wittenberg, iar din 1945 până în 1948 a fost nevoit să lucreze ca grădinar. În 1948-1950 se află în Elveția, întocmind expertize de specialitate, iar în perioada 1950-1953 în Italia, în cadrul marinei italiene, experimentând racheta sa, concepută în 1935 la Mediaș, cu combustibil solid pe bază de azotat de amoniu. În 1953 se întoarce la Feucht, o localitate lângă Nürnberg, unde se stabilise cu câțiva ani în urmă cu familia sa. Aici lucrează la noua sa carte *Oameni în spațiul cosmic*, care avea să apară în 1954 și să devină cea mai tradusă carte a lui Hermann Oberth, cunoscând versiuni engleze, franceze, japoneze, italiene, spaniole, olandeze etc.

În perioada 1955-1958, profesorul Oberth lucrează la Huntsville în S.U.A., fiind invitat de fostul său elev Wernher von Braun. Revine în 1958 la Feucht și scrie cea de-a patra carte a sa *Automobilul lunar*, apărută în 1959. După o scurtă ședere în 1960 în S.U.A., se retrage definitiv, pensionându-se în 1962.

Potrivit celor relatate de dr. ing. Hans Barth, prietenul și biograful savantului, un eveniment de neuitat a fost pentru pionierul astronauticii revederea vechii sale patrii în 1972, după o absență de 34 de ani, fiind de două ori (1972 și 1974) oaspetele Academiei Române. În 1972 i-a fost decernat și titlul de doctor Honoris Causa al Universității din Cluj. Astfel, într-un film biografic pe care emisiunea în limba germană a Televiziunii Române l-a difuzat în 1977, Hermann Oberth putea să spună pe bună dreptate: „Dorința mea cea mai sinceră a fost întotdeauna de a fi și de a rămâne un bun sas transilvănean, de a-mi servi poporul și țara prin munca mea. Iar dacă voi, iubiții mei compatrioți, puteți fi astăzi măcar puțin mândri de mine, atunci eu voi încerca cea mai înaltă satisfacție. ■

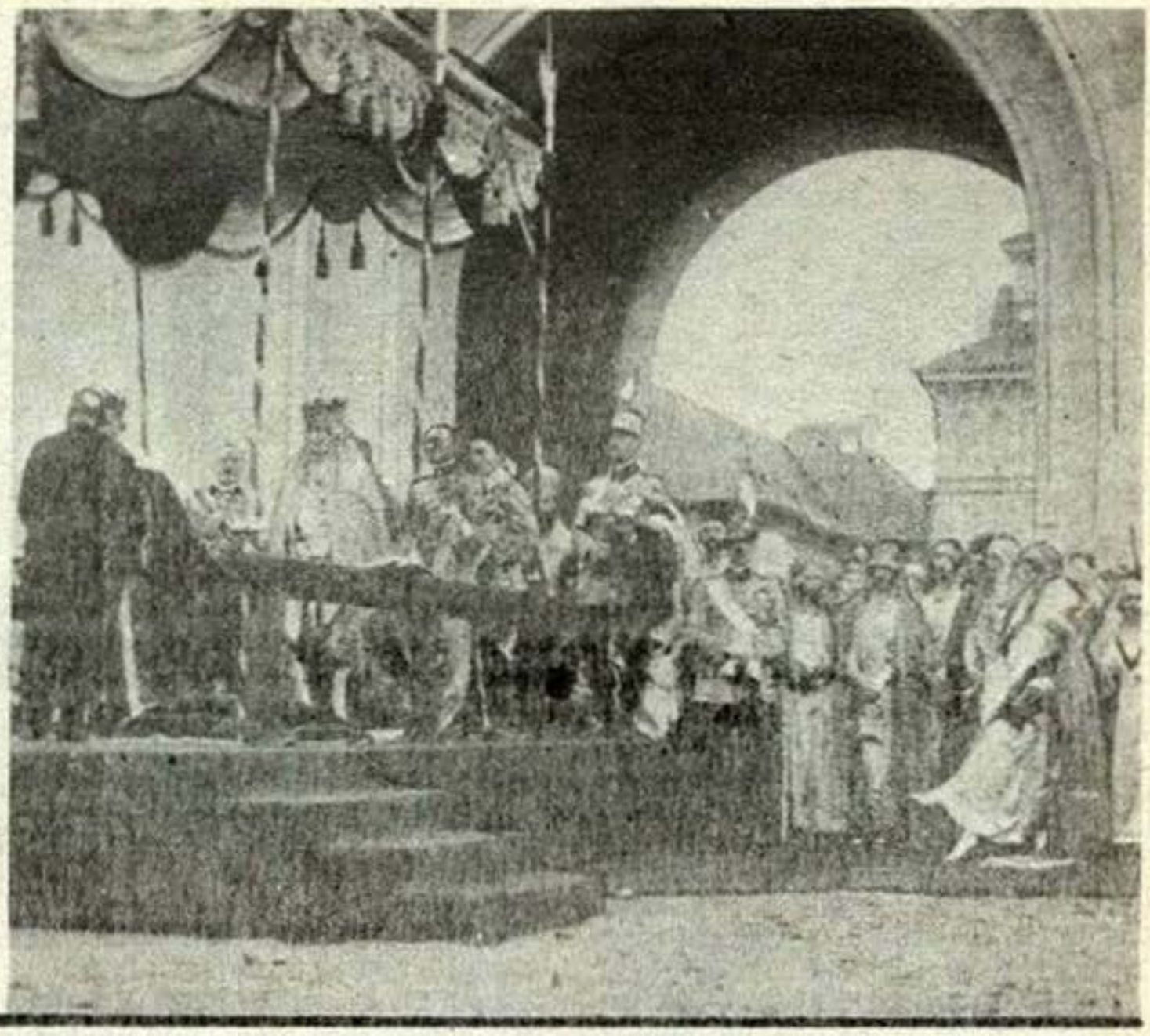

Noutăți din arhivele Ministerului de externe din Viena

SERBĂRI PUBLICE ŞI JOCURI POLITICE

DUMITRU HÎNCU

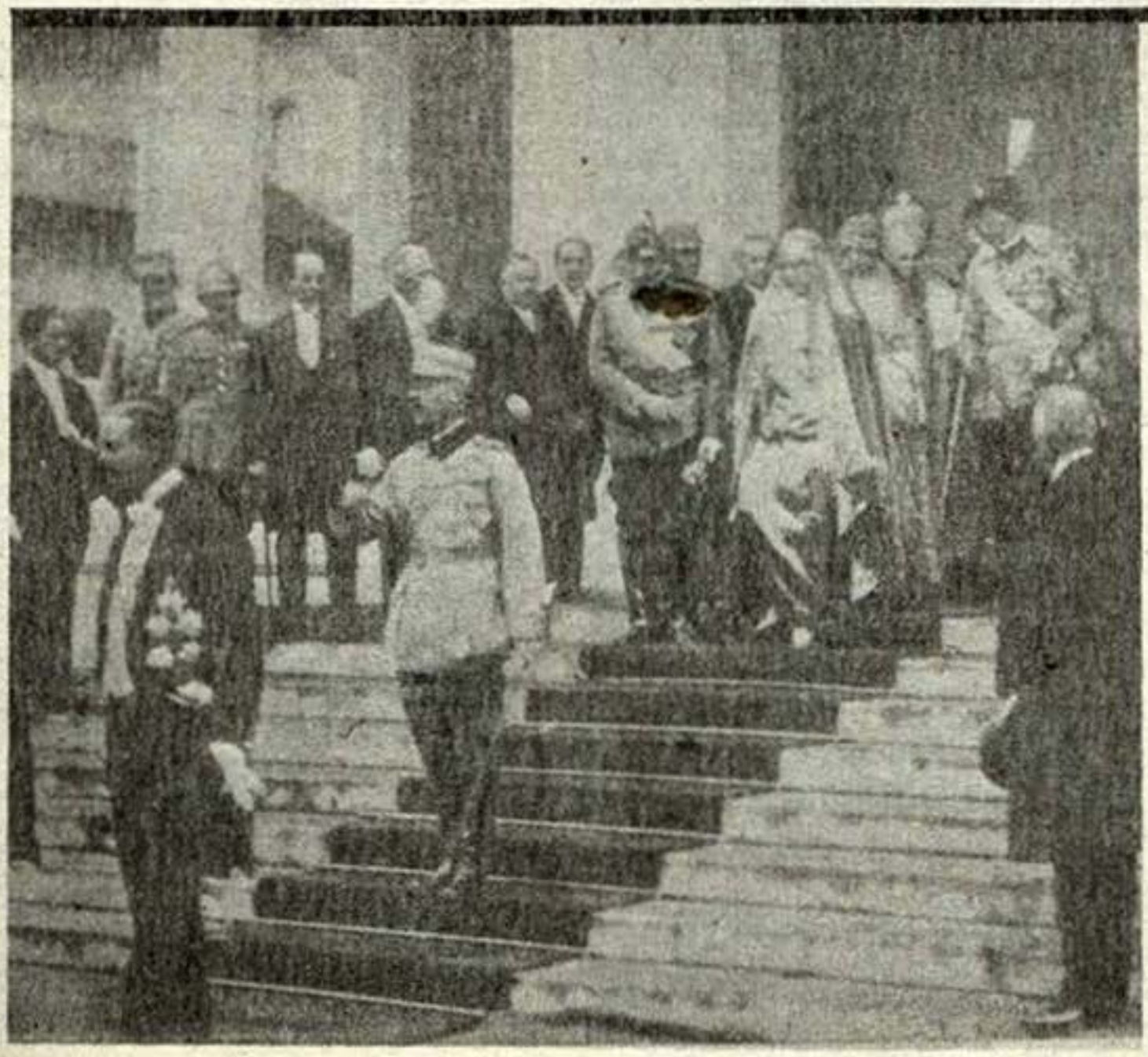

Concomitent cu analize circumstanţiate asupra fenomenelor politice şi sociale din România, depeşele diplomatice austriece cuprind un mare număr de informaţii şi consideraţii care, luate fiecare în parte, nu sunt, poate, din cale afară de relevante; dar laolaltă, ele recompun o imagine indubitabil sugestivă asupra reconstituirii sistemului de relaţii internaţionale ale ţării în perioada imediat următoare primei conflagraţii mondiale[1].

Astfel, într-un raport din 1 mai 1921 asupra mişcărilor intervenite în diplomaţia românească, ministrul austriac la Bucureşti semnala: „În locul fostului comisar român la Constantinopol, domnul Filaliti, recent trimis la Reval [astăzi Tallin — n.n.] şi, respectiv, a însărcinatului cu afaceri Simionescu, a fost numit comisar fostul ministru la Atena, Filodor. Ministru român la Helsingfors [astăzi Helsinki — n.n.] a fost numit d. Mimi Plesnilă, secretar particular al domnului Take Ionescu.

Zilele acestea pleacă la Tokio cel dintâi ministru plenipotenţiar în Japonia, prinţul Mavrocordat. Fost ministru plenipotenţiar la Viena, el este cunoscut şi la noi. Până la război, Japonia era reprezentată la Bucureşti de un căpitan nipon, care nu era niciodată aici".

La finele acestei depeşe, ministrul austriac anunţa însă că „cu prima ocazie sigură", **va expedia un** „raport rezumativ" **asupra ansamblului relaţiilor diplomatice ale României. Fost, înainte de război, vreme de cinci ani, în post la Sofia, Storck era socotit la Viena un bun cunoscător al sud-estului european.**

---

[1] Actele diplomatice citate în acest articol se află în Arhiva Ministerului de externe austriac, fondul „Neue Politische Archiv", L. A. Gesandschaft Bukarest, Politische Berichte 1921-1923.

Un larg tur de orizont

Şi, într-adevăr, făgăduitul raport a urmat la numai câteva zile depeşa mai sus-amintită, mai exact la numai trei zile şi era clasat „Confidenţial". El pleca de la premisa că - după ieşirea Rusiei din concertul european, după destrămarea Imperiului austro-ungar şi, mai ales, după zdrobirea Germaniei - cel mai periculos concurent al Angliei în hegemonia ei comercială şi militară - Imperiul britanic îşi pierduse din nou şi în mare măsură interesul faţă de Europa. De asemenea, Statele Unite se retrăseseră iar în emisfera lor, încât singura putere realmente dominantă în Europa era Franţa, care nu ţinea însă seama decât de *„ura şi avantajele ei"*.

În aceste împrejurări, ministrul austriac credea a şti că *„în ciuda datoriei de recunoştinţă faţă de Franţa şi a marcatei francofilii a actualului guvern"* la Bucureşti se putea decela, totuşi, şi o anume discretă, surdă nemulţumire împotriva fostei aliate. După opinia diplomatului vienez, ea izvora din constrângerile impuse României în aplicarea politicii de sancţiuni faţă de puterile învinse, ceea ce dăuna intereselor economice ale ţării, apoi din „intenţionata" subevaluare a leului pe piaţa Parisului şi, în fine, din impresia că escapada ultimului împărat austriac în Ungaria nu s-a putut produce decât la instigarea cercurilor regaliste franceze şi cu conivenţa tacită a Franţei oficiale, întrucât Parisul - mai afirma Storck - considera că reconstituirea Imperiului austro-ungar putea fi cea mai sigură garanţie împotriva unui eventual Anschluss cu Germania.

„Momente similare" afla diplomatul şi în sentimentele unor segmente ale opiniei publice româneşti faţă de Marea Britanie şi reprezentanţii ei, întrucât: *„Exigenţele engleze şi franceze chiar în plan comercial seamănă a ordine"*..., iar România nu înţelegea să se plece în faţa lor.

În schimb, interese comune - în speţă o reciprocă asigurare în cazul unei restauraţii habsburgice - păreau a trebui să uşureze o strângere a relaţiilor cu Italia. Aceasta din urmă, era de părere ministrul austriac, spera că în cazul unui, încă posibil, conflict cu Iugoslavia, România va adopta o neutralitate binevoitoare. Iar ventilarea unei apropiate vizite în România a generalului Badoglio (viitorul mareşal, ce avea să-i succeadă lui Mussolini) cu scopul de a conferi decoraţii militare unui număr de oraşe româneşti, era de natură a invedera acest curs al relaţiilor dintre cele două ţări.

Pe de altă parte, în pofida votului în favoarea aderării României la politica de sancţiuni economice a Aliaţilor împotriva Germaniei şi a exclamaţiilor care răsunaseră cu acest prilej în Senat: *„Vive la France! À bas les Boches"*, concluzia că în opinia publică ar predomina resentimente antigermane, afirma diplomatul, ar fi cel puţin pripită. În special comerţul resimţea lipsa produselor germane, tradiţionale înainte de război pe piaţa românească, ceea ce şi făcea ca Bucureştiul să fie *„invadat de mari negustori nemţi, iar marca cea mai căutată valută la Bursa locală"*.

În ceea ce privea propria-i ţară, trimisul austriac comunica la Viena că premierul Take Ionescu şi sprijinitorii săi afirmau în public că Austria trebuia să rămână independentă, dar el bănuia că nu o făceau, totuşi, cu prea mare convingere, întrucât multă lume era convinsă la Bucureşti de natura benefică a unui Anschluss - ce putea înlătura, odată pentru totdeauna, orice posibilitate de revenire a Habsburgilor. Mai mult, îşi asigura ministrul Storck guvernul de la Viena: *„Făcând abstracţie de substratul politic al adversităţii împotriva fostei noastre dinastii, suntem realmente iubiţi, atât austriecii, în genere, cât şi Viena, în special. Bineînţeles însă vechea Vienă, oraşul din timpul imperiului, oraşul muzicii şi al artei, cu şicul şi confortul lui vienez - nu cea de astăzi, Viena ... speculanţilor la bursă şi a cavalerilor de industrie, care, alături de un lux nemaipomenit, adăposteşte cea mai adâncă mizerie şi lasă să se ducă de râpă starea de mijloc cultivată"*.

Tot din punctul lui de vedere, Mica Înţelegere era doar un sistem defensiv împotriva reînvierii monarhiei bicefale, iar înţelegerea militară cu Polonia o garanţie împotriva unei ameninţări sovietice. Pentru moment, mai adăuga Storck în aceeaşi ordine de idei, România era o importantă sursă de aprovizionare pentru vecina de la nord, pustiită de războiul purtat împotriva Sovietelor, dar când situaţia se va normaliza cererea poloneză de produse româneşti va scădea simţitor, cu atât mai mult cu cât, datorită consumului intern mult sporit, România nu va avea disponibilităţi pentru export la textile şi fier, iar în privinţa petrolului cele două ţări se concurau.

Nici relaţiile României cu Bulgaria nu se anunţau, în viziunea lui Storck, sub auspicii prea favorabile. *„Eu cunosc firea poporului bulgar* - scria el - *şi pe temeiul acestei experienţe pot să afirm că harapnicul turcesc l-a preschimbat pe bulgar în cel mai dârz şi mai ascuns locuitor al Balcanilor. Aparent, el o să se împace cu soarta sa, o să dea dovadă de răbdare şi o să aştepte, dar n-o să renunţe niciodată la revanşă şi, la prima ocazie favorabilă, o să lupte «na nog», adică la cuţite. Este un lucru care ar trebui să fie ştiut şi la Bucureşti"*.

În lipsa vreunor litigii, era însă de aşteptat ca legăturile cu Grecia să se dezvolte favorabil. Olanda, Belgia şi Elveţia nu aveau în România decât angajamente de ordin economic, iar în ultima vreme - nota Storck - şi Spania, reprezentată la Bucureşti printr-un ministru plenipotenţiar şi un consul, începea să manifeste interes pentru *„viitorul grânar al Europei"*.

Dintre ţările din afara continentului european, ar fi fost firesc ca legăturile cu Statele Unite să fie precumpănitoare, raţiona mai departe Storck. Dacă lucrurile nu stăteau totuşi aşa, explicaţia trebuia căutată în împrejurarea că România se afla sub influenţa Franţei şi Angliei şi făcea politica lor. Cu toate acestea, schimburile economice cu marea republică de peste Ocean erau *„destul de intense. Americanii aduc, cu navele lor, multe mărfuri la Constanţa şi se interesează puternic de industria petroliferă a ţării"*.

Dineuri de gală şi ameninţări

Ceva mai târziu, anume în cursul anului 1922, şi desigur pe măsura familiarizării cu circumstanţele locale, rapoartele primului trimis al republicii austriece la Bucureşti au început a fi dominate de evoluţiile de pe scena politică internă a ţării. Unul dintre aceste rapoarte se detaşează, indubitabil, prin interesul pe care-l păstrează în bună parte până astăzi. Este o adevărată broşură - „Strict confidenţială" - cu consideraţii, de cel mai divers ordin, despre actul încoronării de la Alba Iulia. Investit cu acest prilej şi cu titlul de „ambasador special" al ţării sale la festivităţi, Storck a participat nu numai la întreaga desfăşurare a acestora, inclusiv la opt dineuri şi prânzuri de gală, dintre care două într-un cerc foarte intim, dar s-a şi întreţinut cu mulţi dintre oaspeţii români şi străini, culegând impresii şi informaţii care mediază un tablou cât se poate de colorat nu numai al evenimentului, ci al epocii în genere. Din cele 16 pagini,

dens dactilografiate, ale relatării sale, vom lăsa, firește, deoparte lucrurile deja cunoscute ori care pot fi găsite în izvoare edite, rezumându-ne la a reproduce o sumă de pasaje ce pot fi adăugate la cele dintâi spre a completa și rotunji imaginea de care beneficiem până acum.

Așadar, după ceremonia încoronării și banchetul pentru 400 de persoane dat în sala special construită în acest scop, oaspeții au fost poftiți să asiste la o mare paradă militară, așteptată cu interes, după cum ne vom convinge, și de Storck. Pe dinaintea oficialităților au defilat două divizii de infanterie, o brigadă de vânători de munte, cu artileria și trupele tehnice aferente, precum și două regimente de roșiori. Deasupra trupelor evoluau două escadrile de aviație a câte cinci aparate.

„Un bătrân general, cu care sunt în relații amicale – a notat Storck cu această ocazie – *mi-a spus: România Mare are acum 18 milioane locuitori, iar printre ei excepționalul potențial militar din Transilvania și Bucovina și excelentul material cabalin din aceste două provincii și din Basarabia. În plus, există și suficiente mijloace bănești. Dacă ofițerii vor acționa bine și vor izbuti să-și însuflețească subordonații pentru ideea României Mari, armata română va putea deveni cu timpul un util factor de putere.*

Un alt ofițer străin, foarte bine informat despre împrejurările de aici și căruia i-am comunicat afirmația de mai sus, mi-a declarat, la rândul lui, că ofițerii români sunt harnici și, fără îndoială, capabili".

După două zile, la București, la un dineu de gală, Storck a fost plasat vizavi de mareșalul Foch, conducătorul delegației militare franceze – din care mai făceau parte, între alții, generalii Berthelot și Weygand – și a observat că cel dintâi o ignora parcă ostentativ pe vecina sa, sora principesei moștenitoare a Greciei. *„El s-a întreținut exclusiv cu trimisul polon,. pe care l-a antrenat în convorbiri la fel de frecvent ca pe împuternicitul ceh Girsa. De altfel, mareșalul s-a limitat și față de regina Greciei la strictul necesar. Doamna de onoare a reginei, născută Dragumis, vorbind cu mine și arătând spre mareșalul francez, a remarcat: «Ceux-là ont fait notre malheur». După care, în germană, a adăugat: «Sper că îi urâți la fel de mult ca noi»".*

Succesele dobândite de Franța în cursul unor evenimente încă

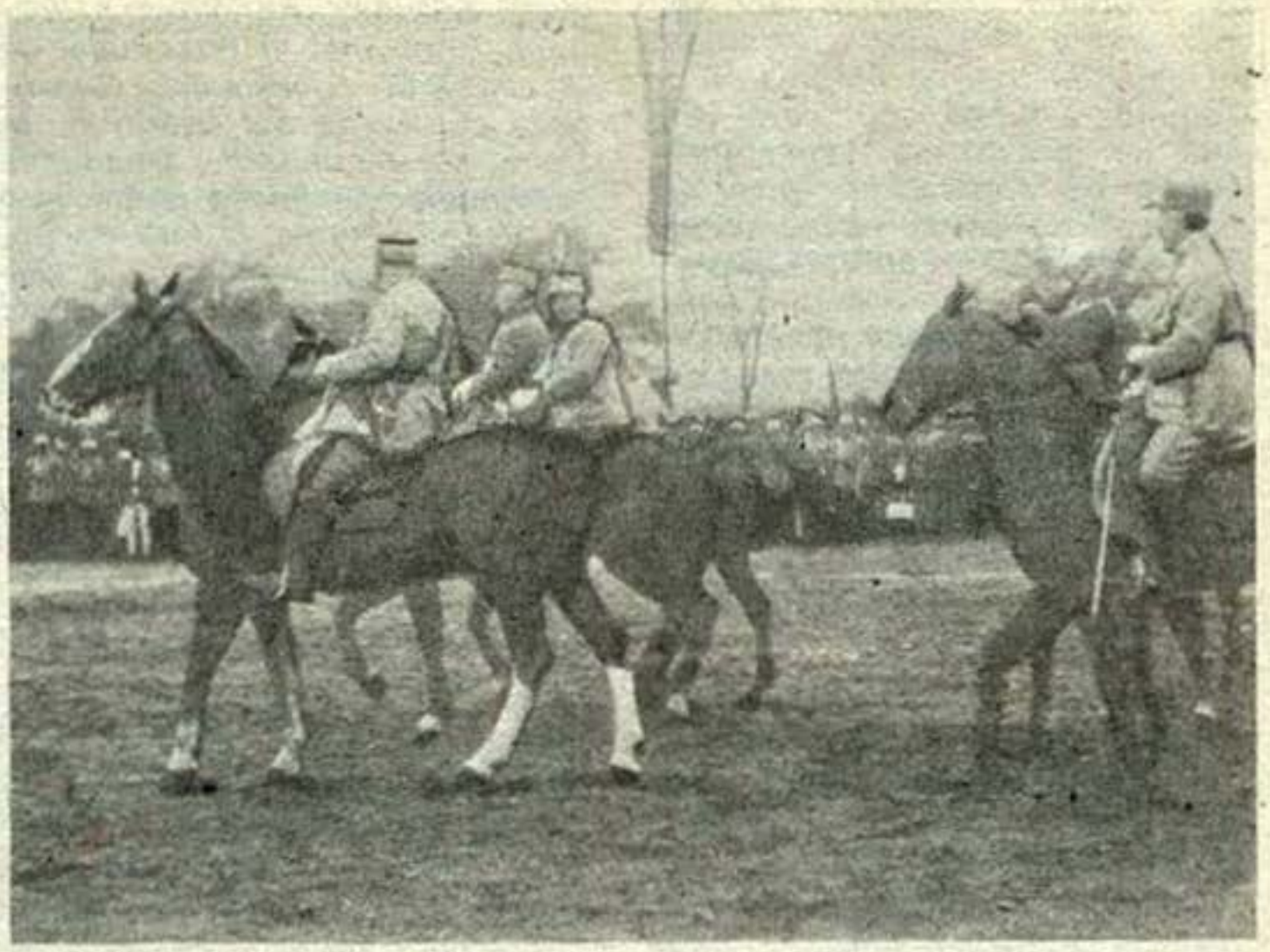

În drum spre parada militară

În p. 19: *aspect din timpul ceremoniei de încoronare (sus) și după încoronare*

proaspete din Orientul apropiat[1] și sporul de prestigiu dobândit astfel și în Balcani făceau ca prezența mareșalului Foch să o estompeze în mare măsură pe aceea a ducelui de York, conducătorul delegației engleze. *„Și cum englezii sunt foarte sensibili în astfel de materii* – comenta Storck – *după festivități ei s-au exprimat despre francezi în cuvinte și mai depreciative ca de obicei. Ba am avut chiar impresia că englezii ar dori să se revanșeze printr-o mare atenție acordată germanilor. Ducele de York a simțit astfel brusc nevoia să facă cunoștința trimisului special german, expediind la domnul Freytag* [ministrul plenipotențiar german la București – *n.n.] pe unul din domnii din suita sa spre a-i exprima această dorință. De altminteri, amiralul englez mi-a trimis și mie cartea sa de vizită în numele ducelui".*

La festivități au fost reprezentate, a mai comunicat Storck, aproape toate statele lumii, cu excepția Ungariei. *„În felul acesta, absența baronului Rubido* [trimisul ungar la București – *n.n.] s-a transformat într-o cvasidemonstrație. Iar prăpastia devine, dacă se mai poate una ca asta, și mai adâncă".* Situație care n-a putut fi, desigur, decât înrăutățită de ieșirea aproape concomitentă a deputatului monarhist ungur Layos Szilagyi în parlamentul budapestan, în ședința din 20 octombrie 1922, astfel relatată cancelariei vieneze de însărcinatul cu afaceri austriac în capitala ungară, prin raportul său din 29 al aceleiași luni:

„Ședința Adunării Naționale ungare din 20 curent, convocată la cererea opoziției și argumentată prin scumpirea vieții și situația politică internă, a debutat printr-un vehement protest al deputatului legitimist Ludwig von Szilagyi împotriva încoronării regelui român, survenită la Alba Iulia la 15 ale acestei luni... Discursul a sunat ca o amenințare solemnă de a obține modificarea hotarelor stabilite la Trianon, prin «toate mijloacele legale și ilegale, fățișe și secrete, suprapământene și subpământene». Protestul era adresat în primul rând României, dar și tuturor delegaților Societății Națiunilor prezenți acum la Budapesta.

Ministrul plenipotențiar român, domnul Stârcea, care participa la ședință în loja diplomatică, a fost asemănat a doua zi în Magyarszag, *cu o «hienă care rânjește», toate ziarele au adoptat un ton similar cu acela al lui Szilagyi și doar vechiul ziar sovin* Budapesti Hirlap *a criticat forma cuvântării, pe care a socotit-o nepotrivită cu o ședință a Parlamentului.*

Declarațiile ministrului de externe al României despre discursul lui Szilagyi, ajunse aici acum câteva zile, și anunțarea unui iminent demers comun al statelor Micii Înțelegeri au stârnit în presa maghiară o nouă furtună

[1] În urma cărora Liga Națiunilor acordase Franței statutul de putere mandatară în Siria și Liban, o regiune pe care Anglia o considera sferă de influență exclusivă.

de protestă împotriva acestei «nerușinate imixtiuni a valahilor în afacerile interne maghiare» ... Domnul Stârcea, cu care am avut ieri prilejul să discut, este extrem de supărat pe guvernul maghiar din cauză că persoana sa e lăsată fără apărare împotriva atacurilor din presă. El consideră mai cu seamă că atitudinea pasivă a guvernului maghiar, care a asistat în păr la discursul lui Szilagyi fără a reacționa în vreun fel, constituie o flagrantă încălcare a tratatului de pace".

Curente de opinie

Dar să revenim la amplul raport al ministrului plenipotențiar austriac care, în ultima-i parte, s-a ocupat îndeosebi de starea de spirit a opiniei publice românești în momentul solemnităților de la Alba Iulia și, ulterior, de la București.

„Pentru mine nu poate exista nici o îndoială - și acest lucru este dovedit și de sincera însuflețire a deputațiunilor din toate părțile țării - că toți românii se simt măguliți și bucuroși de solemna consacrare a unirii poporului român" - conchidea Sorck, constatând însă și că: *„Dacă totuși n-au lipsit nici notele discordante, iar politicienii din Partidul Național transilvănean și din cel Țărănesc - și numai ei - au lipsit demonstrativ de la încoronare, după părerea mea acest lucru a fost făcut exclusiv împotriva guvernului liberal, a brătieniștilor".*

Sunt afirmații care, la mai bine de șapte decenii de la evenimentele evocate, reclamă desigur câteva deslușiri suplimentare. Într-adevăr, serbările de la Alba Iulia s-au desfășurat într-o atmosferă politică extrem de tensionată, consecutivă campaniei electorale din același an, marcată de brutalități și falsuri, iar apoi de refuzul partidelor Național și Țărănesc de a recunoaște legitimitatea Parlamentului rezultat din aceste alegeri și dominat de o covârșitoare majoritate liberală. La 18 octombrie 1922, ziarul *Patria* din Cluj, organul Partidului Național Român, scria de pildă:

„Guvernul liberal a violentat sentimentul public al națiunii și cu deosebire al românilor de dincoace de Carpați cu o brutalitate fără pereche și o cutezanță care nu se poate explica decât prin faptul că familia Brătianu se consideră de stăpân absolut în România. Partidul Național a arătat din vreme ce urmări pot avea actele de absolutism politic ale dinastiei Brătianu". După care ziarul adăuga: *„Abținerea Ardealului, Bucovinei și Basarabiei de la serbările încoronării evidențiază că marele act istoric și național s-a făcut fără participarea provinciilor unite de bună voie cu Vechiul Regat și fără de popor, care a absentat de la serbări".* Iar într-un reportaj asupra încoronării din același număr, specifica: *„Nici un intelectual din aceia care au proclamat Unirea în 1918 n-a fost de față.*

Ardealul a fost reprezentat prin: d-nii Octavian Goga, fost ministru și fost deputat, d. Petru Groza, deputat, singurul averescan ardelean, ales firește cu ajutorul liberalilor, d. Teodor Mihaly, președintele comisiunii de încoronare, d. Mihaly Péter, care în 1918 a protestat în Parlamentul maghiar din Budapesta împotriva declarației d-lui Vaida, declarație ce cuprindea avizul despre unirea țărilor românești, d. Duma László, senator din Reghin, fost agent tiszaist, care a făcut declarații de fidelitate ungurilor, și d. Octavian Tăslăuanu, recunoscutul".

La rândul său, într-un manifest către țară al Partidului Țărănesc, semnat de Comitetul Executiv Central al acestuia, se preciza: *„Partidul Țărănesc - ca expresiune a conștiinței politice a masselor națiunii - nu poate lua loc la alaiul de la Alba Iulia, al Partidului Liberal, fără a se face vinovat de complicitate cu un regim care amenință cu distrugerea tuturor dobândirilor vieții noastre publice și naționale".* (*Aurora*, director D.N. Lupu, Anul II, nr. 291, din 13 octombrie 1922)

Ca atare, raporta diplomatul vienez, nu era de mirare că apăreau mereu zvonuri despre eventualitatea unei crize de guvern sau măcar despre o remaniere a lui în vederea aplanării adversității generalizate a mediilor politice. *„Pe de altă parte,* observa Storck, *transilvănenii sunt și ei foarte greu de mulțumit și socotesc că Regatul trebuie să se conducă după ei".*

În fine, pentru ca raportul său „să fie complet", ministrul austriac la București a mai crezut de datoria sa să stăruie și asupra aprehensiunilor care dăinuiseră în sânul guvernului de la București în legătură cu niște posibile încercări de turburare a festivităților încoronării din partea unor „elemente iredentiste sau bolșevice". Din care cauză Siguranța Generală și, respectiv, Ministerul de interne luaseră niște măsuri draconice *„ce abia dacă mai pot fi considerate ca europene"* - susținea diplomatul - și anume: punerea sub pază polițienească a unui mare număr de străini sau expulzarea altora, supravegherea militară a întregii rețele de căi ferate, îngăduirea accesului în zona centrală a Bucureștilor numai pe bază de permise speciale etc. *„Grație acestei paze severe* - constata Storck - *nu s-a petrecut nici cel mai mărunt incident",* lucru de care populația, adăuga tot el în finalul raportului, luase act *„cu o foarte îndreptățită satisfacție".* ■

(Va urma)

O MUMIE MOARTĂ DUPĂ DULCIURI

„Îndrăznesc să afirm că această femeie era înnebunită după dulciuri, ceea ce a avut urmări fatale asupra ei", afirmă Nicholas Mille, cercetător principal la Muzeul regal din provincia canadiană Ontario. Mille, un cunoscut egiptolog, se referă, cu aceste cuvinte, ce ascund o simpatie aproape paternă, la... mumia unei femei care a trăit în sec. IX î.e.n. în orașul egiptean Theba. Profesorul canadian a mai putut stabili, în urma unor analize minuțioase, începute în mai 1994, că femeia era preoteasă, soțul ei preot și că ea a murit la numai 35 de ani, în urma unei insuportabile dureri de dinți, provocate de consumul mult prea mare de dulciuri. „Sentința" a fost dată în ultimă instanță de un scaner ultrainteligent, tridimensional, folosit la o tomografie computerizată axială, la care a fost supusă mumia preotesei, fără a fi afectate rămășițele acestei frumuseți antice. Cu ajutorul modernului scaner, dr. Peter Levin, din echipa de egiptologi, a reușit să reconstituie chipul divin al acestei femei și să constate cauza exactă a decesului, la o vârstă atât de tânără: un abces dentar la maxilarul superior stâng. Medicii au afirmat că în acele timpuri, când omenirea nu cunoștea penicilina, un asemenea abces putea avea deznodământ fatal. „Există motive să presupunem că, din cauza durerii atroce, tânăra folosea opium", afirmă cercetătorul canadian Nicholas Mille.

F.D.

„REINVENTAREA EUROPEI“

CRISTIAN POPIŞTEANU

Astfel a fost definit sensul colocviului organizat în capitala Franţei de Asociaţia Franceză pentru Comunitatea Atlantică (AFCA), între 18-24 septembrie 1994. Tema a fost cum nu se poate mai oportun aleasă: securitatea colectivă în Europa şi Alianţa Atlantică. Au fost invitaţi reprezentanţii Centrelor Euro-Atlantice din opt ţări aspirante la câte un loc în N.A.T.O.: Albania, Bulgaria, Republica Cehă, Polonia, România, Slovacia, Slovenia, Ungaria. Neimplicând în nici un fel guvernele, cei 35 de „atlantişti“ au dezbătut toată săptămâna, într-un spirit extrem de deschis, chiar critic, situaţia actuală din Europa şi motivaţia fiecărei ţări de a deveni membră N.A.T.O. Au fost prezenţi mulţi foşti miniştri, deputaţi, analişti, istorici, ziarişti, care în compania unor personalităţi civile şi militare franceze au încercat să ia pulsul evoluţiei militare şi politice continentale.

Centrul Euro-Atlantic din ţara noastră a trimis la Paris o delegaţie formată din acad. Mircea Maliţa, secretar general al Universităţii Mării Negre, prof. Petre Roman, preşedintele Comisiei de apărare şi siguranţă naţională din Camera Deputaţilor, prof. Liviu Mureşan, director de studii al Colegiului de Apărare Naţională, subsemnatul, în calitate de membru al Comitetului Director al Centrului Euro-Atlantic Român, director al revistei *Magazin istoric*, şi doamna dr. Adriana Ahciarliu, cercetător ştiinţific al Centrului. Două zile la Senatul Franţei, unde am fost primiţi, în sala Medicis, şi în sala Monnerville de domnul senator Jean Christian Taittinger, fost ministru, senator de Paris, primarul celui de-al XVI-lea arondisment, preşedintele Asociaţiei Franceze gazdă. O zi la Şcoala Militară, celebra şi cea mai înaltă instituţie militară franceză de învăţământ şi pregătire superioară, unde am întâlnit pe generalul Wiroth, ajdunctul directorului însărcinat cu problemele strategice în Ministerul Apărării, contraamiralul Combarieu, şeful diviziei relaţii externe din Statul major al armelor, pe inginerul general Berthault, de la Delegaţia generală pentru armament şi pe domnul Jean Pierre Mazery de la IHEDN. La Centrul Operaţional Interarme am avut o lungă întâlnire cu şeful statului major interarme (aviaţie, marină, uscat), domnul amiral Jacques Lanxadé, ca şi cu alţi responsabili ai Centrului, vizitat îndelung, iar printr-o coincidenţă de program, l-am cunoscut pe domnul François Leotard, ministrul apărării. La Uniunea Europei Occidentale ne-au fost interlocutori înalţi diplomaţi şi funcţionari superiori de la preşedinţia Consiliului de Miniştri al Franţei ca şi generali care ne-au vorbit de disuasiune nucleară franceză, iar apoi am vizitat un important obiectiv din reţeaua Thompson. De două ori am fost la Racing Club de France invitaţii maestrului Robert Abdesselam, preşedinte de onoare AFCA (alături de fostul premier Antoine Pinay, în vârstă de 103 ani) şi celebru tenisman, în această calitate vizitând şi Bucureştiul.

Colocviul s-a încheiat după o săptămână la Fontainebleau, palatul care întruchipează cu strălucire succesiunea regilor cei mai vestiţi ai Franţei din sec. XIV până în sec. XIX.

Un program de real interes, de mare încredere şi de severă exactitate, în care am fost cu multă amabilitate însoţiţi de distinşi interlocutori din conducerea AFCA ca generalul A. Morbieu, secretar general, şi domnul Jacques Billy, un personaj descins parcă de-a dreptul din istoria rezistenţei din anii războiului. O dezbatere menită să confirme *ideea reinventării Europei*, în sensul *unităţii ei*, care astăzi este indisolubil legată de latura ei militar-politică (N.A.T.O., Uniunea Europei Occidentale, Parteneriatul pentru Pace în N.A.T.O., C.S.C.E.) ca şi de cea economică (Uniunea Europeană).

Concluzia acestei săptămâni este că toate ţările prezente la colocviu sunt în anticamera pactului nord-atlantic. Şi această anticameră nu va fi în nici un caz un purgatoriu, cum ne spunea domnul François Moreau de Balasy, vicepreşedintele AFCA şi, în situaţia de faţă, neobosita noastră gazdă, creierul şi sufletul organizării colocviului.

Paris, octombrie 1994 ■

Palatul Luxemburg – sediul Senatului francez

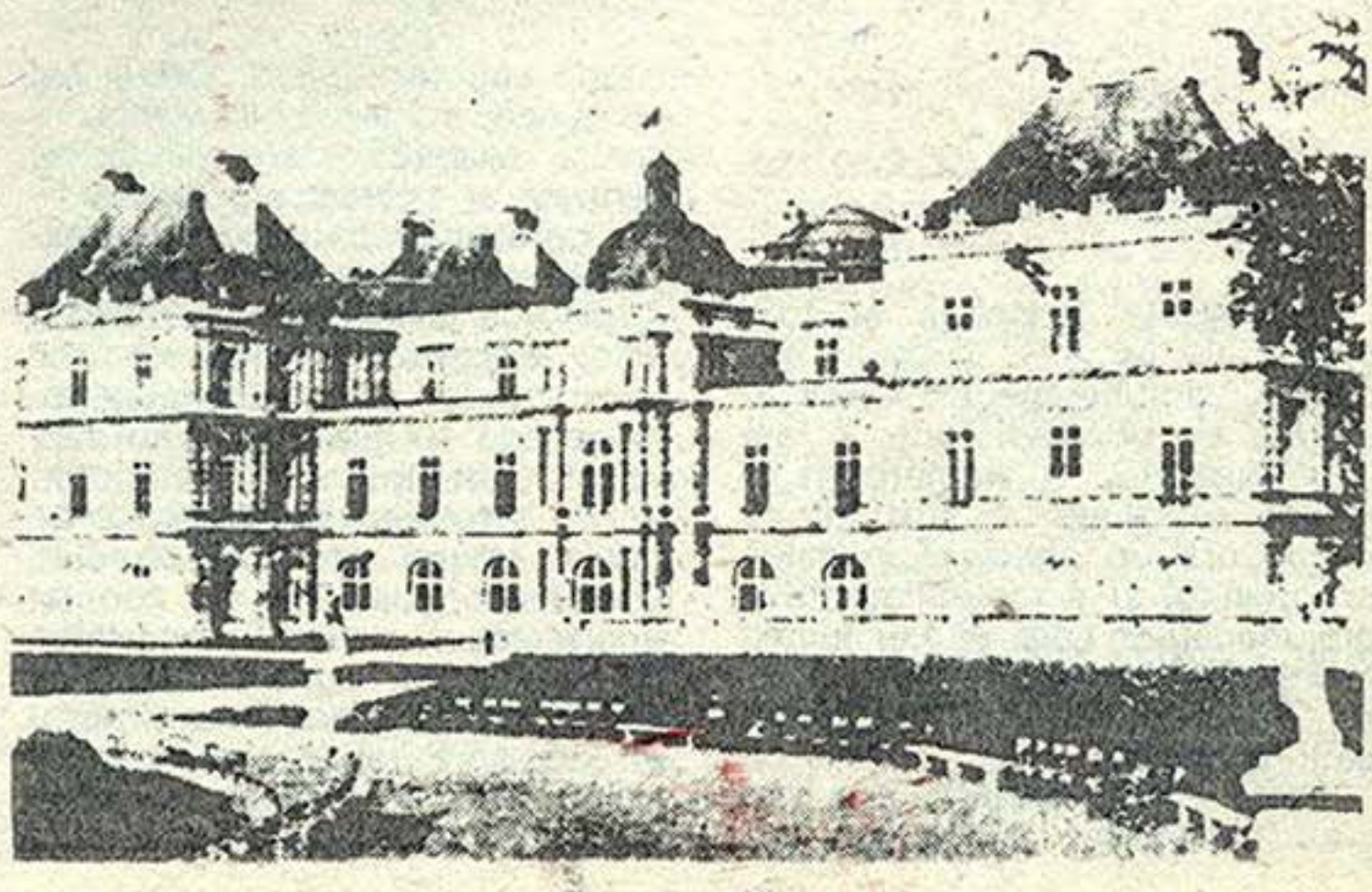

• Simpatizant socialist şi poet lipsit de talent • Nestatornicie şi îndărătnicie • Împotriva tuturor evidenţelor • Pentru el antisemitismul era un leac bun la toate • Decorat de Hitler • Consilier regal • Sfârşitul unui bătrân antisemit

CINE A FOST A.C. CUZA?

A fost un personaj oarecum insolit în viaţa politică românească, puţin cunoscut şi mult comentat. În fapt, o personalitate complicată şi nu o dată contradictorie.

Alexandru C. Cuza s-a născut la 8 noiembrie 1857, în Iaşi. Şi-a făcut studiile liceale la Dresda, în Germania (1871-1877) şi apoi la Paris, unde, după ce şi-a luat licenţa, în 1881 s-a înscris la Facultatea de ştiinţe juridice. În anii 1882-1886 a studiat dreptul la Bruxelles, obţinând titlul de doctor în ştiinţe politice şi administrative şi de doctor în drept. Revenit în ţară, s-a angajat în viaţa publică, în 1890, fiind ales ajutor de primar la Iaşi şi apoi deputat din partea „tinerilor conservatori" pentru perioada 1892-1895.

A cochetat cu poezia şi cu ştiinţele sociale, astfel că în 1887 a publicat un volum de versuri, iar peste doi ani, în 1889, un studiu intitulat Generaţia de la 1848 şi „Era nouă", **pentru ca exact peste un deceniu, în 1909, să publice volumul** Poezii, epigrame, cugetări. **Creaţia sa poetică a făcut obiectul unei analize foarte critice din partea lui Iiarie Chendi, care, pur şi simplu, l-a ridiculizat ca poet.**

Ca şi mulţi alţi intelectuali ieşeni, şi el a frecventat societatea „Junimea", în cadrul căreia se bucura de simpatie datorită spiritului său inventiv, epigramelor pe care le improviza cu mare uşurinţă şi spontaneităţii replicii sale.

Şi-a început cariera didactică în ianuarie 1901, când a fost numit profesor de economie politică şi finanţe la Facultatea de drept a Universităţii din Iaşi. Activitatea sa ştiinţifică a vizat probleme sociale şi naţionale. Principala sa lucrare a fost Despre poporaţie **(1902), apreciată de unii specialişti, contestată de alţii, chiar acuzat de plagiat de către unii. Un alt studiu publicat de A.C. Cuza a fost** Naţionalitatea în artă, **apărut în 1908.**

În 1903, A.C. Cuza a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1936 a devenit membru activ al înaltului for.

IOAN SCURTU

Liber cugetător, simpatizant socialist şi... antisemit

Concepţiile filosofice şi religioase ale lui A.C. Cuza au cunoscut evoluţii spectaculoase şi extrem de contradictorii. A fost liber-cugetător şi simpatizant al ideilor socialiste. A susţinut că religia era un obstacol în calea progresului şi a luptat împotriva prejudecăţilor care ţineau lumea în întuneric. A colaborat la revista *Contemporanul* şi alte publicaţii socialiste.

Toate aceste atitudini ale sale s-au manifestat într-un context istoric anume. Încă din primii ani ai epocii moderne, România — ca şi celelalte state din zona centrală şi sud-est europeană — s-a confruntat cu problema dezvoltării propriilor sale forţe productive, a formării şi consolidării unei burghezii naţionale. Pe acest fundal, şi în societatea românească au apărut şi s-au dezvoltat anumite curente naţionaliste, antisemite, dublate de unele acţiuni pe linie de stat. Guvernele României au adoptat unele măsuri vizând îndepărtarea evreilor de la conducerea politică a ţării şi interzicerea dreptului acestora de a cumpăra pământ. Cu toate acestea, nu puţini evrei au fost aleşi în Parlament, iar alţii au achiziţionat importante suprafeţe de teren agricol sub forma luării lui în arendă de la proprietarii români. De asemenea, în domeniul comerţului, al băncilor, precum şi în unele profesiuni intelectuale (ziaristică, medicină, teatru), burghezia evreiască s-a manifestat deosebit de activ. În unele zone ale ţării — mai ales în Moldova — burghezia evreiască era dominantă din punct de vedere numeric şi ca potenţial economic, fapt ce a provocat nemulţumirea burgheziei autohtone, precum şi a unor pături sărace, care considerau că pauperitatea lor se datora elementelor alogene.

Faptul că evreii aveau asociaţii

de ajutorare supranaționale (precum Alianța Israelită Universală) și acestea interveneau în favoarea evreilor din România, exercitând presiuni asupra factorilor politici de conducere a creat sentimentul că evreii nu erau legați de țară decât prin interese de grup. Cazul cel mai semnificativ a fost înregistrat în timpul Congresului de pace de la Berlin, din 1878, când recunoașterea independenței de stat a României a fost condiționată de către marile puteri de acordarea cetățeniei române populației evreiești.

În acest context, problema evreiască a început să fie speculată din punct de vedere politic, iar A.C. Cuza a fost unul dintre cei care și-au făcut din antisemitism o adevărată platformă politică. La început el a susținut că și-a asumat misiunea de a duce mai departe ideile naționaliste ale lui Mihai Eminescu și Vasile Conta care, într-adevăr, prin scrierile lor au susținut necesitatea promovării elementului etnic românesc în toate domeniile vieții sociale. Pe acest teren, A.C. Cuza s-a întâlnit cu Nicolae Iorga, dar marele istoric a promovat un naționalism în sensul pozitiv al cuvântului, militând pentru afirmarea generală a poporului român, pentru ridicarea nivelului său material și spiritual. În aprilie 1910, N. Iorga și A.C. Cuza au înființat Partidul Național-Democrat, care milita pentru înfăptuirea reformei agrare și a celei electorale, pentru sprijinirea populației românești și făurirea unității național-statale. Curând însă, A.C. Cuza s-a simțit umbrit de imensa personalitate a lui Nicolae Iorga, dar mai ales s-a declarat nemulțumit de faptul că acesta n-a fost de acord să imprime un curs antisemit activității Partidului Național-Democrat. Colaborarea lor a devenit tot mai dificilă, iar perspectivele despărțirii tot mai clare. În 1918, în aprilie, A.C. Cuza s-a aflat printre întemeietorii Ligii Poporului, formațiune politică având în frunte pe extrem de popularul pe atunci general Al. Averescu. De altfel, în 1920, într-o ședință a Parlamentului, el declara că scrisese cu mâna sa procesul-verbal de constituire a Ligii Poporului. Despărțirea oficială de N. Iorga s-a produs în 1920, când A.C. Cuza s-a proclamat președinte al unei organizații politice proprii — Partidul Național-Democrat-Creștin.

În perioada care a urmat, A.C. Cuza s-a impus tot mai mult ca figura cea mai proeminentă a antisemitismului în țara noastră. Deși schimbările intervenite în viața socială, economică și politică a poporului român nu justificau astfel de atitudini, este bine poate să reamintim câteva elemente concrete ale situației create imediat după 1918. În primul rând, ca urmare a Marii Uniri, structura etnică a populației României a devenit mai complexă. Potrivit recensământului din 1930, componența pe etnii era următoarea: români — 71,9%, unguri — 7,9%, germani — 4,1%, evrei — 4,0%, ruși — 2,3%, ruteni, ucraineni — 3,2%, sârbi, croați, sloveni — 0,3%, bulgari — 2,0%, cehi, slovaci — 0,3%, polonezi — 0,3%, greci — 0,1%, turci — 0,9%, tătari — 0,1%, găgăuzi — 0,6%, țigani — 1,5% etc.

În ceea ce privește populația evreiască, aceasta sporise de la circa 300 000 în 1914 la 776 000 în 1930. Ea locuia în proporție de 68,2% în orașe și numai 31,8% în sate. Pe provincii istorice, situația se prezenta astfel (din totalul populației): Oltenia — 0,2%, Muntenia — 2,1%, Dobrogea — 0,5%, Moldova — 6,5%, Basarabia — 7,2%, Bucovina — 10,8%, Transilvania — 2,4%, Banat — 1,2%, Crișana și Maramureș — 6,4%. Aceste date arată că populația evreiască era mai numeroasă în zonele de nord ale țării, datorită unei structuri anterioare anului 1918, cât și emigrării (adesea ilegale) a multor evrei din Polonia și Rusia Sovietică. Potrivit unor informații, numai între 1922 și 1926, în România s-au stabilit, mai mult sau mai puțin legal, 135 000 evrei.

În cadrul comunității evreiești din România exista un curent care milita pentru emigrare și crearea unui stat israelian propriu, în timp ce un alt curent (majoritar), reprezentat de Uniunea Evreilor Români, se pronunța pentru integrarea evreilor în viața economică, politică și culturală a țării. Uniunea Evreilor Români susținea că lupta politică trebuia să se desfășoare prin intermediul partidelor politice creștine (românești) și nu prin crearea unor formațiuni politice proprii, fapt ce ar fi dat naștere unor acuzații de șovinism și tendințe separatiste.

La Conferința păcii de la Paris din 1919-1920, României — ca și celorlalte state succesorale ale monarhiei austro-ungare — i s-a impus un tratat asupra minorităților, prin care se angaja să acorde drepturi cetățenești depline tuturor locuitorilor, în special evreilor *(Magazin istoric*, nr. 7/1994). Ca atare, din 1919 guvernul român a trecut la acordarea cetățeniei pentru locuitorii evrei. Starea de tensiune ivită în timpul Conferinței de pace, faptul că unii evrei erau militanți în partidul socialist și mai ales în partidul comunist, i-au determinat pe unii lideri politici români, în frunte cu A.C. Cuza, să aducă grave acuzații evreilor din România. A.C. Cuza s-a opus cu îndârjire măsurilor luate de guvernul român de acordare a drepturilor depline cetățenilor evrei care optau pentru cetățenia română și la 1 aprilie 1922, împreună cu profesorul N.C. Paulescu (descoperitorul insulinei), a scos gazeta *Apărarea națională*, consacrată aproape în întregime propagandei antisemite. În ziua în care Adunarea Constituantă a României a votat articolul din legea fundamentală prin care se eliminau orice restricții în privința evreilor, A.C. Cuza a înființat la Iași organizația numită Liga Apărării Național-Creștine (L.A.N.C.), în programul căreia se cerea „rezolvarea problemei evreiești" prin eliminarea evreilor din pârghiile de conducere ale vieții economice, politice și culturale ale țării. Definind fără nici un echivoc orientarea politică a noii formațiuni politice, programul preciza: „Românii nu pot fi cârmuiți decât de români. Clasa conducătoare a nației românești trebuie să fie românească".

Profesorul unei „școli străine de învățământ"

Spre deosebire de celelalte organizații politice din România, Liga Apărării Național-Creștine și-a creat o structură paramilitară, formată din „lăncieri", care umblau în uniforme albastre și erau înarmați cu pistoale. L.A.N.C. a dobândit o anumită influență în județele din nordul Moldovei și din Basarabia, unde și populația evreiască era mai numeroasă. Dar terenul cel mai propice de acțiune s-a dovedit a fi Universitatea din Iași, unde, folosind catedra și calitatea sa de profesor, A.C. Cuza și-a format un grup de aderenți din rândul studenților, pe care i-a atras în acțiuni politice. Existența unui mare număr de studenți evrei (îndeosebi în facultățile de medicină și drept) i-a oferit lui A.C. Cuza argumentul pentru a lansa teza „înstrăinării" intelectualității, căreia îi revenea un rol decisiv în evoluția istorică a țării. Dificultățile materiale cu care se confruntau studenții români au fost

lesne speculate, dându-li-se un curs antisemit. Mișcările unei părți a studențimii au degenerat în acte de violență împotriva evreilor, care au fost împiedicați să intre în Universitate. În aceste acțiuni s-a impus Corneliu Zelea Codreanu, devenit liderul studenților naționaliști.

În calitate de profesor, A.C. Cuza propovăduia antisemitismul de la catedră și nu de puține ori, în fruntea adepților săi, a făcut incursiuni pe străzile Iașului, spărgând geamurile de la prăvăliile evreilor. Cel mai apropiat colaborator al profesorului era chiar finul său, Corneliu Zelea Codreanu. În iunie 1921, datorită numeroaselor acte de violență pe care le-a inițiat, prin hotărârea unanimă a Senatului Universității, Codreanu a fost exclus din Universitate. A.C. Cuza, în calitate de decan al Facultății de drept, n-a dat curs hotărârii Senatului, iar cel exmatriculat și-a putut continua cursurile încă un an, primind din partea decanului un certificat de absolvire.

A.C. Cuza a promovat și susținut lozinca „numerus clausus", prin care se urmărea limitarea numărului studenților evrei la procentul pe care această minoritate îl ocupa în structura generală a populației României (4,0%). Sub această lozincă s-au desfășurat mari agitații, în cursul cărora studenții național-creștini au comis acte de violență împotriva studenților evrei. Aceste evenimente au determinat închiderea repetată a cursurilor universitare și au dat naștere unor vii dezbateri în cadrul Senatului Universității. De fiecare dată, A.C. Cuza s-a situat de partea studenților naționaliști.

Pentru restabilirea ordinii, guvernul liberal a numit în fruntea Prefecturii Poliției din Iași pe Constantin Manciu, care a acționat energic, recurgând adesea și la acte de „mână forte". Fermitatea lui Manciu i-a îndârjit și mai mult pe studenții naționaliști și, la 25 octombrie 1924, Corneliu Zelea Codreanu l-a împușcat pe prefectul poliției ieșene. Acest act deosebit de grav a fost discutat în ziua de 31 octombrie în cadrul Senatului Universității. Fără nici un fel de reținere, A.C. Cuza, în cuvântul său, a declarat că „Corneliu Zelea Codreanu a fost în legitimă apărare. În prima furie a tras. Cazul se prezintă lămurit și precis. Între gestul precis al lui Codreanu față de Manciu și mișcarea noastră nu se poate stabili nici o legătură. Gestul acesta se explică prin atitudinea lui Manciu față de studențime în genere". Și adresându-se celor prezenți, a precizat că se solidarizează cu asasinul: „Vă întreb: dacă am convingerea că Corneliu Z. Codreanu se afla în legitimă apărare, pot eu astăzi, cum cereți dv., să-l condamn, declarând că mă desolidarizez de el? De asemenea lașitate, eu nu sunt capabil".

Nu de aceeași părere erau ceilalți profesori prezenți. A spus-o răspicat Matei B. Cantacuzino: „Vinovat e Cuza, căci a profitat de situația de profesor universitar pentru a crea în Universitate și pentru studenți o școală străină de învățământ, o școală politică sub cuvânt de naționalism și creștinism și a ultragiat și religia și creștinismul. El nu și-a dat oare seama că ceea ce era pentru d-sa un sport intelectual și o jucărie putea să conducă pe tineri la un fanatism periculos și să-i îndemne la violențe și la crime, și de aceasta ești vinovat d-ta, dragă Cuza. Școala d-tale a fost greșită și a dus la crimă. Ai rătăcit copiii care au uitat curățenia sufletului, ce caracterizează neamul nostru". Și mai categoric a fost profesorul Petre Andrei, indicând în mod limpede vinovăția lui A.C. Cuza prin celebra formulă: „Mă simt dator a spune: d-l Cuza a țintit și Codreanu a tras!"

Menținându-se cu încăpățânare pe poziția sa, A.C. Cuza s-a prezentat ca martor în procesul intentat lui C.Z. Codreanu, luându-i apărarea. Procesul s-a încheiat în mai 1925, prin achitarea lui Codreanu, ceea ce a constituit o primă de încurajare pentru mișcările naționaliste (amănunte despre asasinarea prefectului Manciu și procesul intentat lui C.Z. Codranu, în *Magazin istoric*, nr. 11/1970).

În ziua de 25 martie 1925, Ministerul instrucțiunii a decis să primească demisia din învățământ a profesorului A.C. Cuza, începând cu data de 15 martie 1925, și astfel lunga toleranță față de activitatea politică desfășurată de acesta în Universitate, în condițiile autonomiei universitare, lua sfârșit.

O fuziune surprinzătoare

După demisia sa din învățământ, A.C. Cuza și-a concentrat atenția spre consolidarea L.A.N.C., care în alegerile parlamentare din mai 1926 a obținut 4,7% din totalul voturilor și 10 locuri în Adunarea Deputaților. La alegerile următoare, din 1927 și 1928, a întrunit mai puțin de 2% din voturi și — conform legii electorale — n-a mai pătruns în Parlament. A.C. Cuza n-a descurajat, declarând că „regresul cuziștilor este condiția progresului lor".

Nemulțumit însă de ineficiența activității mentorului său, pe care îl considera un teoretician, lipsit de capacitate organizatorică, C.Z. Codreanu a pus bazele unei organizații politice proprii — Liga Arhanghelului Mihail, care a început să activeze din 27 iunie 1927. În 1930 aceasta și-a creat și o secție politică numită Garda de fier. Între organizația lui Codreanu și aceea a lui A.C. Cuza a existat din capul locului o permanentă polemică, orice încercare de apropiere rămânând fără rezultat.

În anii crizei, pe fundalul ascuțirii conflictelor sociale și a tensiunilor de tot felul, L.A.N.C. a înregistrat un plus de aderență, reflectată și în rezultatele electorale. În 1931, L.A.N.C. a obținut 3,89% din totalul voturilor expri-

Congres al Partidului Național Creștin la Sibiu. În centrul fotografiei (x) Octavian Goga

mate, iar A.C. Cuza a fost ales președinte de vârstă al Adunării Deputaților. În iulie 1932, L.A.N.C. a obținut 5,32% din voturi, iar în decembrie 1933 a înregistrat doar 4,47% ceea ce însemna, totuși, că din cei 2,5 milioane de alegători, aproximativ 140 000 votaseră cu această organizație.

Ani în șir, Cuza declarase că „Liga nu este partid, Liga nu vrea să fie partid, Liga nu va fi partid". Și cu toate acestea, în iulie 1935, L.A.N.C. a fuzionat cu Partidul Național-Agrar creat de Octavian Goga în aprilie 1932. Fuziunea a fost și mai surprinzătoare dacă ținem seama de faptul că în repetate rânduri Cuza îl atacase pe Goga pe motiv că era mason și că făcea parte din consilii de administrație în care figurau și evrei.

În urma fuziunii, a luat ființă Partidul Național-Creștin, cu A.C. Cuza președinte suprem, iar Octavian Goga președinte activ. Programul noii formațiuni cuprindea multe din ideile propagate de Cuza. Astfel, se cerea: „Vrem România pentru români. Cerem afirmarea supremației politice, economice și culturale ale nației dominante eliberate de orice alt adaos parazitar. Cerem aplicarea principiului național în cadrul funcțiilor de stat și introducerea proporției numerice în sens etnic în cadrul tuturor întreprinderilor particulare din România. Vrem ca armata națională, justiția, administrația de stat și învățământul să fie în mâinile națiunii dominante".

Partidul Național-Creștin nu a putut deveni o organizație puternică, atât datorită programului său, cât și permanentelor dispute între gruparea lui Cuza și cea a lui Goga în privința ocupării unor posturi de conducere la nivel central și județean.

Pentru A.C. Cuza principala formă de luptă politică a fost cea parlamentară. Avea un real talent oratoric, dar mai ales o excepțională spontaneitate în replică. Spirit acid și mobil, aproape fiecare duel oratoric a fost un succes pentru el, adversarul — indiferent de orientarea sa politică — sfârșind prin a rămâne fără replică. Discursurile sale însă erau variațiuni pe aceeași unică temă — pericolul evreiesc. De fiecare

A.C. Cuza într-un dialog cu Istrate Micescu

OAMENI, FAPTE, ÎNTÂMPLĂRI

Încercarea de a schița un portret al omului politic A.C. Cuza se lovește de numeroase dificultăți. Și în acest caz, resimțim consecințele extrem de negative ale opticii restrictiv-deformatoare prin care decenii în șir au fost privite anumite epoci și personalități ale trecutului nostru. Istoriografia regimului comunist ne-a pus la dispoziție îndeosebi etichete — antisemit, reacționar, „nașul" extremei drepte —, refuzându-i un studiu aprofundat privitor la viața și activitatea lui. Oricât de negativă a fost însă personalitatea politică A.C. Cuza, simpla ei eliminare din istorie prin utilizarea acestor etichete-panaceu nu poate servi adevărul. O prezență de mai bine de o jumătate de veac în viața politică și culturală a țării trebuie să fie cunoscută sub toate aspectele ei și explicată în contextul epocii respective.

În această idee, grupajul din acest număr poate constitui un început. Articolului redactat de profesorul Ioan Scurtu i-am adăugat câteva scurte extrase dintr-un caiet necunoscut conținând pagini memorialistice din tinerețea lui A.C. Cuza, din care aflăm în primul rând care era legătura sa de rudenie cu Vodă-Cuza. Pasajele selectate de noi au în primul rând un caracter autobiografic, dar nu numai. Le facem loc cu promisiunea că vom reveni asupra acestor memorii într-unul din numerele viitoare, când vom reproduce și alte fragmente. În preluarea textului, am respectat originalul cu toate particularitățile sale stilistice și de transcriere a numelor proprii, orice intervenție a noastră fiind marcată prin paranteze drepte. Întreruperile de text au fost semnalate prin trei puncte, iar titlul sub care publicăm aceste fragmente, ca și notele de subsol, ne aparțin.

Marian ȘTEFAN

22 octombrie [1888]. Ieri, la 9 ceasuri dimineața, s-a sinucis prin o lovitură de pistol în inimă, prințul Dimitrie Cuza, fiu mai mic a[l] lui vodă Cuza, făcut cu princesa Obrenovici, mama regelui Milan al Serbiei, născută Catargiu, și adoptat de acesta [Cuza vodă]. În urma unei boale de piept și a unor friguri tifoide, consecințe a[le] unei vieți destrăbălate, pe care o ducea de-o bucată de vreme, prințul căzuse în melancolie și a sfârșit prin a-și lua zilele. Din adevărata familie Cuzească au mai rămas acum: doi Cuzești în județul Vasluiului, Arghiri și Vasili, cari șăd la moșia Tatomirești și sunt necăsătoriți; prințul Alexandru Cuza, fiu mai mare a[l] lui vodă-Cuza, și eu, fiu unic al lui Costaky Cuza.

Între mine și fostul domn există următoarea relațiune de înrudire: tatăl meu, Constantin Cuza, și vodă erau veri primari, prin urmare, eu urmez a-i fi nepot de văr primar. Căci au fost trei frați Cuzești: 1. *Ioan* Cuza, cari a avut doi feciori, pe Alexandru (Vodă) și pe Dumitru, care a murit răpit de cai; 2. *Gheorghie* Cuza, cari a avut doi feciori, pe Constantin (tatăl meu) și pe Ion, care a avut doi feciori, morți amândoi, și o fată căsătorită mai întâi cu Manole Sturzescu și apoi cu un Athanasiadi; 3. *Grigorie* Cuza, fost de mai multe ori ministru pe vremea lui, om învățat și care a murit necăsătorit.

[Pe marginea textului, există această adnotare, probabil ulterioară, dar evident făcută de aceeași mână: „Noi sântem *ramura majoră*, întrucât Gheorghe Cuza, bunul meu, a fost întâiul născut".]

dată, venea cu noi accente, își presăra cuvântarea cu anecdote, dădea naștere unor neașteptate jocuri de cuvinte și reușea să rețină atenția deputaților. După opinia sa, toate relele societății românești se datorau evreilor, care ar fi acaparat întreaga viață economico-socială, politică și culturală. El socotea că evreii au luat locul burgheziei autohtone, ceea ce ar fi dus la degenerarea românilor ca rasă. Subalimentația, alcoolismul, pelagra și alte boli sociale se datorau tot evreilor. El amintea de originea evreiască a lui Mochi Fișer (mare arendaș, considerat responsabil pentru izbucnirea răscoalei din 1907), a lui Aristide Blank, Max Auschnitt, Oscar Kauffman, Bercovitz și a altor mari industriași și bancheri evrei din România. Acestora, și numai lor, li se datorau falimentele, șomajul, prăbușirea prețului la cereale etc., etc.

Multe din discursurile sale erau presărate cu citate din Biblie și cu atacuri la adresa iudaismului care aspira la dominația mondială. Cel mai adesea poziția sa venea în contradicție cu religia creștină, cu întreaga tradiție a bisericii, stabilită de sfinții părinți și sinoadele ecumenice, tăgăduind valoarea Vechiului Testament și originea iudaică a lui Iisus Hristos. Propunându-și să revizuiască creștinismul, cu scopul de a-l curăța de „impuritățile" iudaice, în anul 1925 a publicat broșura *Învățătura lui Isus, iudaismul și teologia creștină*, contestată de specialiștii în materie.

Un ateu în apărarea „purității creștine"

Din socialist și ateu, în tinerețe, A.C. Cuza a devenit un adversar înverșunat al socialismului, susținând că această doctrină socială fusese creată de „jidani" pentru a-și asigura supremația lumii. Originea evreiască a lui Marx și a altor fruntași socialiști și comuniști (Trotki, Zinoviev, Racovski, Moscovici etc.) era pentru A.C. Cuza dovada cea mai clară a faptului că socialismul și comunismul erau de esență evreiască, de aici și expresia des folosită de el de „iudeo-comunism". Într-un discurs rostit în ianuarie 1921, încercase să facă o deosebire între „socialismul generos francez" promovat de Jean Jaurès și „socialismul comunist al lui Karl Marx", care propovăduia „în numele principiului internațional al luptei de clasă, vrăjmășia de clasă" și care „tinde anume ca prin lupta de clasă să ajungă la dictatura proletariatului. Pentru ca prin dictatura proletariatului să înființeze comunismul", formulă „pusă în practică aidoma de comuniștii de la Moscova, în frunte cu Trotki și Lenin".

Democrația însăși era privită de A.C. Cuza ca o creație masonică, ca un instrument de dominație în mâna evreilor și el afirma toate acestea în ciuda faptului că partidul la crearea căruia contribuise în 1910 se intitula și „democrat". Presa româ-

---

Toți ceilalți Cuzești care se mai numesc așa s-au uzurpat numele, pe cei mai mulți chemându-i *Cujbă*, din care au făcut Cuza. Așa sânt [!] însă încă un Cuza în București, care-și zice Cuza-Bondrea, fiind de pe mamă Cuza și care, după moartea lui vodă, s-a judecat cu Doamna pentru avere și apoi s-a împăcat...

23 noiemvre. Străbunul meu de pe mamă, Petraki Cazimir, căsătorit cu Ruxanda, fată a lui Alexandru Voinescu, a avut șase copii: Costaky, Răducanu, Toderașcu și trei fete — Autița, una care s-a călugărit sub numele de Epraxia, și Anica care fusese căsătorită cu un grec, Criticos, un venetic care o luase pentru avere și sprijinul ce credea să aibă și care o părăsi, lăsându-i un copil și făcându-se nevăzut. Autița s-a căsătorit la 1831, mai în 5, cu Ioniță Coroi, bunul meu.

Averea lui Petraki Cazimir se compunea din următoarele bunuri: moșia *Dreptka* de la Dorohoi prenumită „Țigănia lui Cazimir" pentru că acolo își așezase robii; jumătate din trupul moșiei *Pancevița*, tot la Dorohoi; *Cantălărești* la Vaslui și casele din Iași, unde astăzi se află Liceul Național, precum și casele mai mici, acum proprietatea lui Alecu Mavrocordat (Urin). Iar peste Prut, mai avea moșiile *Vadul lui Vodă* și *Malul Togatinei* de la Nistru, *Cotingenii* din ținutul Porocei, astăzi proprietate a colonelului Emil Cazimir, fiu al lui Toderașcu, și moșiile *Gotești* și *Ciobalakcii* de la Cahul.

Petru Cazimir fusese un om blând și îndatoritoriu pentru toată lumea. Oricine ar fi venit la dânsul să ceară ajutor nu rămânea neajutat, astfel că o mare parte din averea lui s-a împrăștiat în împrumuturi făcute pe simple iscălituri la tot soiul de oameni. Dacă mai adaugi pe lângă acestea și întreprinderile ce-i fuseseră de pagubă în ultimii ani, nu-i de mirare de a vedea averea încurcată peste măsură când se stinse Cazimir, la anul 1824.

Vornicul Iordaky Drăghici, poreclit „starostele de ciocoi" de către aristocratul Sandalache Sturdza, pentru că se făcuse, în contra tuturor obiceiurilor statornicite, vornic din rândul boierilor de starea a doua, de altmintrelea un om răzbătătoriu și bine văzut la curtea lui Ioniță Sandu Sturdza, precum fusese și la curtea lui Calimach, lucru extraordinar pe vremile acelea, se înfățișă lui vodă ca din partea familiei, arătându-i starea de plâns în care rămăsese văduva lui Cazimir și copiii ei, cerând prin carte domnească numirea unei comisii de boieri care să reguleze averea, deoarece era nădejde să se plătească toate datoriile și să rămână și familia cu ceva. Aceștia regulară cele de trebuință, făcând anafora la vodă prin care se arăta lămurit activul și pasivul averii [și] hotărăsc ca documentele moșiilor și a caselor să se depună la Mitropolie pentru mai mare siguranță a creditorilor și lăsară lichidarea averii în sama feciorilor mai mari, care să aibă dreptul să dea din documentele depuse întru îndeplinirea sarcinei lor, având a le aduce înapoi după isprăvirea trebii pentru care le luaseră.

Datoria cea mai mare era aceea de 35 000 galbeni către Mihalaky Sturdza, din tovărășia ocnelor ce le luaseră în arendă. Comisiunea propune de a se vinde Vadul lui Vodă, pentru care se și propune suma de 28 000 galbeni de către o cneaghină din părțile acele. Și fiindcă Malul Togatinei era dată ca zestre, se întrebă cucoana dacă consimte și la vinderea acestei moșii, pentru ca să nu se despartă cele două trupuri, după dorința cumpărătorului.

Vânzarea însă nu se putu face atuncea, astfel că din feciori, Costaky plecă în Basarabia, unde luă administrația moșiilor de acolo, iar Răducanu rămase în țară cu aceeași însărcinare pentru moșiile de aice. Toderașcu se afla la școală pe vremile acelea. Când creditorii se adresau lui Răducanu, se vedeau mânați peste Prut, la Costaky. Acesta făcu ca guvernul rusesc să deie din oficiu moșiile în arendă, iar câștigurile le depunea la casa de consemnație

nească, fiind expresia democrației, era — după opinia sa — înfeudată evreilor. Pentru a susține cele afirmate, dădea ca exemplu cotidienele *Adevărul* și *Dimineața*, care erau conduse de evrei, precum și numele unor cunoscuți ziariști evrei: I. Vinea, I. Călugăru, Blumenfeld, Paukerov, Brunea-Fox ș.a.

Antisemitismul promovat de A.C. Cuza era mai curând unul teoretic și mai puțin unul practic, agresiv. Cu toate acestea, el a fost o constantă a activității sale politice, ținând mereu trează conștiința evreilor români, care l-au urmărit cu atenție în toate manifestările lui, în așa fel încât, cum remarca un contemporan (Stere Diamandi), „unele spirite malițioase susțin că dacă Cuza n-ar exista, evreii ar avea tot interesul să inventeze unul".

În ceea ce privește politica externă a țării, A.C. Cuza era împotriva orientării univoce a României către Franța și Marea Britanie, amintind că cele două mari puteri au impus țării noastre, în 1919, tratatul asupra minorităților, că ele își urmăreau propriile interese de dominație în zona sud-est europeană. După opinia sa, Societatea Națiunilor era și ea o creație „iudeo-masonică", menită să asigure dominația lumii de către evrei. Această organizație nu putea să mențină pacea, deoarece se baza pe tratate impuse statelor învinse, în primul rând Germaniei, iar acestea nu se vor împăca cu această situație. Caracterul contradictoriu și ilogic al ideilor sale rezultă limpede și din faptul că el ataca Societatea Națiunilor Unite — organizație creată pentru a apăra situația statornicită prin tratatele de pace de la Paris — dar se ridica în apărarea statului unitar-național român ce își avea ca principal reazem extern tocmai în organismele create prin tratatele de pace de la Paris. Mai mult, el a făcut și pasul următor, elogiind politica revanșardă și revizionistă a lui Hitler, care urmărea demolarea sistemului de la Versailles.

A.C. Cuza a fost un adversar fervent al politicii promovate de Nicolae Titulescu, întemeiată pe Societatea Națiunilor, pe alianța cu Marea Britanie și Franța, pe apropiere și bună-vecinătate cu Uniunea Sovietică și de opoziție față de Germania nazistă și Italia fascistă. Ca și alți oameni politici ai timpului, A.C. Cuza se pronunța pentru apărarea integrității statului național-unitar român, dar pentru realizarea acestui deziderat nu vedea altă soluție decât o politică de apropiere de Germania. Alături de Fritz Fabricius, ministrul Germaniei la București, Alfred Bonfert, șeful unui partid al germanilor români cu orientare pronazistă, de Nichifor Crainic ș.a., A.C. Cuza a făcut parte din Comitetul de conducere al Institutului de Cultură Româno-German întemeiat la București în mai 1933. Apreciindu-i activitatea, cancelarul Adolf Hitler i-a oferit lui Cuza, în noiembrie 1933, cea mai înaltă distincție național-socialistă: „Ordinul Svasticii".

din Odessa (Opecu) până la hotărârea pricinii dintre Cazimirești și creditorii lor.

In ceea ce se atinge de averea din Moldova, se procedă în următorul mod: moșia Dretka se dădea lui beizadea Petrachi Mavrogheni în contra unei datorii de 6 000 galbeni după însăși părerea comisiunii, Cantălărești se vânduse la mezat impreună cu casele din Iași, pe care vodă Sturdza le luă pe nedreptul, neindeplinind formele cerute de lege și făcând chiar un articol special în vederea acestei hrăpiri, pentru care iarăși a călcat legea care zice că orice legiuire nouă nu se poate face decât de Obștească adunare. Iar articolul despre care e vorba aice a fost dezbătut numai într-un sfat alcătuit de miniștrii și de președinții celor două divanuri, după cum se poate chiar vedea din memoarul din 1835, 9/21 noiemvrie, publicat în *Uricarlul* lui Codrescu, vol. VIII. Formele vânzării se făcură cu atâta repeziciune încât acei îndrituiți se aflară în neputință a protesta, mai ales că nici nu se făcuseră publicațiile cerute de lege, care singure pot să incunoștiințeze lumea. Astfel se îndeplini acel art. 8 din legea făcută în vederea numai acestui scop care glăsuia „că toate vânzările la mezat făcute și tocmelile de orice feluri, despre care nu s-ar face reclamație în cursul mezatului sau în cursul publicațiilor, să rămâie nejignite". Cu drept cuvânt dar vorbește memoarul în chestie de „vânzarea nelegiuită a casei Cazimir". Buna mea, Autița Coroi, adesea mi-a povestit jelania acelei familii odinioară însemnată, când se văzu dată afară pe nedreptu din casa unde ședeau de atâta vreme și nu fără durere mi-aduc aminte de cuvintele simple prin care străbăteau jalea unor oameni astfel nedreptățiți.

Veniturile moșiilor din Basarabia se adunară la casa de consemnațiuni din Odessa până la 1856, când Costaky Cazimir terminând procesul ce-l avea cu bogatul Sicard, cumpărătorul moșiei Vadul lui Vodă, făcu învoială cu creditorii, plătindu-le ce li se datora și împărțind restul banilor între dânsul, care lua, se înțelege, partea cea mai mare, și frați.

Procesul cu Sicard despre care vorbim mai sus a avut următoarea cauză: Costaky Cazimir vânduse moșia numai cu 24 000 galbeni în loc de 28 000, prețul pe care îl avizase comisiunea mai înainte; pe lângă aceasta mai rămăsese încă în mânele lui Sicard suma de 4 000 galbeni din prețul moșiei, ca depozit până la isprăvirea procesului pentru împreunarea hotarelor ce erau pendinte. După fericita terminare a acestui proces, se iscă sfada între Sicard, care vrea să plătească cei 4 000 galbeni fără procent, și Costaky Cazimir, care urca dobânda pe acești bani. In sfârșit, Senatul din Petersburg hotări pricina în favoarea lui Cazimir...

Fiindcă mai sus am vorbit de Mihalaki Sturdza în daravera cu casele lui Petraky Cazimir, iată încă un fapt care arată lăcomia sa de bani din o altă parte mai puțin necinstită, dar nu mai puțin interesantă. Toader Balș, poreclit *Frederic*, pentru că se pretindea că seamănă cu regele Frederic al Prusiei, era un om foarte deșărt, care voia cu orice preț să se ridice deasupra celorlalți boieri de rangul lui. Mihalaki Sturdza, care știa să tragă folos din slăbiciunile fiecăruia, îi propuse să-l ridice deasupra tuturor celorlalți boieri, făcând pentru dânsul anume un rang nou de boierie și numindu-l *basboeriu*. Toader Balș, vanitos cum era, primi alcătuirea, dându-se danie lui vodă Sturdza cu toată averea lui ce era însemnată. Mihalaki Sturdza, în schimbul unui cuvânt fără nici un înțeles, agonisi următoarea avere după moartea lui Balș, care nu avea moștenitori: moșia *Flămânzii*, cu toate cătunele ei, având pe atuncea o întindere de aproape 5 000 fălci, *Mihăilenii*, *Părăul Negru*, *Vlădenii* și *Perienii* și casele din Iași, unde apoi a fost teatrul care a ars anul trecut.

Am zis că pe acest Balș îl poreclise „Frederic" și aceasta mai ales pentru a-l deosebi de alt Balș care tot Toader se chema. Același lucru s-a întâmplat cu

La putere... fără putere

Dincolo de discursuri și declarații, de unele atitudini oarecum singulare în peisajul vieții politice românești, dincolo de antisemitismul său constant și ostentativ, în mod cu totul neașteptat, A.C. Cuza nu a fost un om avid de putere. Ne-o demonstrează cel mai bine atitudinea sa din perioada decembrie 1937-februarie 1938. În alegerile parlamentare din decembrie 1937, Partidul Național-Creștin a obținut 281 167 voturi (9,15% din totalul voturilor exprimate), revenindu-i 39 din cele 387 mandate pentru Adunarea Deputaților. În condițiile în care nici un partid politic n-a obținut cel puțin 40% din voturi, pentru a putea forma o majoritate parlamentară, Carol II
s-a orientat spre formarea unui guvern condus de Octavian Goga, dar în care posturile cheie (interne, justiție) au fost atribuite grupării „centriste" desprinse din Partidul Național-Țărănesc. În acest fel, guvernul Goga a căpătat aspectul unui cabinet cvasipersonal al lui Carol II și era îndreptat împotriva mișcării legionare.

A.C. Cuza a devenit ministru secretar de stat în guvernul constituit în 28 decembrie 1937, dar nu a participat decât la câteva ședințe ale Consiliului de Miniștri. Și-a satisfăcut totuși unele ambiții mai vechi: a obținut suspendarea ziarelor *Dimineața*, *Adevărul* și *Lupta*, a ridicat permisele de liberă circulație pe căile ferate pentru 120 ziariști evrei, a retras brevetele deținute de cârciumari evrei în comunele rurale și a interzis dreptul evreilor de a ține debite de tutun. Foarte curând, bătrânul profesor și-a dat seama că rolul său în guvern era mai mult decorativ, preferând ca, după sărbătorile de iarnă, să rămână la Iași, pentru a nu fi nevoit să dea explicații vechilor săi partizani, care acum — ajunși la putere — se vedeau periferizați de gruparea lui Octavian Goga și mai ales de cea a național-țărăniștilor „centriști" în frunte cu Armand Călinescu.

Venirea la putere a Partidului Național-Creștin a provocat o adevărată panică în rândul cercurilor evreiești din țară și străinătate. Și nu era deloc nemotivată. În afara măsurilor amintite mai sus, la 21 ianuarie a fost publicat un decret-lege pentru revizuirea cetățeniei evreilor stabiliți în România după 1 decembrie 1918. Se cerea ca în termen de 20 zile toți aceștia să prezinte actele probatoare pentru obținerea cetățeniei române. Măsura guvernului de la București a determinat convocarea, pentru ziua de 27 ianuarie, a Comitetului pentru Protecția Minorităților de pe lângă Societatea Națiunilor, în fața căruia minis-

---

Alecu Balș „Cocoș", pentru că fiind bolnav într-o vreme, pretindea că-i cântă un cocoș în pântec și cu Alecu Balș, poreclit „Crăcană" din cauza picioarelor lungi ce le avea...

19 februarie [1889]... Vasile Mortzun, despre care este vorba aice, e unul din fiii lui Iordaki Mortzun, nobil din Roman, care a murit, acum sunt vreo doi ani, și lăsând patru moștenitori, două fete și doi băieți, într-o avere de mai bine de un milion. Vasile, cu întreprinderile sale nenumărate în care l-au antrenat Nădejde, după cum spun unii, pentru a-l exploata, a prăpădit aproape tot ce a avut, deși lichidarea nu s-a început încă. Partea sa de moștenire însă se află încărcată de ipoteci și mâni-poimâni se va vinde. Iată întreprinderile lui Mortzun: 1. Caută moșia atât partea lui cât și aceea a fraților; 2. Face propagandă socialistă; 3. Întreține o tipografie aice în Iași; 4. S-a ales deputat la Roman în două colegii, la al doilea și la al treilea, și fiind invalidat la al treilea, l-a ales în locul său pe Lascăr Veniamin; 5. Redactează ziarul *Muncitorul* aice în Iași și ziarul *Ciocoiul* la Roman; 6. E redactor pentru partea literară la *Contemporanul*, revistă care apare de vreo șapte ani aicea în Iași sub direcția lui Ioan Nădejde; 7. A întreprins să scoată cu spesele lui un volum al scrierilor în proză de Eminescu, din care s-a[u] și tipărit vreo douăsprezece coli cari stau broșate gata, așteptându-se coala de pe urmă, care și ea este tipărită gata dar pe care Mortzun de șase luni aproape nu a avut timpul să o scoată; 8. Asemenea a întreprins să tipărească cu spesele lui scrierile lui Ion Creangă din care s-a[u] și tipărit vreo șapte coli și de un an a[u] rămas așa.

Din toate acestea nimic n-a făcut acătărei iar averea lui Mortzun s-a risipit. Eu îl cunosc personal și de mai mulți ani, petrecând și în Belgia împreună. Pe vremea aceea abia se amestecase în socialism, pasiunea lui fiind teatrul. Voia numaidecât să se facă actor, să-și adune trupa lui și să regenereze teatrul român. În vederea acestui scop, luase lecții de declamație la Paris, frequenta teatrele regulat, își adunase o bibliotecă foarte bogată de scrieri teatrale, pe care o are și astăzi, și rugase prietenii săi, și pe mine prin urmare, să i se traducă piese pentru repertoriul teatrului său. În ceea ce mă privește, i-am răspuns că voi aștepta să văd teatrul. C. Mille însă, care se afla și el cu noi în străinătate, fiind însurat și având nevoi, i-a tradus o piesă în versuri, pentru care mi se pare că Mortzun i-a dat vreo două sute de franci. Asemenea i-a tradus și poetul Naum[1] ceva, dacă nu mă înșel. Această manie de a se face actor a ținut mai multă vreme, chiar după ce s-a întors în țară, dar deja în străinătate începuse a intra în apele socialiste. Așa se redacta pe vremea aceea în Paris și nu mult după aceea se strămută la Bruselles *Dacia viitoare*, o revistă în care mergeau două curente alături — unul iredentist și celălalt socialist; partizan al acestui din urmă era și Mortzun, care ducea întreaga administrație a revistei, colaborând și el sub pseudonimul „Spancioc". Ceilalți colaboratori: mai era unul Manin, care a scris cele *Opt scrisori către țărani*, sub pseudonimul „Grigori Munteanu", Vintilă C.A. Rosetti, acum redactor la *Românul*, fiu al lui Costaky Rosetti din București, Alexandru Bădărău, profesor de aicea din Iași, Constantin Mille, acum redactor al ziarului din București *Drepturile omului*, și alții pe cari nu-i știu. Eu am scris un singur articol semnat Nemo și nu am avut alte legături cu redactorii săi decât legături de prietenie. Această revistă, care apărea de două ori pe lună, a încetat mai înainte de a se împlini anul, depărtându-se redactorii care erau studenți pe vremea aceea.

Mortzun se întoarce în țară jumătate socialist și jumătate artist dramatic. Pe vremea aceea încă una din direcții nu absorbise pe cealaltă. Stabilindu-se în București, unde locuia în aceeași casă cu Mille, ei

---

[1] Anton Naum (1829-1917), poet din cercul Junimii ieșene, harnic traducător din literatura franceză.

trul de externe român, Istrate Micescu, a promis că va amâna aplicarea acestui decret-lege. Reacţia evreilor din ţară a fost şi ea cât se poate de promptă şi eficientă. „Încă de la constituirea cabinetului Goga-Cuza — scria istoricul francez Henri Prost — evreii, deţinători ai unei bune părţi a averii mobiliare a ţării, îşi retrag fondurile din bănci, aruncă pe piaţă acţiunile şi obligaţiunile pe care le au; bursa se prăbuşeşte. Opresc toate comenzile, suspendă colectarea produselor agricole, abandonează în magaziile vămilor mărfurile importate. Se abţin de la orice cheltuială inutilă, încetează să mai frecventeze restaurantele, teatrele, cinematografele. Viaţa ţării este cuprinsă de un asemenea haos încât ceilalţi minoritari şi chiar românii înşişi se abţin de la orice operaţiuni comerciale şi financiare. Întreaga activitate este paralizată".

În timpul acestui guvern, politica externă a rămas cea tradiţională; dorinţa de apropiere faţă de Germania şi Italia a rămas pur declarativă, ceea ce, în mod evident, l-a nemulţumit pe A.C. Cuza. În timpul guvernării s-au amplificat vechile divergenţe dintre „gogişti" şi „cuzişti", iar guvernul însuşi era măcinat de grave contradicţii, încât cunoscutul ziarist Stelian Popescu scria: „Alcătuit eterogen, guvernul a apărut în faţa opiniei publice ca un mozaic, lipsit de coeziune între părţile componente. Nimeni nu-l mai recunoaşte şi nici el însuşi nu-şi mai regăseşte caracterul naţionalist în virtutea căruia — motivare unică — a fost ales".

De altfel, după numai 44 zile, la 10 februarie 1938, guvernul a fost demis. Faptul nu l-a impresionat prea mult pe Cuza, care a considerat că hotărârea regelui fusese îndreptăţită, deoarece viaţa politică luase un curs violent.

Imediat după instaurarea regimului de autoritate monarhică, între măsurile adoptate s-a înscris şi dizolvarea partidelor politice, la 30 martie 1938. Partidul Naţional-Creştin s-a supus ordinului, iar la 16 iunie 1939, A.C. Cuza a acceptat demnitatea de consilier regal.

În vara anului 1940, statul naţional unitar român a fost dezmembrat prin acţiunea puterilor totalitare revizioniste. A.C. Cuza — alături de N. Iorga, I. Maniu, C.I.C. Brătianu, I. Mihalache, Stelian Popescu ş.a. — s-a aflat printre semnatarii memoriului de protest împotriva ocupării Basarabiei şi a Bucovinei de Nord de către Uniunea Sovietică, memoriu în care se aprecia că ultimatumul de la 26 iunie 1940 „nu poate găsi nici un temei istoric legal". Solicitat de Carol II, la 3 august 1940, să intre în guvernul de „uniune naţională", A.C. Cuza a refuzat, afirmând că „între naţionalişti trebuie să fie o rezervă

fondară ziarul *Drepturile omului*, care nu mult după aceea încetă. (Acum apare din nou.) Mortzun, în urma unor neînţelegeri cu Mille şi a intereselor ce-l chemau aice, se strămută cu totul la Iaşi. Aicea intră mai întâi în legătură cu Nădejde şi se converti cu timpul exclusiv la socialism. Ideea teatrului fu părăsită încetul cu încetul, iar Mortzun se devotă cu totul propagandei socialiste şi redacţiunei *Contemporanului*. Nu mult după aceasta muri şi tatu-său, lăsându-i o avere destul de frumoasă. Mi-aduc aminte că întorcându-mă definitiv din străinătate în sărbătorile Crăciunului 1886, m-am dus la revelion la Vasile Mortzun acasă, unde am găsit întreg „partidul", cum i se spunea, benchetuind cu vin de opt franci oca şi cu şampanie şi mâncând mezelicuri şi bucate scumpe. Cei mai mulţi erau nişte băieţi lipsiţi de cultură şi care nu-şi isprăviseră încă studiile. Mortzun, în mijlocul lor, se încerca să facă spirit şi chiar lucrurile cele mai neînsemnate cari le spunea erau subliniate cu mult haz de asistenţi, unii numai naivi şi fără experienţă, ceilalţi şarlatani. Am văzut îndată că Mortzun apucase pe o cale care trebuia să-l ducă la pieire şi iscându-se mai apoi între noi nişte ne-nţelegeri curat literare nu m-am mai dus pe la dânsul. Ştiu numai că s-a mâniat pe mine mai ales pentru epigramele ce i-am adresat...

29 octomvrie. Maiorescu venind la Iaşi în afacerea Darabanilor, faimosul proces a[l] lui Cimara în contra evreilor din Darabani pentru neplata de drepturi către proprietar, şi în care Maiorescu apără pe evrei, se hotărî de a ţine o întrunire a junimiştilor din localitate. Asară pe la 8.30 ne-am dus la Otel Binder, unde se aflau Pogor, Ianov, Culiano, A.D. Holban, Missir, Volenti, Buiucliu, Eug. Ionescu, Rălet, Cobălcescu, Pompiliu, Filipide şi mulţi alţii[1]. În aşteptarea lui Maiorescu, care se afla la masă la Humpel, cumnatu-său, care ţine aice un pensionat de fete, veni vorba asupra banchetelor anuale pe care le dădea „Junimea" odinioară şi, între altele, asupra faimosului banchet unde *se juca[u] păpuşile.*

Neştiind cum să se înveselească banchetul, Nicu Gane şi Missir se hotărâră de a juca păpuşile cu păpuşi figurând pe junimiştii mai în vază, cu particularităţile lor caraghioase. Greul era de a se găsi o ladă de păpuşi, un hârzob autentic. Gane şi cu Missir se adresară la poliţie, unde între alte cereri de a umbla cu irodul şi cu capra, se găsi şi aceea a unui Gheorgi Hangariu, pentru a umbla cu păpuşile. Se înţelege că plecară îndată după dânsul, aflând de la comisia din Tătăraşi unde anume şade şi-i expuse dorinţa de a împrumuta de la dânsul hârzobul. Ţiganul, de meseria lui tăietor de lemne, se uită mai întâi cu oarecare neîncredere, dar apoi declară curat că în adevăr are un hârzob, care însă se află amanet la crâşma „Botul porcului" din Păcurari şi că nu se opune de a-l împrumuta boierilor. Missir şi Gane plecară la crâşma „Botul porcului", însă jidanul crâşmariu, cu toate că i se plătea datoria, nu voi să dea hârzobul decât numai stăpânului şi a fost nevoie de a se duce iarăşi în Tătăraşi, de unde veniră apoi cu ţiganul pe capră şi luară în sfârşit lada de păpuşi, dar într-o stare de tot mizerabilă. Ţiganul însă le arătă modul cum se joacă păpuşile, pe care se înţelege că-l perfecţionară şi în seara banchetului, fără ca nimeni să fie în curent cu treaba aceasta, decât acei doi-trei însărcinaţi, se înfăţişă o întreagă scenă de păpuşi, în care fiecare păpuşă sămăna cât se poate de bine cu vreun junimist mai însămnat — Carp, Pogor, Naum etc., vorbind fiecare după obiceiul său de a vorbi în „Junimea". Textul era scris de Gane-Missir-Pompiliu, iar la reprezentaţie Pompiliu era sufleur şi Missir le juca. Succesul a fost imens... ■

[1] Cunoscuţi sau mai puţin cunoscuţi, cu toţii făcând parte din cercul politic şi literar junimist.

care să nu fi participat la ştirbirea graniţelor". A participat la Consiliul de Coroană din 29/30 august 1940; nu a luat cuvântul, dar a votat acceptarea dictatului, motivând că, în acel context, nu exista o altă soluţie pentru salvarea statului român. Imediat după aceea, s-a aflat printre fondatorii asociaţiei „Pro-Transilvania", creată în octombrie 1940, care îşi propunea să lupte „pentru promovarea intereselor româneşti şi pentru dezrobirea fraţilor noştri din Ardealul înrobit". Între membrii de frunte ai acestei asociaţii se aflau: I. Maniu, C.I.C. Brătianu, dr. N. Lupu, I. Mihalache, Iosif Jumanca, Stelian Popescu s.a.

În 1941, A.C. Cuza a publicat o culegere intitulată *Îndrumări de politică externă*, cuprinzând discursurile rostite de el pe această temă între anii 1920 şi 1936. În *Cuvânt înainte*, datat 1 martie 1941, ţinea să precizeze că se pronunţase pentru desfiinţarea Societăţii Naţiunilor, revizuirea tratatelor de pace şi orientarea politicii externe a României către Germania, care „ne-a fost şi-n trecut un aliat preţios şi în orice caz un constant cumpărător al produselor noastre agricole". Spunea toate acestea considerându-se un vizionar, salutând faptul că, sub conducerea generalului Antonescu, România ajunsese la alianţa cu Germania.

După această dată, documentele nu mai consemnează activităţi notabile ale lui A.C. Cuza, acesta dispărând treptat de pe arena politică. Răsturnările politice din anii 1944-1945 l-au determinat pe bătrânul antisemit la precauţii speciale; a părăsit laşul, de care numele său era indisolubil legat, pentru a i se pierde urmele în Transilvania. S-a stabilit la Sibiu, evitând orice contacte care-i puteau pune viaţa în primejdie. A murit în 1947, într-un anonimat total, la venerabila vârstă de 90 ani. ■

COPERTELE

Pictura pe sticlă a maeştrilor iconari din Transilvania a atins cote de înaltă valoare artistică; stau mărturie în această privinţă şi aceste trei exemplare datând din secolul trecut şi care abordează ca teme momente importante din viaţa lui Iisus Hristos:

① **Naşterea...**

② **...Maica Domnului cu Pruncul...**

③ **...şi Botezul lui Iisus (Icoana,** p. 16)

④ O admirabilă mărturie de artă medievală românească: **Pilat din Pont spălându-se pe mâini,** detaliu din scena **Judecata lui Iisus,** aşa cum, şi-au imaginat-o în sec. XVII meşterii zugravi care au pictat biserica ortodoxă din Ociu-Vaţa de Jos **(Transilvania,** p. 2.)

PLANSELE

Mărăşeşti, 18 septembrie 1938. În prezenţa regelui Carol II, a marelui voievod de Alba Iulia Mihai, a membrilor guvernului şi a numeroaselor persoane oficiale civile şi militare, se desfăşoară slujba solemnă de sfinţire a Mausoleului de la Mărăşeşti — ridicat în cinstea celor care şi-au jertfit viaţa în crâncenele lupte purtate pe aceste locuri în urmă cu două decenii, apărând libertatea şi demnitatea patriei. Miile de oameni sosiţi din toate unghiurile ţării au dat acestor manifestări o mare încărcătură emoţională.

① Carol II, marele voievod Mihai şi ministrul de interne Armand Călinescu iau loc la tribuna ridicată în faţa monumentului

② Vedere panoramică a monumentului, aşa cum a fost pavoazat în vederea solemnităţii din ziua de 18 septembrie.

Asistenţa în timpul slujbei din interiorul mausoleului; în prim-plan, de la stânga la dreapta: A. Călinescu, Grigore Gafencu şi E. Titeanu

③ M. Ralea, A. Călinescu şi M. Cancicov, înconjurati de ofiteri şi cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul" Alexandrina Cantacuzino (preşedinta Societăţii Ortodoxe Naţionale a Femeilor Române, organizaţie care a iniţiat şi patronat construirea mausoleului de la Mărăşeşti) iese în întâmpinarea suveranului şi a fiului acestuia.

④ **(Stânga sus):** patriarhul Miron Cristea, preşedintele Consiliului de Miniştri, împreună cu ministrul de interne A. Călinescu.

(Dreapta sus): M. Ralea, M. Ghelmegeanu şi A. Călinescu se întreţin cu comandantul gărzii de onoare.

A. Călinescu **(în mijloc)** împreună cu alţi doi miniştri salută mulţimea de oameni aflată pe platoul din faţă Mausoleului

Solemnitatea dela Mărăşeşti

18 Septemvrie 1938

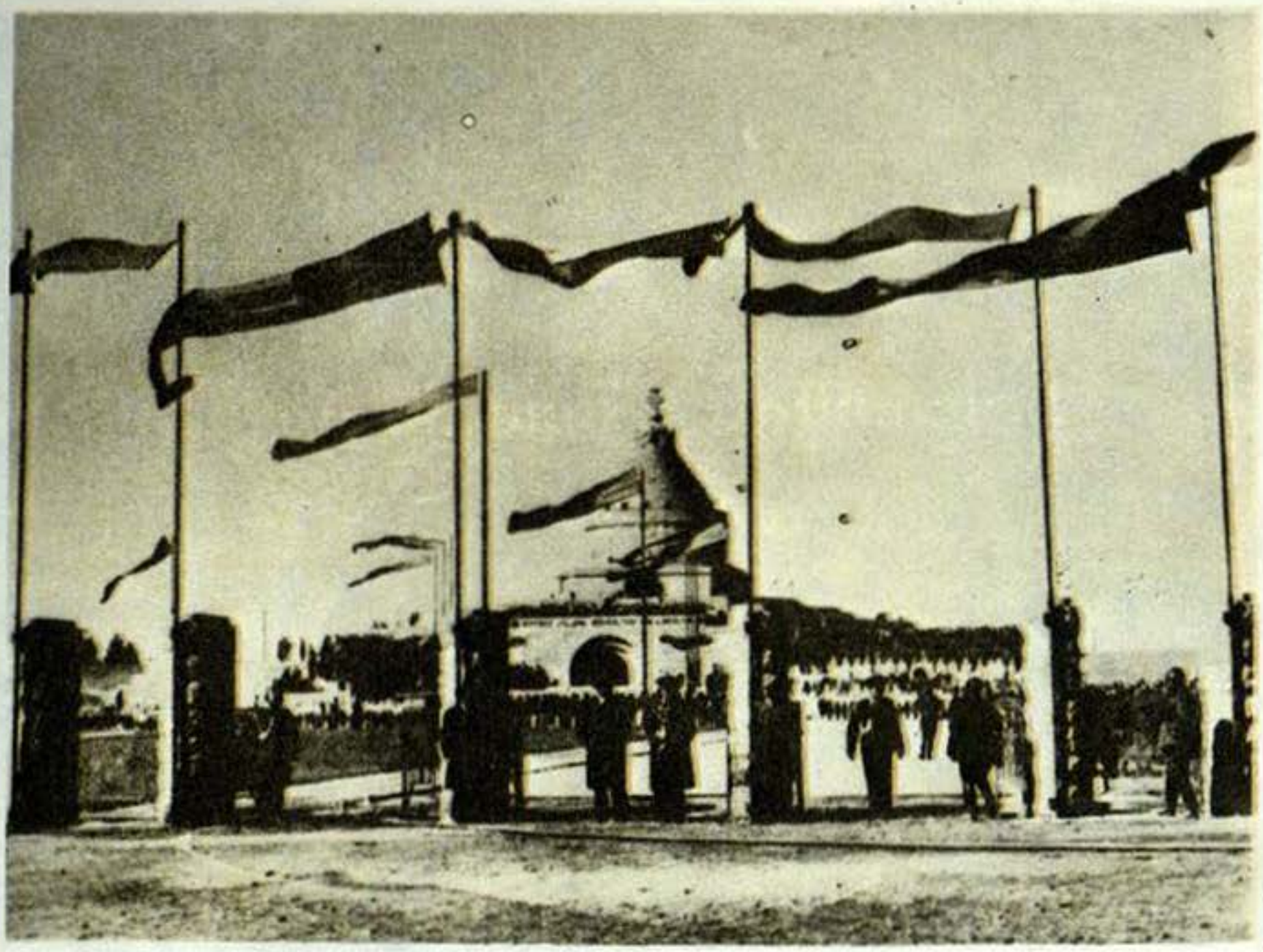

X
XX
XXX

1939. DIALOG DIPLOMATIC BUCUREŞTI-ANKARA

VASILE STOICA

În săptămânile imediat următoare declanşării agresiunii naziste asupra Poloniei, la 1 septembrie 1939, care a marcat începutul celei mai mari conflagraţii cunoscute de omenire, preocupările cercurilor politice şi diplomatice de la Bucureşti şi Ankara — aşa cum am văzut şi din rapoartele diplomatice ale trimisului român în capitala turcă publicate în Magazin istoric, nr. 11/1994 erau de a-şi coordona acţiunile în vederea apărării propriilor interese, de prevenire a unei eventuale agresiuni.

Vasile Stoica (a cărui personalitate a fost prezentată în nr. 12/1992 al revistei noastre), ministru al României la Ankara (între 1 februarie 1939 şi 4 martie 1940) a avut în acele zile şi săptămâni repetate şi febrile contacte cu conducătorii politici, turci cu diplomaţi acreditaţi în capitala turcă, transmiţând în centrala din Bucureşti, ministrului de externe Grigore Gafencu, într-un ritm alert informaţii privind evoluţia evenimentelor politice de pe scena turcă. În centrul acestora se află demersurile pentru un eventual tratat turco-sovietic (rămas neîncheiat) şi cele paralele privind semnarea unui alt tratat, turco-anglo-francez. Aceste demersuri erau urmărite cu deosebit interes la Bucureşti avându-se în vedere că mare parte din problematica acestor tratate (chestiunea Strâmtorilor, statu-quo-ul Mării Negre, diferendele teritoriale dintre unele state din zonă, atitudinea acestora în faţa unei agresiuni etc.) constituiau preocupări de prim ordin şi la Bucureşti. Sub presiunea desfăşurării evenimentelor, ministrul român de la Ankara trimitea, adeseori, spre Bucureşti mai multe telegrame şi note în aceeaşi zi.

Cum am precizat şi în introducerea de la episodul anterior, documentele diplomatice din care reproducem alte fragmente în paginile care urmează se află la Arhivele Statului din Bucureşti, Fond V. Stoica, dosarul I/72, vol I-II. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Titlul, notele de subsol şi precizările în paranteze drepte ne aparţin. (I.L.)

1939

13 septembrie. Generalul Weigand a plecat azi dimineaţă cu avionul său la Beyrouth.

Am avut o conversaţie îndelungată cu dânsul la Ambasada Franţei.

D-sa mi-a vorbit întâi de relaţiunile turco-franceze, care au fost totdeauna bune, dar cari au devenit excelente de la semnarea acordului privitor la sandjacul Alexandretteí şi de la publicarea declaraţiunei de colaborare încoace. Dificultăţile cari s-au ivit în calea semnării acordului definitiv sunt de caracter material. Vor fi înlăturate în câteva zile. Acum când mii de vieţi se sting şi miliarde se spesează [cheltuie] în fiecare zi, n-au rost discuţiunile îndelungate pentru sume cari în proporţiune cu ce se pierde tot mărunte rămân. D-sa crede că va reveni în curând pentru semnarea acordului.

Situaţiunea din Polonia îl îngri-

[1] Alexandretta (Iskenderun), oraş şi port turcesc în golful cu acelaşi nume, în apropierea graniţelor cu Siria. Sangeacul Alexandretta, disputat de turci şi de arabi, a căpătat, prin tratatul turco-francez din 20 octombrie 1921, statut de autonomie. La 26 iunie 1939, în urma unui alt tratat turco-francez, Alexandretta a revenit Turciei (astăzi, regiunea Hatay).

Aeroportul din Ankara

jorează. Are foarte bună părere de soldatul polon, dar consideră că Statul Major și ofițerii superiori sunt și obstinați în metode primitive. D-sa a făcut cu dânșii o mare experiență în cursul războiului cu bolșevicii. Pilsudski – care era un patriot entuziast, însă de o uimitoare suficiență de sine însuși în toate ramurile, inclusiv meseria armelor – și Statul Major persistau pe lângă războiul de manevră și nu voiau să știe de constituirea unei linii întărite de rezistență. Abia după multe stăruințe i-au putut convinge să construiască linia de pe Vistula pe care au oprit apoi avalanșa bolșevică și de la care au pornit ofensiva decisivă.

Pentru cazul unei înfrângeri complete, d-sa crede că armata polonă ar trebui să se retragă în România, unde armamentul și efectivele ei pot fi de folos, sporind capacitatea de apărare și de acțiune a armatei române în caz de necesitate. D-sa este de părere că Germania, prin spiritul ei de dominațiune constituie astăzi un pericol tot așa de grav pentru existența țărilor din Estul și Sud-Estul Europei, ca și în 1914 și că aceste țări vor trebui, mai curând sau mai târziu, să intre în război contra ei, dacă vor să trăiască. Pentru această luptă a lor, momentele actuale sunt cele mai favorabile când ele pot s-o dea în strânsă alianță și colaborare cu Franța și Marea Britanie. Interesele lor încă odată coincid complet cu ale acestor mari puteri occidentale.

14 septembrie. După Numan Menemencioglu[1], pe care l-am văzut astăzi, situațiunea în Estul și Sud-Estul Europei se complică pe măsură ce succesele germane în Polonia se accentuează. Este evident că armata germană prin sforțările sale în direcțiunea Lvovului caută să taie legătura armatei polone cu România, împingându-i grosul spre mocirlele Pripetului și spre Rusia, iar o parte a unităților de la aripa stângă spre România, unde ar urma să fie dezarmate. În cazul când polonii nu reușesc a se fixa pe o linie de rezistență, cu toate atacurile ce s-ar da în Apus de franco-englezi, Polonia va fi scpasă din acțiune și ocupată.

Înaintarea rapidă a armatelor germane spre frontiera de Est a Poloniei, după informațiunile turce, nu face plăcere Moscovei. Cu tot pactul de neagresiune germano-sovietic, nu este imposibil ca acestea să caute a-și asigura unele pozițiuni avantajoase strategice chiar dincolo de frontieră. Numan Menemencioglu crede că recentele chemări sub drapel ale unor clase de rezerviști ruși și sporirea trupelor la frontiera de Vest a U.R.S.S. n-au caracter ofensiv, ci sunt măsuri de precauțiune pentru eventualitatea prezentării armatelor germane la poarta Rusiei.

De altfel, după părerea lui Numan Menemencioglu, putem fi siguri că războiul acesta, care virtual a început cu surpriza de la Moscova, are în rezervă și alte surprize. Una singură nu mai este posibilă, deși pare că în Germania era dorită: încheierea unei păci cu Franța și Anglia, după înfrângerea Poloniei. Măsurile cari se iau de către Franța și Anglia, pe toate terenele și în toate părțile globului, arată o determinare profundă de a duce războiul până la înfrângerea completă a Germaniei.

17 septembrie. Guvernul turc judecă situațiunea cu optimism, deși îndoielile cu privire la atitudinea rușilor sunt tot mai mari. Conform părerilor ministrului de externe, între ruși și germani se convenise asupra unor limite pentru zonele de acțiune germană și rusă.

Intrarea trupelor sovietice în Polonia se datorește faptului că germanii înaintând prea repede ajungeau la zona rezervată rușilor; guvernul din Moscova s-a decis deci să ocupe el acea zonă.

Credința este deci că o colaborare militară mai strânsă între germani și ruși nu există.

În orice caz, Saracioglu, plecând la Moscova, va putea obține lămuriri în această privință. Pactul propus de ruși privește asistența mutuală în cazul unui atac asupra uneia din părți în regiunea Mării Negre și totodată asigurarea statu-quo-ului acestei mări față de eventuala invaziune a litoralului ei de către vreo putere neriverană și agresivă. Cum singura putere care ar putea constitui un astfel de pericol este Germania, în conversațiunile sale Saracioglu va putea constata dacă între ruși și germani înțelegerea de colaborare este mai profundă: dacă rușii nu vor vrea să facă pactul pentru păstrarea statu-quo-ului aceasta va însemna existența unui acord de largă colaborare, dacă însă vor fi gata să-l facă, aceasta va însemna lipsa unor obligațiuni de colaborare strânsă, nefiind de presupus că rușii contractează acorduri contra unui stat cu care sunt în același timp în relațiuni de alianță.

Saracioglu pleacă la Moscova fără ca tratativele privitoare la pactul propus să fi ajuns la alt rezultat, decât la unul de principiu, urmând ca amănuntele și formularea să fie discutate de d-sa în cursul vizitei. Ambasadorului Franței i s-a spus astă-seară că dacă guvernul sovietic va insista pentru un pact fără tărie și fără garanții pentru pacea zonei Mării Negre, Saracioglu nu va încheia nimic; i s-a declarat de asemenea că chiar dacă Saracioglu va ajunge la o înțelegere deplină, d-sa nu va semna acordul cu Rusia înainte de semnarea acordului cu Franța.

În orice caz, guvernul turc e de părere că vizita d-lui Saracioglu la Moscova va putea contribui la împiedicarea incendiului de a cuprinde și statele balcanice.

18 septembrie. Planul inițial de călătorie a d-lui Saracioglu prevede plecarea spre Moscova miercuri [20 septembrie]. Apoi Saracioglu a decis amânarea acestei plecări cu 5-6 zile.

Motivele sunt: 1) d-sa vrea să cunoască mai exact reacțiunea provocată în Londra și Paris de intrarea armatei sovietice în Polonia; 2) d-sa vrea să ducă la bun sfârșit, eventual să semneze încă înainte de plecare, acordul definitiv turco-francez. Plecarea sa va putea avea loc abia la finele săptămânii.

Domnia Sa este de acord cu Excelența Voastră [Grigore Gafencu] cu privire la utilitatea unui schimb de vederi pentru țările noastre și mulțumește de invitațiunea ce i se face de a trece prin România. Mi-a promis că va face tot posibilul să se întâlnească cu Excelența Voastră.

Domnia Sa pleacă în Rusia cu un vas turc în cursă specială. La ducere nu va putea atinge România deoarece n-ar vrea ca rușii să dea acestei opriri sensul unei consultări și să ia în nume de rău; pe de altă parte, vrea să ajungă la Moscova cât de curând. Va căuta deci să se oprească la întoarcere și anume în Constanța.

21 septembrie. Am avut astăzi la amiază o nouă întrevedere cu Saraciolgu. Am ținut că în condițiunile create de ultimele evenimente și în chiar ziua plecării sale la Moscova să recapitulăm pe scurt chestiunea relațiunilor româno-ruse în sensul conversațiunilor pe cari le-a avut cu d-sa Excelența Voastră aici [Ankara] și Istanbul.

Saracioglu mi-a declarat textual următoarele:

„N-am uitat deloc și țin seama în toate împrejurările de conversațiunile ce am avut și de sarcina ce mi-am luat. Rog să aduceți la înalta cunoștință a Majestății Sale – exprimându-i totodată profund respectuoasele mele omagii – precum și amicului meu Gafencu, că plecând acum la Moscova voi veghea asupra intereselor românești cu același devotament ca și asupra intereselor turcești. Cunosc deplin și planul d-lui Gafencu, cu care suntem de acord și noi și

[1] Secretar general al Ministerului afacerilor externe de la Ankara; ulterior, ministru de externe.

aliații noștri și căruia cred că nici Moscova nu-i va face dificultăți.

Plec cu dorința de a contribui în mod eficace la asigurarea păcii pentru țările noastre. Am convingerea că nu mă voi întoarce fără rezultat favorabil. În orice caz, voi face toate sforțările pentru obținerea lui.

Țin însă de pe acum să vă comunic și să vă rog a comunica la București impresiunea mea, care e personală, dar bazată pe informațiuni serioase, că între Uniunea Sovietică și Germania, în afară de pactul de neagresiune, nu există nici un alt angajament sau, dacă există, acesta nu coboară spre România și nu privește interesele și integritatea ei".

21 septembrie [alt raport]. Ambasadorul sovietic, care va însoți pe Saracioglu la Moscova și înapoi, mi-a făcut astăzi o lungă expunere a politicii pacifice a Uniunii Sovietelor.

În Polonia, după spusele sale, ea n-a intrat decât pentru a salva de opresiunea polonă pe ucraineni și rușii albi și nu râvnește la teritorii dincolo de limita etnică a acestora.

Cu restul statelor, înainte de toate cu cele din Sud-Estul Europei, ea vrea să trăiască în relațiuni amicale. Acesta e scopul pe care-l urmărește prin propunerea pactului turco-sovietic și prin invitarea d-lui Saracioglu la Moscova spre a încheia acest pact. D-sa este sigur că tratativele d-lui Saracioglu vor duce la un rezultat favorabil. Ceea ce va fi util și pentru România și pentru celelalte state balcanice.

În ce privește raporturile româno-sovietice, d-sa, bazat pe informațiunile ce are, mă asigură că guvernul din Moscova n-are nici o intențiune agresivă, Uniunea Sovietică neavând față de România nici revendicări economice, nici revendicări teritoriale de realizat.

Semnalez aceste explicațiuni ale ambasadorului sovietic cu titlul de document, deoarece nu pot stabili încă întrucât ele sunt bazate pe indicațiunile guvernului său.

21 septembrie [al treilea raport din aceeași zi]. Saracioglu pleacă astă-seară 21 septembrie din Ankara, mâine din Istanbul, va fi poimâine seară în Odessa și luni [25 septembrie] în Moscova. Planul este să stea în capitala sovietică trei zile. Ar putea fi în Odessa iarăși sâmbătă 30 septembrie și în Constanța duminică 1 octombrie dimineața.

Cu privire la oprirea sa în Constanța însă d-sa îmi dă următoarele lămuriri.

Guvernul sovietic s-a oferit să-i trimită un contratorpilor. D-sa a declinat oferta; va pleca deci cu un vapor turcesc. La întoarcere însă probabil va accepta să fie dus de un contratorpilor rus.

În acest caz, oprirea sa în Constanța depinde de atmosfera în care vor curge conversațiunile. Dacă aceasta va fi caldă și d-sa constată că rușii ar privi cu ochi buni o oprire a sa în Constanța spre a lua contact cu Excelența Voastră, va cere ca vasul rus care-l va aduce să facă o scurtă escală în portul nostru. D-sa va comunica Excelenței Voastre hotărârea sa din Moscova prin mijlocirea legațiunii noastre.

27 septembrie. Aflu de la Numan Menemencioglu că în Moscova ieri a avut loc întâia conversațiune a d-lui Saracioglu cu Molotoff și Potemkin. S-a făcut o exa-

Cronică diplomatică în imagini: semnarea Acordului franco-turc, din iunie 1939 (sus), și a Tratatului anglo-franco-turc, din octombrie același an

minare a situațiunei generale din Sud-Estul Europei și a relațiunilor ruso-turce, fără a intra însă în amănunte.

Tonul conversațiunii a fost cald; Saracioglu este optimist.

Călătoria de azi a lui von Ribbentrop la Moscova este privită de turci cu neîncredere. După Numan Menemencioglu, ministrul de externe german va avea de discutat chestiunea relațiunilor rusești și germane cu statele baltice și foarte probabil stabilirea unei politici comune față de statele baltice. D-sa este sigur că von Ribbentrop va încerca o presiune asupra d-lui Saracioglu, al cărui mandat însă este bine definit.

În ce privește relațiunile româno-ruse, Numan Menemencioglu are convingerea că acestea vor forma unul din subiectele importante ale conversațiunilor lui Saracioglu. Nu încape îndoială că d-sa, precum a declarat-o înainte de plecare, va apăra interesele românești cu aceeași energie ca și pe cele turcești. De altfel Numan Menemencioglu mă informează că acest mandat a fost dat domnului Saracioglu de însuși Consiliul de Miniștri.

28 septembrie. Von Papen, explicându-i ieri ambasadorului iugoslav scopurile politicii germane, i-a declarat că Germania, acum după înfrângerea Poloniei care însemnează reîntregirea ei și liniștea la frontierele ei răsăritene, nu vrea nici un fel de cuceriri. Ar fi mulțumită să încheie pace cu Franța și Marea Britanie, a căror obstinațiune de a continua războiul nu mai are nici un sens. Cu țările baltice are parte de neagresiune pe care le va respecta. Dacă va fi nevoie de crearea unor relațiuni mai strânse, aceasta se va face prin bună înțelegere cu ele.

În ce privește statele balcanice, Germania n-are față de ele nici o intențiune agresivă. Ea dorește chiar ca acestea să-și păstreze neutralitatea. Dovadă de sentimentele ei pacifice este faptul că acum câteva zile a intervenit la Moscova pentru respectarea neutralității României, iar pe de altă parte a furnizat acesteia un număr de aeroplane de vânătoare. În orice caz, statele balcanice pot fi asigurate că din partea Germaniei pacea lor nu va fi tulburată.

Von Papen n-a spus însă dacă aceeași este și atitudinea Rusiei.

28 septembrie [alt raport]. Știrile sosite de la Moscova până astăzi la amiazi nu sunt mulțumitoare. Saracioglu n-a putut continua ieri, miercuri, conversațiunile începute marți [26 septembrie].

Ieri după-amiază a sosit von Ribbentrop și astă-noapte până către zorii zilei au avut loc conversațiuni între dânsul și conducătorii Comisariatului externelor. Este sigur că, între altele, s-a căutat o înțelegere cu privire la tratativele ce urmează să fie duse cu Saracioglu.

După informațiunile transpirate din Moscova și Berlin și conjecturile făcute aici, între von Ribbentrop și Molotoff s-ar trata împărțirea zonelor de dominațiune sau de influență rusă și germană în regiunile de la Marea Baltică la Marea Neagră.

În Nord, Germania ar admite stăpânirea rusească asupra țărilor baltice, iar în sud predominanța rusească asupra României, Bulgariei și Turciei, în schimb U.R.S.S. ar consimți la predominanța Germaniei asupra Ungariei, Iugoslaviei și Greciei. Una ar avea ca punct final Strâmtorile, cealaltă Salonicul. Italia ar urma să fie compensată pe socoteala Franței. Cum pentru realizarea acestui plan tehnic este eliminată orice putință de acțiune anglo-franceză în Balcani, se crede aici că propunerile de pact defensiv ce vor fi făcute de ruși d-lui Saracioglu după conversațiunile lui von Ribbentrop vor fi în sensul de a convinge Turcia să-și limiteze obligațiunile luate față de Franța și Marea Britanie numai la Mediterana și să rămână neutră față de situațiunile din Peninsula Balcanică, obligându-se totodată a nu admite trecerea prin Strâmtori a unor flote cari ar modifica actuala proporție de forțe în Marea Neagră.

Sunt asigurat că atari propuneri, care ar cere ca Turcia să nu-și țină integral obligațiunile luate prin pactul balcanic și prin acordurile cu Franța și Marea Britanie, nu vor fi acceptate de Saracioglu și că președintele Inönii și guvernul turc nu se vor abate de la calea urmată până acum. Tocmai pentru a afirma această atitudine, guvernul turc a parafat astăzi și va semna în două-trei zile acordul cu Franța.

În general, pronosticurile după sosirea lui von Ribbentrop la Moscova nu sunt încurajatoare. Sunt temeri că vizita lui Saracioglu se va termina cu un eșec și că va fi urmată de o răcire a raporturilor ruso-turce și de o potențare a presiunei rusești asupra noastră și asupra statelor balcanice.

28 septembrie [al treilea raport din aceeași zi]. Tratativele pentru acordul definitiv turco-francez – cel turco-britanic având să fie copia aproape exactă a acestuia – au fost încheiate. Astăzi după-amiază textul conținând o parte politică, alta militară și alta economică, va fi parafat. Massigli mă informează că guvernul turc vrea ca acordul să fie semnat încă înainte de reîntoarcerea d-lui Saracioglu, eventual pe când dânsul se găsește încă la Moscova.

Semnarea va avea loc sâmbătă sau duminecă [1 octombrie], spre care scop generalul Weygand va veni de la Beyrouth la Ankara.

Cum în urma sosirii lui Ribbentrop și a conversațiunilor germano-sovietice – cari par că trebuie să precedeze pe cele turco-sovietice – Saracioglu își va prelungi șederea cu încă două-trei zile, este foarte probabil că la data semnării va fi încă în capitala rusă.

Intențiunea guvernului turc este să afirme în felul acesta că este gata la un acord cu U.R.S.S. dar înțelege totodată să-și păstreze și să-și întărească relațiunile pe care le are cu alte state. ■

ÎMPĂRAT ROMAN

(Monoverb: 6—8)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Mărturii inedite

AL. VAIDA-VOEVOD: SPOVEDANII

Deşi numele său este des întâlnit în bibliografia istorică şi politică a epocii, Alexandru Vaida-Voevod (1872-1950) continuă să aibă o biografie fragmentară. Afirmaţia nu trebuie să surprindă, căci şi în cazul său frecventa menţionare a numelui nu poate suplini studiul temeinic, analiza atentă a vieţii şi activităţii unei personalităţi deosebit de active şi complexe. De altfel, complexitatea a dat naştere unei situaţii mai speciale, bibliografia existentă impunându-i conştiinţei publice în două ipostaze distincte, aparent fără nici o legătură între ele. Prima: Vaida-Voevod — fruntaş al Partidului Naţional Român, deputat în Parlamentul de la Budapesta, în cadrul căruia a citit cunoscuta declaraţie a Comitetului Executiv al Partidului Naţional Român, privind hotărârea naţiunii române din Transilvania de a se aşeza „printre naţiunile libere", membru în Consiliul Dirigent de la Sibiu, cu mari merite în lupta românilor transilvăneni pentru eliberare naţională şi unirea cu România, şi un alt Vaida-Voevod — omul politic ce s-a remarcat în deceniile trei-patru ca simpatizant şi susţinător al organizaţiilor de extremă dreaptă (Magazin istoric, nr. 1/1971).

Dacă biografia fruntaşului mişcării naţionale este destul de bine conturată, aceea a omului politic din deceniile trei-patru rămâne grav lacunară şi împovărată de sintagmele anatemizante.

Dincolo de curiozitatea firească a generaţiilor prezente de a-şi cunoaşte înaintaşii, rămâne, aşadar, datoria istoricilor de a recompune adevărata personalitate a lui Al. Vaida-Voevod, de a-l elibera de dogme şi prejudecăţi ce planează încă asupra numelui său, de a stabili raportul real în jocul de umbre şi lumini al vieţii şi activităţii lui.

Ca şi în alte situaţii, revista noastră pune în circuit public mărturii inedite, ieşind în întâmpinarea specialiştilor, dar şi cu dorinţa de a răspunde interesului tot mai pronunţat al cititorilor săi.

Întâmplarea face ca documentele pe care le încredinţăm tiparului să se refere exact la cele două etape distincte din Viaţa lui Vaida-Voevod — făurirea României Mari şi deceniul patru, care a însemnat şi sfârşitul carierei sale politice. Ambele sunt un fel de confesiuni, deci ne permit să pătrundem în intimitatea gândirii sale politice, ceea ce le conferă un plus de valoare. Nu vom încerca, aşadar, să aflăm ce gândea, deoarece ne va spune chiar el însuşi care erau gândurile şi credinţele sale în momentele respective.

Primul document este un fragment din jurnalul arhiepiscopului catolic de Bucureşti Raymund Netzhammer (Magazin istoric, nr. 5, 8-12/1991 şi 1-3/1992), relatând discuţia pe care acesta a avut-o cu Al. Vaida-Voevod în ziua de 26 decembrie 1921. La acea dată, fruntaşul politic ardelean era o figură proeminentă a vieţii politice din România Mare; depăşind sfera provinciei sale natale, fusese membru al delegaţiei române la Conferinţa de pace de la Paris, iar în urma victoriei Blocului Democratic în alegerile de la sfârşitul lunii noiembrie 1919, devenise prim-ministru (1 decembrie 1919-13 martie 1920). O nouă experienţă într-un moment de cumpănă al procesului de afirmare şi consolidare a României reîntregite, relevând calităţi de om de stat. În convorbirea pe care a avut-o cu înaltul prelat romano-catolic, Vaida-Voevod se referă la fapte şi oameni, emite judecăţi de valoare, se lansează în polemici, nu-şi menajează adversarii, vorbeşte fără nici o reţinere despre jocurile politice, încercând să-şi exprime propria-i poziţie faţă de realităţile ţării. Versiunea în limba română a fragmentului de jurnal inedit ne-a fost pusă la dispoziţie de colaboratorul nostru prof. dr. Ion Dumitriu-Snagov, căruia-i mulţumim şi pe această cale.

Al. Vaida-Voevod (primul din stânga), preşedintele Consiliului de Miniştri (14 ianuarie - 13 noiembrie 1933), împreună cu doi dintre membrii cabinetului său: G.G. Mironescu şi Armand Călinescu

Cel de al doilea document, o scrisoare, ne prilejuieşte reîntâlnirea cu Vaida-Voevod după exact două decenii, timp în care trăise alte şi alte experienţe. Vom prezenta cele două documente, precizând că notele din subsol ne aparţin, ca şi completările din text cuprinse între paranteze drepte.

Un om doborât de succese

Luni, 26 decembrie [1921]. Fostul prim-ministru Vaida-Voevod m-a surprins cu vizita la mine la cancelarie. Mi-a amintit cum chiar înainte de război a mai fost odată la mine, lucru pe care eu nu-l uitasem nicidecum. După câteva fraze, discuţia a alunecat pe făgaşul politicii şi atunci marele politician şi om de stat transilvănean a început să-mi facă un expozeu politic complet. A caracterizat Partidul Naţional transilvănean, pe ţărăniști (partidul ţăranilor), pe liberali şi Partidul Poporului al lui Averescu.

— Atât de mult şi pe faţă, ca sub bătrânul general Averescu, nu s-a furat niciodată în România! Întotdeauna s-a făcut mare tapaj pe tema popularităţii lui, dar cu asta nu s-a ajuns niciodată prea departe!

Ţărăniştii — a continuat el — au oameni foarte destoinici, dar şi destul de ciudaţi. Un om interesant este, de exemplu, Constantin Stere; acesta este în primul rând un teoretician şi un făuritor de program, dar n-a înţeles niciodată să se coboare până la popor. Stere merge foarte departe împreună cu bolşevicii. El are convingerea că aceştia sunt oamenii viitorului şi că în perspectivă trebuie să fii pregătit pentru timpul când vor veni ei. Ceea ce rămâne de neînţeles la Stere sunt convingerile mistice din fiinţa lui, care după cum se ştie, sunt proprii slavilor.

Ţărăniştii au, mai apoi, pe Ion Mihalache. Acesta este un om foarte bun. Mihalache cunoaşte poporul şi poporul îl cunoaşte pe el; despre acest om poţi spune cu adevărat că este popular. Mihalache este un tip rezonabil şi cu care poţi sta de vorbă.

Cel mai periculos şi mai contestabil om de la ţărăniști este dr. N. Lupu, dar şi acesta ar putea fi îmblânzit. Curtea se teme de aceşti oameni din Partidul Ţărănesc, fiindcă ei ar putea provoca o revoltă a poporului. Nu este deloc exclus ca într-o zi întreaga maşinărie de stat să se orienteze spre stânga şi noi toţi, cu concepţiile noastre actuale, să fim nevoiţi să ne transformăm!

Foarte tăios i-a judecat domnul Vaida pe liberali şi mai ales pe cei doi Brătieni, Ionel şi Vintilă, căci al treilea, Dinu, nu contează.

– Brătienii cred că au dobândit prin moştenire politica şi înţelegerea politicii şi că ei sunt atotştiutori în ale politicii: Ionel Brătianu este leneş şi se lasă condus de fratele său Vintilă. Dar Vintilă trebuie mai întâi să dovedească şi să arate că este un geniu al finanţelor, căci cu economii şi colecte de bani nu s-a făcut totul. Pe de o parte se economiseşte şi pe de alta se risipeşte, trimiţându-se misiuni inutile afară în lume. Este o adevărată calamitate modul cum s-a realizat cumpărarea locomotivelor şi cum s-a construit podul peste Borcea. Podul peste Dunăre ar fi trebuit încredinţat pur şi simplu întreprinderii Reşiţa şi astfel ar fi fost de mult gata! Vintilă nu-i o capacitate, iar Duca este un om lipsit de personalitate, care face numai ce-i spune Ionel. Oameni ca Duca, Mârzescu şi alţii pot fi scoşi din pălărie cu duzinele şi cu sutele! Singurul rezonabil printre liberali este domnul Alexandru Constantinescu; el are o mentalitate occidentală şi cu el se pot duce tratative.

Regele este complet în mâna lui Brătianu. Rolul de mijlocitor îl joacă ministrul Curţii, [N.] Mişu. Acesta ar fi însă mai nimerit să fie trimis la vreo legaţie în străinătate; acolo şi-ar putea continua parada, şi-ar putea valorifica cunoştinţele lingvistice şi tot acolo şi le-ar putea şi etala; acest domn n-a coborât încă niciodată până la popor. La Curte, unde Mişu veghează, împreună cu generalul Anghelescu şi doamnele de onoare, nu poţi pătrunde! Regele nu este lipsit de voinţă, dar numai cu greu poţi să-l determini să ia o decizie; dar dacă vreodată a luat o hotărâre, atunci s-a şi pornit!

Domnul Vaida a început apoi să vorbească de transilvăneni şi de mult hulitul Consiliu Dirigent:

— A fost absolut supraomenesc ceea ce s-a făcut acolo sub raport organizatoric şi asta în cel mai scurt timp, până când a intrat armata română. Unirea noastră cu Vechiul Regat n-a putut avea niciodată cu adevărat scopul ca noi, cei de dincolo, având cultura noastră vest-europeană, să devenim una cu ceea ce este aici: o grămadă de murdărie de Bucureşti! Aici este murdărie, nu te simţi nici măcar în Balcani, ci eşti în Asia! Se afirmă mereu, şi chiar regele o spune, că transilvănenii nu înţeleg Vechiul Regat al României. Nu este însă câtuşi de puţin o artă să cunoşti această gospodărie şi să o sesizezi! Transilvănenii au arătat şi au dovedit că pot să facă ceva! Noi, politicienii din Ardeal, am fost instruiţi într-o şcoală cu 52 de milioane de locuitori şi nu într-un stat balcanic cu 7 milioane! Noi înţelegem Vechiul Regat, dar politicienii şi oamenii de stat de aici nu percep relaţiile noastre de dincolo; bunul nostru popor de ţărani, cu proprietatea funciară mai mică sau mai mare, buna noastră administraţie, instrucţiunea publică ş.a.m.d. Celor de aici le place să trăiască în oraşele de dincolo, ca ofiţeri şi funcţionari, pentru că acolo domneşte spiritul occidental şi acolo nu-i loc pentru murdărie.

Când mi-am permis observaţia că politicienii români transilvăneni au acţionat la Budapesta numai în sens negativ, în opoziţie, şi niciodată n-au fost antrenaţi la o muncă pozitivă şi constructivă[1], domnul Vaida a spus că aceasta ar fi doar în parte adevărat; el a enumerat câteva exemple, vrând să arate că totuşi uneori el lucrează cu ungurii.

Vaida s-a referit apoi în mod special la preşedintele Partidului Naţional, Iuliu Maniu, prezentându-l într-o lumină favorabilă, ca pe un om politic eminent, afirmând că acesta a fost recunoscut ca atare la Budapesta.

— Acesta este omul care, în haosul de acum, ar putea aduce ordinea! Maniu are forţă de persuasiune, ar putea să pună la respect pe ţărăniști şi chiar să realizeze o reconciliere între Marghiloman şi Iorga! Maniu ar trebui să fie numit prim-ministru! Maniu este şi un om evlavios, în timp ce noi, toţi ceilalţi, suntem mai degrabă sceptici.

Vaida-Voevod a vorbit şi despre activitatea sa ca prim-ministru şi a avut ocazia să scoată în evidenţă faptul că oriunde în străinătate, atât la Paris cât şi la Londra, a întâlnit o atmosferă de-a dreptul ostilă României, care s-a datorat în special lui Brătianu:

— Am înregistrat succese, am reuşit să schimb atmosfera, am adus Basarabia definitiv la România[2] ş.a.m.d., dar căderea mea s-a

---

[1] Aluzie la activitatea deputaţilor români în Parlamentul din Budapesta.

[2] Al. Vaida-Voevod face aluzie la faptul că în timpul guvernării sale Parlamentul a votat legile de unire a Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei

datorat tocmai acestor succese ale mele, ceea ce pentru anumiți oameni politici a fost prea mult, chiar regele cedând. Întotdeauna am fost de partea dinastiei și peste tot am toastat pentru rege. Spre deosebire de Vechiul Regat, în Transilvania oamenii sprijină activ dinastia, dar entuziasmul nu mai este același ca la început, inima și sentimentele favorabile dinastiei au suferit mult și trebuie să se înceapă, mai mult, chiar să se aducă argumente raționale în sprijinul dinastiei. Și tocmai acum vine răul cel mare, și anume acela că Partidul Național condiționează participarea la încoronarea de la Alba Iulia de numărul de posturi pe care le va primi în guvern, acordarea acestor locuri în funcție de ponderea pe care o are în Parlament. Nu merge altfel!

— Dar tocmai marele dv. partid transilvănean nu poate lipsi de la încoronarea primului rege al României unite!

— Ar trebui să se creadă aceasta! Dar fără îndeplinirea condițiilor noastre, pur și simplu nu se poate!

— Care sunt relațiile Excelenței Voastre cu domnul Marghiloman?

— Absolut perfecte! El nu va mai putea fi prim-ministru, poate fi însă ministru de finanțe. Regele spune că Marghiloman ar fi prea bătrân. Și doar nu-i adevărat! Marghiloman nu s-a senilizat, ba chiar are o minte ageră și este încă foarte vioi din toate punctele de vedere! Știți cumva care-i situația cu concordatul?

— În fond nu știu nimic, i-am răspuns, în afară de faptul că proiectul de concordat este prost.

— Dacă-i nesatisfăcător nu trebuie încheiat, mai degrabă să se aștepte încă zece ani cu asta. Noi, uniții, în nici un caz nu putem face concordatul, căci s-ar auzi voci prea multe și violente din rândul ortodocșilor la adresa noastră!

— La Sibiu — i-am spus — este acum un mitropolit contestat!

— Mitropolitul Bălan este destoinic, dar alergând după popularitate, se joacă de-a confesionalismul și asta dăunează mult. Și mitropolitul Miron Cristea mai are la activ greșeli confesionale mai vechi! Este o rușine că acum bunii noștri episcopi români uniți trebuie să alerge aici la Ministerul cultelor la un director ministerial ortodox, Ionescu, care a fost la Budapesta reprezentantul unor români răi!

Știți ce mi-a spus regele despre Dv.?

— N-am nici o idee despre așa ceva.

— Maiestatea Sa mi-a spus că Dv. l-ați sprijinit în timp ce țara era ocupată de inamic! Asta a fost dovada loialității și devotamentului Dv. și acest lucru m-a bucurat! Ar fi bine ca asupra Maiestății Sale să se pogoare influența unui conducător spiritual. Mă înțelegeți? Pe principele Carol l-am scos noi, Iorga și cu mine, din treaba aceea murdară; poate acum lucrurile vor merge mai bine cu această doamnă[1]; el s-a și schimbat mult în bine.

Rugându-mă să colaborez în permanență cu ei, pentru binele dinastiei și al țării, și dorindu-ne, mie și diecezei, un An Nou fericit, fostul prim-ministru și-a luat rămas bun de la mine foarte călduros și amabil. ■

[1] Aluzie la anularea căsătoriei prințului Carol cu Zizi Lambrino și căsătoria lui cu principesa Elena a Greciei (10 martie 1921).

cu România (29 decembrie 1919), iar la 10 decembrie același an, guvernul român a semnat, după o înverșunată confruntare diplomatică în finalul căreia a reușit să-și impună și unele din punctele sale de vedere, tratatul de pace cu Austria și tratatul minorităților. El are în vedere și nota din 3 martie 1920, semnată de David Lloyd George, prin care Consiliul Suprem al Conferinței de Pace informa guvernul român despre decizia Conferinței privind recunoașterea unirii Basarabiei cu România; afirmația categorică a fostului prim-ministru în chestiunea Basarabiei poate fi pusă în legătură și cu faptul că în timp ce el fusese prim-ministru și ministru de externe se stabiliseră primele contacte între guvernele român și cel sovietic (februarie-martie 1920) în vederea normalizării relațiilor între cele două țări, întrerupte în ianuarie 1918.

Am fost „naşul“ Gărzii de fier

De la Alexandru Vaida-Voevod a rămas un bogat fond epistolar. Scrisoarea care urmează este din ultima parte a vieții sale (se știe, omul politic transilvănean a murit în 1950). Adresantul, generalul Mihai Negruzzi, era „rezident regal“ la Iași. La acea dată, Al. Vaida-Voevod era marginalizat, cvasi-scos din viața politică, în care n-a mai revenit până la stingerea lui din viață.

H. DUMITRU

Stimate Domnule Negruzzi!

Răspund: „Adevărat a înviat!“

Toate mulțumirile mele pentru aducerea aminte. Suport surghiunul cu umor și resemnare. În fosta mea patrie sunt trădător, cu drept cuvânt. În patria mea, la fundamentul căreia, totuși, voi fi contribuit și eu câteva cărămizi, sunt un ostracizat. Nu știu bine pentru ce. Eu nu mi-am pierdut calmul judecății, nici simțul de gentleman în atitudinea și în procedeele mele politice, slujind România Mare. Am fost „naşul Gărzii de fier, am salvat vieți; nu e vina mea că mișcarea a degenerat. Regelui Carol II nu am încetat să-i spun adevărul, până în momentul când a încetat să mai voiască să-l audă.

Atunci i l-am servit în scris, prin memorii. Aceasta de pe timpul guvernului Cristea II-lea. Că a fost zadarnic, e adevărat, dar nu a fost numai experiența mea.

Patria? Nu vrea să mă înfiiască. Am fost un „alipit“ și am devenit un inutil. Când mă plictisesc, mă consolez filosofic: decât cu revolverul legionar la tâmplă, ori cu picioarele balansând pe baionete, tot mai bine șomer și boanghenă haimana.

Cu distinsă considerațiune
și asigurarea vechei mele stime,

Al. Vaida-Voevod

Brașov, 3.V.1941

UN ASASINAT UITAT

RADU LOBEY,
fost director de cabinet al lui Armand Călinescu

Au trecut 55 de ani de la asasinarea fostului președinte al Consiliului de Miniștri Armand Călinescu (al doilea premier român ucis de legionari care în 1940 aveau să mai lichideze încă doi: pe savantul Nicolae Iorga și pe generalul Gh. Argeșanu), împrejurare nu prea amintită în acest an (cu excepția excelentei Expoziții dedicate lui Armand Călinescu de către Muzeul Național de Istorie, la al cărei vernisaj a fost oaspete de onoare domnul arhitect Barbu Călinescu, care trăiește din 1939 în Marea Britanie, a senzaționalului schimb de scrisori dintre omul de stat român și filosoful Nae Ionescu, unul dintre părinții spirituali ai Gărzii de fier, prefațat după atâția zeci de ani de către domnul Alexandru Dragomirescu Baranga, și a unei incitante emisiuni de la Televiziunea Română, inițiată de realizatorul Vartan Arachelian, cu participarea politologului Ion Varlam, a prof. I. Scurtu, directorul general al Arhivelor, a domnului Dan Amedeu Lăzărescu, a dr. Cristian Popișteanu și a doctorului Ștefan Milcoveanu, fost președinte al Uniunii Studenților Creștini, care a lansat o nouă pistă în privința autorilor morali ai înlăturării lui Armand Călinescu, prin invocarea Serviciului Secret de Informații și a șefului acestuia, Moruzov, a lui Ernest Urdăreanu, mareșalul Palatului, și chiar a monarhului Carol II).

Publicăm acum un articol apărut în ziarul Le Monde **în 1969, al fostului secretar al primului ministru, Radu Lobey, care după o perioadă de detenție în România s-a stabilit în Franța.**

O facem ca un preludiu la noi mărturii despre acest tragic eveniment.

Au trecut treizeci de ani de când la București, în piața unde actualmente se află clădirea Operei, a fost asasinat președintele de atunci al Consiliului de Miniștri, Armand Călinescu. Era 21 septembrie 1939, la aproape trei săptămâni după declanșarea celui de-al doilea război mondial și când dezastrul polonez era împlinit deja. Data are importanța ei.

S-a vorbit în aceleași coloane (vezi *Le Monde* din 24-25 august) despre ziua istorică din urmă cu 25 ani, când România — pe care mareșalul Antonescu a obligat-o să intre în război de partea Wehrmachtului — a întors armele, în urma unui complot regal, împotriva aliaților săi din ajun, trecând în tabăra coaliției antihitleriste și provocând astfel o breșă ce avea să devină catastrofală pentru dispozitivul german din Balcani.

A evoca asasinatul din urmă cu treizeci de ani asupra președintelui Consiliului de Miniștri român înseamnă a lumina mai bine evenimentul capital survenit la 23 august 1944 și politica pro-occidentală tradițională — sau, mai exact, francofilă — a acestei insulițe latine pierdute într-o mare slavă, care este România.

De asemenea, și în același timp, înseamnă a explica, la un mod indirect, ceea ce le pare ciudat contemporanilor în politica externă actuală a României, constrânsă de evenimente să devină un satelit al U.R.S.S.

În fine, înseamnă a releva uneltirile în Est ale serviciilor lui Himmler, odată cu războiul declanșat, și a contribui astfel la completarea unui capitol puțin cunoscut al istoriei acestui război total.

Am fost — în toată perioada de mare tensiune internațională care a urmat acordului de la München și până în acele zile tragice din septembrie 1939 — șef de cabinet al președintelui Consiliului de Miniștri, care avea să fie asasinat de către membri ai Gărzii de fier în solda Reichului nazist, fiind totodată însărcinat cu relațiile cu direcția generală a Siguranței Statului.

Am putut astfel cunoaște detalii și dedesubturi pe care, în fața memoriei președintelui Consiliului de Miniștri, asasinat, mă simt obligat să le dezvălui. Este drept că se afirmă, de o revistă franceză, că în realitate președintele Consiliului de Miniștri, cu prenumele atât de francez, Armand, a fost victima fidelității sale față de foștii noștri aliați și, în special, a încrederii sale în Franța.

Victoria repurtată de Hitler la München și apoi invadarea Cehoslovaciei de către trupele naziste, în martie 1939, dezamăgiseră teribil, apoi intimidaseră cercurile guvernante române. Cehoslovacia fusese aliatul nostru. Ea făcea parte din Mica Antantă. Era și vecina noastră. În acel moment, națiunea-soră nu-i luase încă Rusia subcarpatică și România avea o frontieră comună cu ea. Se poate înțelege deci de ce apropierea invadatorilor naziști, care erau deja în Austria și păreau înclinați să nu se oprească din *Drang nach Osten*-ul lor, neliniștise puternic și intimidase mediile politice românești.

Serviciul de informații al Reichului era, bineînțeles, la curent cu acest climat. Prin intermediul unui trimis special de prestigiu, Clodius, guvernul nazist a început să exercite presiuni puternice asupra guvernului român pentru a obține concesiuni economice. România avea petrol, România avea cereale. România avea mine prețioase de molibden, indispensabile industriei de armament. Faptul că Reichul numise ca ambasador la București pe Fabricius, care era cumnatul lui von Ribbentrop, dovedea în ochii liderilor români interesul periculos pe care îl manifestau naziștii pentru această țară.

Am spus „intimidase". Dar să nu morfolim cuvintele. Era frica ce le cuprinsese. De asemenea, când, în aprilie 1939, Marea Britanie oferea garanții României, s-a avut grijă să se sublinieze că erau unilaterale. Guvernul român, de facto și în principiu, total de acord cu ele, s-a temut să declare că le accepta. Găsindu-se într-adevăr între Scylla și Charybda, el a trebuit să se stră-

duie să conducă barca cu multă prudenţă. Ceea ce a făcut.

Manevrele Ambasadei Germaniei

Lucrurile s-au înrăutăţit brusc la 23 august acelaşi an, când a fost semnat faimosul pact germano-sovietic. Liderii politici au început atunci să ridice în slăvi o reconciliere cu Germania. Unii dintre ei nu voiau să lase numai Gărzii de fier (mişcare fascistă română) monopolul politicii pronaziste. Pe de altă parte, fiind oportunişti, ţineau să menajeze viitorul şi să se asigure că ei vor continua să joace un rol de prim ordin când ar veni rândul României să cadă sub dominaţie hitleristă.

Printre aceştia se găsea un personaj în mod deosebit influent: ministrul Palatului, Ernest Urdăreanu, care avea, poate, motive personale să se teamă pentru soarta lui în cazul unei sechestrări naziste, căci era de notorietate publică că el ar manevra continuu cu Lupeasca, „Evreica", metresa regelui.

Ambasada Germaniei nu o ignora. Pe de o parte, ea şi-a ataşat un alt om foarte influent pe lângă rege, pe marele industriaş Malaxa. Pe de alta, şi-a propus să recruteze coloana a cincea. Un număr de membri ai Gărzii de fier erau deja în Germania la şcoala lui Himmler, de unde au revenit cu paşapoarte false. Mai mult, abilul şi atotputernicul Moruzov, şeful suprem al Serviciului de contraspionaj, care era agent nu dublu, ci triplu, lucra deja pentru amiralul Canaris. Prefectul poliţiei Capitalei, generalul Gabriel Marinescu, era omul lui Urdăreanu şi al lui Moruzov. Se găseau astfel reunite elementele unui complot având şanse de reuşită. Era suficient să fie aşteptat momentul propice.

Reuniunea Consiliului de Coroană

La 1 septembrie, trupele naziste intră în Polonia. Pe 2 septembrie izbucneşte războiul. In câteva zile rezistenţa poloneză se năruie şi în sferele înalte se află că armata roşie avansează pentru a cuceri partea care, după pactul de partaj încheiat la Moscova, trebuie să revină Uniunii Sovietice.

Regele convoacă la 11 septembrie un Consiliu de Coroană, pentru a hotărî linia politică de urmat. Acest Consiliu este compus din şeful guvernului în funcţiune şi din toţi predecesorii săi. El era prezidat de rege, respectiv Carol II, şi trebuia să se ţină la Palatul Regal. Dar, cum Palatul Regal de pe Calea Victoriei se afla în reparaţie, ei a fost convocat la Palatul Cotroceni, fostă reşedinţă a reginei, situată la marginea Capitalei. Acolo, ministrul Palatului se afla mai la largul său, pentru a manevra şi a afla ceea ce se spusese şi ceea ce se hotărâse în acest Consiliu la care el nu avea dreptul să asiste.

I-a fost suficient să provoace o pană de electricitate în sala de consiliu pentru ca regele să-i invite pe cei vreo zece foşti preşedinţi ai Consiliului de Miniştri, care tocmai veniseră, să treacă, în vastul birou al ministrului Palatului. Acolo, el nu-i putea spune nicicum omului său de încredere să părăsească încăperea. Ernest Urdăreanu a fost deci martor al luărilor de poziţie ale fiecărui participant.

Am ştiut prin şeful meu, cu care de altfel eram înrudit, ceea ce s-a petrecut atunci.

Regele a dat la început cuvântul preşedintelui Consiliului de Miniştri în funcţie. Dar dl. Armand Călinescu, pentru a lua pulsul, a pretextat că el era cel mai tânăr şi a cedat cuvântul celui mai vârstnic, aşa încât să fie ascultaţi în primul rând foştii. El a constatat că mai mulţi dintre ei au pledat pentru o schimbare a politicii externe. Când a venit rândul său la cuvânt, el a apărat cu pasiune linia tradiţională şi a declarat, în concluzie, că îşi ţinea demisia la dispoziţia suveranului.

După Consiliu, m-a trimis pe lângă dl. Adrien Thierry, ambasadorul Franţei, ca să-l informeze pe acesta despre hotărârea sa. Dl. Thierry a telefonat imediat d-lui Reginald Hoare, ambasadorul Marii Britanii, ca să-l întrebe dacă putea să mă primească pentru o comunicare importantă. I s-a răspuns: „Nu merită să se deranjeze. Vin eu la Dv".

Cei doi ambasadori s-au pus de acord după plecarea mea. Ştiu că ei au telegrafiat la Paris şi la Londra, pentru că D-na Călinescu păstrează încă copia telegramei prin care Dl. Daladier, mi se pare, dacă nu Dl. Bonnet, cerea ambasadorului să „împiedice prin toate mijloacele această demisie". „Este singurul om... etc."

Regele, care avea o încredere aproape nelimitată în tânărul său preşedinte de Consiliul de Miniştri, căruia îi încredinţase, în acelaşi timp, Ministerul de interne şi portofoliul de Război, a refuzat demisia d-lui Armand Călinescu. De partea germană, se ştia deci cu cine trebuie să se mulţumească. Opt zile au fost suficiente pentru a se pune în aplicare planul deja pregătit, denumit codificat „type Rathenau"...

La 21 septembrie, orele 14.00, maşina în care se găsea preşedintele Consiliului de Miniştri a fost prinsă într-o cursă, în apropierea domiciliului său, şi zece oameni, coborâţi dintr-o altă maşină, l-au ciuruit pe Călinescu cu 26 gloanţe, apoi s-au dus la postul de radio pentru a-şi anunţa... victoria.

Armand Călinescu a murit pentru patrie. Dar şi întru apărarea unei politici de fidelitate faţă de aliaţii noştri dintotdeauna şi a credinţei sale în victoria finală a Franţei şi a coaliţiei antihitleriste.

Este un fapt care merită să fie amintit, când, după treizeci de ani, pare prea adesea uitat.

(Le Monde, 21-22 septembrie 1969) ■

STIMAŢI CITITORI

De la punctul de difuzare de la sediul redacţiei noastre, str. Ministerului, nr. 2, parter, Sectorul 1, Bucureşti, puteţi procura:

● **exemplare din** Magazin istoric: **2, 4-8, 11, 12/1991; 1-6, 9-10, 12/1992; 1, 3-7, 9-12/1993, 1-8/1994.**

De asemenea, la sediul redacţiei noastre puteţi contracta abonamente, la Magazin istoric **pentru anul 1995 numai cu ridicarea exemplarelor de la sediul redacţiei.**

OCNELE MARI: DESTINE ÎNTEMNIŢATE

GHEORGHE MARIN

Pornind de la articolul Istorie la Ocnele Mari **(nr. 2/1994), dl. inginer** Gheorghe Marin, **din Târgu Jiu, ne trimite o lungă scrisoare în care evocă, cu un condei muiat în durerea adunată în anii calvarului suferit în închisorile comuniste, câteva dintre personalităţile cunoscute în temniţa de la Ocnele Mari.**

Sunt pagini din marea şi tragica istorie a prigoanei dezlănţuite odată cu instaurarea dictaturii comuniste în România şi căreia i-au căzut victime atâtea şi atâtea persoane, de la fruntaşii vieţii politice din perioada interbelică la comunişti de frunte, de la demnitarii regimului antonescian la ţăranii care se opuneau colectivizării, de la cei care luptau în munţi împotriva sovietizării ţării la elevii şi studenţii care cereau libertate de gândire, de la slujitorii altarelor care se împotriveau ateismului comunist la alte şi alte nenumărate categorii ale societăţii româneşti, azvârlite în temniţele comuniste.

Iată acum şi relatările cititorului nostru din Târgu Jiu, în continuarea celor publicate de Magazin istoric **în nr. 8,10/1990, 3,4,9-12/1991, 4-6,11/1992, 3-5,7/1993, 5-8/1994.**

Cei mai mulţi, dintre care au suferit la Ocnele Mari teroarea comunistă, aplicată prin măsuri diabolice, au plecat dintre noi pe drumul fără de întoarcere, în lumea celor drepţi. S-au dus mulţi, foarte mulţi, despre care voi scrie eu, ca fiind cu ei în tenebrele de la Ocnele Mari.

Aici, peste 1 200 de oameni au pătimit cele mai oribile chinuri şi cele mai josnice umilinţe, patronate de Alexandru Drăghici; aici au pătimit cei care nu au vrut să îngenuncheze în faţa atotputernicilor vremurilor comuniste. Aici au suferit, în comun sau în celule izolate, foşti demnitari, generali, profesori universitari, ingineri, medici, profesori de liceu, preoţi, învăţători, farmacişti, jurişti, economişti şi câţiva rătăciţi mineri şi agricultori, scăpaţi din greşeală printre noi.

Închisoarea de la Ocnele Mari era o clădire cu 12 mari „saloane", pe două nivele, dotate cu priciuri etajate, acoperite cu rogojini (de ni se făcuseră şoldurile ca ceafa boului la jug). Fără saltele, fără perini, cu pături rupte şi jegoase, cu tinete insuportabile ca miros, cu aer de nerespirat.

Directorul închisorii era un frizer din Râmnicu Vâlcea, pe nume Simulescu, iar ofiţer politic unul Lupu. Amândoi de acelaşi calibru: brute, cu porniri animalice, fără suflet, îngâmfaţi şi plini de ei, dornici de parvenire, fapt pentru care erau în stare de orice tortură, numai să fie evidenţiaţi de satrapul Drăghici, ministrul de interne al României comuniste.

Departe de lume, fără cea mai elementară regulă de higienă, în camere reci şi umede, aici am trăit înghesuiţi ca sardelele.

Încerc să evoc câţiva dintre ei, după cum îmi aduc aminte, întrucât pe atunci nu aveam hârtie şi creion să-mi notez impresiile.

PETRE ŢUŢEA era fiu de ţăran din Muscel, satul Boteni. Copil de trupă de la vârsta de 9 ani. Regimentul l-a ţinut la şcoală. A urmat Facultatea de drept, după care Vaida-Voevod l-a trimis la Universitatea Humbold din Berlin, ca să studieze formele de guvernământ. A fost prieten cu Vulcănescu, Eliade şi Cioran. În timpul lui Antonescu a fost director general în Ministerul economiei.

A făcut 16 ani de închisoare. La Ocnele Mari a stat din 1948 până în 1953. Niciodată nu l-am văzut abătut, ci veşnic cu zâmbetul pe buze, pentru că zicea el: „Nu vreau să le dau prilej ăstora, să se bucure de suferinţa mea; noi suntem un mare popor. Nu e puţin lucru, ca să te ţii izolat de latinitate şi să nu fii îngenunchiat".

Pe Ţuţea nu l-a îngenunchiat echipa „de reeducare" condusă de Eugen Ţurcanu, venit de la Piteşti şi la Ocnele Mari. Era ca un patriarh: bun, demn, cu înaltă ţinută morală. Totdeauna la el găseai cuvinte de îmbărbătare.

PETRE PANDREA era un alt corifeu al culturii româneşti. Născut la Balş-Dolj a fost avocat, ziarist, sociolog, eseist. A studiat dreptul la Berlin. Era cumnat cu Lucreţiu Pătrăşcanu, dar nu ştia că şi Lucreţiu era închis. Avea idei socialiste, iar Ţuţea avea idei naţionaliste. Ţuţea filosof idealist, Pandrea filosof materialist. Discuţiile dintre ei de aici porneau, amândoi se ciondăneau pe idei. Ţuţea îl tachina pe Pandrea că a fost arestat „de ai lui", iar pe el l-au arestat ca duşman al poporului. Ţuţea îi astupa gura lui Pandrea cu „ai tăi", după care treceau la analiza problemei de fond – concepţia politică. Fiecare venea cu argumente pe măsură, dar unul era mai ponderat – Ţuţea; celălalt – vulcanic. Ţuţea nu făcea nici pe eroul, nici nu se umilea, păstra linia de mijloc. Pandrea ataca şi pe directorul închisorii, din care cauză avea multe de suferit.

MIHAIL MANOILESCU a fost ministru de externe la cedarea Ardealului. Mi-a fost profesor la Politehnica din Bucureşti. Pe cât era de volubil şi impetuos la cursuri, agreat de toată studenţimea, pe atât de închis şi taciturn era la închisoare, încât aveam teamă de el. Răspundea vag la întrebări. În schimb, vorbea foarte mult cu Ţuţea, Pandrea şi Radu Budişteanu, care până la urmă l-au determinat să ne ţină prelegeri despre politica externă şi economică a României.

Era un om de mare caracter, impunător. Îşi ducea cu stoicism anii grei de detenţie. În octombrie 1950 a fost transferat la închisoarea din Sighet.

RADU BUDIŞTEANU a fost ministrul cultelor pe vremea lui Gigurtu. Avea o cultură de înaltă clasă, îndeosebi în ceea ce priveşte artele şi dreptul internaţional. Ne-a vorbit o săptămână întreagă, în limba franceză, despre Muzeul Luvru din Paris. Era un om liniştit, calm, cumpănit, calculat. Îşi ducea povara vieţii în închisoare cu demnitate.

MIHAI POPOVICI, fruntaş naţional-ţărănist, membru al Consiliului Dirigent din Transilvania, ministru în mai multe guverne. Sufe-

rea mult din cauza lipsei ţigărilor. Ne povestea că a văzut *Faust* de zeci de ori pe scenele germane. Totdeauna era în compania unui tânăr - prinţul Şerban Ghica, inginer de profesie, un bărbat distins. Acesta era şeful tineretului P.N.Ţ., după Ilarie Dobridor.

GENERALUL COROAMĂ, un bătrânel scund, blând, plăcut, sfătos. Nu era în stare să supere pe cineva. Ne îndemna la linişte şi pace. Nu vorbea niciodată despre el. Sobru şi... tocmai de aceea a avut parte de umilinţe groaznice din partea unui sublocotenent, al cărui nume nu-l ştiu. Când era el de serviciu, avea o plăcere diabolică să facă „culcări" cu generalul în văzul tuturor. Şi bietul om executa, spunându-ne, că „nu te poţi pune cu nebunii".

SAVEL RĂDULESCU, diplomat, colaborator apropiat al lui N. Titulescu *(Magazin istoric,* nr. 7-9/1994). A îndeplinit multe funcţii importante în deceniile doi şi trei ale secolului nostru, printre care, în 1936, a fost subsecretar de stat la Ministerul de externe. Nu ne-a spus niciodată pentru ce a fost închis. Pandrea a aflat de la el că bănuieşte că motivul privării de libertate se datorează unui memoriu făcut privitor la executarea clauzelor din Convenţia de armistiţiu, el fiind în 1945 preşedintele Comisiei române pentru aplicarea armistiţiului *(Magazin istoric,* nr. 11,12/1992).

La Ocnele Mari, Savel Rădulescu era plin de demnitate. Un om înalt, impozant, îşi ducea calvarul suferinţei cu ceai de cartofi (mâncarea noastră cea de toate zilele) sprijinindu-se într-un baston „la plimbare", căci nu mai putea sărmanul să se menţină pe picioare, de slăbit ce era, deşi avea numai 55 de ani.

AUREL LEUCUŢIA a fost ministrul economiei. Era un om sobru, tăcut, liniştit, ca un înger, un om de mare caracter.

VIRGIL SOLOMON, de asemeni fost ministru. Era de o statură impresionantă, însă doborât de ani şi de suferinţa lipsei de libertate. Mergea, sprijinindu-se cu mâinile de pereţi din cauza subnutriţiei. Suporta cu greu închisoarea. Vorbea încet şi rar, puţin comunicativ.

HORIA COZMOVICI, fost ministru în 1940, de profesie avocat, vorbea extraordinar de frumos, niciodată despre el, astfel că nu am ştiut pentru ce a fost închis.

LAE LUPU, avocat din Alba Iulia. Era omul care ne uimise prin memoria lui. O lună de zile ne-a vorbit numai despre traci. Impetuos, îl tăia pe Ţuţea, iar acesta îl asculta cu sfinţenie şi după terminarea dizertaţiei spunea: „Acesta-i veritabil legionar, de-ai lui Traian, legionar roman". Era slab ca un ţâr, dar fenomenal în documentări istorice. Mare caracter, mare suflet. A fost judecat şi condamnat la 25 de ani muncă silnică. Condamnat fiind, a fost dus ca martor în procesul unui frate de suferinţă, avocatul Virgil Mateiaş, fost prefect de Făgăraş în 1940. Prin suferinţa acumulată de-a lungul anilor, a apărut la proces ca un om descompus şi în faţa completului de judecată a spus că retractează tot ceea ce a scris în declaraţii, deoarece a fost chinuit în bătăi: „Şi iată-mă ce am ajuns". Mare suflet.

VIRGIL MATEIAŞ, tot avocat în Făgăraş. La Ocnele Mari a fost pur şi simplu schingiuit, că n-a acceptat „reeducarea" lui Ţurcanu, Strugaru şi Zoican, haimanalele dirijate de politrucul închisorii. Sistemul de „reeducare" este redat magistral de domnii C. Aioanei şi Cr. Troncotă în numerele 3,4 şi 5 din 1993 din *Magazin istoric.*

ILIE BOIA, un alt avocat, din Roşiorii de Vede; cu aceeaşi demnitate ca şi Virgil Mateiaş s-a purtat în faţa zbirilor. Au fost torturaţi amândoi până la stare de inconştienţă şi înviaţi cu urina din tinetă, vărsată peste ei, după care chinurile continuau. N-au scos o vorbă, n-au scos un geamăt, ci doar icniri, involuntare, pe înfundate, ceea ce-i turba şi mai mult pe torţionari, indignaţi că nu-i aud urlând de durere. Aceşti oameni, ca şi Lae Lupu, au fost de o extremă curăţenie sufletească.

IOŢA LĂZĂRESCU, dirijorul corului „Vidu" din Lugoj. Om de o simplitate excesivă şi de o fineţe ieşită din comun. Sensibil până la sublim, a organizat un cor bărbătesc, pe patru voci, de colinde la Crăciunul din 1948 la Ocnele Mari de a uimit şi pe cerberi şi pe gardieni, care ne-au lăsat în pace, să cântăm, ascultând şi ei.

GIOTO GRAMA, profesor universitar de limba română la Universitatea din Roma, fiu de văduvă săracă de război, din Ardeal, era un tânăr distins. A fost chemat în ţară în 1949 şi arestat la sosirea în Gara de Nord. După câteva luni în beciurile M.A.I., a fost adus la Ocnele Mari şi, după alte câteva luni de celulă, a fost dus la „reeducare". Văzând cele ce se petrec şi-a pierdut echilibrul şi cumpăna minţii, ajungând, de frică, să bea urina din tinetă. Refuza să mănânce şi să vorbească. A fost omorât în bătaie, de Strugaru.

NELU CRISTEA, miner din Oraviţa şi boxeur, ca sportiv. Ne-a uimit prin ţinuta lui demnă. Dus la „reeducare" a atras atenţia echipajului de tortură că, în libertate, a practicat boxul şi că încă mai are pumn puternic. „Să nu vă atingeţi de mine"... şi pe rând a doborât pe cei şase, dar până la urmă, tăbărând pe el, l-au omorât în bătaie şi, în aceeaşi noapte, l-au îngropat în spatele bucătăriei închisorii.

ADAM ANDREI, preot la Episcopia Caransebeş, era un om slab de înger şi limbut. A fost dus şi el la „reeducare", unde a mărturisit ceea ce i se cerea, deşi nu era adevărat şi i-au dat drumul, la loc în celulă, cu consemnul tăcerii. El ne-a povestit cele ce s-au petrecut acolo, imprudent, că în camera noastră dormea şi Mihai Strugaru, unul din satrapi. A fost luat a doua oară la „întrebări" de l-au înnebunit de durere, rămânând aşa până la moarte, în 1993.

„Reeducarea" la Ocnele Mari s-a încheiat în aprilie 1951, ca mai târziu să continue la Aiud.

Nu pot să închei aceste rânduri fără a nu aminti şi de alţi năpăstuiţi ai soartei la Ocnele Mari, doar ca nume din lipsă de spaţiu: prof. universitar **VIRGIL GHIŢESCU,** din Braşov, prof. **I. APOSTOL,** din Rucăr, avocat **PEŢA ALEX.,** din Lugoj, **HERCU IOAN, UHU GAŞPAR, PEPICI DUMITRU,** toţi din Lugoj, protopop catolic **ZASLOŢI CORNEL,** apoi inginerii silvici **ALECU FRANŢ,** din Caransebeş, **GULERAN AUREL,** din Lugoj, **GHEORGHE MARIN** (autorul acestor rânduri), din Dobridor-Dolj, **FRIGURĂ DUMITRU,** din Muscel, **TRIFĂNESCU ATANASIE** şi **FRĂŢILĂ,** apoi economistul **DUMITRU SĂTĂRESCU,** din Piteşti, **COSTICĂ GEORGESCU,** din Ploieşti, **LATEŞ,** din Bucovina, plugarul **OPRIŞ** (fără mâini), ing. constructor **COPĂCEANU, RIPAN,** din Lugoj, **PETRICĂ BOLINTINEANU,** economist **MIHĂILESCU,** avocat **APOLO,** din Maramureş, **BIRIŞ,** şi mulţi alţii, ale căror nume nu mi le mai amintesc: 36 de preoţi, 12 învăţători etc., peste o mie de oameni.

În încheiere, afirm că „totul a fost un uragan de ură şi minciună, care a desfigurat mintea şi inima omului român", după cum scrie şi Virgil Mateiaş. Lui Petre Ţuţea i se datorează sfârşitul „reeducării" de la Ocnele Mari. El a ameninţat conducerea închisorii cu sinuciderea în masă a deţinuţilor politici. Directorul închisorii s-a speriat de acest vajnic luptător, un om mare, sănătos, vânjos, cu râs sareastic, cu patos de nedescris, cu vervă socratică. „Cei mari" au fost transferaţi la Sighet, alţii la Canal şi, în 1953, prin august, s-a şi desfiinţat acest penitenciar.

Nu cerem răzbunare, ci doar Dumnezeu să le dea după gândul şi fapta lor. ■

SPANIA.

LOVITURA DE STAT DIN 23 FEBRUARIE 1981

JOSÉ LUIS DE VILALLONGA

„În ziua de 23 februarie 1981, exact la ora 6.20 seara, locotenent-colonelul Antonio Tejero pătrunde, cu revolverul în mână, urmat de jandarmii săi, în hemiciclul Parlamentului, în chiar clipa în care Landelino Lavilla, președintele Adunării, proceda, printr-un vot nominal, la investirea noului președinte al guvernului.

Tejero, semănând cu un personaj de zarzuelă (operetă spaniolă) — urcă cele trei sau patru trepte care îl situează la înălțimea președintelui Lavilla și strigă:

— Toți pe podea, culcați! Toți culcați!

Generalul Gutiérrez-Mellado — un om fragil, cu obraz fin de intelectual — se ridică și se așază în fața jandarmilor, care îl țintesc cu pistoalele-mitralieră.

— Depuneți imediat armele!

Răspunsul lui Tejero:

— Primim ordine numai de la general!

Gutiérrez-Mellado se indignă:

— Care general? Aici singurul general sunt eu!

Tejero îl îmbrânci pe Gutiérrez-Mellado și strigă din nou:

— Vreau să văd toată lumea culcată pe podea!

Miniștri și deputați se supun ca unul și se ghemuiesc sub scaunele lor. Gregorio Peces Barba îl împinge cu întreaga sa greutate pe Felipe Gonzalez, care nu reuși să-l evite la timp. Doar Adolfo Suarez și Santiago Carrillo continuă să rămână așezați pe scaunele lor, hotărâți să moară cu demnitate. În ce privește pe generalul Gutiérrez-Mellado, rămâne în picioare cu mâinile în șolduri, la câțiva metri de Adolfo Suarez.

Tejero anunță prin difuzoare că se supune «ordinelor regelui și generalului Milans del Bosch, comandantul corpului de armată din Valencia», oraș ce a fost luat de blindatele sale. Începea ceea ce Antonio de Senillosa, deputat și noctambul de tradiție, a calificat în dimineața următoare drept noaptea cea mai lungă din viața sa".

Astfel descrie scriitorul și actorul spaniol José Luis de Vilallonga, în cartea sa Regele, **declanșarea loviturii de stat, ce a pus pentru o clipă în cumpănă soarta democrației spaniole. Să urmărim în continuare, în relatarea regelui Spaniei, Juan Carlos de Bourbon, consemnată de Vilallonga cum s-au desfășurat evenimentele până la soluționarea crizei.**

„Suntem la ordinele Majestății Voastre"

– Cum ați aflat de cele ce se întâmplau la Corpurile legiuitoare?

– Prin cineva de aici, care ascultase la radio. Mă pregăteam pentru o partidă de *squash*,[1] când a venit să-mi spună că niște jandarmi pătrunseseră în hemiciclu. Imediat am luat telefonul și am chemat pe șeful de Stat Major al Armatei de Uscat.

– Ce se întâmplă la Madrid? – am întrebat.

– Ne informăm și noi, *Señor*. Însă dacă Majestatea Voastră dorește să vorbească cu generalul Armada, el se află aici, lângă mine.

– Dă-mi-l. Alfonso, ce înseamnă toată această poveste?

Armada răspunse liniștit:

– Îmi adun niște documente, în cabinetul meu, și vin la La Zarzuela pentru a vă informa personal, *Señor*.

Până aici, totul e normal. Că Armada, locțiitor al șefului Statului Major, îi propune regelui să vină la La Zarzuela pentru a-l pune la curent cu evenimentele ce aveau loc la Madrid era cu totul firesc. Însă, deodată, regele avu intuiția pericolului prezenței lui Alfonso Armada la La Zarzuela. Glasul acestuia, prea senin, aproape indiferent, era glasul unuia ce nu pare surprins de cele ce se întâmplă la Corpurile Legiuitoare. Datorită acelei intonații, regele și-a dat seama că nu trebuia să îl primească pe Alfonso Armada la La Zarzuela. Și în chiar acea clipă, Sabino Fernandez Campo a intrat în cabinet și i-a făcut semne să acopere telefonul cu mâna: „Este vorba de Armada". Regele se disculpă față de interlocutorul său: „Alfonso, așteaptă-mă câteva clipe la telefon, mi se aduc niște documente la semnat". A acoperit telefonul cu

[1] Joc ce se practică cu rachete asemănătoare celor de tenis.

În imagine: armata s-a supus ordinelor regelui Spaniei, Juan Carlos de Bourbon.

mâna. Sabino, în șoaptă, îi spuse: „Fiți foarte atent, deoarece generalul Juste mi-a transmis: «Spune regelui să nu facă nimic, dacă generalul Armada intră în contact cu el. Să aștepte să-l chem eu înainte de a hotărî ceva»". „Aprobând din cap, don Juan Carlos se adresă din nou lui Armada: „Alfonso, înainte de a veni aici încearcă să te informezi amănunțit despre cele ce se întâmplă la Corpurile Legiuitoare. În clipa aceasta nu te pot primi, însă voi încerca să te văd puțin mai târziu". Și a pus receptorul în furcă, fără a-i da timp să răspundă. Imediat, Sabino dădu ordinele necesare pentru a-l împiedica pe Armada să ajungă la palat. „Dacă Armada - i-a spus regele lui Sabino - este mai mult sau mai puțin implicat în această afacere, logica cere ca el să vină aici și să se ofere să ia contact în numele meu cu generalii de corp de armată din diferite regiuni, scutindu-mă în felul acesta de convorbiri care pentru mine ar putea fi incomode. Și ce ar semnifica asta? Că regele se află la curent cu lovitura de stat și că lasă să se producă".

Într-adevăr, cine putea crede că regele nu era amestecat în această afacere murdară, dacă Alfonso Armada se instala la telefonul de la La Zarzuela? Sabino a fost de acord cu don Juan Carlos și împreună au hotărât să îi cheme în persoană, unul după altul, pe toți generalii de corp de armată. „Suntem la ordinele Majestății Voastre în orice situație", i-au răspuns cu toții.

Între timp, Tejero, la Corpurile Legiuitoare, le-a permis miniștrilor și deputaților să se ridice și să-și ocupe scaunele. De la înălțimea estradei unde se afla președintele Corpurilor Legiuitoare, Tejero a anunțat prin megafon că acționa „în numele regelui și al generalului Milans del Bosch". Entuziasmat, Tejero a adăugat că alte regiuni militare, ca a IV din Barcelona, a II din Sevilla, a VII din Valladolid și a V din Zaragoza, s-au alăturat conjurației generalului Milans del Bosch.

Un alt ofițer a anunțat, la rândul său, formarea în curând a unui guvern prezidat de un „general de prestigiu", o personalitate, militară, firește, urmând să vină în hemiciclu pentru a da explicațiile potrivite. Această misterioasă personalitate - era Armada sau Milans? - nu a mai apărut.

După anunțarea sosirii acestui personaj mitic, Tejero a ordonat lui Suarez să părăsească hemiciclul. Apoi i-a scos afară pe generalul Gutiérrez-Mellado, pe ministrul Apărării și în sfârșit pe Felipe Gonzales și pe Alfonso Guerra. Mai târziu, Felipe Gonzalez, președinte al guvernului fiind, a admis că în clipele acelea era convins că vor fi asasinați cu toții. Însă complotiștii s-au mulțumit să-i rețină arestați într-un salon denumit „al orologiului", aproape de barul unde jandarmii începuseră să bea. Deputatul catalan Antonio de Senillosa, care petrecu noaptea citind un roman de Marguerite Yourcenar, îi șopti vecinului său: „Nu cred câtuși de puțin că regele are vreo legătură cu o lovitură de forță condusă de acest idiot sinistru de Tejero".

De la începutul evenimentelor, și fără ca cineva să-și dea seama, o cameră de filmat cu circuit închis înregistra desfășurarea celui mai grotesc dintre pronunciamentele din istoria Spaniei.

O bombă cu efect întârziat

Generalul Gabeiras, șef al Statului Major al Trupelor de Uscat, i-a telefonat lui Milans del Bosch pentru a-i da ordin să readucă tancurile la cazărmi. A primit de la acesta următorul răspuns sec: „De-acum înainte nu vorbesc decât cu generalul Armada". Însă Armada nu era acolo și Milans se înșela gândind că complicele său se afla deja la La Zarzuela.

În acest timp, Sabino Fernández Campo, marchizul de Mondejar și Fernando Gutiérrez, șef al relațiilor publice al Casei Regale, încercau în zadar, unul după altul, să intre în legătură cu Prado del Rey, sediul Radioteleviziunii spaniole. Când Fernández Campo a reușit în sfârșit să obțină legătura cu directorul general al RTVS, i-a cerut să trimită de urgență la La Zarzuela o echipă pentru a înregistra un mesaj al regelui către națiune. Însă directorul RTVS i-a dat de înțeles, în jumătăți de cuvinte, că se află prizonier în cabinetul său și că restul edificiului era ocupat de mai multe companii ale regimentului Villaviciosa nr. 14.

Regele știa că milioane de spanioli închiși în casele lor se întrebau cu îngrijorare cum va reacționa el. Atât timp cât regele nu se va pronunța public, dușmanii lui puteau lansa cele mai incredibile zvonuri. Era obligatoriu ca o echipă a televiziunii să sosească cât mai repede la La Zarzuela pentru a înregistra mesajul lui don Juan Carlos adresat conjuraților. Până la urmă, s-a obținut legătura telefonică cu unul dintre ofițerii care comandau la Prado del Rey. Regele i-a ordonat să permită imediat ieșirea unei echipe de televiziune cu destinația La Zarzuela.

Echipa în chestiune, cu Jesus Picatoste în frunte, a sosit în treizeci de minute. S-a hotărât ca Jesus să realizeze o dublă înregistrare a mesajului regelui și fiecare din cele două copii să ia drumuri diferite.

În timp ce la La Zarzuela se aștepta sosirea lui Jesus Picatoste, generalul Aramburu Topete, director general al Jandarmeriei, își stabilise cartierul său general în birourile direcției de la hotel Palace, la câțiva pași de Corpurile Legiuitoare. Aramburu, un bărbat de statură mijlocie, corpolent, puternic, era roșu de mânie. Lua drept ofensă personală faptul că o parte din jandarmii săi se amestecase cu acel nebun de Tejero.

Pe la ora șapte seara, Aramburu a pătruns bărbățește înlăuntrul Corpurilor Legiuitoare urmat de un aghiotant. În clipa când a ajuns în fața lui Tejero, cu glas puternic și făcând uz de cuvinte foarte dure, îl somează să se predea. „Să mă predau? - râde Tejero. Aș prefera să-mi trag un glonte în cap după ce mai înainte te-am omorât pe dumneata". La limita nervilor, Aramburu făcu un gest să își scoată arma. Imediat a fost înconjurat de câțiva jandarmi care îl fixau cu pistoalele-mitralieră.

Între timp, la mică distanță, la Ministerul apărării generalul Gabeiras, un bărbat dichisit, cu aspect de ofițer al Armatei Indiilor, se întâlnea în cabinetul său cu generalul Armada, știind deja că acesta se află implicat în complot. Don Juan Carlos i-a cerut să-l mențină pe Armada sub observație permanentă și mai ales să nu-i permită să vină la La Zarzuela. Gabeiras a decis în sinea lui ca Armada să fie silit să participe la destrămarea loviturii. Îi cere, pentru început, să dea ordin regimentului nr. 14. Villavicioasa care ocupă edificiile RTV spaniole să reintre în cazărmi. Însă Armada, profitând că Gabeiras trebuia să se ducă urgent la o întrunire a șefilor de Stat Major, reintră în contact telefonic cu Milans del Bosch. Acesta știa deja că ceilalți generali de corp de armată nu l-au secondat și în plus, ceea ce îi povestește Armada îl deprimă și mai mult. Nici la Madrid lucrurile nu decurg așa cum s-a prevăzut. Tejero se află singur cu jandarmii lui în interiorul Corpurilor Legiuitoare și toți cei care îl cunosc se tem ca nu cumva să comită vreun act iresponsabil. În ce privește Divizia de blindate, nu se mai poate conta pe ea. Generalul Juste, comandantul ei, o menține ferm pe poziție. Milans ascultă, fără a-l întrerupe, relatarea monocordă a lui Armada, care nu-i lasă nici o speranță. Ge-

neralii de corp de armată cedează și regele nu a căzut în cursă. „Cheamă La Zarzuela – sfârșește prin a spune Milans cu glas sfârșit – și propune formarea unui guvern pe care să-l prezidezi tu, un guvern care să poată să intre în negocieri imediate cu Tejero, poate îi vine mintea la cap".

În timp ce Milans del Bosch bate în retragere, Armada intră din nou în legătură cu La Zarzuela și se pune la dispoziția regelui pentru a negocia predarea lui Tejero. Odată în plus, don Juan Carlos refuză oferta pe care i-o propune vechiul său colaborator. La curent cu manevrele lui Armada, Gabeiras nu vede un inconvenient în a se servi de general – acesta, fiind din ce în ce mai deprimat – pentru a dezactiva această bombă cu efect întârziat care este locotenentul colonel Tejero. Îi spune lui Armada: „Deplasează-te la Corpurile Legiuitoare, stai de vorbă cu Tejero, și, în caz că acceptă să se predea, propune-i două avioane pentru a-i duce pe el și pe oamenii lui în țara pe care o doresc. Orice alt acord cu Tejero dumneata îl poți negocia numai cu titlu personal, fără a angaja pe Majestatea Sa regele, nici Statul Major al Armatei. Ai libertate de acțiune".

După o scurtă perioadă de gândire, Armada recăpătă speranțe. Cu puțin noroc, încă mai putea fi „omul care a salvat situația".

„Noaptea consacrării"

Când echipa lui Jesus Picatoste a ajuns la La Zarzuela, regele își pusese deja uniforma de general de corp de armată. Dacă ar fi rămas măcar un ministru în libertate, don Juan Carlos, în calitatea lui de rege constituțional, ar fi fost nevoit să se încline în fața inițiativelor pe care acesta le-ar fi luat. Însă toți membrii guvernului se aflau prizonieri în interiorul Corpurilor Legiuitoare. Singura putere civilă ce exista era cea a secretarilor și subsecretarilor de stat, întruniți la Ministerul de interne sub președinția lui Francisco Laina, directorul Securității, aflat în contact direct cu regele. Așa că don Juan Carlos avea mâinile libere pentru a acționa după cum îi dicta conștiința, în calitatea lui de șef suprem al armatei.

Mai târziu au existat oameni care au spus că în noaptea aceea regele a făcut exces de drepturile pe care i le conferea Constituția. Însă el are conștiința liniștită, deoarece una din marile sale preocupări în timpul acelor ore dramatice a fost să apere cu scrupulozitate legalitatea.

Apărând în fața aparatului de filmat, don Juan Carlos știa că nu era în joc numai Coroana. Cu un glas liniștit, cu toate că era cuprins de emoție, și-a privit poporul drept în ochi și a spus, pronunțând limpede fiecare din cuvintele mesajului său:

„Adresându-mă tuturor spaniolilor cu acest scurt mesaj impus de circumstanțele extraordinare pe care în aceste momente le trăim, cer tuturor cea mai mare seninătate și încredere și vă fac cunoscut că am dat generalilor de corp de armată ale regiunilor militare, ale zonelor maritime și regiunilor aeriene următorul ordin:

«În fața situației create de evenimentele desfășurate în palatul Camerei Deputaților și pentru a evita orice posibilă confuzie, confirm că am ordonat autorităților civile și Juntei de Șefi de Stat Major să ia toate măsurile necesare pentru a menține ordinea constituțională în cadrul legalității în vigoare.

Orice măsură cu caracter militar care, în cazul nostru, va trebui luată, trebuie să aibă aprobarea Juntei de Șefi de Stat Major.

Coroana, simbol al permanenței și al unității Patriei, nu poate tolera sub nici o formă acțiuni sau atitudini ale unor persoane ce pretind să întrerupă prin forță procesul democratic pe care Constituția votată de poporul spaniol l-a determinat în ziua respectivă prin intermediul referendumului»".

Ascultând ultimele cuvinte ale regelui, Spania întreagă a răsuflat ușurată. Lovitura de stat era condamnată. Noaptea de 23 februarie 1981 a fost pentru don Juan Carlos, după o fericită expresie „noaptea consacrării".

Când înregistrarea mesajului s-a terminat, regele a chemat din nou prin telefon Regiunea a III-a militară și, din momentul în care l-a avut la celălalt capăt al firului pe Milans del Bosch, i-a vorbit cu toată fermitatea de care era capabil:

– Îți ordon să anulezi proclamația ta, pe care o consider subversivă, să faci ca tancurile să reintre în cazărmi și să ordoni lui Tejero să se predea și să părăsească Corpurile Legiuitoare. Până acum m-am forțat să cred că nu ești un rebel. Însă începând din clipa aceasta trebuie să te consider astfel. Și nu voi mai putea da înapoi...

Glasul lui Milans șovăia la telefon...

– Ceea ce am făcut, Majestate, a fost pentru a salva Monarhia.

Don Juan Carlos i-a răspuns imediat:

– Pentru a-ți putea atinge scopurile tale trebuia mai întâi să faci să fiu împușcat.

Și i-a închis brusc telefonul.

Milans s-a supus, însă cu oarecare întârziere. Față de subalternii săi evoca onoarea sa de soldat și dezamăgirea de a-i abandona pe toți acei care se angajaseră față de el. La ora patru dimineața a dat, în sfârșit, ordinul ca toate carele blindate să reintre în cazărmi. Apoi telefonă regelui pentru a-i spune că, supunându-se ordinelor sale, anula proclamația care pusese în mișcare răzvrătirea. Cum nu dorea să întrețină o conversație cu el, regele i-a trecut telefonul lui Sabino Fernández Campo.

Milans era totuși, un tip dur. Când guvernatorul militar din Valencia, generalul Caruana, căruia Gabeiras îi ordonase să-l aresteze pe Milans, se prezentă în cabinetul superiorului său și îi spuse: „Vin să te arestez din ordinul șefului de Stat Major", Milans puse arma sa în fața lui, pe birou, și îi răspunse: „Îndrăznește!" În clipa aceea însă știa că totul era pierdut. ■

Versiune românească de Esdra ALHASID

MONEDE BIZANTINE

(Monoverb: 5—7)

I
R
R

Gheorghe BRAȘOVEANU

TEZAURE MĂNĂSTIREŞTI

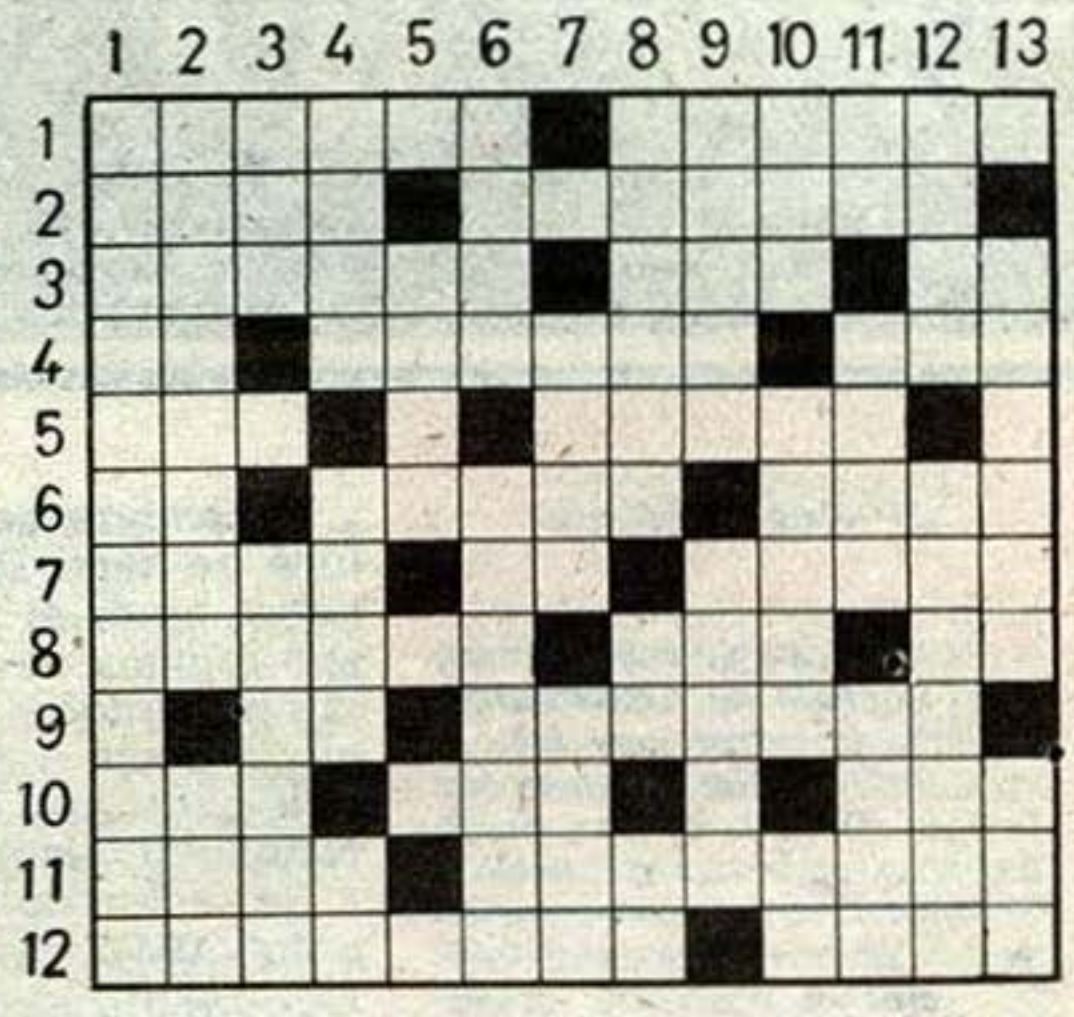

ORIZONTAL: 1) Icoane din sec. al XVIII-lea, lucrate de meşteri renumiţi, sunt păstrate la această mănăstire din jud. Timiş (pl.; masc.) - Din pictura originară a acestei mănăstiri (jud. Olt) se păstrează fragmente, între care celebrul tablou votiv cu Mihai Viteazul şi Petru Cercel, precum şi un altul cu familia fraţilor Buzeşti. 2) Mănăstire aflată în jud. Galaţi, unde în anul 1992, a fost readusă icoana Maicii Domnului făcătoare de minuni, aflată în custodie la mănăstirea Celic Dere, jud. Tulcea - Ctitorie boierească, construită între anii 1812-1817 pe locul unui aşezământ monahal din lemn. 3) Conform tradiţiei, aşezământul monahal datează din sec. XIV; actuala mănăstire, situată în jud. Maramureş, a fost un important centru de pictură bisericească în sec. XVII-XVIII - Localitate din Portugalia - Ştefan Surdul. 4) În turn! - Fantastici - Râu în Franţa. 5) „Omenire, oameni", în textele vechilor egipteni - Construită, se pare, între 1551 şi 1612 ca aşezământ armenesc, această mănăstire din Suceava, cu hramul „Sf. Axen", se remarcă prin intrarea separată pentru naos şi lipsa absidelor laterale şi prin fragmentele din picturile murale din sec. XVII ce se păstrează în biserică şi în paraclis. 6) 101 la români - Reprezentare grafică - Localitate în Suedia. 7) Calcinate - Ler! - Istoric francez al religiilor, autorul lucrării *Viaţa lui Iisus* (1863). 8) Ctitorie a spătarului Mihai Cantacuzino între anii 1690-1695, această mănăstire din jud. Prahova este renumită prin muzeul construit în 1895, ce găzduieşte o bogată colecţie de obiecte bisericeşti de patrimoniu - Fondată în anii 1760-1762 de episcopul Sinesie Jivanovici şi pictată de Şt. Tenetchi Ponerchiu, această mănăstire din Arad adăposteşte o bogată colecţie de carte, icoane şi alte valori patrimoniale provenind din bisericile ortodoxe ale judeţului - Radu Anton. 9) Alexandru Lăpuşneanu - Întemeiată de călugărul Nicodim (1377-1378), reconstruită de Radu cel Mare şi terminată de Neagoe Basarab, această mănăstire (jud. Gorj), pictată de zugravul Dobromir (1564), posedă, printre alte podoabe de cult, un orar şi o bederniţă (sec. XIV), cele mai vechi piese de broderie din S-E Europei. 10) Comună în jud Timiş, unde se află mănăstirea de maici Timişeni, ctitorită de mitropolitul Vasile Lăzărescu (1944) ce a intrat în conştiinţa spiritualităţii locale, constituind un loc de pelerinaj cu prilejul sărbătorilor creştine - Pânză fabricată în Franţa - Fir. 11) În clisiarniţa ridicată de mitropolitul Efrem se află muzeul mănăstirii Moldoviţa; piesa cea mai valoroasă o constituie acest simbol domnesc presupus a fi al lui Petru Rareş - Cărturar şi traducător de carte religioasă ce a trăit în timpul domniei lui Matei Basarab; în 1647 el editează la mănăstirea Dealu, în limba slavonă *Carte despre întrarea lui Hristos* (Udriste). 12) Diminutiv pentru izvor (pl.) - Mănăstire din jud. Neamţ, construită de marele vornic Nestor Ureche, tatăl cronicarului Grigore Ureche, în 1602, deţine numeroase obiecte de artă bisericească, cel mai important fiind un epitaf, dăruit de ctitorii bisericii în 1608.

VERTICAL: 1) În cadrul acestei mănăstiri (S.A. Ilfov) fondată de boierul Constantin Samurcaş în 1808 există o colecţie de carte şi de artă religioasă. 2) Mănăstire aflată în Râmnicu Sărat, jud. Buzău (Maicii Domnului), preţios monument de artă brâncovenească cu decoraţie sculpturală executată de meşterul de origine italiană Mira, iar picturile murale realizate de celebrul zugrav Pârvu Mutu (pl. neart.) - Plângere. 3) Eden - Mănăstire în S.A. Ilfov întemeiată în sec. XIV, ce constituie cel mai mare ansamblu de pictură murală din România (pictată de Dobromir cel Tânăr în 1563). 4) Mic peşte marin - Mănăstire în Târgovişte, din vremea lui Mircea cel Bătrân, atestată în 1431, înscriindu-se prin originalitate în rândul marilor realizări ale arhitecturii româneşti; în biserică se păstrează o cruce mare din lemn sculptat, ferecată în argint aurit, dăruită de Matei Basarab (neart.) - Nicolae Oproiu. 5) Localitate în Elveţia. 6) Mănăstirea „Sf...", aşezământ monahal fondat în 1928 de patriarhul Miron Cristea, adăposteşte o importantă colecţie de artă religioasă şi de obiecte etnografice din judeţul Harghita - Principala ctitorie a lui Alexandru Lăpuşneanu din anii 1554-1561, mare ansamblu monastic al Moldovei. 7) Îngerul care supraveghea soarele - Islaz. 8) Mănăstire situată în jud. Buzău ce deţine o bogată colecţie muzeală, între care şi trei icoane semnate de Gheorghe Tatarescu, realizate în 1866 - Grigore Sturza - Stoica Enciu. 9) Ctitorie din anii 1713-1715 a Sfântului Ierarh Antim Ivireanul, mitropolit al Ţării Româneşti, situată în capitala ţării - După tradiţie, această mănăstire ar data din primele decenii ale sec. XIII, fiind un puternic centru de rezistenţă ortodoxă; aici sunt păstrate odoare din sec. XVIII-XIX şi o bogată colecţie de icoane pe lemn şi pe sticlă (jud. Alba). 10) Localitate în Suedia - Mănăstire în jud. Prahova ce datează din sec. XVII; actuala biserică, cu hramul „Sf. Treime", a fost ridicată de stareţul Damaschin în anii 1835-1839 şi pictată în 1837 de Naum Zugravul, aparţinând şcolii din Buzău - Ulpiu Stănescu. 11) În nucă! - Ctitorie călugărească din anul 1846, azi în jud. Tulcea - Localitate în India. 12) Localitate în Japonia - Clădită la 1785 din lemn, de maica Nazaria, biserica din zid cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" datează din 1807-1808; această mănăstire din jud. Neamţ adăposteşte o colecţie muzeală de obiecte vechi bisericeşti: icoane, un epitaf, o dveră şi un acoperământ de masă din sec. XIX. 13) Mănăstire în jud. Prahova, întemeiată de Stanca Arşicu, ce adăposteşte un muzeu cu numeroase valori de artă religioasă şi de etnografie - Munte în republica Togo.

Dicţionar: OTA, SOU, RMT, HOVA, NIM, ARZ, ERDE, AZER, LIA, NARE, IISO, ALU

Lucian VASILESCU

Soluţia careului Înţelepciunile istoriei: *MORALE - LUNG - EMINESCU - EO - M-VISE - MARE - OS - MICHELET - ROMAN - A - DUH - I - AL - ZAHA - E - INTERESE - S - EE - AR - IMUS - CARTI - ANTIC - AMINTIRE - TO - P - ETERN - TAP*

Soluţia jocului din numărul trecut: p. 94: ADENAUER (A-DE-N/AU-ER)

DECEMBRIE 1944

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Cenzura **centrală militară funcţionează cu următoarele servicii: Cenzura centrală, în localul Oficiului Naţional de Turism din str. Wilson nr. 8; Cenzura presei, în acelaşi imobil; Cenzura corespondenţei interne, în localul Poştei centrale; Cenzura corespondenţei externe, în localul poştei de la Gara de Nord.**

• La 3 decembrie — **aniversarea a 8-a a „Constituţiei staliniste". Uniunea patrioţilor organizează o întrunire, la care conferenţiază: N.N. Vasiliu, despre drepturile cetăţeanului sovietic; Scarlat Callimachi, despre naţionalizarea solului şi a producţiei; M. Cruceanu, despre problema naţionalităţilor; preot prof. T. Popescu-Moşoaia, despre religia în U.R.S.S.**

• Studio **„Baraşeum" prezintă cel mai original spectacol din Capitală:** Ce-ai făcut Adolf? — **revistă în idiş, jucată de copii orfani din Transnistria.**

• În cadrul **Asociaţiei române pentru strângerea legăturilor cu U.R.S.S. (A.R.-L.U.S.) se constituie următoarele subsecţiuni: Muzică — preşedinte G. Enescu; Teatru — R. Bulfinsky; Arte plastice — J.Al. Steriadi; Secţia literatură şi filosofie, M. Sadoveanu — preşedinte; M. Ralea şi Perpessicius — vicepreşedinţi; Al. Philippide şi G. Talaz — secretari; D. Petraşincu — bibliotecar; M. Beniuc, Camil Petrescu şi colonel Maltopol — membri.**

Decembrie de acum cinci decenii... Românii intrau în a patra lună de când înlăturaseră dictatura antonesciană. Inamicul hitlerist şi horthyst fusese alungat dincolo de hotare, iar ţara se afla sub regimul de ocupaţie al trupelor sovietice. Ostaşii români luptau pe teritoriul Ungariei, comunicatele de război — publicate zilnic în presă — aducând noi şi noi ştiri despre eroismul cu care fii ţării participau la grelele bătălii pentru victoria finală a coaliţiei Naţiunilor Unite.

Să vedem ce scriu ziarele[1] bucureştene din această ultimă lună a lui 1944.

În prima zi de decembrie 1944, se împlinesc 26 ani de la Marea Unire din 1918. Cum este prezent evenimentul în presă? Avem unul dintre primele exemple postbelice de publicistică partizană, în care adevărul istoric este falsificat, ori eludat.

Scriind despre însemnătatea Unirii din 1918, ziarele de stânga folosesc prilejul pentru a condamna regimul din România interbelică (deşi, să nu uităm, regele încă se afla pe tron), în timp ce celelalte publicaţii preferă să treacă peste această perioadă. Dar să parcurgem câteva dintre principalele gazete din 1 decembrie 1944 (apărute conform obiceiului antedatate, cu data de 2 decembrie).

Astfel, Miron Constantinescu, în bună tradiţie cominternistă, conform căreia România unită era considerată un conglomerat de popoare, scrie în *Scânteia:* „Ardealul a fost supus unei exploatări de jaf, poporul român ardelean a fost stors de vlagă în muncă, popoarele conlocuitoare au fost asuprite şi terorizate. Imediat după război a fost marele proces al moţilor. În 1929 s-a tras în muncitori la Lupeni, în 1931 la Timişoara, în 1933 la Cluj, în 1941 în Valea Jiului, iar teroarea exercitată asupra populaţiei maghiare n-a încetat un moment. În Ardeal s-au schimbat stăpânii, popoarele însă au robotit mai departe, jefuite şi asuprite".

La rândul său, N. Moraru, în *România liberă*, notează: „În locul tiraniei habsburgice, în locul grofilor maghiari se statorniceşte regimul de nouă prigoană naţională a clicilor reacţionare şi imperialiste «româneşti». Din nou vaiete, din nou nemulţumiri, din nou vrajbă. De astă dată sunt duşmăniţi ungurii şi... românii ardeleni. Şi tot soiul de tipi, ca Stelian Popescu, gen. Dragu etc. agită, asmut, pentru ca trusturile mari şi băncile să-şi asigure

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare şi din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea din orginal. Conform uzuanţelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat şi noi această datare de epocă.

Victorie!... Am cumpărat pâine!

C. Vişoianu (stânga) ministrul de externe român, împreună cu generalul V.P. Vinogradov (dreapta) vicepreşedintele Comisiei Aliate de Control şi V.S. Kemenov, preşedintele Vox, Asociaţia sovietică de prietenie cu popoarele străine

câştigurile storcând popoarele din Ardeal".

Pentru *Dreptatea*, sărbătoarea Marii Uniri constituie încă un prilej de a-l omagia pe Iuliu Maniu, într-o „închinare omului ales" semnată de prof. Gr. Mladenatz. „Toată acţiunea desfăşurată de d. Iuliu Maniu, în anii aceştia din urmă, cu atâta înţelepciune şi curaj, şi care a culminat prin actul istoric de la 23 august — când tocmai se împlineau patru ani de la dictatul mişelesc de la Viena — încununează viaţa şi opera acestui *Părinte Salvator al Patriei* (subl. în orig. — *n.n.)* cu nimbul de glorie adevărată şi nepieritoare".

Timpul, în schimb, vede în ziua de 1 Decembrie „victoria unui principiu, al principiului de autodeterminare a naţionalităţilor pe care cu un an în urmă îl proclamase şi-l aplicase revoluţia rusă. Privită astfel — continuă ziarul citat — ziua de 1 Decembrie este o sărbătoare nu numai a noastră, ci a tuturor popoarelor care iubesc libertatea şi luptă pentru autodeterminare".

„Se ştergeau, acum 26 ani, în Alba Iulia — notează *Viitorul* — toate umilinţele, toate nedreptăţile, prin triumful credinţei, care ştiuse să încălzească inimi şi să oţelească braţe".

În ţară se află, de aproape o lună, A.I. Vîşinski, prim-adjunct al comisarului pentru Afaceri externe al U.R.S.S., care analizează cu factorii de conducere de la Bucureşti modul în care România îşi îndeplineşte obligaţiile asumate prin Convenţia de armistiţiu.

Sovieticii — cum am văzut şi din numărul trecut — nu sunt mulţumiţi. O exprimă şi un articol intitulat *Situaţia din România*, publicat de V. Liveţki în revista sovietică *Războiul şi clasa muncitoare* şi reprodus de *Scânteia* din 6 decembrie. Tonul dur al „analizei" lui V. Liveţki este mai mult decât elocvent.

„Timp de două luni — se arată în articol — guvernul român n-a făcut aproape nimic ca să asigure îndeplinirea suficientă a condiţiilor principale din Convenţia de armistiţiu. Guvernul român s-a eschivat sistematic de la îndeplinirea datoriei sale directe şi a susţinut deschis administraţia care sabota Convenţia de armistiţiu.

Iniţiatorii principali ai acestui joc nedemn — continuă V. Liveţki — sunt leaderii aşa-numitelor «partide istorice» din România — partidele naţional-ţărănist şi naţional liberal reprezentate în mod larg în guvernul Sănătescu".

Iritarea „analistului" se transformă, în final, în ameninţare: „Comandamentul armatelor sovietice din această porţiune a frontului sovieto-german manifestă o răbdare din cele mai mari, de care abuzează acei politicieni români cari au transformat regiunea de

Cronică măruntă

● Comisiunea **pentru verificarea manualelor didactice din cadrul Ministerului educaţiei naţionale consideră dăunătoare prin numele autorilor manualele semnate de: Gh. Alexianu, I. Petrovici, D. Caracostea, G. Gerota, C. Rădulescu-Motru, S. Mehedinţi, P.P. Panaitescu, N.I. Herescu, Al. Marcu, I. Lupaş, C. Kiriţescu ş.a.**

● La 5 decembrie **apare revista** Veac nou, **organ al A.R.L.U.S.**

● Dacă **treceţi prin faţa Universităţii — avertizează** Era nouă — **veţi vedea pe Gheorghe Lazăr arătând cu un deget în jos. Arată bietul om un adăpost tip cavou colectiv, construit de aşa-zisa Apărare pasivă. Nu se aude nimic ce s-a făcut cu domnii de-acolo care au risipit sute de milioane. Apărarea pasivă! Noi ne înscriem în** Acuzarea activă!

● Pentru **cazarea sinistraţilor din urma bombardamentelor din august 1944, în locuri virane ale Capitalei se instalează barăci în care pot locui 20-30 familii. Primele cinci au fost ridicate pe străzile: General Berthelot, Wilson şi C.A. Rosetti. „Adio casă cu grădiniţă şi curte cu câine pe lanţ", titrează** Tribuna poporului.

● Dr. Petru Groza, **vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, este agresat, la 19 decembrie, orele 20.15, în holul hotelului „Athenèe Palace", unde locuieşte. „Dl. Groza — relatează** Curierul **s-a apărat**

DECEMBRIE 1944

Regina mamă Elena (centru) la o serbare de binefacere cu ocazia Sărbătorilor de Iarnă

Cronică măruntă

energic făcând uz de baston. Totuşi în încălzirea produsă şi victima şi agresorul au căzut pe jos".

● Program **de jurnale cinematografice sovietice la „Scala". „Rămâi entuziasmat — scrie** Era nouă **— de puterea de muncă a Naţiunilor Unite. Realizări ca cele sovietice în Extremul Orient sau maşina de război anglo-americană de invazie în Est sunt unice. Sunt emoţionante momentele când în îndepărtatul Iran vezi înfrăţirea mondială prin materialele trimise de americani în Rusia pentru ducerea în comun a războiului; atunci când un tânăr ofiţer salută acolo acest simbol de prietenie îţi dai seama că prin el saluţi de fapt chiar tu şi întreaga lume".**

● „Scumpetea, **notează** Curierul, **la proporţii monstruoase. Nu numai oamenii cu venituri modeste, dar toţi cei cari trăiesc din munca lor nu mai pot răzbi de atâtea greutăţi. Unde o să ajungem? Iată întrebarea chinuitoare pe care şi-o pune astăzi toată lumea şi pe care sperăm că şi-o pune şi guvernul".**

● „Mărturisim **că sensul vieţii nu poate să fie o masă bună şi o locuinţă confortabilă câştigate printr-o muncă omenească, scrie Camil Petrescu în** Fapta. **Dar dacă acestea nu le poate avea oricine, dacă există oameni cari sunt frustraţi de acest minim, atunci nu e ordine în lume. Iar pe această dezordine nu se poate construi nimic. Este**

front într-o arenă de intrigi, ce subminează mobilizarea forţelor poporului român şi ordinea elementară din ţară, sabotând îndeplinirea Convenţiei de armistiţiu.

Viitorul apropiat trebuie să arate dacă noul guvern al generalului Sănătescu, în care «partidele istorice» au şi de astă dată o reprezentanţă largă va putea trage concluziile necesare impuse de acest serios avertisment".

La 2 decembrie, primul-ministru generalul de corp de armată adjutant Constantin Sănătescu prezintă demisia cabinetului său. Cu formarea noului guvern este însărcinat tot un general de corp de armată, Nicolae Rădescu, iar la 6 decembrie miniştrii depun jurământul în faţa regelui.

Într-o declaraţie făcută presei, generalul Rădescu arată: „Am acceptat povara guvernării numai fiindcă mă consider soldat al datoriei şi oricare ar fi rezultatul eu voi fi cu conştiinţa împăcată că am pus în slujba neamului şi a ţării toate puterile mele".

Referindu-se la personalitatea generalului Rădescu, T. Teodorescu-Braniște notează în *Jurnalul de dimineaţă* din 10 decembrie: „Omul care îşi asumă într-un ceas atât de greu o atât de mare răspundere a dovedit în lungul vieţii că nu e mânat de nici o vanitate. Iar în zilele întunecate ale atotputerniciei lui Killinger a fost singurul român care a dat glas revoltei împotriva trufaşului baron. Acest gest d. general Rădescu l-a plătit cu lunga detenţiune de la Tg. Jiu".

„Ce aşteaptă ţara de la noul guvern?" se întreabă *Ultima oră* din 8 decembrie. „Cât mai multe fapte şi cât mai puţine vorbe. Anii grei de dictatură — continuă ziarul amintit — au lăsat atâta haos şi lipsuri. Peste tot sunt urmele incuriei şi totalei dezorganizări. Viaţa economică a ajuns unde ştim cu toţii. Specula a luat forme nerușinate. Lipsuri sunt peste tot. N-avem gaz, n-avem pâine, n-avem zăhăr, n-avem tot ce ar trebui să nu lipsească. Dar în schimb avem... tifos exantematic.

Guvernul — încheie *Ultima oră* — trebuie să fie un guvern nou, într-o lume nouă, cu realizări noi".

Noul prim-ministru şi guvernul nu primesc felicitări din rândul „maselor". Primeşte însă ministrul comunicaţiilor Gh. Gheorghiu-Dej (P.C.R.), despre care *Scânteia* din 4 decembrie scrie: „Expresie a poporului muncitor, din mijlocul căruia a venit, tovarăşul-ministru se bucură de adeziunea nelimitată a muncitorimii, care vede în el pe apărătorul cel mai sincer al intereselor sale, până acum călcate în picioare de fasciştii cari l-au precedat în postul de mare răspundere pe care-l ocupă".

Noul prim-ministru, generalul N. Rădescu

Apel lansat de d-na Churchill pentru strângerea de ajutoare în sprijinul U.R.S.S.

Adularea liderilor comuniști, cărora li se atribuie merite revoluționare inexistente ori nemăsurat exagerate, face în această lună primii pași. Prilejul este oferit de aniversarea zilei de naștere a Anei Pauker, la 13 decembrie, asociată comemorării demonstrației muncitorimii bucureștene din 13 decembrie 1918. Astfel *Scânteia*, din 14 decembrie 1944, titrează în fruntea primei pagini: *26 ani de luptă pentru libertate*, iar grupajul de telegrame de felicitare adresate liderei comuniste este sub genericul *trei decenii de luptă în slujba poporului român*. Sub titlul *Ana noastră*, Liuba Chișinevschi scrie în același număr al ziarului comunist: „Cărți întregi de s-ar fi scris despre viața luptătoarei și conducătoarei de masse Ana Pauker, nu s-ar fi putut totuși reda în plin viața și lupta sa. Deoarece viața Anei, lupta ei, este nedespărțită de viața și lupta poporului român, de activitatea eroică a Partidului Comunist din România, care stă în fruntea poporului român".

Continuă seria „demascărilor" intelectualilor „pătați" în vechiul regim. Este rândul lui Tudor Arghezi să fie ținta unor atacuri declanșate de ziarul *Fapta* din 22/24 decembrie și zilele următoare sub semnătura unui oarecare Valeriu Popovici. „Cot la cot cu democrații adevărați, după 23 august, d. Arghezi luptă vorbind despre flori și păsări, despre prietenie, pământ, atmosferă, spre a spăla rușinea trecutelor sale înclinări politice.

N-am abuzat, continuă autorul, tăind părți din scrierile d-lui Arghezi — fățiș antisoviётice, sau altele fățiș legionare —, n-am scormonit printre vremi spre a-i dovedi gravele d-sale greșeli, dintre cari — una de-am alege — d. Arghezi s-ar simți vinovat sincer, în proprii d-sale ochi".

Poetului i se reproșează „iezuitismul, dubiozitatea și inexistența în viața adevărată, muncitoare și luptătoare.

De ce mai existați domnule Arghezi în iureșul acesta democratic, în care v-ați trezit anachronic ca o diligență sau un tramvai tras de cai? Ciudat, nespus de ciudat", conchide justițiarul de la *Fapta*.

Penibil, nespus de penibil, poate spune lectorul de după cinci decenii.

În încheiere transcriem dintr-o scrisoare către Moș Crăciun, publicată de ziarul *Ultima oră* din ziua Crăciunului din urmă cu 50 de ani: „Treci cu mâna peste frunțile noastre și ni le descrețește. Fă ca oamenii să uite că sunt răi. Să uităm cât sânge s-a vărsat și se varsă încă, să uităm că avem în urma noastră ani de zbucium și întocmai ca micuții noștri îngerași, copiii, să credem că totul e bun și frumos, că totul e adevăr și întocmai ca și ei vom aștepta în noaptea de Ajun darurile tale".

La mulți ani! ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

un prag de rezistență care, dacă nu e respectat, tot eșafodajul se prăbușește".

● „Moara românească", **fostă „Herdan", a fost preluată de vechiul ei proprietar și e mai mult ca sigur că va începe să funcționeze și se speră ca, în felul acesta, consumul de pâine să fie îmbunătățit în Capitală.**

● „O nouă floare **«exotică» a apărut în flora noastră politco-socială. E** neo-democratul, **scrie** Ultima oră. **E același care până mai ieri admira abjectele rodomontade fabricate în uzinele diabolice ale lui Joseph Goebbels. Neo-democratul e o lichea de rând. Cameleon transformat peste noapte în cel mai fidel emul al principiilor... democratice. Neo-democratul? O creațiune de recentă factură, dar lichea din totdeauna".**

● Democrația, **„săptămânal independent de orientare politică și culturală" (director Anton Dumitriu), consacră, la 17 decembrie, un număr special Statelor Unite ale Americii. Din editorialul** Statuia Libertății, **semnat de directorul revistei: „Mă întreb cum va judeca istoria, peste două mii de ani, de pildă, poporul care se închina unei singure zeități: libertatea. La marginea acestui orizont milenar, văd, într-o privire întoarsă peste secole, un popor caracterizat de creație și libertate. Două devize ale omului american pe care istoricii se vor strădui să le pună în legătură".**

MANUEL BELGRANO

ŞI INDEPENDENŢA ARGENTINEI

EUGEN DENIZE

„Degeaba se chinuie duşmanii noştri atât cei din interior, cât şi cei din afară; degeaba vom suferi înfrângeri, degeaba, poate, ne vom afla aproape de ruina noastră totală, cum deja s-a întâmplat de câteva ori înainte. Provinciile Unite Rio de la Plata vor fi libere şi se vor uni cu celelalte provincii ale continentului, afirmându-şi cu sacrificii şi eforturi libertatea şi independenţa". Aceste cuvinte au fost rostite de unul dintre eroii luptei poporului argentinian pentru independenţă, generalul Manuel Belgrano, la scurt timp după confruntările forţelor sale cu trupele regaliste spaniole, din octombrie şi noiembrie 1813.

Revoluţia hispano-americană din 1810-1826, proces de cea mai mare importanţă la scara întregii istorii universale, a reprezentat o continuare a revoluţiei celor treisprezece colonii engleze din America de Nord, de la 1776, şi a Revoluţiei franceze de la 1789. Ea este contemporană cu revoluţia burgheză din Spania, din 1820-1823, cu mişcările revoluţionare din Italia, cu lupta de eliberare a poporului grec, cu mişcarea decembristă din Rusia şi, fapt deosebit de semnificativ pentru noi, cu revoluţia lui Tudor Vladimirescu, care a marcat începutul epocii moderne în istoria poporului român.

Ca orice mare proces istoric, revoluţia hispano-americană a avut la bază lupta maselor populare, forţa principală care i-a asigurat victoria finală, beneficiind, în acelaşi timp, de aportul câtorva mari personalităţi, devenite adevărate simboluri ale independenţei şi libertăţii, printre aceştia un loc de frunte revenindu-i generalului Manuel Belgrano.

Bogăţia popoarelor constă în inteligenţă

Belgrano se naşte la 3 iunie 1770, la Buenos Aires, părinţii săi fiind Domingo Belgrano y Pery, italian de origine, dar naturalizat în America, în 1759, şi Maris Josefa Gonzalez Cásero. Tatăl lui, comerciant cu o situaţie materială destul de bună, se îngrijeşte ca tânărul Belgrano să capete o educaţie şi o cultură elevate.

După studii strălucite de latină, filosofie şi drept la Buenos Aires, pleacă pentru a şi le completa în Spania, în 1786. Aici Belgrano cunoaşte principalele opere ale reformatorilor spanioli şi marile creaţii ale lui Montesquieu, J.J. Rousseau, Filangieri[1]. O mare influenţă asupra formării personalităţii sale spirituale şi politice o are Revoluţia

[1] Juristul italian Gaetano Filangieri (1752-1788) şi-a datorat celebritatea lucrării sale *Scienza della legislazione* (1780-1788), în care propune mijloacele de a ameliora legile existente într-un spirit raţionalist, inspirat de Rousseau.

franceză din 1789. Ideile de libertate, egalitate, dreptul la siguranță al individului, dreptul de proprietate devin elemente de bază ale gândirii sale, pe care le va aduce și le va propaga apoi în propria țară.

În decembrie 1793, este numit secretar al consulatului comercial general din Buenos Aires, funcție deținută între 1794 și 1806 și care avea ca obiective promovarea agriculturii, a industriei și a comerțului viceregatului La Plata, cu reședința la Buenos Aires, și din care făcea parte Argentina, din anul 1776, alături de actualele state Bolivia, Paraguay și Uruguay.

Secretarul consulatului susține, de la început, necesitatea libertății comerțului. Este adeptul liberului schimb, dar nu reușește să înfrângă opoziția marilor negustori din consulat. În schimb, se bucură de sprijin în ceea ce privește dezvoltarea agriculturii și industriei, a comerțului interior, a educației. Astfel, în ciuda opoziției curții spaniole, se realizează câteva obiective de mare importanță, cum ar fi: construirea cheiurilor din portul Buenos Aires, o reducere semnificativă a taxelor asupra comerțului interior, deschiderea unor importante căi comerciale interne, se dezvoltă rețeaua de drumuri, sunt introduse noi mașini, se îmbunătățesc tehnicile industriale, se deschid porturi, înfloresc științele, artele și cultura. Toate aceste succese contribuie incontestabil la consolidarea premiselor economice și sociale ale viitoarei revoluții de eliberare argentiniene.

Belgrano își expune principalele sale idei cu privire la dezvoltarea economico-socială și culturală în trei lucrări. Prima dintre ele, intitulată *Mijloace generale de a dezvolta agricultura, industria și de a proteja comerțul într-o țară agrară*, susține că bogăția popoarelor constă în inteligență, iar dezvoltarea industriei este rezultatul educației. Pentru înflorirea comerțului, el propune crearea unei școli de comerț și a uneia de navigație.

Deosebit de interesantă, democrată și avansată istoricește ni se pare ideea sa referitoare la instituirea unui învățământ gratuit, fetele și băieții având dreptul să primească o instrucție egală.

În cea de-a doua lucrare, *Avantajele care rezultă pentru provincie și pentru peninsulă din cultivarea inului și a cânepii*, Belgrano se referă la situația socială a femeii, considerând cultivarea și prelucrarea inului și a cânepii ca o metodă bună pentru a le integra pe femei în societate, prin intermediul muncii, și a le elibera astfel de condiția lor precară.

Francezul Santiago Liniers, cel care îi va sili pe englezi să depună armele

Ultima sa scriere, *Originea fericirii acestor provincii*, pune din nou problema libertății comerțului exterior, a dezvoltării agriculturii, industriei și educației.

Toate aceste idei, care preconizează, de fapt, o reformă radicală, incompatibilă cu sistemul colonial, își vor vădi importanța la timpul cuvenit, în momentul declanșării revoluției de eliberare. Formulându-le în acest fel, cu limitele inerente impuse de poziția clasei din care face parte, Belgrano se înscrie în rândul marilor gânditori pentru progres de la sfârșitul sec. XVIII și începutul celui următor. El nu se rezumă însă la enunțarea unor principii generale despre progresul societății, ci încearcă să le și aplice, în măsura în care împrejurările îi permit. Demne de remarcat sunt tentativele pe care le face după declanșarea revoluției antispaniole de la 25 mai 1810, eveniment la care are o contribuție deosebită.

Școli primare cu fonduri proprii

În concepția lui Belgrano, încercările sale urmăresc să îmbunătățească situația economică, socială și culturală a maselor populare, care numai pe această cale pot fi atrase de partea revoluției, asigurându-i victoria finală.

La 3 decembrie 1810, Belgrano elaborează un regulament politic și administrativ pentru desfășurarea vieții economice în satele de misionari controlate de Biserică, prin intermediul iezuiților. Sub pretextul civilizării lor, aceste sate sunt supuse, de fapt, la o crâncenă exploatare din partea misionarilor iezuiți. În preambulul actului, Belgrano arată că își propune să restituie locuitorilor acestor sate drepturile de libertate, de proprietate și de siguranță individuală. Regulamentul prevede că toți aceștia sunt liberi și se vor bucura de proprietățile lor, ce le vor fi înapoiate în mod gratuit. De asemenea, se hotăra ca ei să fie scutiți de orice fel de impozite pe termen de zece ani, să poată desfășura un comerț liber pe toată întinderea provinciilor Unite Rio de la Plata și să se bucure de drepturi egale cu toți ceilalți locuitori, având posibilitatea să dețină funcții civile, politice și militare.

Mergând pe aceeași cale de transpunere în practică a ideilor sale reformatoare, Belgrano înființează cu fonduri proprii școli primare la Tarija, Jujuy, Tucumán și Salta. Cu această ocazie, el arată că învățătorii trebuie să inspire prin comportarea lor dragostea față de ordine, moderația, onoarea, virtutea, știința, oroarea față de viciu, înclinația către muncă și un spirit național care să pună pe primul plan binele public, și nu cel personal.

În fine, la sfârșitul lui 1813, Belgrano propune improprietărirea cu pământ a țăranilor celor mai săraci.

Deși aplicate parțial, toate aceste idei economice și sociale ale sale au o contribuție de cea mai mare importanță la victoria revoluției de eliberare argentiniene.

Militar, dintr-un capriciu

Fără a fi înzestrat cu calități deosebite de comandant de oști, Belgrano este, totuși, unul dintre cei mai renumiți generali ai armatelor revoluționare argentiniene, fiind depășit ca renume doar de José de San Martin[1]. (Magazin istoric, nr. 1/1974).

Pentru Belgrano cariera de militar începe în 1797, când este numit de viceregele Melo de Portugal căpitan de regiment al milițiilor urbane de infanterie, funcție onorifică pe care o acceptă, după propriile sale cuvinte, „mai mult dintr-un capriciu, decât din înclinație militară". Botezul focului îl primește însă abia peste zece ani, atunci când englezii încearcă să cucerească Buenos Aires (1806–1807). „Mare mi-a fost rușinea când am văzut intrând în oraș trupele dușmane și numărul lor infim, comparativ cu populația Buenos Airesului. M-a durut să-mi văd patria sub stăpânire străină și mai ales în această situație umilitoare", scria atunci Manuel Bel-

Într-un magazin de pe străzile orașului argentinian

În p. 52: *Buenos Aires în epoca revoluției hispano-americane*

grano. Dar ajutată de detașamentele bine înarmate ale patrioților din Buenos Aires, o armată condusă de francezul Santiago Liniers, aflat în serviciul Spaniei, alungă pe invadatori, silindu-i să depună armele.

Respingerea agresiunii prezintă o importanță mult mai mare sub aspect politic decât militar, deoarece este rezultatul luptei populației din Buenos Aires și din zonele înconjurătoare. Ea scoate în evidență slăbiciunea iremediabilă a autorităților, care reprezentau metropola, în frunte cu viceregele spaniol Sobremonte. Înfrângerea englezilor în aceste condiții provoacă o rapidă răspândire a ideilor de independență, elementul principal al gândirii politice a lui Belgrano. La această evoluție, un rol important îl are și ocuparea Spaniei de către trupele napoleoneene în 1808, dinastia Bourbonilor fiind înlăturată[1].

Din această perioadă datează câteva lucrări ale lui Belgrano cu privire la formarea unui guvern național independent față de Spania. Deși adept ferm al ideilor unei republici unitariste puternice, atât pe plan intern, cât și pe plan extern, el, pentru care obiectivul cel mai important îl reprezenta victoria revoluției și obținerea independenței, consideră în acești ani, 1808–1809, că ele pot fi atinse mai ușor printr-o formulă monarhică constituțională, cu aparența unei continuități, dar, de fapt, care să consfințească independența Provinciilor Unite Rio de la Plata.

În același timp, în 1809, Belgrano reușește să-l determine pe viceregele din La Plata să accepte libertatea comerțului. Este, de fapt, o adevărată revoluție economică, ce transpune în practică ideile formulate de Belgrano, la sfârșitul sec. XVIII, în lucrările sale. Revoluționarul argentinian participă și la pregătirea nemijlocită a revoluției din 25 mai 1810. În ianuarie 1810, autorizat de vicerege, el fondează gazeta *Correo de Comercio de Buenos Aires*, care a pregătit, din punct de vedere ideologic, mișcarea revoluționară din luna mai a aceluiași an.

La 25 mai, se formează o juntă revoluționară din care face parte și Belgrano și este proclamată o constituție care prevede separarea puterilor, responsabilitatea funcționarilor, publicarea bugetului, siguranța individuală, votarea de către municipalitate a oricăror impozite și contribuții bănești, convocarea imediată a unui congres, care trebuie să stabilească definitiv forma de guvernare.

În misiune diplomatică

În același timp însă, lupta dintre forțele revoluționare patriotice și cele regaliste se transformă într-un adevărat război, pe viață și pe moarte. Pentru a ajuta revoluția să învingă în Banda Oriental (Uruguay) și în Paraguay, junta de la Buenos Aires îl numește pe Belgrano în fruntea unei armate de 1 000 oameni, dotată cu șase tunuri. El își începe campania în Paraguay în toamna lui 1810, dar în ianuarie și martie 1811 este învins de trupele regaliste conduse de Velazco și Cabañas, la Paraguay și Tacuary, fiind obligat să se retragă. Deși înfrânt, Belgrano iese învingător din punct de vedere politic, ideile sale revoluționare prinzând rădăcini adânci în Paraguay unde, peste numai câteva luni, la 14 mai 1811, revoluția va triumfa.

Belgrano, împreună cu Vicente Anastasio Echevarria, îndeplinește o misiune diplomatică în Paraguay, încheiată prin tratativele din 12 octombrie 1811, care au marcat separarea definitivă a acestei țări de Provinciile Unite.

De la întoarcerea sa din Paraguay, la 10 ianuarie 1812, el este numit comandant al forțelor militare de pe fluviul Paraná, iar apoi devine general al armatei din Peru Superior (Bolivia), având o triplă misiune: să întărească moralul unei armate aproape dezorganizate, să acopere o parte din lipsurile materiale ale trupelor și să atragă populația de partea revoluției.

Ideile politice ale lui Belgrano sunt democratice. El consideră că mersul revoluțiilor constă în primul rând din impulsul venit din partea maselor populare, și mai puțin din acțiunea izolată a unor guverne, oricât de puternice ar fi ele. În opinia sa, revoluția nu poate înainta, atâta timp cât nu va fi lărgită participarea poporului la treburile statului. El atribuie instabilitatea politică și eșecul încercărilor parlamentare bazei înguste a puterii legislative.

Reușind să-și consolideze armata și atrăgând masele populare de partea sa, Belgrano obține trei viictorii foarte importante împotriva trupelor spaniole la Rio de las Piedras (3 septembrie 1812) și Salta (20 februarie 1813). Aceste victorii asigură definitiv triumful revoluției în teritoriile de nord ale Provinciilor Unite și deschid perspectiva alungării forțelor regaliste din Peru Superior. Deși înfrânt la Vilcapugio (1 octombrie 1813) și Ayohuma (14 noiembrie 1813) de generalul regalist Pezuela, din cauza instabilității politice care domnește la Buenos Aires, Belgrano rămâne ferm convins că revoluția nu mai poate fi oprită din drumul ei spre victorie.

Înlocuit la comanda armatei de José de San Martin, și însoțit de Bernardino Rivadavia[2], pleacă, la 28 decembrie 1814, într-o misiune diplomatică în Brazilia, Anglia și Spania, pentru a obține garanții externe pentru Provinciile Unite; din partea Angliei — recunoașterea independenței, iar din cea a

[1] La 23 martie 1808, armatele franceze comandate de mareșalul Murat intră în Madrid. Prin acordul de la Bayonne, Bourbonii renunță la tronul Spaniei, rege devenind fratele mai mare al lui Napoleon I, José Bonaparte. În primele zile ale lunii mai 1808, izbucnește în capitala țării o puternică răscoală antifranceză, începutul luptei de eliberare din 1808-1814.

[2] Magazin istoric, nr. 4/1979.

Spaniei — o pace avantajoasă. Belgrano și Rivadavia urmăresc să câștige timp pentru revoluția argentiniană. Ei ajung în Anglia la 7 mai 1815, unde află de revenirea lui Ferdinand VII pe tronul Spaniei[1] și de instabilitatea internă tot mai pronunțată de la Buenos Aires. Cei doi, care până atunci au fost republicani înflăcărați și care au luptat pentru adâncirea democrației, încep să aibă îndoieli cu privire la posibilitatea stabilirii republicii pe baze permanente. De aceea, atât Belgrano, cât și Rivadavia, gândindu-se numai la asigurarea independenței Provinciilor Unite, admit că aceasta poate fi realizată și în forma unei monarhii.

Republican convins, Belgrano ajunge la ideea unei monarhii, deoarece, pe de o parte, vede că în Europa predomină ideile monarhiste și că alianța principalelor monarhii este mai puternică decât oricând, iar pe de alta, se teme de instabilitatea politică tot mai mare de la Buenos Aires. El considera, ca și Rivadavia și San Martin, că recunoașterea independenței Provinciilor Unite de către puterile europene nu este posibilă decât într-o formă monarhică, pe baza principiului legitimității. Dar planul lui se prăbușește. De fapt, forma republicană de organizare a statului este indispensabilă pentru victoria definitivă a revoluției și, de aceea, toate tentativele în direcția instaurării unei monarhii sunt de la început sortite eșecului. Belgrano își dă seama de acest lucru și abandonează pozițiile monarhiste. Se reîntoarce în patrie, în februarie 1816. În iulie se alătură lui José de San Martin și proclamă în cadrul Congresului de la Tucumán independența Provinciilor Unite (9 iulie 1816), iar la 21 iulie depune jurământul solemn de credință față de independența țării. La 25 iulie, este adoptat definitiv steagul național alb-albastru, propus de Belgrano încă din 1812.

Dar, în 1817, guvernul central de la Buenos Aires provoacă un teribil război civil împotriva provinciilor care refuză să-i recunoască autoritatea. După lupte crâncene, care par fără sfârșit, Belgrano, conștient de apropiata prăbușire a republicii unitariste, scrie guvernului, la 2 aprilie 1819: „Este urgent să fie încheiat acest dezastruos război, prin orice mijloace. Totul este distrugere și mizerie: casele părăsite, familiile plecate, câmpurile fără vite și cai, în sfârșit, totul invadat de oameni care poartă un război crâncen...“ El își dă seama că este un război pe care armatele regulate ale guvernului din Buenos Aires nu-l pot câștiga împotriva maselor populare.

În plină luptă fratricidă, Belgrano, bolnav de hidropizie[2], se retrage de la comanda armatei, la 11 septembrie 1819, și, după cumplite suferințe fizice, dar și morale, îngrijorat de situația grea a patriei sale, se stinge din viață la 20 iunie 1820 la Buenos Aires. ■

[1] În urma eliberării teritoriului Spaniei de sub dominația trupelor franceze (noiembrie 1813), prin tratatul de la Valencey, Napoleon I l-a eliberat din captivitate pe Ferdinand VII, redându-i coroana. Reintrarea lui Ferdinand VII în Madrid, la 22 martie 1814, a marcat restaurarea dinastiei de Bourbon.

[2] Acumulare patologică de apă în țesuturi și în cavitățile naturale ale organismului.

UN TREN CU PĂMÂNT ROMÂNESC...

În urmă cu peste trei decenii, în 1962, istoricul dr. Vagó Béla a publicat în Israel articolul Istoria germană și etica politică. **Un cititor al acelui articol, Hoffman Ernö (Kiriat Chaim), care luptase în primul război mondial în armata austro-ungară, a trimis redacției ziarului de limbă maghiară din Tel-Aviv** Uj Kelet **o scrisoare în care relata câteva amintiri din vremea luptelor din 1917-1918. Între ele și două evocări deosebite: întâlnirea cu caporalul (pe atunci) Adolf Hitler, viitorul dictator nazist, și generalul Ludendorff, cel care avea să-l sprijine pe Hitler în puciul din 8 noiembrie 1923.**

Iată aceste pasaje din scrisoarea trimisă ziarului din Tel-Aviv.

„...În septembrie 1917, fiind șoferul unui camion transportam muniție în munții uriași de pe podișul de la Doberdo (Italia). Din cauza încărcăturii mari și a uleiului insuficient, rulmenții s-au topit. Am fost tractat în orașul Codroipo unde se aflau comandamentele german și austriac, comandantul nefiind altcineva decât caporalul cu două stele Adolf Hitler. Acesta deja se complăcea în calitate de dictator, luându-și aere de superioritate atât față de subofițerii de rang superior, cât și față de ofițeri.

Îl văd alevea purtând șapca plată cu cozoroc și pantaloni de piele, bluzonul verde, aceeași mustață de mai târziu, și-i aud răcnetele de șacal. Cu aerul său trufaș, dictatorial încă de pe atunci, îi teroriza pe toți din jur.

Era decembrie 1917. Se inaugura vestitul pod peste Tagliamento, pe care italienii îl aruncaseră în aer. Herr Kaporal Hitler i-a aliniat dis-de-dimineață pe toți soldații, inclusiv pe subofițeri. În zadar erau aceștia indignați de faptul că un caporal nu avea dreptul să comande unor superiori. Nu exista iertare, oricât de incredibil ar părea, el era acolo dictatorul absolut, nimeni nu i se putea opune, totul se întâmpla așa cum ordona el. A format un grup de 120-140 de oameni care a trebuit să iasă la inaugurarea podului peste Tagliamento. Am stat echipați, nemâncați și fără apă de la ora 7 la 14, când a sosit generalul Svetozar Borodovits, pe atunci comandantul șef al trupelor austro-ungare de pe frontul italian. Era însoțit de generalul Ludendorff. Văd și acum ochii de un albastru deschis, privirea pătrunzătoare, chipul marcant, temut, sever al lui Ludendorff, când, într-un frig de 25 de grade minus, am defilat în fața sa, în pas de paradă.

Apoi îl văd din nou, în decembrie 1918. Eram de gardă în gara orașului Nagy Körös (Ungaria). Trenurile militare germane se înapoiau din România cu o mare cantitate de trofee de război și obiecte jefuite. O întreagă garnitură era încărcată cu pământ, pur și simplu cu pământ negru. La ordinul comandantului militar al orașului, am oprit trenul. Spre surpriza noastră, din tren au coborât generalul Ludendorff și adjudantul său. L-au somat pe comandant, un căpitan, că dacă nu permite pornirea cel târziu într-o oră a trenului, orașul Nagy Körös va fi ras de pe fața pământului.

Nu era nimic de făcut, trenul trebuia să-și continue drumul împreună cu jefuitorii, întrucât tot efectivul nostru militar se compunea din cca 200 de oameni și câteva mitraliere, iar ei erau dotați cu toate armele de luptă, inclusiv cu tunuri.“

Prezentare și traducere: Eva ȚUȚUI

ÎN VREMEA ÎMPĂRATULUI KANGXI

În anul 1682 primăvara timpurie acoperise cu un voal verde pal stepa străjuită de munţi şi coline din afara Zidului Mare. Xuanye îşi strunea bidiviul într-un galop ameţitor. Chiula de bucurie. Simţea cum aerul tare îi umplea plămânii şi cum vigoarea străbunilor săi se întorcea în trupul său ostenit. Era nerăbdător să raporteze strămoşilor săi victoria şi să prezinte jertfe la mormântul marelui său înaintaş Nurhaci. Privea cu aviditate frumuseţea întinderilor largi care dăduseră naştere neamului său şi inima îi sălta de mândrie. Acum, eliberat de grija operaţiunilor militare cu cei „trei vasali", intuia că începe o altă etapă, de importanţă vitală pentru el şi pentru imperiul în fruntea căruia se afla. Trecut de prima tinereţe, înarmat cu experienţă de domnie, împăratul Kangxi părea a fi conştient că ceea ce realizase în sud-estul Chinei constituia doar începutul unei opere demne de un om de stat vizionar — unificarea şi consolidarea marelui imperiu chinez multinaţional.

Azi istoricii chinezi sunt cvasiunanimi în aprecierea că „nici o dinastie feudală *(n.n.* — chineză) nu reuşise de-a lungul istoriei să unifice *de facto*, pe o perioadă de timp atât de îndelungată, un teritoriu atât de întins", cum reuşise să facă dinastia Qing[1]. **Şi cum, după părerea lor, „un teritoriu întins", o ţară unificată constituie interesul fundamental al poporului chinez", opera începută şi în bună parte realizată de împăratul Kangxi reprezintă un act istoric de cea mai mare importanţă.**

ANNA EVA BUDURA

Milescu la Beijing

Kangxi a început prin organizarea Noii Manciurii, încorporată în imperiu odată cu înscăunarea pe tronul Chinei a primului împărat al dinastiei Qing, Shunzhi. Cunoscută în epoca modernă sub numele generic China de nord-est, ea se întindea în vremea lui Kangxi la vest până la lacul Baikal, la nord până la lanţul muntos Waixinganling, la est până la Marea Ohoţk, inclusiv insulele Kurile, şi la sud până la Marea Japoniei. Aici a venit Xuanye de-a lungul întregii sale vieţi, pentru a-şi menţine vigoarea spiritului şi trupului pentru cinstirea memoriei strămoşilor. Confruntat cu expansiunea din ce în ce mai evidentă a Rusiei ţariste în zonă[2], Kangxi a înţeles să apere glia strămoşească.

Încă de la începutul domniei sale, el a supus unei analize detaliate situaţia creată, a identificat zonele ocupate de ruşi, căile de acces până la ele, starea de spirit şi situaţia reală a locuitorilor, trăgând concluzii în urma ciocnirilor dintre colonii ruşi şi populaţia locală. Planul strategic elaborat pe această bază cuprindea măsuri politice, economice şi diplomatice.

În cadrul lui un loc important l-au ocupat stabilizarea şi organizarea populaţiei din zonă. Kangxi a oferit recompense ofiţerilor care printr-o bună administrare reuşeau să permanentizeze pe cei care veneau aici pentru serviciul militar şi în acest fel contribuiau la creşterea numărului populaţiei. Localnicii au fost organizaţi în *zuoling* (formaţiuni militare ce cuprindeau 115 bărbaţi apţi de luptă). Membrilor acestora li s-au acordat case, pământ, unelte agricole, animale domestice, fiind sprijiniţi pentru desfăşurarea unei activităţi productive sedentare. Aceste formaţiuni militar-civile au jucat un rol important în menţinerea ordinii, în organizarea şi administrarea staţiilor de poştalioane şi în timpul confruntărilor militare.

Concomitent, până la victoria asupra celor „trei vasali", Kangxi a căutat să ducă tratative diplomatice cu solii şi trimişii Rusiei ţa-

[1] Procesul de unificare începuse, de fapt, în timpul dinastiei Yuan, întemeiată de Kublai Kan (1271-1368).

În imagine: Kangxi în armură (stampă de epocă).

[2] În septembrie 1581, hatmanul cazac Iermac Timofeevici trece Uralul în fruntea unei armate de 840 de oameni şi în următorii 58 de ani exploratorii ruşi ajung până la Marea Ohoţk (1639). În 1619 ei înfiinţaseră cetatea Eniseisk, iar în anul 1632 pe râul Lena aşezarea Iakuţk, dată care marchează începutul contactelor de „vecinătate" între China şi Rusia. De la aceste avanposturi exploratorii ruşi înaintează în anul 1643 spre Heilongjiang (Râul Dragonului Negru, Râul Amur). În 1660 se înregistrează confruntări militare dintre cazacii ruşi şi populaţia locală, după care încep şi contactele diplomatice.

riste, pentru a rezolva pe această cale conflictele din ce în ce mai numeroase în regiune, înclinând chiar spre demarcarea unei linii de graniță. În cadrul acestor acțiuni, un loc important l-a avut solia condusă de Nicolai Gavrilovici Milescu Spătaru, care sosise la 5 mai 1676 la Beijing. Incompatibilitatea intereselor celor două țări însă — expansiunea practicată de Rusia țaristă, în plină ascensiune economică și politică, pe de o parte, și procesul de unificare a imperiului chinez, urmărit de dinastia Qing, pe de altă parte — incompatibilitatea concepțiilor în practicarea unui protocol stabilit în Europa și în China, conform unor tradiții seculare și, respectiv, milenare au făcut ca tratativele să se încheie nesatisfăcător pentru ambele părți.

După plecarea lui Milescu, Rusia țaristă a intensificat acțiunile expansioniste spre cursul inferior al Heilongjiang, a ocupat Yakesa[1] și a înființat acolo cetatea Albazin. După ce o nouă încercare de tratative a eșuat, Kangxi a opinat pentru rezolvarea problemei pe calea armelor.

În anul 1682, în timpul unui turneu de 79 de zile pe meleagurile strămoșești, s-a documentat asupra situației căilor de acces, asupra posibilităților de navigație pe Heilongjiang, a dispus intensificarea construcției flotei fluviale și organizarea punctelor strategice pentru suportul logistic al viitoarei campanii. (Acestui scop i-a fost subordonată și reconstrucția orașului Heilongjiang — Aihun.) El a ordonat reducerea birurilor impuse țăranilor, a acordat amnistii, a demis funcționarii ineficienți și corupți, a căutat să aplaneze contradicțiile și fricțiunile din sânul triburilor mongole și al altor etnii. În următorii trei ani, pregătirile erau în toi. Ca urmare, de-a lungul a peste 2 500 km, prin teritoriul și râurile a trei provincii, s-a constituit o linie de transport permanentă, iar pe o distanță de 670 km au fost înființate 19 stații de poștalioane.

Prin concesii, spre tratat

Fidel devizei sale: „mijloacele militare nu sunt cele mai bune; la ele trebuie să recurgem numai după ce am constatat că nu dispunem de altă soluție mai bună", în anul 1684 împăratul Kangxi a transmis la Albazin o nouă scrisoare, în care cerea extrădarea fugarului Gantemur și retragerea forțelor militare rusești. Neprimind răspuns, a hotărât, în mai 1685, asedierea cetății Yakesa (Albazin). Copleșiți numeric, rușii s-au predat. Kangxi jubila. Dar a fost nevoie de un nou asediu, în februarie 1686, pentru a determina începerea tratativelor în vederea încheierii unui tratat între Rusia și imperiul chinez.

Kangxi și-a trimis solii la Nipuchu (Nercinsk), cu indicația fermă: „Eu consider că lacul Nipu, Yakesa, curs superior și inferior al Râului Dragonului Negru, cu toți afluenții săi ne aparțin, fără nici o excepție. Ele nu pot fi cedate Rusiei". Împăratul condiționa încheierea păcii și acordarea permisiunii de a face comerț de trasarea liniei de graniță, cu respectarea decretelor sale imperiale. Tratativele se anunțau anevoioase.

Au intervenit însă noi factori, ce au determinat cele două părți să ajungă la o înțelegere satisfăcătoare. Galdan, conducător ambițios al triburilor djungare, începuse o campanie împotriva mongolilor khalkha, aflați sub protecția curții dinastiei Qing. Intuind pericolul pe care îl reprezentau pentru stabilitatea în zonă, Kangxi s-a arătat gata să „facă cele mai mari concesii".

La rândul său, țarul, împovărat de înfrângerea suferită de Rusia în primăvara anului 1687, în confruntarea cu turcii, era și el înclinat să ajungă la o înțelegere cu China. Solii ruși, aflați sub presiunea răscoalei mongolilor khalkha din vecinătatea Nercinskului, s-au arătat pregătiți să îndeplinească dorința suveranului lor. La 7 septembrie 1689, s-a parafat istoricul Tratat de la Nercinsk. „Înaltul demnitar chinez și plenipotențiarul (rus) au schimbat cuvinte de curtoazie, s-au îmbrățișat felicitându-se reciproc, apoi și-au luat rămas bun", scrie un martor ocular al ceremoniei de semnare a documentului.

Kangxi „s-a arătat extrem de satisfăcut" de rezultatele tratativelor sintetizate în acest document, notează în jurnalul său părintele iezuit Pereyra, care a participat în calitate de interpret la acest eveniment. Era mulțumit că în schimbul cedării Nercinskului și zonelor din jurul acestuia, precum și al acordării facilităților pentru practicarea comerțului dintre cele două țări, partea chineză obținuse controlul asupra cetății Yakesa și retragerea rușilor dincolo de o linie de graniță trasată de-a lungul râului Geerbiji, lanțul muntos Waixinganling și râul Eergun (cu excepția unei mici porțiuni dintre râul Wudi și Waixinganling).

În spiritul celor preconizate de tratat, împăratul Kangxi a ordonat „ridicarea unei stele pe care să fie încrustate — în limbile chineză, rusă și latină — textul acestui document și plasarea ei la granița dintre cele două țări pentru comemorarea lui veșnică". Două stele au fost așezate pe malul râurilor Eergun și Geerbiji, se pare în anul 1701. După această dată zona de frontieră dintre imperiul chinez și Rusia a cunoscut o perioadă relativ lungă de pace și stabilitate.

Istoricii chinezi apreciază ca benefică politica adoptată de Kangxi în relațiile cu Rusia. Ei consideră „actul său de a apăra și consolida regiunea de graniță a Chinei de nord-est o cauză măreață". Tratatul de la Nercinsk, considerat expresia politicii externe independente și suverane a Chinei, va fi citat mereu ca un punct de referință în analiza tratatelor semnate ulterior. Acest document a rămas în istoria Chinei ca „primul tratat semnat pe picior de egalitate cu partenerul, în conformitate cu normele internaționale în vigoare".

Un nou dușman: Galdan

Împăratul Kangxi îi privea pe demnitarii întorși de la Nipuchu, prosternați în fața lui. Era nerăbdător să vadă cu ochii lui acest document prețios. După ce șambelanul i l-a remis cu ambele mâini ridicate la nivelul capului aplecat, l-a examinat cu atenție, cu ochii mijiți. Apoi, cu un gest obosit, l-a lăsat pe colțul mesei, unde punea de obicei documentele rezolvate. Privirea i-a căzut pe un teanc de rapoarte prinse între coperte de mătase galbenă imperială. Toate se refereau la acțiunile lui Galdan în zonele din nordul și vestul deșertului Gobi. Îl urmărise din anul 1670, când renunțase la călugăria în Tibet și se întorsese în regiunea râului Ili, ca să-și răzbune fratele asasinat. Da, l-a urmărit pe acest om înalt și uscățiv, cu fața prelungă și ochii arzând de pasiune, mai bine de 18 ani. I-a primit cu generozitate darurile și la rândul său i-a trimis soli cu daruri imperiale în semn că îl recunoștea drept conducătorul djungarilor. Dar acum ce urma? Se pare, că pentru liniștea zonei de frontieră trebuia să pună din nou în mișcare armatele și armele lor ucigătoare. Și iar curgea sânge, și iar se pierdeau vieți omenești, și iar erau pribegi – se frământa Kangxi, parcurgând cu pași lungi marea sală de audiență îndreptându-se spre iatacul său.

Frământarea lui Kangxi era din plin justificată. Nu se uscase încă bine tușul pe tratatul de la Nercinsk când confruntarea cu Galdan

[1] În limba manciuriană, Yakesa însemna „cotul spălat de cursul unui râu".

devenise iminentă. Galdan intenţiona să unească sub sceptrul său - asemenea lui Genghis Han - toate triburile mongole aflate în sudul, nordul şi vestul deşertului Gobi[1]. Mulţi istorici consideră că el ar fi dispus de toate calităţile cerute de realizarea acestui obiectiv şi că dacă nu ar fi avut drept adversar un om de talia lui Kangxi şi nu ar fi avut de ţinut piept unei puteri consolidate poate şi reuşea. Era deci uşor de prevăzut că încrâncenarea avea să fie pe măsura ambiţiilor celor două personalităţi.

Kangxi se simţea încă o parte din aceste popoare din afara Zidului cel Mare, cunoştea deci bine problemele cu care se confruntau şi ştia prin ce mijloace să le atragă, treptat-treptat şi în mod diferenţiat, de partea dinastiei Qing. El era pregătit să trateze complexitatea problemelor din zona frontierelor, aşa cum nu reuşise să o facă nici o altă dinastie han ce domnise până la el.

Tolerant din fire, era pregătit să accepte relaţii mai puţin rigide cu aceste triburi în permanentă mişcare, relaţii de vasalitate, de pildă, şi de supunere benevolă în cadrul cărora dinastia Qing să joace rolul protectorului generos, ce avea obligaţia să le ocrotească şi chiar să le finanţeze în momente de restriste şi mari calamităţi. Era gata să accepte lamaismul şi chiar să-i acorde sprijin material şi moral, din moment ce devenise o forţă spirituală dominantă în zonele locuite de mongoli, deşi Kangxi nu era adeptul nici unui cult. El a înţeles să respecte organizarea internă a triburilor, legile lor şi conducătorii aleşi sau afirmaţi şi să le confirme oficial titlurile acordându-le toate onorurile, atâta timp cât aceştia nu se lansau în acţiuni care să submineze liniştea şi convieţuirea paşnică ale diferitelor triburi din zonă. In acest spirit a urmărit şi ascensiunea lui Galdan, începând din anul 1670, a acceptat darurile trimise de el drept tribut, a acceptat şi titlul de han pe care şi-l obţinuse cu binecuvântarea lui Dalai Lama şi nu a intervenit când acesta adunase sub steagul său pe koshoti (1677), dobândise în 1678 accesul la drumul din sudul Tianshan (Munţii Cerului) şi îi supusese pe khazahi (1679).

Faptele evidenţiază că deşi nu era de acord cu acţiunile militare ale lui Galdan, Kangxi nu le considera încă îndreptate împotriva curţii imperiale Qing. El le-a înregistrat ca pe nişte lupte dintre diferitele triburi etnice din zonele de graniţă ce făceau parte dintr-o singură mare naţiune şi care, în consecinţă, îşi puteau găsi rezolvarea pe cale amiabilă, paşnică. Aşa că, înclinat să respecte opţiunile popoarelor supuse lui Galdan, urmărea evoluţia evenimentelor fără să intervină. Se poate presupune că dacă Galdan ar fi adoptat o politică corectă faţă de triburile supuse, obţinând sprijinul lor, dacă ar fi urmat o politică prietenească faţă de dinastia Qing, Kangxi l-ar fi confirmat în calitatea de conducător al acestora şi l-ar fi tratat cu consideraţia cuvenită.

Insă informaţiile obţinute de el în timpul deplasărilor în zonă dovedeau — aşa cum scrie părintele iezuit Gerbillon, în jurnalul său — că Galdan trata cu mare cruzime triburile supuse şi le deposeda de toate mijloacele de existenţă, lăsându-le muritoare de foame. Kangxi a decis să pornească campania politică şi militară decisivă împotriva lui numai după ce: a) s-a dovedit că el ceruse sprijin Rusiei pentru procurarea de arme împotriva voinţei fratelui său, Cenghe, şi unchiului său, Shukur; b) îi trimisese în dar „săgeţi şi arcuri capturate de la koshoti", gest de mare trufie, însoţit de câteva rânduri: „Majestatea Voastră este împărat în sud, iar eu intenţionez să devin stăpânul atotputernic în nord"; c) în preajma pregătirii tratativelor de la Nercinsk, în anul 1687, îi atacase pe mongolii khalkha faţă de care curtea imperială Qing avea obligaţii de protector.

Omagiile prinţilor khalkha

Când prima campanie militară din 1690 s-a încheiat fără rezultate palpabile, Kangxi s-a hotărât să le pregătească pe următoarele prin mijloace politice. In anul 1691, a organizat o impresionantă demonstraţie a măreţiei curţii imperiale Qing la Duolun („şapte ape", în provincia Mongolia Interioară de azi), unde a invitat conducătorii triburilor mongole khalkha, pregătiţi sufleteşte pentru încheierea unei alianţe.

„După ce corturile fuseseră ridicate — notează la 26 mai 1691 părintele Gerbillon în jurnalul său — împăratul l-a trimis pe dregătorul Suosan la prinţii khalkha ca să-i înştiinţeze că împăratul va sosi în curând la locul unde se stabilise a se ţine marea adunare. Solii aveau asupra lor documente semnate de împărat şi, conform indicaţiei sale, ei au transmis invitaţia cu o atitudine blândă şi multă consideraţie şi le-a spus că din moment ce ei fac parte dintr-o singură familie, Măria Sa s-a gândit să vină în persoană să-i vadă, pentru a-i scuti de un drum lung până la Beijing, pe arşiţa verii.

După cum relatează solii imperiali — continuă părintele Gerbillon — ei [prinţii khalkha] s-au prosternat şi au ascultat cu mult respect cuvintele împăratului, după care aceştia s-au întreţinut foarte cordial cu ei".

In scurt timp, pajiştea de la Duolun s-a acoperit cu un oraş de corturi circulare, „în stilul celor tătăreşti" multicolore. Printre ele era un du-te-vino neîncetat. Soseau curierii din Capitală, iar alţii se îndreptau într-acolo. Plecau solii imperiali şi soseau prinţii khalkha. Soldaţii erau grăbiţi să aranjeze într-o ordine impresionantă „cele 64 de tunuri uşoare, 8 de mărime mijlocie şi 8 mari, de asalt".

Complexul imperial, înconjurat de un zid galben, destinat a servi suveranului drept locuinţă şi săli de audienţă, a fost înălţat în mijlocul acestui oraş de corturi, asemenea palatului imperial din Beijing. Un cort cu un diametru de 10 yarzi găzduia marile recepţii. Broderii bogate cu fir de aur, reprezentând simbolul suveranului, dragonul, şi valuri-valuri de mătase diafane împodobeau interioarele, covoare albe acopereau podelele. Pe latura de sud a complexului s-a ridicat un postament destinat toboşarilor, gorniştilor şi muzicanţilor, unde erau expuşi elefanţi[2] din cloisoné şi steagurile ce simbolizau prestanţa curţii imperiale. „Totul degaja o atmosferă majestuoasă", scrie părintele Gerbillon.

Pe 28 mai, sosiseră toţi membrii curţii imperiale, care urmau să participe la marele eveniment. In ţinută de ceremonie, ei s-au aşezat în faţa corturilor ce le fuseseră destinate, pentru a-l saluta pe împărat, care venise să le ureze bun

---

[1] Mongolii din sudul deşertului erau triburile mongole interioare care s-au aliat primii cu manciurienii şi au luat parte la cucerirea puterii. Din rândurile lor s-au ridicat personalităţi care au făcut parte din cercul restrâns de oameni de încredere din jurul tronului, fiind legaţi şi prin relaţii matrimoniale cu dinastia Qing.

Mongolii din nordul deşertului (Republica Mongolă de azi) erau khalkhi şi aveau relaţii de vasalitate cu dinastia Qing.

Mongolii din vestul deşertului, oiratii, „oamenii pădurilor", habitau regiunea întinsă din nordul munţilor Cerului (provincia Xinjiang de azi) din vestul Munţilor Altai, din sudul şi estul lacului Balhasi, ajungând la est chiar până la Kokonor (provincia Qinghai de azi). Djungarii făceau parte, împreună cu koshotii, torbetii şi torgutii, din triburile oirate.

[2] In limba chineză, hieroglifa elefantul *daxiang* se pronunţa la fel ca şi hieroglifa *de bun augur, prosper, norocos*. Deci elefantul de pe postament simboliza urarea *Noroc şi prosperitate*.

venit.

In continuare, vom apela tot la jurnalul părintelui Gerbillon, pentru a reda unul dintre momentele culminante ale întrunirii de la Duolun: „Ziua de 29 mai. Împăratul a hotărât să primească omagiile prinţilor khalkha. Odată cu răsăritul soarelui, toţi dregătorii civili şi militari, în ţinută de ceremonie, erau la locurile lor. Soldaţii îşi ocupaseră locurile dinainte fixate în formaţiunile de luptă. Toate steagurile fluturau. În coloanele soldaţilor se vedeau simbolurile imperiale. Toboşarii şi gorniştii stăteau pregătiţi să marcheze momentul sosirii împăratului... Acesta purta o robă aurie din brocard, pe care erau brodate cu fir de aur dragoni, deasupra ei avea un mantou vişiniu cu patru cercuri, în care erau ţesuţi tot dragoni. Mânecile erau tivite cu blană de jder. Pălăria nu avea nimic special, doar atât că în faţă avea o perlă neobişnuit de mare. La gât purta un şirag de agate şi mărgean. Cizmele-i erau din saten negru. Era însoţit de doi dintre numeroşii săi fii. Kangxi se comporta firesc, fiind lipsit de orice infatuare.

El a scos cu solemnitate o cutie, în care se aflau un sigiliu şi un document scris. Cei din jurul meu mi-au explicat că acesta era expresia generozităţii sale faţă de hanul Tuxietu, căruia îi acorda permisiunea de a folosi titlul nobiliar de han".

Gerbillon continuă să consemneze cu lux de amănunte zi de zi, până la 3 iunie, desfăşurarea evenimentului: primirea prinţilor mongoli, a conducătorului lor spiritual, Marele Lama, a recepţiei, a spectacolelor, a turnirurilor. Din cele relatate de el şi din memoriile celor prezenţi se înţelege că Kangxi a lăsat o impresie copleşitoare asupra solilor mongoli prin fastul etalat, prin valoarea darurilor şi ajutoarelor înmânate, prin întregul său comportament generos şi prietenos. Ca urmare, a reuşit să aplaneze fricţiunile din sânul triburilor khalkha, să-i organizeze în 3 meng (alianţe) şi în 34 de steaguri şi să încheie cu ele o alianţă ce se dorea de lungă durată.

Spre cinstirea acestui moment s-a ridicat o mănăstire lamaistă.

Kangxi a declarat satisfăcut: „Dinastia Qin[1] a ridicat din pământ şi piatră Zidul cel Mare. Eu, prin generozitatea arătată triburilor khalkha, i-am transformat într-o pavăză a graniţelor, o pavăză mai solidă decât Marele Zid". După aceasta, a preluat comanda armatei şi a condus-o în trei campanii succesive, două în anul 1696 şi una în 1697, îmbinând operaţiile militare cu cele diplomatice şi cu aplicarea unei politici generoase faţă de toţi cei care i se supuneau şi până la urmă obţinând victoria. Galdan, părăsit de toţi, şi-a pus capăt vieţii cu mare amărăciune şi dezamăgire.

Kangxi a celebrat cu satisfacţie victoria repurtată. El a dispus adoptarea unor măsuri consistente pentru a menţine şi dezvolta relaţiile de prietenie şi rudenie cu aceste popoare. Ca simbol al străduinţei sale stau cele opt temple ridicate în reşedinţa de vară de la Chengde dedicate cultelor, artei şi culturii tradiţionale a naţionalităţilor han, maciuriană, mongolă şi tibetană.

Împăratul a adus la cunoştinţa tuturor că „de azi înainte preocuparea mea principală va fi buna administrare a ţării şi grija pentru bunăstarea poporului". ■

(Va urma)

[1] Dinastia Qin a realizat unificarea Chinei în anul 221 î.e.n. *(Magazin istoric*, nr. 10/1987).

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Georges Castellan — HISTOIRE DES PEUPLES DE L'EUROPE CENTRALE.**

Fayard, Paris, 1994, 528 pp.: puncte de reper din istoria popoarelor Europei Centrale, aflate multă vreme sub stăpânire străină şi care şi-au format o conştiinţă naţională în procesul de eliberare; lucrarea este semnată de un nume binecunoscut cititorilor revistei **Magazin istoric.**

● **Alexandru Ligor — VECHI TIPĂRITURI ÎN LIMBA ROMÂNĂ ŞI UNITATEA NAŢIONALĂ** (cu o prefaţă de prof. dr. doc. **I.C. Chiţimia).**

Editura Verva, Editura Universitas, Câmpina-Chişinău, 1994, 115 pp.: operele profane editate până la anul 1830 în româneşte, analizate prin prisma unităţii româneşti.

● **Stan V. Cristea, Ion Moraru, Ecaterina Ţânţăreanu, Gheorghe Popa, Dumitru Avram, Ioan Spiru — ALEXANDRIA — 160 DE ANI.**

Editura „Teleormanul liber", Alexandria, 1994, 208 pp.: monografie bazată pe un amplu demers documentar a oraşului întemeiat în vremea domnul Alexandru Dimitrie Ghica.

● **Corneliu Tamaş — ISTORIA ORAŞULUI RÂMNICU VÂLCEA.**

Editura „Antim Ivireanul", Râmnicu Vâlcea, 1994, 359 pp., 1 250 lei: prima monografie mai amplă, ce se înscrie într-o frumoasă tradiţie de istorie locală.

● **Olivian Bindiu — CANONIZAREA SFINŢILOR ÎN BISERICA ORTODOXĂ.**

Editată de Mânăstirea „Izvorul Miron" Românești, 1994, 95 pp., 400 lei: o carte ce lămureşte tuturor lucruri mai puţin cunoscute despre întemeierea cultului sfinţilor în ortodoxie.

● **Mircea Ştefan — DRUMUL CERCETAŞILOR ROMÂNIEI.**

Editura didactică şi pedagogică, R.A., Bucureşti, 1994, 220 pp., 600 lei: din trecutul mişcării cercetaşilor apărută acum opt decenii şi în România.

● **Kazuko Diaconu, Paul Diaconu — JAPONEZII DESPRE EI ÎNŞIŞI. VOL. I-II** (cu un Cuvânt lămuritor de **Corneliu Vlad).**

Editura Nipponica, Bucureşti, 1994, vol. I — 326 pp., vol II — 329 pp.: 58 de interviuri cu personalităţi şi japonezi reprezentativi pentru categoriile sociale, profesionale şi culturale ale arhipelagului nipon, refăcând o elocventă panoramă a Ţării Soarelui Răsare.

● **Traian Filip — THALASSA. VOL. I-II.**

Nagard, Paris, 1993, vol I — 419 pp., vol II — 416 pp.: ultimul său roman, despre care autorul spunea că a fost „scris de propriile sale personaje".

● **Solo Har — GENERAŢIA CONFRUNTĂRILOR.**

Editura Papyrus, Tel Aviv, 1994, 318 pp.: un nou volum de interviuri, ce îl continuă pe cel început acum 13 ani.

● **Andrés Sorel — BABILON, POARTA CERULUI** (în românește de Ana Vădeanu).

Editura Libra, Bucureşti, 1994, 206 pp.: o parabolă istorică, cu inteligente trimiteri în contemporaneitate.

● **ACADEMIA ROMÂNĂ. MEMORIILE COMISIEI DE FOLCLOR.**

Editura Academiei, Bucureşti, 1994, 220 pp., 1 000 lei: cel de al patrulea tom al publicaţiei, cu studii şi comunicări semnate de Alexandru Dobre, Mircea Eliade, Petre Florea, Anca Goţia, Elena Maxim, Constantin Costea.

CEL MAI SECRET NUME DIN NKVD

PAVEL A. SUDOPLATOV

„Capitolul dedicat spionajului sovietic care «s-a ţinut aproape» de proiectul Manhattan (bomba atomică americană) adaugă numelor cunoscute ale celor care au transmis informaţia, nume noi. Potrivit lui Sudoplatov, savanţii americani (în majoritate evrei ajunşi în America din cauza persecuţiilor naziste) au lucrat în mod deliberat pentru ruşi. N-are importanţă că detaliile nu sunt adevărate. Cine se mai încurcă în amănunte, când e de dovedit că în străini nu se poate avea încredere. E o afirmaţie la care pot adera şi Sudoplatov şi răposatul senator McCarthy, al cărui anticomunism tâmp a contribuit la sporirea prestigiului orânduirii pe care o detesta".

Cu aceste cuvinte, revista Dilema **(1-7 iulie 1994) introducea două articole, semnate de George J, Church şi Thomas Powers, publicate în** Time **şi** The New York Review of Books. **Preluate şi de alte publicaţii de la noi, ele sintetizau câteva inadvertenţe semnalate de cei doi autori în relatarea lui Sudoplatov privind modul cum au ajuns sovieticii în posesia secretelor atomice americane. Iată care erau aceste neconcordanţe: Sudoplatov afirmă că la începutul anului 1943 au primit un raport despre experimentul făcut la Chicago privind producerea unei reacţii în lanţ, despre care, aşa cum rezultă din raportul său din 3 iulie 1943, Kurceatov, conducătorul echipei de savanţi sovietici ce lucrau la producerea bombei atomice, nu ştia încă nimic. Tot Sudoplatov îl plasează în colectivul de la Los Alamos pe Leo Szilard, ceea ce nu corespunde realităţii, după cum nici afirmaţia că el ar fi avut o secretară. Fiul lui Niels Bohr neagă că în cursul convorbirii purtate cu Iacov Terleţki, în Danemarca, în 1945, tatăl său i-ar fi dat indicaţii precise savantului sovietic cum să corecteze erorile ce împiedicau funcţionarea reactorului nuclear rusesc. Iar Roald Sagdeev, azi profesor în S.U.A., spune că a citit raportul întocmit de Terleţki şi acesta considera întâlnirea un eşec. În sfârşit, nu Oppenheimer ar fi sugerat includerea lui Klaus Fuchs în grupul oamenilor de ştiinţă britanici care au lucrat la Los Alamos, ci ei au fost selecţionaţi de autorităţile britanice.**

Punându-l în gardă pe cititor asupra neconcordanţelor de mai sus şi lăsându-l să decidă în ce măsură pot ele să afecteze credibilitatea celor spuse de Sudoplatov, să îi dăm cuvântul în continuare, pentru a-şi expune varianta sa[1] referitoare la modul în care au pătruns sovietcii secretele atomice americane. Ca şi până acum, intervenţiile noastre sunt tipărite cu caractere cursive.

Cum l-a păcălit Stalin pe Truman

Informaţiile decisive pentru producerea unei bombe atomice sovietice au venit de la oamenii de ştiinţă ce lucrau în cadrul proiectului bombei americane, la Los Alamos, New Mexico: Robert Oppenheimer, Enrico Fermi şi Leo Szilard. Oppenheimer, Fermi, Szilard şi secretara lui Szilard erau adesea citaţi în dosarele NKVD, din 1942 până în 1945, drept surse ale informaţiilor despre producerea primei bombe atomice americane. S-au păstrat menţiuni despre faptul că, în mai multe rânduri, ei au fost de acord să împărtăşească informaţii despre arma nucleară oamenilor de ştiinţă sovietici. La început, au făcut-o pentru că se temeau de Hitler şi credeau că germanii puteau produce primii bomba atomică. Apoi, fizicianul danez Niels Bohr le-a încurajat înclinaţia lor de a împărtăşi secretele nucleare cu comunitatea ştiinţifică internaţională. Sporea, prin schimbul de informaţii cu Uniunea Sovietică, şansa de a înfrânge Germania în cursa pentru bomba atomică.

Amabilul coleg sovietic

Încă din 1940, o comisie de savanţi sovietici, pe baza zvonurilor privind pregătirea în Occident a unei superarme, şi-a pus problema creării unei bombe atomice folosind uraniul. Concluzia a fost că o asemenea armă reprezenta doar o posibilitate teoretică, nu şi una practică. Aceeaşi comisie ştiinţifică a recomandat ca guvernul să ceară serviciilor de informaţii să supravegheze publicaţiile de specialitate occidentale, dar nu s-au alocat fonduri guvernamentale pentru continuarea cercetării.

O schimbare majoră în priorităţile noastre de culegere a informaţiilor a intervenit după numirea lui Vasili Zarubin la Washington, oficial ca secretar al Ambasadei sovietice, în fapt el fiind noul rezident în S.U.A. Stalin s-a întâlnit cu Zarubin înaintea plecării spre Washington, la 12 octombrie 1941, pe când germanii se apropiau de suburbiile Moscovei. Până atunci, culegerea de informaţii politice din S.U.A. nu reprezentase o prioritate pentru noi, neavând zone geopolitice în care interesele noastre să se ciocnească. Din acel moment realizam că trebuie să cunoaştem intenţiile americanilor, deoarece participarea S.U.A. la războiul contra lui Hitler avea să fie decisivă. Stalin i-a ordonat lui Zarubin să pună la punct un sistem efectiv nu numai pentru supravegherea evenimentelor, ci şi pentru a fi capabili să le influenţăm cu ajutorul prietenilor Uniunii Sovietice. În ur-

[1] *Special Tasks. The Memoirs of an Unwanted Witness - a Soviet Spymaster* (Operaţiuni speciale. Memoriile unui martor nedorit — un maestru al spionajului sovietic), de Pavel Sudoplatov şi Anatoli Sudoplatov, cu Jerrold L. şi Leona Schecter. Little, Brown and Company, 1994. XXIII, 509 pp.

mătorul an și jumătate însă, rapoartele informative venite din Marea Britanie, S.U.A., țările scandinave și Germania privind cercetările legate de armele nucleare au schimbat radical, încă o dată, prioritățile noastre.

Cu mai puțin de o lună înainte de plecarea lui Zarubin, Donald Maclean (al cărui nume de cod era Frunza), membru al rețelei de la Cambridge, ne-a informat din Londra că guvernul britanic era foarte preocupat de crearea unei bombe cu o forță de distrugere incredibil de mare, folosind energia atomică.

Ca și în cazul atacului german împotriva U.R.S.S., ne spune Sudoplatov, rapoartele primite erau confuze. 'Astfel, o altă sursă, ce lucra la Imperial Chemical Industries (ICI), îi informa că la nivelul conducerii respectivei companii britanice posibilitatea realizării unei bombe atomice era considerată ca nerealistă. Atitudinea sceptică a responsabililor sovietici s-a schimbat după ce Heifeț, rezidentul NKVD din San Francisco, a expediat la Moscova o telegramă în care relata întâlnirea pe care o avusese cu Robert Oppenheimer, în decembrie 1941. Heifeț aflase despre concentrarea unui mare număr de fizicieni de renume, între care Albert Einstein, care lucrau la un proiect secret. Ulterior, Heifeț a informat Moscova și despre faptul că guvernul american alocase 20% din totalul cheltuielilor militare pentru noul proiect. Tot Heifeț a raportat că în cursul unui dejun cu Oppenheimer, la sfârșitul lunii decembrie, acesta i-a dezvăluit existența scrisorii lui Einstein, trimisă președintelui Roosevelt încă din 1939, prin care îl ruga ca Statele Unite să analizeze posibilitatea producerii unei arme care să utilizeze energia atomică. Oppenheimer era necăjit că scrisoarea lui Einstein — alcătuită din inițiativa fizicianului de origine ungară, Leo Szilard — nu primise răspunsul adecvat.

Heifeț era un profesionist experimentat și știa că o asemenea bijuterie de sursă nu putea fi exploatată cu metodele obișnuite: bani sau amenințări. El a țesut o atmosferă de sentimente comune, bazate pe o viziune idealistă.

De la Moscova, i-am ordonat altui agent din S.U.A., Semion Semionov, să meargă mai departe. El trebuia să identifice pe principalii savanți implicați în proiect și să stabilească cu ce contribuia fiecare. Semionov era absolvent al lui Massachusetts Institute of Technology și îi cunoștea personal pe mai mulți dintre savanții respectivi. Vechii lui prieteni de la MIT habar nu aveau că amabilul coleg rus culegea informații pentru Centru. Numele de cod al lui Semionov era Twain și el este azi cunoscut în Statele Unite drept agentul care a ținut legătura cu Harry Gold, spionul care a lucrat în strânsă colaborare cu Klaus Fuchs.

În primăvara anului 1942, prin relațiile sale, Semionov aflașe că proiectul bombei atomice era tratat cu toată seriozitatea de guvernul american. Tot Semionov a fost cel care i-a dirijat pe Julius și Ethel Rosenberg. După spusele lui Sudoplatov, soții Rosenberg au fost simpli curieri, fără a fi implicați în activitățile importante de culegere a informațiilor. După arestare, au jucat rolul de țapi ispășitori. Până în 1942, Sudoplatov, directorul Operațiunilor Speciale, primise rapoartele referitoare la proiectul bombei

Igor Kurceatov

atomice doar pentru a investiga dacă germanii se angajaseră și ei în astfel de cercetări. Agentura din Suedia, condusă de Zoia Rîbkina, a confirmat preocupările germanilor în acest sens, chiar dacă ei acordau prioritate rachetei cu două trepte, V-2. La 10 martie 1942, Beria i-a trimis lui Stalin un raport sintetic privind cercetările întreprinse „într-o serie de țări capitaliste" pentrru obținerea bombei atomice. Un an mai târziu, în februarie 1943, când britanicii au sabotat uzina de apă grea de la Vemork, din Norvegia, Stalin s-a convins definitiv că proiectul bombei atomice era o realitate. Faptul că britanicii, deși acționau de regulă în colaborare cu sovieticii pentru realizarea acțiunilor de sabotaj în Europa Occidentală, nu îi informaseră despre acțiunea preconizată în Norvegia a fost un argument decisiv.

Transferul lui Klaus Fuchs

Comitetul Special pentru Energia Atomică, a cărui înființare fusese propusă de Beria din 1942 și pe care îl conducea, includea personaje importante ale partidului comunist. Eu am fost atașat acestui comitet ca responsabil cu informațiile. Participând la ședințele Comitetului, am realizat ce rol important jucau relațiile personale în luarea deciziilor. Simpatia sau antipatia, notele personale și glumele erau decisive în determinarea politicii de urmat. Ministerele aflate în spatele fiecăruia dintre participanții la ședințele comitetului se luptau să-și mențină și extindă influența, să-și apere aparatul birocratic. Conflictele ce rezultau erau rezolvate de Beria, care avea mandatul lui Stalin și dispunea de structura NKVD-ului din întreaga țară.

Exista deja, la acea dată, o comisie a Academiei de științe creată în noiembrie 1940 de academicienii Abram Ioffe și V.I. Vernadski, pentru a examina, între altele, și problema energiei atomice. Academicianul Vernadski, patriarhul științei sovietice, a sugerat să fie chemat la lucrările Comitetului special și Ioffe, care lucra la Leningrad. Ioffe era binecunoscut în Vest; în deceniile trei și patru fusese invitat să viziteze mai multe laboratoare occidentale și refuzase propuneri de a se stabili în Statele Unite. Dar fizicienii de la Universitatea din Moscova s-au opus. Unul dintre ei m-a întrebat: „De ce îi consultați pe gangsterii ăia de la Institutul tehnic de fizică din Leningrad și de la Academia de științe? Sunt un grup de huligani".

La cererea lui Stalin, s-a constituit un grup independent de oameni de știință, cărora, fără să aibă acces la informațiile strânse de NKVD, li s-a cerut să evalueze posibilitatea realizării unei bombe atomice. Grupul era condus de academicianul Piotr Kapița. În 1943, când Niels Bohr a ajuns din Danemarca, la Londra, Kapița le-a cerut lui Stalin și Beria să îl cheme în U.R.S.S. pentru a conduce lucrările la proiectul sovietic de realizare a bombei atomice. Bohr a fost chiar invitat de rezidentul NKVD la Londra, Anatoli Gorski, la sediul Ambasadei sovietice. Între timp, academicianul Ioffe, invocând vârsta sa înaintată, l-a propus pe Igor Kurceatov să conducă proiectul sovietic. Faptul că un tânăr de 38 ani, cât avea atunci Oppenheimer, fusese pus să conducă o echipă din care făceau parte Niels Bohr și Enrico Fermi, a ju-

cat un rol decisiv în acceptarea lui Kurceatov spune Sudoplatov.

La sfârșitul lunii ianuarie 1943 am primit, prin Semionov, un raport complet de la Bruno Pontecorvo, descriind prima reacție nucleară în lanț, experimentul făcut la 2 decembrie 1942, la Chicago, de Enrico Fermi. La câteva ore după reușita experimentului, Semionov a primit un mesaj telefonic într-un cod stabilit dinainte: „marinarul italian a ajuns în Lumea Nouă". La începutul lui 1943, Pontecorvo s-a întâlnit cu Lev Vasilevski, care călătorea sub acoperirea unui elegant diplomat sovietic, cu numele Tarasov, în Canada și la New York, și l-a informat că Fermi era dispus să ofere informații.

Contrar regulilor obișnuite, atunci când Eitingon fusese în Statele Unite în 1939, primise acordul să recruteze agenți fără aprobarea prealabilă a Centrului. Acum, în 1943, Pontecorvo s-a întâlnit cu „cârtițele" plantate de Eitingon în Statele Unite și Mexic în 1940 și 1941. „Cârtițele" erau controlate de Vasilevski, singurul membru al Centrului informat, din 1942, despre existența lor.

La 11 februarie 1943, Stalin a semnat un decret prin care se crea un comitet special pentru utilizarea energiei atomice în scopuri militare. Președintele era Molotov, iar adjunct Beria. Acesta din urmă i-a cerut lui Sudoplatov să îi invite pe Kurceatov și Ioffe la sediul din Lubianka și să le arate materialele obținute de agenți din străinătate, fără a le dezvălui sursele. Evident, savanții au dedus imediat că reacția în lanț fusese realizată de Fermi. La fel de ușor au ghicit și sursele celorlalte informații prezentate de Sudoplatov. Ulterior, într-un memorandum adresat conducerii sovietice, Kurceatov a recunoscut importanța capitală pe care au jucat-o datele oferite de serviciile de informații în orientarea și progresele realizate de cercetătorii sovietici.

În februarie 1944, Beria m-a chemat în biroul său și m-a numit directorul noului Departament autonom S. În anii anteriori, spionajul în problema armei atomice era de competența secției de informații științifice din GRU și a Directoratului informații externe din NKVD. În iulie 1943, informațiile externe și serviciile de securitate din NKVD fuseseră detașate ca un comisariat separat, NKGB. Departamentul special S - numit la început Grupul Sudoplatov, dar Beria a sugerat apoi să îi spunem Departamentul S - a fost organizat pentru a coordona activitatea de culegere a informațiilor în domeniul bombei atomice desfășurate de GRU și NKVD. Unirea secțiilor din cele două servicii avea menirea să îmbunătățească munca de adunare, utilizare și diseminare a informațiilor. Așa se explică faptul că Klaus Fuchs, care fusese dirijat mai întâi de GRU, a fost transferat rețelei NKVD.

Un pericol mortal pentru omenire

Totodată, am fost numit șeful Biroului doi special al nou-creatului Comitet de stat pentru problema numărul unu, al cărui scop era realizarea bombei atomice cu ajutorul uleiului de uraniu. Progresasem în acest domeniu din faza de cercetare în cea de producție. Aveam aceeași funcție și aceleași responsabilități și în Departamentul S și în Biroul doi special, dar purtând două pălării, puteam coordona mai bine rețelele GRU și NKVD, care lucraseră până atunci separat, adesea în competiție.

Iată deci că în vreme ce americanii accelerau cercetările privind producerea armei atomice, sovieticii creau comitete și comitii, a căror menire principală era să atenueze conflictele dintre birocrațiile ministeriale, științifice și ale serviciilor de informații. Dependența oamenilor de știință din U.R.S.S. de informațiile furate de la anglo-americani era foarte mare. Pentru a-i stimula pe oamenii de știință să accelereze eforturile lor, li s-au acordat acces la magazinele speciale, case de odihnă, îngrijire medicală specială, s-au închis ochii în cazul unor „abateri" săvârșite de rude. S-au luat măsuri speciale pentru „protejarea" lui Oppenheimer, Heifeț sugerându-i să întrerupă orice legătură cu comuniștii și reprezentanții stângii nord-americane.

Enrico Fermi, Robert Oppenheimer și Leo Szilard, trei nume implicate de Sudoplatov în livrarea către sovietici a unor informații confidențiale privind proiectul american al bombei atomice

Între timp, am încercat să penetrăm în mai multe obiective, uneori reușind, alteori nu. Ținta principală o constituiau Los Alamos, laboratoarele care deserveau centrul de acolo și uzina de la Oak Ridge, statul Tennessee.

În 1943, un faimos actor de la Teatrul Evreiesc de Stat din Moscova, Solomon Mikhoels, împreună cu vestitul poet idiș Itik Feffer, au întreprins un turneu în Statele Unite ca reprezentanți ai Comitetului evreiesc antifascist. Înaintea plecării lor, Beria i-a instruit pe

Mikhoels și Feffer să sublinieze marea contribuție a evreilor la cultura și știința din U.R.S.S. Sarcina lor era să facă rost de bani și să convingă opinia publică americană că antisemitismul fusese eradicat în Uniunea Sovietică prin politica dusă de Stalin. Heifeț a avut grijă ca mesajul lor să ajungă la Oppenheimer. Heifeț a transmis că acesta - fiul unui emigrant de origine germano-iudaică - s-a arătat foarte mișcat de faptul că evreilor li se garantase un loc sigur în Uniunea Sovietică. Au discutat chiar despre planurile lui Stalin de a crea o republică autonomă evreiască în Crimeea, după victoria asupra fascismului.

Deși ei nu au știut acest lucru, Oppenheimer și Fermi au primit nume codificate - Steaua și Editorul - ca surse de informații. Din rațiuni de securitate, numele de cod s-au schimbat în decursul timpului, cei doi fiind numiți, împreună, Steaua.

Soția lui Zarubin, Elisabeta, a jucat un rol esențial în transformarea lui Oppenheimer într-o sursă de informații. Era o persoană care se purta cu multă naturalețe și își făcea prieteni foarte ușor. Subțire, cu ochi negri, era tipul clasic de frumusețe semită care îi atrăgea pe bărbați. A fost unul dintre cei mai buni agenți recrutori, creându-și propria rețea de evrei refugiați din Polonia; ea a recrutat și pe una dintre secretarele lui Szilard, care i-a furnizat date tehnice. Vorbea excelent engleza, germana, franceza, româna și ebraica. Provenea dintr-o familie de revoluționari, înrudiți cu Ana Pauker, întemeietoarea partidului comunist român. Fratele mai mare al Elisabetei fusese șeful secțiunii militare teroriste a partidului din România. A evadat de două ori în timp ce era judecat de o curte militară, dar în final, în 1922, a fost omorât într-o ciocnire.

În continuare, Sudoplatov povestește cum i-a ajutat Oppenheimer — împreună cu Fermi și Szilard — să plaseze „cârtițe" ca asistenți în laboratoarele de la uzina din Tennessee, Los Alamos și Chicago. Respectivele „cârtițe" copiau datele în posesia cărora intrau cu ajutorul savanților menționați și apoi le expediau printr-o complicată rețea de curieri. Se referă și la rolul jucat de soții Cohen, care au servit pe post de curier (Magazin istoric, *nr. 11, 12/1991). O altă țintă a serviciilor secrete sovietice a fost fizicianul George Gamow, rus de origine, care se stabilise în S.U.A. în 1933. A fost obligat să coopereze, făcându-se presiuni asupra rudelor rămase în U.R.S.S.*

O altă misiune a Elisabetei Zarubina a fost să îi verifice pe cei doi agenți evrei, care veniseră din Polonia și fuseseră plasați pe coasta de vest de către Eitingon, cu un deceniu în urmă. Unul dintre ei era dentist, cu o diplomă franceză furnizată de OGPU. Numele lui de cod era Jucătorul de șah. Soția lui a devenit o prietenă intimă a familiei Oppenheimer și ei au constituit contactul nostru secret cu Oppenheimer și prietenii săi, fără a fi descoperiți de FBI. Din câte știu, nici măcar Elisabeta Zarubina nu a fost identificată de FBI ca fiind implicată în această poveste până în 1946, după ce a revenit la Moscova. Am primit informații despre proiectul Manhattan de la Oppenheimer și prietenii săi atât pe cale verbală, cât și prin documente transmise clandestin și despre care ei știau sigur că vor ajunge la noi. Au fost, în total, cinci rapoarte secrete venite de la Oppenheimer, care înfățișau progresele realizate.

Sudoplatov descrie și atmosfera idealistă care domnea printre cei mai mulți dintre savanții implicați în proiectul bombei atomice, atât sovietici, cât și occidentali. Și unii și ceilalți insistau pentru stabilirea unor contacte la nivel guvernamental și pentru un schimb de informații între guvernele aliate. Niels Bohr era cel mai înfocat adept al ideii împărtășirii secretelor atomice cu sovieticii, spre disperarea lui Churchill. Se pare că el a furnizat planul realizării unei bombe atomice și guvernului suedez, care însă a respins ideea din cauza imenselor resurse finan-

Grigori Heifeț (dreapta), rezidentul sovietic la San Francisco, Grigori Kasparov, înlocuitorul său (stânga) și dr. Martin Kamen, cercetător la Laboratorul de radiații al Universității California, fotografiați de agenții americani care asigurau protecția programului Manhattan

ciare pe care un asemenea proiect le presupunea. Sigur, nu era doar idealism în atitudinea oamenilor de știință, ci și conștiința clară că păstrarea secretului bombei nucleare doar în mâna unei mari puteri crea un pericol mortal pentru omenire.

După rechemarea lui Vasili Zarubin și a soției sale, Elisabeta — provocată de denunțul unui subordonat, dovedit ulterior schizofrenic — rețeaua din S.U.A. a fost condusă de Vasilevski. În ianuarie 1945, sovieticii primeau primul desen al bombei atomice. Dar resursele de uraniu ale U.R.S.S. erau nesatisfăcătoare. Pentru primul reactor, uraniul a fost adus din munții Rodopi, din Bulgaria. Diplomații americani de la Sofia au aflat, curând, de implicarea sovietici-

lor în exploatarea zăcământului de uraniu. Dar nici măcar lui Gheorghi Dimitrov nu i s-au dat date despre calitatea minereului extras, căci cunoscând asemenea date și cantitatea exploatată, americanii ar fi putut stabili de cât timp mai aveau nevoie sovieticii pentru a obține prima bombă. De acum, competiția intrase în linie dreaptă. Rămâneau două necunoscute: cine va reuși prima explozie și cine va realiza un număr suficient de instalații explozive pentru a constitui o amenințare reală pentru adversar.

La 13 iunie, respectiv 4 iulie 1945, Moscova primea două telegrame, având ca sursă pe Klaus Fuchs, respectiv Bruno Pontecorvo prin care era informată de iminența unui test al bombei atomice la Los Alamos. Ulterior, în septembrie, au sosit rapoarte mai ample însoțite și de fotografii. În vremea asta, povestește Sudoplatov, echipele de savanți care lucrau la proiectul sovietic al bombei atomice continuau să se lupte între ele. Eșecul punerii în funcțiune a primului reactor atomic sovietic i-a determinat pe responsabilii programului să îl trimită pe Iacov Petrovici Terleţki, împreună cu Vasilevski, să îl întâlnească pe Niels Bohr.

Întâlnirea a fost aranjată cu ajutorul scriitorului danez Martin Andersen Nexø, un prieten al Zoei Ribkina. M-am întâlnit cu Terleţki în 1993, chiar înainte să moară. Și-a amintit că la început Bohr a fost nervos și mâinile îi tremurau, dar curând și-a recăpătat controlul. El pricepea, poate pentru prima oară, că decizia pe care el, Fermi, Oppenheimer și Szilard o luaseră de a permite ajutoarelor lor de încredere să ne împărtășească secretele atomice îl pusese acum în fața unor agenți ai guvernului sovietic. Bohr confirmase oficial Ambasadei sovietice că accepta să se întâlnească cu o delegație și acum realiza că aceasta era formată dintr-un om de știință și un ofițer de informații. După primul contact, Bohr a preferat să discute doar cu Terleţki, corespondentul lui științific. Nu am avut de ales. Bohr i-a împărtășit problemele pe care le-a întâmpinat Fermi la Universitatea din Chicago când a pus în funcțiune primul reactor și i-a arătat, pe desenul înfățișat de Terleţki: „Aici este problema". Întâlnirea a fost decisivă pentru pornirea primului reactor sovietic, în decembrie 1946.

Imediat după aceea, Beria a ordonat sistarea tuturor contactelor cu cei ce lucraseră la proiectul Manhattan. FBI se apropiase mult prea periculos de câțiva dintre agenții noștri. Beria ne-a cerut să ne gândim cum îi puteam folosi pe Oppenheimer, Fermi, Szilard și ceilalți în campania pentru pace și contra armei nucleare. Pornisem campania și am continuat-o cu intensitate până la testarea primei noastre bombe atomice, în 1949.

Cum se explică eșecul FBI

În 1946, Fuchs ne-a informat că existau puternice neînțelegeri între fizicienii americani de frunte în privința producerii bombei cu hidrogen. Din toamna lui 1947 și până în mai 1949, Fuchs ne-a furnizat planurile pentru construirea bombei cu hidrogen. Contraspionajul britanic nu a bănuit vreodată că el s-a întâlnit de șase ori cu colonelul Feklisov la Londra, nici măcar după arestarea lui Fuchs în 1950.

Informațiile pe care Fuchs ni le-a dat în 1948 coincideau cu cele venite de la Maclean — ajuns primul secretar al ambasadei britanice din Washington — despre potențialul nuclear limitat al S.U.A. Am putut stabili că Statele Unite nu erau capabile să declanșeze un război contra noastră, la începutul anilor '50. Informația poate fi comparată cu cea furnizată de colonelul Oleg Penkovski americanilor, în timpul crizei rachetelor din Cuba. Stalin a putut să adopte o poziție dură față de S.U.A. la declanșarea războiului rece, căci noi estimasem că abia după 1955 arsenalul nuclear anglo-american putea amenința cu distrugerea U.R.S.S. Așa am putut obține victoria în războiul din China, în 1947-1948. Știam că președintele Truman luase în mod serios în calcul utilizarea bombei atomice acolo. Atunci Stalin a declanșat criza Berlinului, blocând în 1948 sectoarele orașului controlate de occidentali. Deși presa occidentală afirma că Truman și primul ministru britanic Clement Attlee erau pregătiți să utilizeze bomba atomică pentru a împiedica prăbușirea Berlinului în mâna comuniștilor, știam că nu dispuneau de resurse suficiente și pentru orașul german și pentru China. Americanii au supraapreciat amenințarea noastră asupra Berlinului și au ratat ocazia de a folosi disuasiunea nucleară în China.

În continuare, Sudoplatov descrie destinul ulterior al câtorva dintre actorii implicați în povestea de mai sus.

Vasilevski a fost foarte înțelept când a anticipat consecințele pe care le-ar putea avea descoperirea contactelor lui Pontecorvo cu spionajul sovietic. L-a întâlnit de mai multe ori în Italia și Elveția, în 1946, și au pus la punct modalitatea prin care se putea refugia în U.R.S.S. în caz de nevoie. I-a prins foarte bine lui Pontecorvo în 1950, după ce Fuchs a fost arestat și judecat. Salvarea lui Pontecorvo a fost un mare succes al spionajului sovietic, căci FBI și MI-5 ar fi putut descoperi, prin el, și alte surse ale noastre.

Ironia este că soții Rosenberg sunt prezentați de contraspionajul american drept figurile-cheie în dezvăluirea secretelor bombei atomice, deși ei au jucat un rol minor. În vara lui 1945, la scurtă vreme după primul test al armei nucleare, David Greenglass — fratele lui Ethel Rosenberg —, care lucra cu gradul de sergent într-un atelier de la Los Alamos, a pregătit un raport. Cum curierul care trebuia să îl preia nu s-a putut deplasa, Centrul a autorizat să fie înlocuit de curierul lui Fuchs, Harry Gold. Se încălca astfel o lege de fier: niciodată un membru al unei rețele nu trebuia să se întâlnească sau să știe ceva despre membrii altei rețele. Când Gold a fost demascat și arestat pe baza depoziției lui Fuchs, l-a identificat pe Greenglass și de la acesta s-a ajuns la soții Rosenberg.

De fapt, cum relatează în continuare Sudoplatov, arestarea soților Rosenberg a creat valuri și la Moscova. Sudoplatov a fost chemat în două rânduri să dea explicații în fața unor comisii ale Comitetului Central despre rolul lor și cum a fost posibilă încălcarea regulii conspirativității. Evident, nu Centrul, ci alții — respectiv Semionov — au fost găsiți vinovați.

A fost clar de la început că li se acorda o importanță politică exagerată față de rolul jucat ca spioni. Devenise cu mult mai important faptul că serveau ca simbol în sprijinul comunismului și a Uniunii Sovietice. Bravura de care au dat dovadă până la capăt ne-a servit cauza, căci au devenit punctul central al unei campanii de propagandă comunistă în toată lumea.

Faptul că soții Rosenberg au fost arestați cu atâta grabă după ce au fost trădați de Greenglass arată că FBI nu dorea în mod serios să descopere toate ramificațiile rețelei din care făceau parte. Se părea că și FBI-ul acționa ca și NKVD-ul, urmând mai curând dis-

poziţii politice, decât criteriile muncii profesionale, care cereau o supraveghere îndelungată. Graba FBI-ului l-a împiedicat să descopere pe agentul nostru secret William Fisher (colonelul Rudolf Abel), care intrase în S.U.A. în 1948 şi a fost arestat abia în 1957.

Din punctul de vedere al muncii de informaţii, eşecul FBI-ului de a descoperi reţelele noastre de spionaj este de înţeles. Personalul care a lucrat la proiectul Manhattan a fost strâns în grabă şi a inclus oameni de ştiinţă străini. FBI nu a avut timp, în anul şi jumătate cât a durat organizarea proiectului Manhattan, să creeze o reţea puternică de contrainformaţii în rândul personalului care lucra. Era o condiţie absolut necesară pentru detectarea „cârtiţelor". În cazul nostru, selectarea personalului era o sarcină mult mai uşoară, căci dispuneam de dosarele lor.

Trebuie să luăm în considerare şi circumstanţele istorice. La începutul războiului, preocuparea de bază era împiedicarea scurgerii de informaţii către germani. Teoria mea este că FBI verifica mai ales legăturile cu germanii ale oamenilor de ştiinţă de la Los Alamos. Simpatiile pro-sovietice erau în atenţie, dar au început să capete importanţă abia în stadiul final al proiectului, în 1945. La sfârşitul anului 1944 s-a dat o directivă pentru intensificarea căutării simpatizanţilor comunişti, după o verificare a celor de stânga de la Laboratorul de radiaţii din Berkeley. Deşi am reuşit să penetrăm proiectul, plasând cercetători în apropierea lui Oppenheimer, Fermi şi Szilard, cât şi prin Fuchs, nu am renunţat să folosim canalul iniţial de la Berkeley, datorită conexiunii lui cu Los Alamos. FBI probabil a detectat aceste eforturi, dar şi-a concentrat prea mult atenţia pe personajele de la Laboratorul de radiaţii, care au jucat un rol mai mic. Cea mai valoroasă penetrare şi scurgerile cele mai importante de informaţii s-au produs în ultima fază, cu puţin timp înainte de realizarea bombei, în 1945. În momentul în care contraspionajul american şi-a intensificat eforturile, am încetat contactele cu agenţii noştri. Nici unul dintre ei nu a fost prins cu mâna în sac. ■

(Va urma)

Prezentare şi versiune românească:
Cristian POPIŞTEANU,
Dorin MATEI

Tuturor LA MULŢI ANI!

Încheiem încă un an, al 28-lea, din existenţa revistei noastre. La fel ca şi în toţi cei care au trecut, şi în 1994, am simţit permanent că ne sunteţi alături, dragi cititori, în efortul nostru de a scoate revista, lună de lună, în pofida dificultăţilor cu care ne-am confruntat. Pentru aceasta vă mulţumim.

Mulţumim, de asemenea, tuturor celor care; prin donaţii, subvenţii, abonamente de susţinere, au contribuit la eforturile noastre pentru apariţia revistei.

Acum, când păşim în noul an 1995, vă adresăm, stimaţi cititori, colaboratori şi susţinători ai Magazinului istoric, **călduroase urări de** La mulţi ani!, **cu multă sănătate, bucurii şi fericire.**

Adresăm, de asemenea, felicitările noastre şi urări de La mulţi ani! **colegilor din muzee, arhive, biblioteci, instituţii de învăţământ şi cultură, precum şi colaboratorilor noştri întru apariţia şi difuzarea revistei de la Rodipet-S.A., R.A. Poşta română şi conducerea RAI Imprimeria „Coresi".**

Precizăm că în acest an am putut apărea numai datorită sprijinului financiar al Ministerului Culturii, Fundaţiei Soros pentru o Societate Deschisă, Societăţii elveţiene DEÉSSE, grupului Rhône-Poulenc-România, Fundaţiei Mondragon, instituţii cărora le mulţumim şi le urăm un an nou prosper.

Buna colaborare a Fundaţiei Culturale Magazin Istoric cu Banca Naţională a României, cu Asociaţia Română a Băncilor, Casa de Economii şi Consemnaţiuni, Banca Română de Comerţ Exterior, Banca Comercială Română, Banca Română pentru Dezvoltare, Banca Comercială „Ion Ţiriac", Banca Agricolă, Bankoop, Credit Bank, Banc Post, Eximbank, MISR Romanian Bank (Egipt) la Simpozionul ştiinţific Sistemul bancar în refacerea economică a României **(Bucureşti, 22-24 noiembrie 1994) a constituit, şi în 1994, o importantă contribuţie la bunul mers al revistei şi ne face să adresăm urările noastre de reuşită instituţiilor bancare amintite.**

Familiilor Monica şi Dimitrie Sturdza, C.C. Giurescu, Maria şi George Rosetti, C. Popişteanu, A. Darian, arhitect Barbu Călinescu, inginer Bogdan Goilav, inginer Liviu Negru, D. Bogăţilă, care prin premiile şi bursele acordate au adus bucurii elevilor, studenţilor şi istoricilor, le dorim din toată inima fericire, sănătate şi succese.

Suntem extrem de emoţionaţi de faptul că pericolul privind existenţa revistei pe care costurile foarte ridicate înregistrate în acest an l-au acutizat a putut fi depăşit datorită subvenţiilor, donaţiilor şi sponsorizărilor primite, ca şi acelor abonamente de sprijin pe care mulţi cititori din ţară şi străinătate ni le-au trimis. Mulţumindu-le tuturor, **îi asigurăm că nu încetăm să căutăm cele mai pasionante şi adevărate noutăţi ale istoriei naţionale şi universale pe care să le oferim cititorilor.**

La mulţi ani!

DIALOG CU CITITORII

INADVERTENȚĂ

Colaboratorul nostru statornic NICULAE KOSLINSKI ne semnalează o eroare de traducere strecurată în nr. 9/1994, la p. 86, în textul articolului despre Legiunea străină, eroare pe care ne grăbim să o corectăm. În contextul respectiv, „Il n'y aucun quartier" trebuia tradus nu prin „Nu exista nici un cartier general", ci prin „Nu se făcea nici o cruțare". **În limba franceză expresia „faire quartier" sau „demander quartier" are sensul de „a cruța viața cuiva".** Sunt cunoscute cuvintele regelui francez Henric IV — **ne scrie colaboratorul nostru** — după câștigarea bătăliei de la Ivry (1590), adresate soldaților săi: „quartier aux Français, main basse sur les étrangers", adică „cruțați pe francezi, prădați pe străini", dat fiind că în armata Ligii Catolice din Franța se găseau și spanioli și catolici din Germania.

PREOT MARTIR

Protopopul GHEORGHE CORNEANU, din Timișoara, **evocă un preot martir, din urmă cu 266 ani.**

În 4 iulie 1738 a avut loc bătălia de la Cornea, dintre armata otomană și cea habsburgică, sosită pentru a recupera părțile Banatului montan invadate de turci. Bătălia a durat cinci ore. Înfrângerea suferită a fost atât de deprimantă pentru otomani, încât i-a determinat să părăsească de urgență meleagurile Banatului montan.

Acest act istoric al bătăliei de la Cornea din 4 iulie 1738 s-a prelucrat după cronica lui Nicolae Stoica de Hațeg. Pe filele unei Cazanii aparținând bisericii din com. Corni (Cornea-Banat) un învățător nota următoarele: „Deasupra comunei Plugova, pe dealul Șivăgăului, unde drumul Glodului se îmbină cu șoseaua națională, străjuiește de acum trei veacuri, ca și astăzi, o cruce cu icoana Sfântului Nicolae, arhiepiscopul Mirei Lichiei.

Au ridicat-o din piatră cioplită credincioșii ortodocși ai Cornei (comunei Cornea) care în conscripția marsigliană de la 1690-1700 apare sub numirea Corni cu 48 de case.

În bătălia de la Cornea din 4 iulie 1738 turcii au ucis 1 200 de austrieci și au deportat numeroși preoți și fruntași ai satelor grănicerești.

Ei au ridicat o sfântă cruce în amintirea preotului lor Nicolae (1662-1738) chinuit de turci păgâni în răsmerița de la 1738-'39, când a fost târât în vârstă înaintată de 76 ani dimpreună cu alți creștini în robia Țarigradului".

În continuare, corespondentul nostru face și următoarele precizări: Fiul preotului martir Nicolae, cu numele Vasile (1705-1783), și el slujitor al Domnului, urmărit de aceiași cotropitori, s-a refugiat în toamna aceluiași an dimpreună cu frații săi Gheorghe și Dimitrie și cu iosagurile [averile] lor în pădurile ce împrejmuiau cetățuia cozlarului din preajma cetății Sebeșului (1325-1724).

Preotul Vasile apoi s-a așezat în Ruginosul Măcicașilor, iar frații lui, țăranii Gheorghe și Dimitrie, în comuna Ohaba-Mâtnic. Ei au construit din lemn cea dintâi biserică a satului, pe care au închinat-o sfinților arhangheli Mihail și Gavril și „popa Vasile" Corneanu — căci, după obârșia-i grănicerească din Corni, așa l-a numit poporul — a păstorit Ruginosul 42 de ani, apoi a adormit în Domnul la 26 octombrie 1783 în vârstă de 78 ani.

Din neamul acestui preot Vasile și până în prezent se trag cinci generații de preoți, până la înalta treaptă a preoției.

SOLICITĂ COLECȚIE COMPLETĂ MAGAZIN ISTORIC

Primim din partea unui pasionat de istorie și de Magazin istoric **următoarele:**

Sunt un cititor frecvent al revistei de aproape patrusprezece ani și părerea mea este că întreaga colecție reprezintă un adevărat „tezaur bibliografic" în domeniul istoriei universale.

Revista își are anul de apariție destul de apropiat de anul nașterii mele, astfel încât nu am avut posibilitatea — din motive mai mult sau mai puțin obiective — să citesc o mare parte a colecției.

De fapt eu am devenit „fan **Magazin istoric"** pe la sfârșitul anilor '70 când, întâmplător, am răsfoit, din simplă curiozitate, un număr al revistei.

Dar, ca elev sau student, au fost perioade (mai ales în studenție, în ultimii ani, 1990-1993), când nu am avut posibilitatea să-mi cumpăr revista la momentul apariției pe piață, iar ulterior nemaigăsind-o pe „tarabele vânzătorilor de istorie și cultură"!

De aceea vă rog să mă sprijiniți în obținerea colecției complete a **Magazinului istoric** — eventual, prin apariția solicitării mele la rubrica **Cereri și oferte** de pe pagina **Dialog cu cititorii.**

Deci, cei dornici de a-l ajuta pe cititorul nostru întru completarea colecției sale Magazin istoric **îi pot scrie pe adresa: DRAGOȘ UNGUREANU,** str. Clucerului, nr. 60, sector 1, București, cod 71309.

CERERI ȘI OFERTE

VASILE FÂNTÂNĂ, str. Zizinului, nr. 84, ap. 14, Brașov, **solicită: nr. 1-3, 5, 7, 8/1967; 1-8, 10-12/1968; 1-6, 12/1969; 1, 3, 4, 11/1971; 1, 3, 7, 11/1990.**

GEORGE EUSTAȚIU CĂMINEȘTEANU, calea 13 septembrie, nr. 75-79, bl. 73-75, ap. 27, București, **oferă: colecția 1967-1991.**

PAUL M. IVĂNESCU, bd. G. Enescu, nr. 29, bl. I48, ap. 26, Suceava, **solicită: nr. 1/1990.**

AUREL MARINESCU, str. Izvorul Mureșului, nr. 9, bl. D9, ap. 5, București, **oferă: colecția 1967-1980.**

RODICA COJOCARU, str. București, nr. 8, bl. L 18, ap. 8, Constanța, **oferă, colecția completă.**

ȘTEFAN N. BORAN, șos. Giurgiului, nr. 107, București, **oferă colecția completă.**

PAVEL GEȚIA, aleea Sportivilor, nr. 20, ap. 28, Timișoara, **solicită: nr. 4/1990; 6/1991; oferă: nr. 1-7, 9, 11, 12/1984; 8/1991.**

SABYNA DĂNCIULESCU, șos. Giurgiului, nr. 108, bl. G, ap. 125, **București, oferă colecția 1967-1994.**

IOAN PELE, aleea Sulfinei, nr. 1, bl. E1, sc. B, ap. 33, Oradea, **solicită: nr. 1/1989; 12/1990; oferă: numere disparate din 1971-1992.**

NIC. GOLGOJAN, com Darova, nr. 20, jud. Timiș, **solicită: nr. 11, 12/1993.**

Civilizației Bancare Românești

Istoria

București
22-24 noiembrie 1994

SISTEMUL BANCAR ÎN REFACEREA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI

„Fără îndoială, în cadrul Europei medievale și moderne, banca nu este o creație ex nihilo. Antichitatea a cunoscut bănci și bancheri. Foarte timpuriu, islamul are zarafii lui evrei și folosește, cu mult înaintea Occidentului, instrumentele creditului, printre care scrisoarea de schimb încă din secolele al X-lea și al XI-lea. În secolul al XIII-lea, în Mediterana creștină, zarafii sunt printre primii bancheri, fie că sunt itineranți, umblând din târg în târg, fie că sunt stabiliți pe piețe ca Barcelona, Genova sau Veneția. La Florența, după Federigo Melis, și fără îndoială și în alte orașe toscane, banca s-ar naște din serviciile reciproce pe care și le fac societățile sau companiile negustorești".

În câteva cuvinte, Fernand Braudel schița o istorie a băncilor pentru a analiza apoi când și cum încearcă ele să devină instituții, când și cum se strecoară activitatea bancară spre pozițiile dominante ale economiei.

Anul viitor, la Congresul mondial al istoricilor de la Montreal, 33 de comunicări din lumea întreagă vor sublinia ce fac băncile, adevărata coloană vertebrală a economiei naționale și mondiale, în vremea noastră.

Iar noi continuăm seria simpozioanelor științifice prin care sperăm să aducem o contribuție la mersul bun al reformei în România.

ROLUL BĂNCII NAŢIONALE ÎN REFORMA ŞI STABILIZAREA ECONOMIEI ROMÂNEŞTI

Existenţa unui sistem bancar eficient şi sănătos şi în cadrul acestuia a unei bănci centrale puternice şi cu un grad ridicat de autonomie reprezintă o cerinţă esenţială pentru reconstrucţia economică a României şi pentru asigurarea creşterii şi stabilităţii economiei naţionale..

După cum este unanim recunoscut, într-o economie de piaţă sistemul bancar îndeplineşte funcţia de a mobiliza economiile societăţii şi de a le canaliza printr-un proces obiectiv şi imparţial de alocare a creditului către cele mai eficiente investiţii. Prin urmare, acest proces - cu grad ridicat de autoreglare - asigură baza dezvoltării economice şi a creşterii nivelului de trai. În îndeplinirea acestei prime funcţii, băncile exercită un control continuu asupra debitorilor în ceea ce priveşte modul de utilizare a resurselor împrumutate, ceea ce are un rol important în impunerea disciplinei financiare asupra întreprinderilor. În plus, băncile asigură şi facilitează tranzacţii de plăţi, oferă servicii de gestionare a riscurilor şi reprezintă principalul canal de transmisie în implementarea politicii monetare.

Rolul activ al băncilor într-o economie de piaţă contrastează puternic cu funcţiile îndeplinite de aceste instituţii în economiile cu planificare centralizată. În perioada comunistă, sistemul financiar românesc a fost organizat pe baza modelului sovietic de „bancă unică". Potrivit acestui model, sistemul bancar era dominat de Banca Naţională, care îndeplinea funcţii extrem de limitate de bancă centrală, dar în acelaşi timp era cea mai mare bancă comercială a ţării. Activitatea sa era completată de cea a patru bănci specializate ce operau în sectoare specifice ale economiei. Banca Naţională propunea planul de credit care era aprobat de guvern împreună cu planul de stat şi care determina condiţiile şi modul de alocare a creditului de către bănci. În condiţiile unui astfel de sistem băncile jucau un rol *pasiv* ele fiind de fapt *unităţi administrative ce aveau drept sarcină ţinerea evidenţei fondurilor transferate întreprinderilor de stat în conformitate cu deciziile autorităţilor de planificare centrală*. În consecinţă, băncile nu ţineau cont de criterii legate de riscul de creditare, nu evaluau şi nici nu monitorizau performanţele economice ale întreprinderilor decât în funcţie de cifrele de plan, iar pierderile inerente ale acestora erau acoperite periodic din bugetul de stat. Sistemul se mai caracteriza, de asemenea, prin lipsa competiţiei între bănci şi prin segmentarea fluxurilor financiare.

Nu aş fi insistat asupra acestor aspecte dacă nu aş fi considerat necesar să subliniez faptul că tranziţia către economia de piaţă implică schimbări profunde în raţiunea de existenţă a sistemului bancar. Totodată, aş dori să se reţină că datorită supracentralismului economiei planificate din România, sistemul bancar românesc se afla la momentul începerii procesului de reformă într-un stadiu rudimentar, asigurând mult mai puţine servicii financiare decât sistemele bancare ale multor ţări în curs de dezvoltare.

Cele arătate mai sus demonstrează, în opinia mea, că stabilirea unui sistem bancar activ, sănătos şi eficient reprezintă principalul pilon al reformei structurale întreprinse de o ţară aflată în tranziţie, pilon de care depinde în mod esenţial succesul reformei economice. Fără un sistem de intermediere financiară, care să încurajeze mobilizarea şi alocarea economiilor societăţii, există foarte puţini sorţi de izbândă în a mobiliza resursele financiare necesare pentru restructurarea economiei româneşti.

Care este rolul pe care trebuie să-l joace Banca Naţională în procesul de reformă economică în România? Cred că acest rol trebuie să acopere în principal următoarele domenii: (1.) promovarea stabilităţii macroeconomice, (2.) promovarea unui sistem eficient şi stabil de intermediere financiară.

Promovarea stabilităţii macroeconomice

După cum este cunoscut, politica economică a unei ţări urmăreşte de regulă realizarea unor obiective nu totdeauna compati-

bile, ca, de exemplu: creşterea economică, utilizarea deplină a forţei de muncă, echilibrul extern, stabilitatea preţurilor şi distribuirea echitabilă a veniturilor. În această perspectivă se pune întrebarea cum poate BNR contribui la atingerea acestor obiective în cazul României.

Cred că este util să amintim că, potrivit legii, *BNR stabileşte şi conduce politica monetară şi de credit în cadrul politicii economice şi financiare a statului cu scopul de a menţine stabilitatea monedei naţionale.* Este, cred, un mandat suficient de clar, mai ales pentru faptul că nu solicită Băncii Naţionale atingerea mai multor obiective greu de împăcat.

În consecinţă, bazându-se pe amplul consens ce există în lumea dezvoltată că principalul obiectiv al băncilor centrale este de a lupta împotriva inflaţiei şi în conformitate cu prerogativele conferite prin lege, BNR şi-a orientat politica monetară încă din momentul aprobării de Parlament a legilor bancare (aprilie 1991) spre obţinerea stabilităţii preţurilor. Ţinerea în limite rezonabile a inflaţiei, chiar în condiţiile liberalizării preţurilor, reprezintă condiţia necesară pentru menţinerea unei rate a economisirii în economie şi a evitării derapajului necontrolabil al cursului de schimb, dar este un obiectiv extrem de greu de atins, atâta timp cât componenta corectivă, structurală şi inerentă a inflaţiei este majoră şi de durată. Acesta a fost cazul României, unde toate analizele obiective arată că înainte de 1989 exista o puternică inflaţie ascunsă, reprimată (ilustrată de lipsa cronică de produse pe piaţă) şi mari dezechilibre structurale.

Trebuie de asemenea menţionat că abordarea graduală a liberalizării preţurilor, inclusiv eliminarea subvenţiilor în mai multe etape, a erodat capacitatea politicii monetare de a stăvili inflaţia, care în anul 1993 a atins nivelul record de aproximativ 300%. Singura consolare este că, privind la experienţa câtorva ţări din zonă, înţelegem că fără restricţiile monetare şi fiscal-bugetare – atâtea câte au fost – inflaţia în România ar fi fost mult mai mare.

Liberalizarea preţurilor fiind finalizată la mijlocul lui 1993, a fost posibilă introducerea, începând cu august 1993, a unui program cuprinzător de stabilizare macroeconomică bazat pe o politică monetară fermă, susţinută de o politică fiscală riguroasă şi de măsuri de restructurare şi privatizare, toate cuprinse într-un pachet coerent de măsuri încheiat cu F.M.I. (Memorandumul de politică economică a Guvernului României), şi aprobat de Parlamentul României în februarie 1994.

Care au fost rezultatele până în prezent? În primul rând, rata lunară medie a inflaţiei pe primele zece luni ale anului 1994 a scăzut la 4,4% comparativ cu 12,1% în 1993. Tendinţele preţurilor sunt în consonanţă cu obiectivul programului de a se atinge o rată anualizată a inflaţiei de circa 30-35% pentru următoarele 14 luni.

În al doilea rând, politica ratelor dobânzii a fost orientată spre obţinerea unor nivele de dobândă real pozitive menite să conducă la creşterea încrederii în moneda naţională. Una din consecinţe a fost creşterea de aproape trei ori a economiilor nominale ale populaţiei în raport cu sfârşitul anului 1993.

În al treilea rând, este de remarcat că în pofida politicilor macroeconomice restrictive producţia agricolă a crescut substanţial, iar producţia industrială s-a menţinut la acelaşi nivel ca în 1993, reflectând parţial o redresare semnificativă a exporturilor.

În al patrulea rând, rezerva internaţională brută în moneda convertibilă din sistemul bancar a crescut de la 850 milioane dolari la sfârşitul lui 1993 la aproape 2 miliarde dolari în prezent, ceea ce reprezintă echivalentul a mai mult de trei luni de import. În ceea ce priveşte rezervele valutare nete ale BNR, acestea au crescut în nouă luni de la 44 milioane dolari la peste 600 milioane dolari.

În al cincilea rând, o piaţă valutară descentralizată funcţionează începând cu 1 august 1994. Această piaţă, ce se bazează pe liberalizarea anterioară şi pe un regim valutar ce permite persoanelor juridice şi fizice să dispună de depozite în valută, a dus la creşterea transparenţei şi fluidităţii sistemului valutar. Ca rezultat, societăţile comerciale autohtone şi străine care îşi desfăşoară activitatea în România beneficiază în prezent de o convertire rapidă a sumelor pentru tranzacţiile de cont curent.

Aceste evoluţii sunt încurajatoare. Pentru Banca Naţională principala prioritate acum este reducerea în continuare a inflaţiei prin intermediul unei politici monetare ferme care să se dovedească compatibilă cu continuarea procesului recent de reducere graduală a dobânzilor. Considerăm că prin aceasta, banca centrală este în măsură să creeze condiţii mai stabile pentru stimularea procesului investiţional, promovarea activităţii economice şi recâştigarea pieţelor de export.

O concluzie importantă ce derivă din experienţa recentă a actualului program de stabilizare macroeconomică este aceea că politica monetară oricât de importantă ar fi aceasta nu este decât unul din instrumentele de politică economică generală şi că succesul băncii centrale în utilizarea instrumentelor de care dispune depinde esenţial de coerenţa întregului ansamblu de politici economice.

O altă concluzie este aceea că existenţa unei bănci centrale dotate cu un grad ridicat de autonomie pentru a aplica o politică monetară cu caracter antiinflaţionist reprezintă drumul cel mai sigur către stabilitatea şi creşterea economică.

Promovarea unui sistem eficient şi stabil de intermediere financiară

Principalul obiectiv al reformei sistemului financiar este acela de a stabili un sistem de bănci comerciale, viabile şi eficiente care să asigure întreaga gamă de servicii bancare necesare într-o economie de piaţă, contribuind prin aceasta la asigurarea creşterii economice.

În perioada tranziţiei, BNR ca bancă centrală este chemată să joace un rol important în dezvoltarea sistemului bancar şi în asigurarea unui sistem eficient de intermediere financiară prin încurajarea înfiinţării de noi societăţi bancare şi prin implicarea sa activă în crearea altor intermediari financiari. Este interesant de notat că deşi bancherii sunt oameni prudenţi şi conservatori, BNR a riscat şi s-a situat în avangarda reformei economice şi a depus eforturi considerabile pentru crearea pieţelor valutare, monetare şi de capital, precum şi a altor instituţii specifice economiei de piaţă.

Primul pas întreprins pe linia promovării unui sistem eficient şi competitiv de intermediere financiară a fost constituit de crearea în decembrie 1990 a unui sector bancar structurat pe două nivele, alcătuit dintr-o bancă centrală - Banca Naţională a României - şi băncile comerciale. Prin aceasta s-a realizat separarea activităţii de bancă centrală de cea a băncilor comerciale, separare ce a fost consfinţită prin adoptarea de către Parlament în aprilie 1991 a Legii privind activitatea bancară (Legea 33/1991) şi a Legii privind Statutul BNR (Legea 34/1991).

Întrucât un sistem bancar eficient necesită descentralizare şi competiţie, Banca Naţională a căutat să stimuleze formarea unui sistem de bănci comerciale de tip universal, care au primit dreptul să efectueze toată gama de operaţiuni bancare şi să opereze oriunde pe teritoriul ţării în condiţiile respectării cadrului de supraveghere bancară impus de banca centrală. Astfel, de la introducerea noii legislaţii bancare, România a înregistrat progrese în stabilirea de noi bănci şi adoptarea de noi practici bancare. La sfârşitul lui septembrie 1994, erau operaţionale 24 bănci, iar alte patru societăţi bancare erau în curs de constituire. Multe din aceste societăţi bancare au capital privat cât şi participaţii de capital străin.

În ciuda acestor evoluţii favorabile mai trebuiesc întreprinse numeroase măsuri pentru ca sistemul bancar românesc să îndeplinească funcţia de intermediere financiară cu maxim de eficienţă. Aceste măsuri includ printre altele: dezvoltarea în continuare a pieţelor monetare, modernizarea sistemului de plăţi, curăţirea bilanţurilor băncilor de creanţele îndoielnice, îmbunătăţirea cadrului existent de supraveghere prudenţială, dezvoltarea unor scheme de asigurare a depozitelor. În toate aceste domenii, Banca Naţională joacă un rol activ.

Singura modalitate prin care sistemul băncilor comerciale îşi poate îndeplini funcţiile sale esenţiale de mobilizare şi alocare a economiilor societăţii precum şi de facilitare a tranzacţiilor de plăţi este ca acest sector să fie stabil şi prin aceasta să se bucure de încrederea publicului. Conform legii, Banca Naţională, are responsabilitatea de a promova stabilitatea sistemului bancar prin exercitarea supravegherii prudenţiale şi prin acordarea de lichiditate ca împrumutător de ultimă instanţă. În acest context, stabilirea unui sistem efectiv de supraveghere bancară a fost o prioritate pentru BNR încă din primele zile ale tranziţiei. Un departament special al băncii centrale a fost însărcinat cu conducerea acestei activităţi şi un progres însemnat a fost realizat în domeniul adoptării de reguli prudenţiale, ce urmăresc ca băncile comerciale să nu-şi asume riscuri excesive.

Regulile prudenţiale emise până în prezent se referă la expunerile mari de credit, la autorizarea societăţilor bancare, la expunerile valutare, la capitalul minim necesar pentru înfiinţarea unei bănci comerciale. La începutul acestui an au fost emise noi reglementări privind adecvarea capitalului, clasificarea împrumuturilor şi constituirea de provizioane specifice ce vor avea un impact foarte puternic în asigurarea stabilităţii financiare a sistemului bancar românesc. De asemenea procesul de supraveghere cuprinde şi efectuarea de inspecţii bancare ce au drept obiectiv atât verificarea respectării reglementărilor BNR, cât şi evaluarea sănătăţii financiare a băncilor individuale.

Concluzii

Cele expuse până în prezent demonstrează că banca centrală, ca instituţie fundamentală a statului de drept şi a economiei de piaţă, îşi poate aduce o contribuţie însemnată la bunul mers al procesului de reformă, prin asigurarea unui cadru macroeconomic stabil şi dezvoltarea de noi pieţe financiare şi instituţii, care la rândul lor constituie o bază pentru promovarea creşterii economice pe termen lung. În aceste condiţii Banca Naţională priveşte cu încredere în viitor. ■

Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul
Băncii Naţionale a României

CASA DE ECONOMII

ŞI CONSEMNAŢIUNI —

130 DE ANI DE LA ÎNFIINŢARE

Înfiinţarea Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni (C.D.C.) prin Legea din 24.11.1864, a marcat prima încercare izbutită în ţara noastră de organizare prin lege a instituţiilor de credit. După înfiinţarea C.D.C. au fost puse bazele şi altor instituţii de credit: Creditul Funciar (1873), Banca Naţională (1880) şi Casa de Economii (1880), formând împreună reţeaua organizaţiilor de credit care a desăvârşit procesul de modernizare a economiei româneşti.

Urmarea activităţii sale depusă după înfiinţare, prestigiul C.D.C. a crescut permanent, ea fiind solicitată în prezidarea unor acte importante din viaţa economico-financiară a statului, ca de exemplu, îndeplinirea rolului băncii de emisiune până la înfiinţarea Băncii Naţionale (1880).

După primul război mondial, care a întrerupt mersul ascendent al C.D.C.E., aceasta contribuie la refacerea economiei naţionale participând direct sau prin intermediul Băncii Naţionale la finanţarea Societăţii Naţionale de Credit Industrial, la refacerea căilor ferate, la crearea de întreprinderi în legătură cu apărarea naţională, cât şi la operele sociale ale guvernului, prin finanţarea cumpărării de grâu şi alimente populaţiei lipsite de hrană. În calitatea sa de auxiliar al tezaurului public colaborează la asanarea finanţelor publice, sleite din cauza cheltuielilor de război, precum şi a sarcinilor de reparaţii şi despăgubiri care reveneau statului.

În 1930, prin Legea din 28 iulie, Casa de Economii devine autonomă cu o existenţă de sine stătătoare, care să-i îngăduie mai multă supleţe şi extinderea funcţiilor sale. Ca urmare, operaţiunile sale se fac prin oficiile poştale şi casele de economii comunale, care urmau să ia fiinţă conform acestei legi. Plasamentele acesteia se făceau pe termen scurt de până la şase luni (împrumuturi acordate particularilor pe gaj cu efecte de stat, obligaţiuni judeţene şi comunale, acţiuni ale Băncii Naţionale, etc.) şi pe termen lung de până la zece ani (împrumuturi acordate statului, judeţelor, instituţiilor de credit agricol şi industrial, societăţilor de construire a locuinţelor ieftine, etc.). De semnalat introducerea în anul 1932 a operaţiunilor cu conturi curente, viramente şi cecuri poştale, care favorizau plăţile fără numerar.

În anul 1937 s-au adus modificări legii organice a C.D.C. în cadrul operaţiunilor sale incluzându-se: administrarea mijloacelor băneşti în numerar sau în efecte de stat provenite din bunuri sechestrate, succesiuni vacante, cauţiuni, garanţii, etc. ce trebuiau efectuate în mod obligatoriu la această instituţie. Tot la C.D.C. se depuneau spre păstrare soldurile bugetelor judeţelor şi comunelor.

Din anul 1942 C.D.C. a preluat toate conturile curente pe care statul şi instituţiile de stat le aveau deschise la Banca Naţională efectuând plăţile ordonate de titularii de conturi, primind astfel sarcini pe linia executării de casă a bugetului de stat.

În anii celui de-al doilea război mondial s-au restrâns plasamentele în efecte de stat, luând în schimb amploare plasamentele în împrumuturi, acestea ajungând să reprezinte 90 la sută din totalul plasamentelor. Împrumuturile erau destinate statului şi întreprinderilor de stat care executau comenzi pentru armată.

În baza Legii din 15 august 1947 pentru înfăptuirea reformei băneşti, depunerile la Casa de Economii şi C.D.C. au fost blocate fără dobândă. După aplicarea acestei reforme s-au luat o serie de măsuri pentru încurajarea acţiunii de economisire, la 22.VIII.1947 aprobându-se o lege în baza căreia Banca Naţională ca mandatar al statului, a fost autorizată să garanteze depunerile în numerar efectuate pe libretele de economii ale unui număr limitat de instituţii de credit. Noua organizare a acţiunii de economisire constituie o măsură menită să asigure atragerea la bănci a economiilor băneşti ale

populației, dar și un pas pe calea îngrădirii puterii capitalului bancar. După naționalizare, prin Decretul nr. 197/11 august 1948, instituția a fost reorganizată, înființându-se Casa de Economii, Cecuri și Consemnațiuni (C.E.C.), prin contopirea patrimoniului instituțiilor existente. Totodată, au fost preluate funcțiile bancare ale celor două instituții (C.E. și C.D.C.), activitatea principală constituind primirea și păstrarea economiilor bănești ale populației. La o scurtă perioadă are loc o nouă reorganizare, prin Decretul 387/7 septembrie 1949 când s-a stabilit denumirea actuală: Casa de Economii și Consemnațiuni.

Principalele atribuții stabilite prin Decretul din 1949 și cele anterioare, au fost preluate și în Decretul 371 din 1958 în baza căruia C.E.C.-ul funcționează și în prezent.

Ca adevărată bancă a populației, activitatea C.E.C. a cunoscut o dezvoltare în domeniul său specific. Astfel, în perioada 1970-1989, soldul general al economiilor a crescut de 9,5 ori, soldul disponibilităților organizațiilor cu conturi la C.E.C. de aproape 10 ori, volumul impozitelor și taxelor încasate pentru bugetul de stat, de 6,3 ori; s-au acordat populației credite pentru locuințe proprietate personală în sumă de 50,8 miliarde lei. În anul 1989 numărul libretelor de economii active a fost aproape egal cu numărul populației.

Începând cu anul 1990 s-au produs modificări în activitatea C.E.C., prin trecerea de la o activitate specializată în atragerea disponibilităților bănești ale populației la o activitate mai diversificată, concretizată în acordarea de împrumuturi pe termen scurt, mediu și lung societăților bancare, efectuarea de plasamente pe piața financiar-bancară, operațiuni cu titluri de stat, etc. În perioada 1990-1992 s-au acordat populației credite pentru cumpărarea de locuințe în sumă de 40 229,9 milioane lei, cu o dobândă deosebit de avantajoasă cuprinsă între 2-5%, care nu a fost indexată în condițiile creșterii ratei inflației, realizându-se o importantă protecție socială a beneficiarilor de credite.

Avantajele oferite de instrumentele de economisire, vasta rețea de unități, precum și încrederea populației în serviciile C.E.C. au determinat realizări deosebite și în anul 1993, concretizate într-un volum al depunerilor de economii de 597,5 miliarde lei, într-o creștere de sold a economiilor de 227,9 miliarde lei și a unui sold general de 617,7 miliarde lei. Numărul libretelor active la sfârșitul anului 1993 a fost de 21 325 000, revenind aproape un libret la fiecare locuitor.

Ponderea o dețin libretele cu depuneri pe termen, datorită creșterii dobânzilor la acest tip de depuneri de la 5% în anul 1990 la 50% în 1993, concomitent cu acordarea unei prime de fidelitate asupra dobânzilor calculate la soldurile active la 31 decembrie 1993.

Plasamentele în credite ale C.E.C. au însumat la sfârșitul anului trecut 526,4 miliarde lei, reprezentând 69,2% din totalul disponibilităților și depozitelor titularilor de cont, în sumă de 760,4 miliarde lei. Dintre acestea, creditele de refinanțare acordate altor instituții bancare au fost de 257,3 miliarde lei, iar creditele acordate Ministerului Finanțelor pentru acoperirea deficitului bugetar au atins suma de 242,8 miliarde lei.

În anul 1993, s-a produs o schimbare în politica de plasamente dusă de C.E.C., reducându-se soldul disponibilităților ținute la bănci și plasarea acestora în depozite pe termen constituite la instituțiile bancare, care pentru anul trecut, au însumat 103,5 miliarde lei. Din analiza rezultatelor exercițiului financiar al anului 1993 comparativ cu cel precedent a rezultat o creștere a veniturilor cu 111,0% (165,1 miliarde lei), în timp ce cheltuielile au crescut cu numai 87,8% (108,6 miliarde lei). Din profitul de 70,6 miliarde lei, realizat la sfârșitul anului 1993, 39,5 miliarde lei au rămas la dispoziția C.E.C. pentru constituirea fondului de dezvoltare destinat modernizării, retehnologizării și creșterii resurselor proprii de finanțare a investițiilor, precum și a altor obligații.

Continuându-și politica de diversificare a instrumentelor de economisire, Casa de Economii și Consemnațiuni, a promovat în anul 1994 două noi instrumente — certificatul de economii și certificatul de depunere, prevăzute cu dobânzi anuale și lunare, care au un sporit grad de atractivitate pentru populație. Numai pe seama primului dintre certificate, pus în circulație de la 1 ianuarie 1994, s-a realizat o creștere de sold în primele opt luni ale acestui an de peste 25,0 miliarde lei.

Istoria trecută, prezentă și viitoare a C.E.C. precum și perspectivele de dezvoltare-diversificare a operațiunilor sale, concomitent cu consolidarea financiară au fost și vor fi asigurate de calitatea deosebită a personalului, cât și rețelei proprii de unități care vor asigura supleţea necesară menținerii C.E.C. pe eșichierul instituțiilor bancare autohtone cu o solidă poziție pe piață, sensibilă la nou și pregătită pentru rolul de a fi un factor dinamizator al vieții economice a României. ■

Emil BADIU,
președintele
Casei de Economii și Consemnațiuni

PARTICIPAREA BĂNCII COMERCIALE ROMÂNE LA FINANŢAREA ECONOMIEI NAŢIONALE

Instaurarea economiei de piaţă în România presupune în mod obligatoriu o perioadă de tranziţie, cu procese şi elemente specifice, în care şi economia noastră s-a înscris în mod firesc şi ireversibil.

În această perioadă sunt supuse schimbărilor şi băncile în condiţiile în care, indiferent de natura proprietăţii şi statutului juridic, de profilul ori mărimea lor, această categorie de instituţii financiare reprezintă unul din cele mai importante segmente, implicate puternic în finanţarea economiei.

Într-o asemenea economie, activitatea tuturor băncilor, inclusiv a Băncii Comerciale Române, este supusă examenului riguros al pieţei, care sancţionează sau confirmă, după caz, activitatea fiecăruia, criteriul cu care se operează de acum fiind prin excelenţă de natură economică.

Plecând de la elementele comune şi specifice băncilor comerciale, putem constata însă că fiecare bancă în parte se recomandă prin unele activităţi care o caracterizează şi o deosebesc de celelalte instituţii similare. Perioada scursă de la înfiinţare — 1 decembrie 1990 — ne permite să afirmăm că, în ce o priveşte, Banca Comercială Română se poate considera o bancă puternică, bine plasată în sistemul bancar românesc, principalele sale elemente de referinţă fiind:

— continuitatea şi experienţa proprie, ce decurg din continuitatea şi experienţa personalului său, cei peste 10 000 lucrători de bancă în marea lor majoritate având o bună şi foarte bună pregătire profesională. Mai mult, plecând de la această constatare, suntem în măsură să afirmăm că multe bănci, mai vechi sau mai nou înfiinţate, au transferat la B.C.R. un număr important de specialişti;

— participarea pe seama creditului la completarea nevoilor de fonduri ale unui număr mare de societăţi comerciale care au acuzat în aceşti 3 ani şi acuză în continuare fenomenul de subcapitalizare. Analizele noastre repetate au confirmat că la foarte multe societăţi comerciale cu capital de stat capitalul propriu participă în ponderi foarte reduse la acoperirea cu fonduri a activelor circulante;

— acoperirea tuturor categoriilor de împrumuturi, fie ele în lei sau în valută, şi a tuturor categoriilor de clienţi, indiferent de ramura economică din care aceştia fac parte. Pe fondul diversităţii activităţii sale, care îi dă dreptul de a se considera o bancă universală, Banca Comercială Română este totuşi reprezentativă pentru creditul pe termen scurt şi pentru finanţarea cu prioritate a industriei. Spre exemplu, la 31 decembrie 1993, din totalul plasamentelor sub formă de credite acordate de B.C.R. industria beneficia de 82,3%, iar la 30 iunie 1994 de 84,6%;

— acoperirea tuturor zonelor geografice ale ţării cu o reţea de unităţi (200 sucursale, filiale şi agenţii), ceea ce facilitează şi uşurează accesul societăţilor comerciale de orice fel la serviciile unei unităţi bancare;

— adaptarea tuturor metodologiilor şi procedurilor de lucru la cerinţele actuale ale clienţilor şi ale economiei de piaţă.

Aceste câteva aspecte prezentate pot duce la concluzia că Banca Comercială Română participă activ şi sprijină efectiv societăţile comerciale în efortul lor de redresare, modernizare şi restructurare şi, în final, în a-şi asigura un echilibru financiar fără de care nu se poate vorbi de o activitate economică normală.

Cele de mai sus nu sunt însă suficiente pentru a ţine pe linia de plutire economia

românească; creditul bancar este o pârghie foarte importantă, care însă trebuie completată şi cu alte pârghii tot atât de necesare şi indispensabile.

Existenţa de mult timp în economie a unui blocaj financiar enorm demonstrează efectul a cel puţin doi factori care acţionează concomitent: lipsa mijloacelor financiare suficiente pentru o activitate economică normală în paralel cu derularea unor procese economice insuficient motivate, ceea ce face ca mijloacele financiare consumate să nu mai revină în circuitul economic, toate acestea pe fondul îngustării capacităţii de absorbţie a pieţei interne.

Rămânând în planul implicării B.C.R. în economie, analizele noastre structurează actuala clientelă a băncii în 3 segmente distincte: 1. Clienţii din sectoarele strategice ale economiei. 2. Clienţii, societăţi comerciale cu capital de stat, mixt sau privat. 3. Populaţia.

Banca, prin tradiţia şi experienţa ultimilor ani, s-a detaşat ca finanţator important, sub formă de împrumuturi, al regiilor şi societăţilor comerciale din sectoarele strategice ale economiei pe care statul le are în răspundere directă şi le supraveghează îndeaproape.

Ocupându-ne în spaţiul limitat rezervat de această categorie de clienţi, vom constata că foarte multe întreprinderi pot să-şi desfăşoare activitatea tocmai prin această finanţare a B.C.R.

B.C.R. avea plasate în economie la 30 iunie 1994, sub forma de credite în lei şi valută (mai puţin creditele guvernamentale şi certificatele de trezorerie) suma de 1 756 miliarde lei, din care în industrie 1 485 miliarde lei. În cadrul industriei, pe primele 4 locuri, după volumul de credite primite, se plasează societăţile comerciale din: departamentul construcţiilor de maşini 320 miliarde lei, industria metalurgică 234 miliarde lei, industria textilă şi pielărie 165 miliarde lei şi industria chimică şi petrochimică 157 miliarde lei.

Prezentarea situaţiei concrete a unor societăţi comerciale din industrie poate confirma şi mai bine modul în care B.C.R. este implicată şi susţine cu credite principalele întreprinderi ale ţării.

Din analiza listei beneficiarilor de credite de la B.C.R. rezultă că numai primele 20 regii şi societăţi comerciale, după mărimea creditelor primite, beneficiau la 30 iunie a.c. de credite bancare de 446,3 miliarde lei.

Este cunoscut că autorităţile române sprijină economia pe calea finanţării unor activităţi considerate prioritare şi stimulative pentru societăţile comerciale. Banca Comercială Română a participat şi ea din plin la creditarea unor asemenea activităţi economice importante. Astfel, B.C.R. a acordat agenţilor economici credite cu dobânzi preferenţiale pentru producţia de export şi import, soldul acestora fiind la 30 iunie de 180 miliarde lei; soldul la aceeaşi dată al creditelor cu dobândă redusă pentru plata energiei electrice şi termice era de 257 miliarde lei, al creditelor pentru agricultură de 26 miliarde lei. În total, creditele cu destinaţie specială şi cu dobânzi preferenţiale acordate de B.C.R. însumau la 30 iunie a.c. 521 miliarde lei.

Aceste câteva exemple sunt, credem, edificatoare pentru a demonstra ideea că Banca Comercială Română desfăşoară o vastă activitate de susţinere a eforturilor ce se fac pentru obţinerea unei anumite stabilităţi, a retehnologizării şi realizarea în final a unei economii eficiente şi competitive.

Această politică a B.C.R. de creditare a economiei naţionale nu poate fi înţeleasă însă ca o activitate fără limite şi fără condiţii.

Situaţia concretă actuală pe care banca o înregistrează o obligă la aprofundarea a cel puţin 2 aspecte.

În primul rând, creşterea preocupărilor pentru asigurarea rambursării creditelor acordate şi încasarea dobânzilor aferente. În al doilea rând, plecând tocmai de la situaţia actuală, contractarea de credite în viitor presupune să se respecte unele reguli şi principii de strategie pe care banca le-a adoptat de curând, inclusiv asigurarea unei profitabilităţi normale pentru o bancă comercială.

Referindu-ne la categoria principală de clienţi asupra cărora am insistat în prezentul material, strategia B.C.R. consemnează că „banca va păstra clienţii săi din sectoarele strategice numai în măsura în care aceştia nu generează pierderi pentru bancă, ceea ce ar obliga-o să limiteze relaţiile cu ei în viitor".

Ne aşteptăm ca viitorul să aducă îmbunătăţiri în activitatea economică în general şi cea industrială în special.

Continuarea procesului de reformă în România se apreciază că este dependentă de unele acţiuni economice majore cum ar fi accelerarea procesului de privatizare, recapitalizarea societăţilor comerciale şi atenuarea efectelor blocajului financiar, creşterea competenţei manageriale şi eficienţei controlului financiar.

Băncile comerciale vor fi sigur părtaşe la toate eforturile pe care economia le va face pentru redresare şi prin pârghii specifice vor rămâne permanent implicate în finanţarea prin credite a societăţilor comerciale de stat şi private. ■

Ion GHICA,
preşedintele
Băncii Comerciale Române

BRCE

PROMOTORUL SCHIMBĂRII

Reforma economică reprezintă, în esenţă, procesul de trecere a ţării de la un sistem economic centralizat la unul bazat pe legile pieţei, respectiv pe libertatea de decizie a agenţilor economici, într-un spaţiu delimitat de un nou cadru legislativ.

În cazul României, transformările politice, economice şi sociale au avut un ritm extrem de rapid, fapt ce a dus la apariţia unor inconsecvenţe şi incoerenţe, în principal, datorită inerţiei, mentalităţii şi lipsei unui model general acceptabil al procesului de tranziţie.

Fiind avantajată de cele peste 2 decenii de activitate specifică economiei de piaţă, BRCE a devenit un lider al schimbării. Acţiunile întreprinse, care formează obiectul prezentului articol, s-au desfăşurat şi continuă pe trei planuri, în interiorul băncii, la nivelul sistemului financiar bancar şi la nivelul economiei naţionale.

Restructurarea BRCE a fost cerută de transformarea băncii, dintr-o instituţie care îndeplinea concomitent funcţiile de bancă centrală în domeniul relaţiilor valutare, agenţie de finanţare a exporturilor şi organizaţie de creditare a întreprinderilor de comerţ exterior într-o bancă comercială universală. Restructurarea BRCE a însemnat, în primul rând, redefinirea funcţiilor sale, cu impact imediat asupra structurii organizatorice, aflată şi în prezent în schimbare, pentru a răspunde modificărilor mediului.

BRCE şi-a menţinut nişa tradiţională pe piaţă: finanţarea şi decontarea tranzacţiilor legate de comerţ exterior. Dispariţia monopolului statului asupra comerţului exterior şi dezvoltarea concurenţei din sistemul bancar au condus la necesitatea descentralizării activităţii. Întrucât BRCE nu dispunea de nici o sucursală în teritoriu, s-a impus înfiinţarea unei reţele interne, care în prezent cuprinde 15 sucursale, pentru valorificarea posibilităţilor locale prin apropierea geografică de clienţi. În acelaşi timp, BRCE şi-a consolidat avantajul său comparativ constând dintr-o puternică reţea externă, formată din 5 bănci mixte, 2 reprezentanţe şi peste 2 000 bănci corespondente din circa 150 de ţări.

În paralel, banca şi-a diversificat gama de produse bancare oferite. Pe măsura câştigării experienţei, sucursalele au preluat treptat operaţiile realizate anterior de către centrală. Dezvoltarea reţelei de sucursale a determinat redefinirea şi modernizarea funcţiilor centralei. Acest proces presupune întărirea funcţiei de planificare strategică şi management financiar, introducerea conducerii prin bugete ale centrelor de profit sau costuri, modernizarea funcţiei de personal, crearea unei noi culturi instituţionale, în special legată de activitatea de creditare şi managementul riscului, reorientarea activităţii de revizie, separarea contabilităţii de informatică şi luarea de măsuri pentru implementarea unui sistem de informaţii pentru conducerea băncii (MIS) şi, nu în ultimul rând, perfecţionarea funcţiei de marketing.

În această perioadă de tranziţie, conducerea băncii a trebuit să menţină un echilibru între trei obiective strategice: continuarea activităţilor tradiţionale ale băncii şi îmbunătăţirea calităţii acestora, adaptarea la noul mediu economic în care acţionează banca şi promovarea schimbării în interiorul organizaţiei în scopul menţinerii şi întăririi poziţiei pe piaţă.

Pentru a răspunde cerinţelor proprietarilor (FPS şi cele 5 FPP-uri), s-a realizat un grad de valorificare a capitalului ridicat, ceea ce a asigurat plata unor dividende corespunzătoare pe acţiune, dividende care sunt utilizate de FPS şi FPP pentru retehnologizarea, recapitalizarea, restructurarea sau privatizarea societăţilor comerciale.

Nivelul înalt al inflaţiei din ultimii ani a constituit o ameninţare pentru baza de capital a băncii şi implicit pentru capacitatea sa de creditare. Pentru a evita decapitalizarea, conducerea băncii a acţionat atât în direcţia consolidării capitalului social prin creşterea componentei sale valutare, cât şi pentru mărirea bazei de capital prin constituirea de rezerve legale şi provizioane de risc.

Situaţia financiară solidă a băncii, confirmată de cele 3 certificări efectuate de firma de experţi internaţionali Coopers &

Lybrand, a determinat agenţiile de creditare şi băncile străine să orienteze, în principal, prin BRCE liniile de finanţare externe acordate României.

Noile coordonate ale desfăşurării activităţii băncii au impus reorganizarea pe baze moderne a funcţiei de personal. În urma unui studiu efectuat de experţi britanici a luat fiinţă o direcţie de resurse umane, responsabilă de recrutarea, perfecţionarea şi urmărirea carierei celor peste 1 600 angajaţi ai BRCE. Având în vedere că peste 75% din salariaţi au fost angajaţi în ultimii 5 ani, perfecţionarea profesională a avut o pondere mare în activitatea de implementare a politicii de personal, desfăşurându-se în forme diversificate, atât în ţară, cât şi în străinătate. Conducerea băncii este convinsă că a investi în capitalul uman înseamnă a consolida viitorul.

Un alt plan în care s-a manifestat rolul BRCE de promotor al schimbării a fost reforma sistemului bancar românesc, reformă care s-a situat în avangarda procesului de restructurare a economiei.

BRCE a încurajat crearea unei pieţe concurenţiale, inclusiv prin transferul spre alte bănci de personal calificat în derularea tranzacţiilor bancare internaţionale, conducerea băncii fiind conştientă că un mediu concurenţial va contribui la întărirea sistemului bancar şi va fi, în acelaşi timp, în avantajul clientelei.

Asociaţia Română a Băncilor a fost creată la iniţiativa băncii noastre. În cadrul acestui for de dezbatere a problemelor cu care se confruntă sistemul bancar în perioada de tranziţie, de multe ori reprezentanţii BRCE şi-au valorificat experienţa prin oferirea de soluţii viabile.

Rolul BRCE de promotor al schimbării s-a manifestat şi la nivelul economiei naţionale. În timpul perioadei de tranziţie, când nu au existat instituţii specifice care să finanţeze importurile vitale ale ţării, banca noastră a trebuit să-şi asume această responsabilitate. În acelaşi timp BRCE a devenit unul din principalii promotori ai programelor de reformă economică, administrând un volum semnificativ de credite în valută solicitate de societăţile comerciale româneşti în vederea restructurării şi modernizării lor.

Acest rol se explică nu numai prin dorinţa conducerii băncii de a se implica în reforma economică, ci şi prin capacitatea BRCE de a trage finanţări din străinătate. Datorită situaţiei financiare solide a băncii, respectării regulilor de prudenţă bancară şi certificării rezultatelor financiare de către Coopers & Lybrand, o firmă de experţi recunoscută pe plan internaţional, BRCE a putut dispune, în această perioadă, de linii de credite externe însumând peste 1 miliard de dolari. Funcţia economică, dar cu puternice implicaţii sociale, a băncii a constat în alocarea acestor resurse financiare, atât de necesare, pe criterii economice, selectând proiectele în funcţie de viabilitatea şi profitabilitatea lor.

Pe de altă parte, experienţa îndelungată în activităţile de decontări internaţionale şi de finanţare pe termen scurt a operaţiunilor de comerţ exterior, precum şi vasta reţea de bănci corespondente în aproape toate ţările lumii au făcut ca BRCE să-şi păstreze locul principal pe acest segment de piaţă, banca noastră fiind recunoscută ca principala legătură a României cu comunitatea financiar-bancară internaţională.

În urma iniţiativei Băncii Naţionale a României de a stimula producţia de export prin dobânzi preferenţiale, BRCE, care are, prin specificul său, un mare număr de clienţi cu activitate de comerţ exterior, a putut veni în sprijinul acestora, prin alocarea de credite ieftine, cu efecte favorabile directe asupra creşterii încasărilor din exporturi. La acestea trebuie adăugate însă şi efectele indirecte şi propagate, asemenea acţiuni contribuind la reducerea şomajului, echilibrarea balanţei comerciale şi implicit a celei de plăţi externe, întărirea cursului leului, relansarea creşterii economice, cu impact pozitiv asupra nivelului de trai.

Poate nu lipsită de semnificaţie este schimbarea mesajului pe care banca îl adresează clienţilor, care a evoluat de la „BRCE — locul de întâlnire al oamenilor de afaceri în România", la „BRCE — o bancă dinamică, pentru parteneri dinamici". Orientarea spre clientelă şi schimbarea mentalităţii şi atitudinii întregului personal al băncii se face, începând din 1994, printr-o nouă direcţie, de marketing şi produse noi, al cărei obiectiv principal îl constituie extinderea şi diversificarea serviciilor oferite, astfel încât ele să corespundă cerinţelor şi exigenţelor clienţilor.

În încheiere, merită a fi menţionat faptul că, datoria băncii este nu numai faţă de proprietari, clienţi — deponenţi şi beneficiari de credite — şi salariaţi, dar şi faţă de comunitatea umană în mijlocul căreia îşi desfăşoară activitatea. Obligaţiile de cetăţean instituţional au fost onorate prin sponsorizarea unor instituţii şi evenimente culturale, donaţii către aşezăminte medicale, participarea la construirea unor edificii reprezentative pentru Capitală, cum ar fi Centrul de Comerţ Internaţional — World Trade Center etc. ■

Răzvan Liviu TEMEŞAN,
preşedintele
Băncii Române de Comerţ Exterior

ROLUL BĂNCII AGRICOLE ÎN RESTRUCTURAREA AGRICULTURII ŞI DIFICULTĂŢI ÎN RELANSAREA ECONOMICĂ A ACESTUI SECTOR

Banca Agricolă este păstrătoarea și continuatoarea unor valoroase tradiții în creditarea agriculturii românești. Astfel, în anul 1993 s-au împlinit 120 de ani de la înființarea primei bănci de credit agricol (Creditul Funciar Rural), iar în acest an se împlinesc 100 de ani de la înființarea Băncii Agricole. În această perioadă de peste 120 de ani de existență a creditului agricol, au funcționat foarte multe bănci, fie cu capital majoritar de stat, fie privat și cooperative de credit.

Indiferent însă de forma de organizare și funcționare, băncile agricole au constituit un puternic sprijin pentru agricultura românească, pentru menținerea ei ca una din ramurile de bază ale economiei.

Banca Agricolă nu putea face excepție, nu putea renunța la acordarea unui sprijin substanțial agriculturii. Unul din principalele obiective ale programului strategic al Băncii Agricole este de a finanța în special întreprinderile mici și mijlocii și de a susține procesul de privatizare. În acest context, banca își va menține rolul său istoric de bancă de dezvoltare, sprijinind progresul agriculturii. În prezent, Banca Agricolă este una din cele mai mari bănci comerciale din România, gestionând cca 40% din resursele de creditare de pe piața financiară națională, având cele mai mari plasamente și dispunând de o vastă rețea teritorială, cu cel mai mare număr de agenți economici cu cont deschis.

Ponderea creditelor acordate de Banca Agricolă în totalul creditelor pe ansamblul economiei a crescut de la 25%, în 1990 la 39% în 1993-1994, această dinamică fiind în strânsă corelație cu creșterea ponderii producției agricole în produsul intern brut (de la 18,1% în anul 1990, la 22,7% în anul 1993). După cum se cunoaște, produsul intern brut pe total economie a înregistrat în termeni reali o creștere de 1% în anul 1993 față de anul 1992, fiind totuși cu 30% mai scăzut în raport cu anul 1989. Numai în agricultură produsul intern brut a avut o dinamică pozitivă în anul 1993 față de 1989, creșterea fiind de 3,2%.

Imediat după revoluția din decembrie 1989 au avut loc schimbări semnificative în agricultură ca urmare a declanșării procesului de privatizare prin atribuirea în proprietate particulară sau în folosință a 3,7 milioane ha teren (25% din total). Acest proces a fost continuat în temeiul Legii nr. 18/1991, prin reconstituirea sau constituirea dreptului de proprietate privată asupra pământului, care în final va reprezenta 80% din suprafața arabilă.

Trecerea de la tipul „socialist" de agricultură la cel privatizat a creat o „criză" de organizare. Micul fermier și-a recăpătat pământul, principalul mijloc de producție, dar nu și mijloacele de producție necesare pentru a-l lucra. Tendința de creștere a dimensiunii fermelor nu s-a finalizat în noile forme de organizare, cum ar fi „asociațiile de producători". Slaba folosire a îngrășămintelor, atât a celor chimice, cât mai ales a celor naturale, exploatarea nerațională a sistemelor de irigații, dotarea tehnică necorespunzătoare, reprezintă principalii factori limitativi în dezvoltarea producției agricole în următorii ani.

Actuala structură a proprietății funciare puternic bipolarizată reprezintă problema de fond și factorul limitativ cel mai important al agriculturii din România: pe de o parte, 3 milioane de gospodării private cu dimensiuni extrem de reduse (sub 2,0 ha) și cu o lipsă acută de mijloace tehnice și financiare, care folosesc o tehnică rudimentară în exploatarea pământului, dar care dețin 80% din suprafața arabilă

a țării și, pe de altă parte, societăți agricole cu capital de stat, ferme și complexe zootehnice mari, dar deficitare în managementul tehnologic și în cel economic care, pierzând privilegiile anterioare, se află într-un blocaj financiar cronic.

Deși persistă încă dezechilibre economice cronice pe fondul unor condiții interne și internaționale nefavorabile, în anul 1994 se previzionează o creștere în continuare a producției agricole.

Perspectivele economice ale agriculturii depind în mare măsură de mediul macroeconomic, respectiv de politicile bugetare și de control al inflației, politicile monetare și de credit și, în cel mai înalt grad, de politica agricolă care se promovează de guvern. Se poate spune că agricultura este unică în relația sa cu societatea, iar prosperitatea sa este direct dependentă de politica guvernamentală.

În prezent, poate cea mai mare amenințare pentru agricultură și, bineînțeles, pentru Banca Agricolă este inflația ridicată, care a determinat dobânzi foarte mari, mai ales în anul 1994, când practic acestea s-au situat la niveluri necorelate cu ratele lunare ale inflației.

Scăderea puterii de cumpărare a populației, precum și pierderea piețelor externe tradiționale (Europa Centrală și de Est) au influențat negativ volumul și dimensiunea desfacerii unora din produsele agroalimentare de bază, respectiv carnea de porc, de pasăre, ouă, cartofi, conserve de legume și fructe, vinul de consum etc. Rezolvarea problemei desfacerii produselor agroalimentare constituie în prezent una din necesitățile de primă urgență ale perioadei de tranziție spre economia de piață.

Cererea limitată pentru produsele agricole și nu factorii tehnici va fi cea care va limita producția agricolă; veniturile sectorului, depinzând de nivelul prețurilor de pe piață, vor crește numai o dată cu creșterea eficienței.

În acest cadru economic, Banca Agricolă și-a adaptat în mod corespunzător obiectivele și strategia atât pe termen scurt, cât și pe termen lung, realizând și punând în aplicare o nouă concepție privind opțiunile majore, managementul băncii, gestiunea riscului, sporirea rentabilității produselor și serviciilor, în condițiile în care Banca Agricolă rămâne principalul sprijin financiar al agriculturii românești.

Noua concepție cu privire la activitatea Băncii Agricole a început să fie conturată încă de la înființarea acesteia, în decembrie 1990, și este definită de următoarele elemente: susținerea dezvoltării activităților private viabile și rentabile; impunerea unei discipline financiare riguroase agenților economici prin credit; frânarea și chiar eliminarea unor activități generatoare de pierderi; îndeplinirea politicii Guvernului în distribuția preferențială a creditului către agricultură, fără însă a abdica de la principiile garantării și rambursării la scadență a creditelor acordate; banca nu își asumă rolul de a sprijini agenții economici prin bonificarea dobânzilor la creditele acordate. Această formă de sprijin se face de stat, prin Ministerul Finanțelor și Guvern, sau de către Banca Națională, prin politica monetară, de credit și fiscală; acțiuni complexe privind atragerea de noi resurse prin lansarea unor carnete de economii ale populației și realizarea unor depozite ale persoanelor fizice și agenților economici; găsirea unor noi posibilități de sprijinire a agriculturii românești, partenerul principal și tradițional al Băncii Agricole, prin promovarea unei politici bancare elastice și diferențiate.

Un exemplu concret al modului cum a sprijinit Banca Agricolă dezvoltarea agriculturii și industriei alimentare îl constituie și activitatea de finanțare prin credite BIRD și BERD (în sumă de cca 145 milioane dolari) a proiectelor de investiții care au avut ca destinație întreprinzătorii cu activități rentabile sau cei care modernizează activitatea tradițională din agricultură și industria alimentară.

În procesul de restructurare și privatizare a agriculturii și industriei alimentare au existat și mai există încă mari dificultăți și rămâneri în urmă datorate, în principal, lipsei unei strategii complete de dezvoltare a agriculturii și industriei alimentare. Această strategie trebuie să stabilească rolul, ponderea relativă și strategia de dezvoltare pentru fiecare cultură agricolă, specie de animale, sector și unitate economică. La această cauză majoră se mai adaugă: descreșterea economică permanentă (până la sfârșitul anului 1993); inflația, care în anumite perioade a căpătat proporții alarmante; privatizarea lentă a băncilor; lipsa de fonduri pentru producție și investiții, inclusiv lipsa resurselor de creditare; subvenționarea dobânzilor pentru agricultură s-a făcut lent și cu mare întârziere; blocajul financiar repetat și aproape permanent; existența în agricultura românească a unor agenți economici supradimensionați, cu o situație financiară foarte grea (complexele de stat pentru creșterea porcinelor și păsărilor, fabricile de nutrețuri combinate); organizarea insuficientă a pieței de capital

precum şi lipsa bursei de valori în ţara noastră; întârzierea procesului de privatizare, care a contribuit uneori la o finanţare haotică a agenţilor economici; întârzieri foarte mari în acordarea titlurilor de proprietate producătorilor agricoli; absenţa unor instrumente specifice economiei de piaţă, cum ar fi utilizarea unor preţuri de intervenţie, a unui mecanism complex al subvenţiilor pentru agricultură; imposibilitatea aplicării în practică a tuturor prevederilor Legii nr. 83/1993 privind sprijinirea agriculturii.

Multe din aceste dificultăţi sunt generale, ele fiind cunoscute specialiştilor din bănci, economiştilor care lucrează în sectoarele productive. De aceea, în cele ce urmează ne vom opri pe scurt doar asupra unor dificultăţi specifice agriculturii, cu care se confruntă Banca Agricolă.

Deşi Legea fondului funciar nr. 18/1991 a intrat în vigoare de peste trei ani, titlurile de proprietate nu au fost eliberate decât în proporţie de circa 20%. Din această cauză, până la 1 ianuarie 1994 (când s-a admis să fie utilizate şi adeverinţele), terenurile agricole nu au putut fi considerate drept garanţii pentru credite, ceea ce a diminuat şi mai mult şansele producătorilor agricoli individuali de a obţine aceste credite, aceştia fiind proprietarii unui patrimoniu destul de redus.

În această perioadă de tranziţie nu a existat o strategie clară a produselor agricole şi agroalimentare şi, deci, nu au putut fi conturate clar modalităţile de finanţare-creditare pe toată perioada ciclurilor de producţie, aprovizionare, desfacere. Lipsa unei strategii clare de dezvoltare a agriculturii a favorizat şi importul unor produse agricole de care nu aveam nevoie, pentru că existau stocuri (vin, carne de pasăre, ulei etc.). De asemenea, a avut loc o reducere a numărului de animale şi anume până la 66,8% la bovine, 77,1% la porcine, 81,5% la ovine şi caprine şi 63,1% la păsări. Sporul mediu zilnic în greutate a fost foarte mic la toate speciile şi categoriile de animale (55-60% din sporul înregistrat în ţările din Comunitatea Europeană). Datorită lipsei de fonduri nu au putut fi procurate substanţele proteice necesare, raţiile nu au putut fi echilibrate, ceea ce a influenţat negativ randamentul pe cap de animal (cu limite variind între 25 şi 40%). Mortalitatea animalelor a înregistrat în anul 1993 o rată medie de 22,2%. De exemplu, numai la producţia de carne de porc s-au înregistrat în anul 1993 pierderi în valoare de 54,7 miliarde lei.

În aceste condiţii, Banca Agricolă aplică o politică de austeritate în domeniul acordării creditelor, luând măsuri stricte şi severe de recuperare a restanţelor la dobânzi şi credite. Banca Agricolă nu creditează agenţii economici care nu rambursează creditele la scadenţă sau care au mari datorii faţă de terţi, inclusiv alte bănci.

Austeritatea în politica de creditare nu înseamnă restrângerea activităţii Băncii Agricole. Dimpotrivă, pe fondul diversificării produselor şi serviciilor, Banca Agricolă, împreună cu Banca Naţională şi celelalte bănci comerciale, a trecut la transpunerea în viaţa economică a României a prevederilor Memorandumului cu Fondul Monetar Internaţional. Mai devreme decât alte verigi ale economiei, băncile comerciale din România şi-au luat în serios rolul de vârf de lance în promovarea cerinţelor actuale ale reformei.

Eliminarea dificultăţilor în relansarea agriculturii poate fi realizată cu condiţia adoptării şi aplicării de urgenţă a unei politici agricole guvernamentale de susţinere şi dezvoltare, ca unică soluţie de siguranţă naţională agroalimentară şi de revigorare a întregii economii naţionale.

După părerea noastră, refacerea agriculturii din România nu poate fi lăsată numai în seama deţinătorilor de terenuri agricole.

De aceea, sunt necesare unele măsuri cum ar fi: capitalizarea societăţilor comerciale din agricultură, intensificarea privatizării marilor unităţi ale agriculturii de stat, închiderea lor acolo unde este cazul, rentabilizarea produselor şi stimularea exportului de produse, susţinerea unor factori de producţie prin subvenţii, negocierea preţurilor, utilizarea preţurilor de intervenţie, introducerea unor tehnologii performante, protejarea agricultorilor contra factorilor de risc. Realizarea acestor performanţe va crea cadrul economico-financiar necesar dezvoltării şi consolidării exploataţiilor agricole private, factor de bază în revigorarea producţiei agricole, cu avantaje economice şi sociale pentru întreaga ţară. ■

Emanuel ODOBESCU,
vicepreşedinte al Băncii Agricole

BANCA COMERCIALĂ

„ION ŢIRIAC" S.A.

O BANCĂ DINAMICĂ

ÎN SPRIJINUL PRIVATIZĂRII

Banca Comercială „Ion Ţiriac" S.A. a luat fiinţă în octombrie 1990 şi a devenit operaţională la 15 aprilie 1991. A fost o iniţiativă privată, care a venit în întâmpinarea necesităţilor societăţilor particulare apărute după 1989, precum şi persoanelor private din ţară şi din străinătate, care aveau nevoie de servicii bancare şi de sprijin, menite să le asigure consolidarea şi dezvoltarea, o iniţiativă declarată de facilitare a procesului tranziţiei la economia de piaţă prin privatizare.

Modul cum a fost gândită înfiinţarea băncii, structura acţionariatului şi a capitalului, conducerea băncii şi implicarea sa ulterioară în activitatea clientelei întăresc această afirmaţie. Astfel, ponderea covârşitoare în acţionariat, şi deci în capitalul băncii, au constituit-o încă de la înfiinţare firmele private sau în curs de privatizare, la care s-au adăugat persoane particulare din ţară şi străinătate, numărul total al acţionarilor băncii fiind de circa 5 600, ceea ce accentuează, odată în plus, caracterul ei privat. Aceasta nu înseamnă că Banca Comercială „Ion Ţiriac" S.A. ar trata în mod discriminatoriu întreprinderile cu capital de stat, multe astfel de întreprinderi, în special cele producătoare de mărfuri pentru export, numărându-se printre clienţii băncii. Majoritatea operaţiunilor de creditare în lei şi în devize convertibile le-a desfăşurat cu agenţii economici privaţi, atât ca număr cât şi ca volum global al creditelor şi al cifrei totale de afaceri. Implicit, şi veniturile băncii provin, în proporţie covârşitoare, din operaţiunile cu firmele particulare.

Cu un management organizat în scopul satisfacerii cât mai complete a necesităţilor clientelei sale, preponderent private, activitatea băncii a cunoscut o dezvoltare rapidă care, în unele momente, a devansat ritmul general de creştere a sectorului privat din economie. Dinamismul băncii noastre poate fi ilustrat de modul în care au evoluat câţiva indicatori care concretizează activitatea băncii în cursul celor 3 exerciţii financiare pentru care s-au întocmit bilanţuri. Capitalul băncii subscris şi vărsat a sporit de la 3 miliarde lei (lei şi devize convertibile) la 3,150 miliarde lei şi 18,125 milioane USD în 1993, după ce în baza rezultatelor bune din primii doi ani de activitate, confirmate de societatea Morgan-Grenfell şi certificate de auditorul extern Coopers & Lybrand, Banca Europeană pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare a luat o participare de 20% la capitalul majorat al băncii (aprilie 1993). Activele băncii au sporit de la 18,7 miliarde lei în 1991 la 33,6 miliarde lei în 1992 şi la 234,4 miliarde lei la 31.12.1993. Cifra de afaceri a băncii a crescut de la 43 miliarde lei în 1991 la 265 miliarde lei în 1992 şi la 861,2 miliarde lei în 1993.

Participarea BERD la capitalul social al băncii noastre, prima de acest fel la vremea respectivă, într-o ţară din Europa centrală a constituit o importantă deschidere pentru noi în relaţiile cu exteriorul,

reflectată și în creșterea însemnată a numărului băncilor corespondente, care de la 50 în 1991, a ajuns la peste 100 la sfârșitul anului 1993. Acordul de asociere cu BERD a avut ca efect sporirea capitalului băncii în valută convertibilă și noi posibilități de a obține credite externe pentru dezvoltarea sectorului privat din economie, cunoscută fiind preocuparea acestei bănci de a sprijini producătorii mici și mijlocii din țările cu economie în tranziție. Numărul de conturi deschise la Banca Comercială „Ion Țiriac" a sporit de la 13 000 în 1991 la 24 000 în 1992 și la circa 48 000 la 31.12.1993. Aceasta este și consecința faptului că în timp ce în 1991 banca a funcționat numai cu sediul din București, în 1992 a deschis 3 sucursale (la Brăila, Craiova și Oradea), în 1993 încă 5 (București, Timișoara, Galați, Pitești și Suceava), numărul lor sporind în continuare cu cele deschise la Buzău, Focșani, Constanța și Iași, între timp intrând în funcțiune și 2 filiale (la Calafat și Târgu-Neamț).

Această extindere în teritoriu a constituit un sprijin important oferit clienților noștri, apropiind serviciile băncii de reședința acestora, scurtând circuitul documentelor de plată și în final accelerând viteza de efectuare a plăților. Conturile clienților din provincie, deschise inițial în București, au fost transferate sucursalelor din teritoriu cele mai apropiate acestora, evitând deplasările în Capitală. Deschiderea de sucursale a contribuit semnificativ și la sporirea cifrei de afaceri a băncii și bineînțeles, și la sporirea veniturilor acesteia. În concordanță cu dezvoltarea activității băncii și cu deschiderea de noi sucursale, personalul băncii a cunoscut o creștere semnificativă de la 40 persoane în 1991 la peste 600 în prezent.

Ca urmare a dezvoltării și diversificării activității, banca și-a constituit an de an rezerve, rezerve de risc și fonduri de dezvoltare asigurând acționarilor săi dividende încă din primul exercițiu de 8,5 luni (anul 1991), acțiune care a continuat și pentru exercițiile 1992, 1993. Din cifrele preliminarii rezultă că aceeași politică se va aplica și pentru anul 1994.

Sprijinirea sectorului privat din economie s-a făcut de către bancă și prin luarea de participații la capitalul social al unui număr de 13 societăți comerciale românești din diverse ramuri de activitate, volumul participațiilor BCIT ridicându-se la aproximativ 4 miliarde lei. Avantajul societăților respective constă, pe de o parte, în fluxul net de lichiditate oferit de bancă, iar pe de altă parte diminuează cheltuielile ce ar fi fost ocazionate de dobânzile la împrumuturile bancare pe care aceste societăți ar fi trebuit să le utilizeze pentru finanțarea investițiilor și demararea producției. Dintre societățile comerciale la care BCIT are participații de capital menționăm: URSUS — Cluj, BIANCA — Blaj, BERE BĂUTURI — CHITILA (fabrici de bere), ARCOM INTERNATIONAL — București (construcții în străinătate), APULUM — Alba Iulia (faianță și porțelan), SAFI și CAPITAL SA — București, societăți de servicii financiare și investiții.

De asemenea, împreună cu alte 4 bănci românești, BCIT participă la capitalul social al societății ROMCARD București, care va introduce pe piața românească sistemul de plăți prin carduri din plastic. O altă formă de sprijin a procesului de privatizare este participarea noastră, alături de alte bănci, la finanțarea prin credite a unor realizări deosebite, cum ar fi WORLD TRADE CENTER din București, cea mai mare investiție imobiliară din România după decembrie 1989. Această instituție are ca scop facilitarea pătrunderii în circuitul economic a unui mare număr de agenți economici privați, sprijinirea acestora prin mijloace specifice să-și amelioreze managementul în vederea consolidării lor economice, facilitării legăturilor cu străinătatea pentru sporirea exporturilor.

Cele arătate converg spre concluzia generală că banca și-a onorat intențiile privind sprijinirea activității de privatizare în România, în cadrul procesului de trecere la economia de piață. Alături și împreună cu noi, alte bănci și-au început activitatea acționând în aceeași direcție și suntem convinși că există încă loc și disponibilități pentru constituirea de noi bănci private care să completeze peisajul financiar-bancar și să susțină evoluția proceselor economice și sociale din România. ●

Șerban BOBULESCU,
director-general adjunct
al Băncii Comerciale „Ion Țiriac" S.A.

ROLUL BĂNCII DE EXPORT-IMPORT A ROMÂNIEI

(EXIMBANK)

ÎN SPRIJINIREA COMERŢULUI EXTERIOR ROMÂNESC

BEI

În strategia de reformă economico-socială a Programului de Guvernare a României un loc important revine politicii comerciale în domeniul exportului, care este considerat factorul dinamizator al restructurării şi stabilizării economiei, şi în mod deosebit sistemului de stimulare şi sprijinire a exporturilor româneşti. Această opţiune strategică a generat un proces de constituire şi implementare treptată a unui mecanism modern de finanţare, asigurare şi garantare a activităţii de comerţ exterior, prin organisme şi instrumente proprii economiei de piaţă, adaptat la practicile în acest domeniu pe plan internaţional (ale OECD, GATT şi Uniunii de la Berna — Uniunea Internaţională a Asiguratorilor de Credite şi Investiţii).

Cadrul juridic al mecanismului de sprijinire a comerţului exterior a fost aprobat în anii 1991 şi 1992, când s-au înfiinţat Banca de Export-Import a României şi Comitetul Interministerial de Garanţii şi Credite de Comerţ Exterior.

În cadrul acestui mecanism, Băncii de Export-Import a României i-a revenit rolul de a crea instrumentele financiar-bancare de sprijinire a comerţului exterior, care să fie agreate de organismele financiare internaţionale.

De asemenea, băncii îi revine rolul de a acţiona împreună cu Banca Naţională a României şi celelalte bănci comerciale, ministere, şi agenţii guvernamentale, pentru aplicarea instrumentelor introduse şi pentru perfecţionarea acestora.

Principalele instrumente financiar-bancare şi de asigurări pentru stimularea comerţului exterior introduse şi utilizate în perioada 1992-1994, încadrate în regulile OECD, utilizate de Eximbank cu efecte benefice pentru exportatori, au fost următoarele: bonificaţia de dobândă acordată pentru stabilizarea ratei dobânzii la creditele primite de agenţii economici pentru export; poliţa de asigurare a livrărilor de export împotriva riscului de neplată politic şi comercial; credite pe termen scurt acordate pentru producţia de export şi export cu dobânzi reduse sau pe bază de linii de creditare speciale acordate de Banca Naţională a României; scheme combinate ale instrumentelor de mai sus (creditare-bonificare de dobândă, asigurare); rapoarte de evaluare pentru emiterea de garanţii şi scrisori de intenţie în numele statului pentru importuri de utilaje şi tehnologie necesare procesului de retehnologizare a unităţilor economice; informaţii comerciale privind riscul de ţară, riscul de firmă etc.

În cadrul mecanismului de stimulare a exporturilor, care a fost implementat relativ recent (începând cu semestrul II 1992), Banca de Export-Import a României desfăşoară activităţi de sprjinire a comerţului exterior atât în numele statului, cât şi în nume propriu.

Activitatea desfăşurată de bancă în numele statului se realizează sub coordonarea Comitetului Interministerial, pe baza convenţiilor încheiate cu Ministerul Finanţelor în acest scop, în limita resurselor aprobate prin Bugetul de Stat de Parlamentul României, pe baza Programului anual al Guvernului cu privire la stimularea exporturilor şi limitele de expunere pe zone geografice.

În nume propriu, Eximbank acţionează ca societate comercială bancară şi de asigurări a creditelor de export, potrivit dispoziţiilor legale în vigoare privind organizarea societăţilor bancare şi de asigurări.

În perioada anilor 1993-1994 (30 septembrie), prin aplicarea diferitelor instrumente bancare şi de asigurări pentru stimularea exporturilor în numele şi contul statului cât şi al Băncii de Export-Import

a României au fost sprijinite exporturi românești în sumă de cca 1 200 miliarde lei, din care în primele 9 luni din acest an cca 900 miliarde lei.

Se poate aprecia că pe această cale s-a transmis un semnal pozitiv în economie, care alături de alte măsuri financiar-bancare destinate stimulării comerțului exterior au contribuit la creșterea exporturilor românești.

Pe primele 8 luni din acest an exporturile în devize convertibile, potrivit datelor statistice operative, au însumat 3 523,3 milioane dolari, fiind mai mari cu 36,4% comparativ cu perioada similară a anului precedent. Pe grupe de țări exporturile au fost realizate în cea mai mare parte cu parteneri din țările dezvoltate (53,9%), după care urmează țările în curs de dezvoltare (27,2%) și țările în curs de tranziție (18,9%).

Un rol important a revenit Băncii de Export-Import a României și în domeniul sprijinirii procesului de modernizare a economiei românești. Potrivit normelor legale în vigoare, Eximbank efectuează analize și evaluări asupra documentațiilor tehnice, economice și de credit prezentate de agenții economici cu privire la importurile de utilaje și tehnologie, pentru care finanțatorii externi solicită garanția statului român.

În perioada 1993-1994 (30 septembrie), Banca de Export-Import a României a examinat și prezentat pentru aprobare Comitetului Interministerial de Garanții și Credite de Comerț Exterior un număr important de avize de evaluare pentru eliberări de garanții și scrisori de intenție în numele statului român, în sumă echivalând peste 2 000 milioane dolari S.U.A. Documentațiile prezentate de agenții economici români, analizate și avizate de Eximbank, s-au referit la importuri pe credit de bunuri de capital pentru modernizări ale unor capacități de producție pentru export sau pentru reducerea unor importuri, în domeniul construcțiilor de mașini, metalurgie, cărbune, chimie, transporturi, telecomunicații etc., adică în domenii prioritare din programele de restructurare ale ministerelor.

În toate cazurile potrivit atribuțiilor sale, Banca de Export-Import a României a urmărit, în analizele și evaluările prezentate, ca importurile de capital pe credite să conducă la creșterea exporturilor pe seama cărora agenții economici să asigure rambursarea creditelor externe angajate și plata dobânzilor și a celorlalte cheltuieli externe aferente acestora.

Având în vedere perspectiva stopării declinului producției și a reluării procesului de creștere economică, ca și tendința de accelerare a procesului de privatizare și, în acest context, șansele reale de dezvoltare a comerțului exterior românesc, Banca de Export-Import a României va acționa în continuare în următoarele direcții principale: perfecționarea dezvoltării instituționale și a bazei materiale a băncii; dezvoltarea bazei de capital în lei și valută; diversificarea activității băncii în teritoriu; dezvoltarea de noi produse și instrumente bancare în sprijinul activității de comerț exterior; încheierea de convenții de credit-cadru cu bănci și instituții de credit din străinătate pentru creditarea pe termen mediu și lung a importurilor necesare agenților economici; perfecționarea sistemului informațional, cu privire la situația financiară a clienților din țară și străinătate; clasificarea acestora pe clase de risc și dezvoltarea colaborării Eximbank pe această linie cu instituții de prestigiu din străinătate, elaborarea de analize, studii, clasamente privind riscul de țară în vederea luării deciziilor de export, sprijinirea agenților economici cu informații care să reducă riscul de afaceri; dezvoltarea factorilor cheie de succes (stabilirea și consolidarea unor relații cu clienți de elită, aplicarea unei politici prudențiale în expunerea financiară, creșterea competitivității serviciilor); dezvoltarea bazei de reasiguratori internaționali pentru realizarea unei mai mari dispersii a riscului comercial de asigurare a exporturilor; modernizarea logisticii băncii (clădiri, echipamente, tehnică de calcul, programe); perfecționarea pregătirii personalului; dezvoltarea și aplicarea programului integrat de asistență tehnică finanțat prin programul olandez PSO, desfășurat cu sprijinul experților de la firme de consultanță specializate (Deloitte & Touche, ING Bank, NCM) pentru obiective principale ale activității băncii.

Considerăm că prin aplicarea acestor direcții principale, potrivit strategiei politicilor și programelor de activitate, Banca de Export-Import a României va asigura creșterea rolului său în sprijinirea reformei economice și a prestigiului său pe plan intern și internațional.

În prezent, Eximbank face parte dintre băncile comerciale românești cu bilanțul contabil pe anii 1992 și 1993 expertizat de către o firmă recunoscută pe plan mondial, fapt ce va permite ca în baza propriei reputații și credibilități să i se acorde linii de refinanțare externă care să asigure satisfacerea unei părți din necesitățile de restructurare economică. ■

Vasile SECĂREȘ,
vicepreședintele
Băncii de Export-Import (Eximbank)

BANCA ROMÂNĂ PENTRU DEZVOLTARE:

IMPLICARE ŞI RESPONSABILITATE ÎN REFACEREA ECONOMIEI ROMÂNEŞTI

Instituţie financiară de tradiţie, Banca Română pentru Dezvoltare funcţionează neîntrerupt, de peste 70 de ani, cunoscând diferite denumiri şi forme de organizare.

Profundele schimbări politico-economice intervenite după 1989 au determinat transformarea Băncii de Investiţii, instituţie specializată în mobilizarea resurselor şi creditarea investiţiilor statului, în Banca Română pentru Dezvoltare, instituţie bancară cu profil universal, care oferă o largă gamă de produse şi servicii bancare tuturor clienţilor, de la marea corporaţie până la cetăţeanul obişnuit.

Cu un capital social de 73 372 milioane lei, din care 20 milioane $ S.U.A., cu o reţea de peste 180 unităţi răspândite în toată ţara, Banca Română pentru Dezvoltare este una din principalele instituţii bancare ale României, menţinându-se constant în topul primelor patru bănci comerciale româneşti.

Climatul economic al actualei perioade de tranziţie a determinat abordarea unei strategii sobre şi lucide, care urmăreşte încurajarea sectorului productiv particular şi de stat, sprijinirea producţiei pentru export, consolidarea situaţiei financiare a băncii şi crearea tuturor premiselor pentru păstrarea încrederii deponenţilor.

Banca Română pentru Dezvoltare susţine şi contribuie efectiv la refacerea economică a ţării, la relansarea şi refacerea ramurilor economice esenţiale. Implicarea în această acţiune este o necesitate impusă de faptul că o bancă se poate dezvolta şi consolida numai într-un cadru economic stabil şi armonios, interferenţele şi influenţele reciproce fiind mai mult decât evidente.

Refacerea economiei este condiţionată în primul rând de extinderea şi modernizarea infrastructurii menite să asigure buna funcţionare a tuturor domeniilor de activitate. În acest sector, participarea statului ca investitor este esenţială. BRD foloseşte experienţa specialiştilor săi, ingineri şi economişti, care s-au ocupat şi înainte de anul 1989 de acest domeniu. În prezent, suntem implicaţi în analiza şi controlul cheltuirii judicioase a fondurilor de investiţii ale statului în sectoare vitale ca energia, mineritul, construcţiile de drumuri şi căi ferate, telecomunicaţiile.

CENTRALA NUCLEARO ELECTRICĂ — Cernavodă; ROMAG — Turnu Severin; ZONA PORTUARĂ LIBERĂ — Constanţa sunt numai *câteva dintre marile obiective de interes naţional în finanţarea şi creditarea cărora este implicată în mod deosebit şi Banca Română pentru Dezvoltare.*

Profesionalismul şi seriozitatea specialiştilor noştri au fost recunoscute de organisme financiare internaţionale ca Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (Washington), Banca Internaţională de Investiţii, Corporaţia Financiară Internaţională (Washington). De aceea ni s-a încredinţat, ca bancă agent, derularea unor credite obţinute de la aceste instituţii pentru proiecte privind asistenţa tehnică şi importurile critice, reabilitarea sectorului sanitar, retehnologizarea unor sectoare viabile ca exploatarea lemnului, fabricarea mobilei, industria materialelor de construcţii, industria alimentară etc.

În prezent se derulează prin intermediul BRD linii de credit acordate de Banca Europeană pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (Londra) — 130 milioane $ S.U.A. şi 142 milioane ECU pentru dezvoltarea unor sectoare vitale ale economiei, creditarea întreprinderilor private şi în curs de privatizare —, Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvol-

tare — 450 milioane $ S.U.A. alocate în domeniile energiei și sănătății —, Banca Europeană de Investiții (Luxemburg) — 90 milioane ECU destinate retehnologizării sectorului energetic.

În configurația industriei românești există așa numiții „coloși" ai industriei grele care sunt, deocamdată, producătorii unici ai anumitor repere esențiale pentru economie. Sprijinirea acestor întreprinderi prin credite pentru producție și retehnologizare a fost imperios necesară nu numai pentru asigurarea din producția internă a unor produse de primă necesitate dar și pentru rezolvarea unor probleme complexe, cu profunde implicații sociale.

Au beneficiat de sprijin din partea BRD întreprinderi ca TRACTORUL — Brașov, ROMAN — Brașov, OTELINOX — Târgoviște, SIDERCA — Călărași și alții.

Specialiștii noștri, alături de consiliile de administrație ale acestor întreprinderi, au elaborat planuri de redresare și relansare economică, pentru a se putea asigura adaptarea la exigențele economiei de piață.

Sprijinirea producției și în special a celei pentru export constituie o altă contribuție importantă a băncii noastre la refacerea economică. O economie viguroasă impune prezența activă pe piața mondială a bunurilor și serviciilor. În acest context, BRD a depus eforturi susținute pentru încurajarea agenților economici potențiali exportatori.

Pe lângă creditele în lei și valută pentru retehnologizare și realizarea producției pentru export, banca noastră s-a preocupat constant de îmbunătățirea serviciilor și în special de accelerarea decontărilor externe. Pentru accelerarea încasării producției livrate la export, Banca Română pentru Dezvoltare deține prioritatea introducerii serviciului de factoring internațional prin intermediul căruia, agentul exportator încasează rapid o bună parte din valoarea exportului pe baza documentelor de livrare a mărfii. Tot în acest domeniu, se are în vedere introducerea unor servicii de scontare a acreditivelor deschise la BRD sau la alte bănci din țară în favoarea clienților exportatori.

Introducerea unor servicii de excelență strict individualizate pe client, conectarea la rețeaua SWIFT care asigură comunicații externe interbancare rapide și sigure precum și la rețeaua de informații REUTER, lărgirea continuă a rețelei de bănci corespondente pe zone de larg interes din toate continentele sunt argumentele implicării accelerate și responsabile a BRD în relansarea economiei prin sprijinirea agenților economici exportatori.

Deși în trecut nu a constituit un sector de activitate prioritar, creditarea agriculturii și refacerea acestei ramuri vitale a economiei naționale s-a impus ca o necesitate evidentă și pentru Banca Română pentru Dezvoltare.

Prin rețeaua sa teritorială a celor peste 180 de unități, Banca Română pentru Dezvoltare este prezentă în toate așezările urbane precum și într-o serie de centre rurale mai importante, fiind la dispoziția producătorilor agricoli de stat și particulari.

Pentru susținerea și dezvoltarea sectorului privat în agricultură și industria alimentară, prin BRD se derulează un împrumut de 25 milioane $ S.U.A. acordat de către Banca Mondială. Au fost deja întocmite documentațiile după standardele internaționale pentru o serie de proiecte importante, numeroase altele fiind în diverse stadii de analiză.

Datorită necesității evidente de dotare cu tractoare și mașini agricole a producătorilor agricoli particulari, BRD s-a implicat în acordarea de credite pentru procurarea acestora cu dobândă subvenționată de către stat.

Procesul reformei politico-economice care determină translația de la economia dirijistă la economia de piață are ca obiectiv esențial realizarea privatizării unei părți importante din proprietatea de stat și promovarea inițiativei particulare și mixte.

Privatizarea se realizează prin favorizarea apariției și dezvoltării unităților economice cu capital particular, pe o parte, și, pe de altă parte, prin transferul patrimoniului statului către sectorul particular.

Sprijinirea activității agenților economici particulari constituie un obiectiv esențial al strategiei noastre. De la începuturile timide ale anului 1990, când s-au acordat primele credite unor persoane fizice autorizate și asociații familiale și până în prezent, când peste 90% din clienții noștri reprezintă agenții economici particulari și 30% din portofoliul nostru de credite reprezintă credite acordate sectorului privat, s-a parcurs un drum lung presărat cu obstacole dar și cu satisfacții.

Conștienți că cea mai bună garanție a unui credit o constituie reușita economică a clientului, specialiștii băncii au fost alături de întreprinzătorii particulari ajutându-i prin întocmirea studiilor de fezabilitate după metodologia modernă, efectuarea expertizelor și evaluărilor solicitate, a studiilor de restructurare și acordarea de consultanță.

Receptivi la solicitările clienților noștri,

(Continuare în p. 91)

TRADIŢIE ŞI POSIBILITĂŢI ALE SISTEMULUI BANCAR-COOPERATIST ÎN DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI

După încercări repetate de promovare a ideilor cooperatiste, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, ele au găsit teren fertil în domeniul creditului, nemaiputând fi stăvilite, ceea ce le-au conferit o amploare nebănuită. Au apărut, astfel cooperativele de credit, cunoscute şi sub denumirea de bănci populare sau săteşti. Statuarea cadrului juridic de înfiinţare, funcţionare şi control al băncilor populare, în 1903, a marcat un pas deosebit de însemnat în evoluţia lor viitoare.

În decursul anilor, aceste cooperative de credit-bănci populare au avut un rol economic important în societatea românească, cu precădere în mediul rural, colectând economiile populaţiei. Capitalul astfel dobândit era introdus în circuitul economic productiv, prin acordarea de credite ţărănimii, în condiţii mai avantajoase, decât ale oricăror instituţii de credit.

Chiar în condiţiile statului comunist totalitar, cooperativele de credit cooperatist, deşi aveau resurse financiare limitate şi o activitate restrictivă, au fost singurele forme organizate care au reuşit să menţină iniţiativa particulară.

Astfel, se explică faptul că după 1989, cooperaţia de consum şi de credit a fost singurul organism din România pregătit pentru economia de piaţă. De altfel, însăşi crearea Băncii de Credit Cooperatist BANKCOOP ilustrează elocvent acest fapt. Constituită la 1 noiembrie 1990 ca societate bancară pe acţiuni cu capital integral privat, ea a reuşit într-un termen foarte scurt să reînnoade legăturile antebelice în mişcarea cooperatistă. Astfel, principalii săi acţionari sunt unităţile sistemului cooperaţiei de consum şi de credit (53,7%), la care s-au alăturat alte organizaţii şi agenţi economici cu capital particular, mixt sau de stat, precum şi persoane fizice(46,3%).

Banca de Credit Cooperatist BANKCOOP, încă de la înfiinţare şi-a stabilit ca obiectiv strategic general participarea la redresarea economică a României, prin sprijinirea tot mai activă a privatizării şi a relaţiilor economiei de piaţă. În cei peste patru ani de funcţionare, banca a pus un accent deosebit pe crearea unei infrastructuri care cuprinde, municipiul Bucureşti, capitalele de judeţ şi principalele localităţi din ţară, precum şi o sucursală la Chişinău. În prezent, dispune de o reţea de 167 unităţi bancare, respectiv 42 de sucursale şi 125 de filiale.

Marea parte a clientelei s-a născut ca atare odată cu banca, în procent de 90%, ea fiind constituită din societăţi comerciale cu capital privat, intreprinderi mici şi mijlocii, precum şi din persoane fizice particulare. La ora actuală, numărul clienţilor se cifrează la peste 115 000.

Întrebările vizând profitabilitatea şi renumele dobândite în decursul celor patru ani de existenţă îşi găsesc răspunsuri concrete în succesele obţinute. Pentru activitatea desfăşurată şi serviciile prestate, BANKCOOP a fost distinsă cu patru premii internaţionale: „Trofeul şi certificatul de onoare", acordate de European Market Research Center; „Premiul internaţional pentru cel mai bun nume comercial pe 1992"; „Steaua Internaţională de diamant pentru calitate", oferită de Institutul de Marketing din Guadalajara, Mexic 1993; Premiul „Clubului liderilor comerciali" cu sediul la Madrid, pentru cel mai bun nume de firmă 1993.

În anul 1993, a realizat un profit brut de 15 034 milioane lei din care un profit net de 6 010 milioane lei. Pe baza rezultatelor obţinute, a acordat dividende acţionarilor de 50%.

Prin prerogativele întregii activităţi pro-

puse, implementate și coordonate de Consiliul de Administrație, pentru 1994, Banca de Credit Cooperatist BANKCOOP demonstrează, încă o dată, că este o bancă a reformei economice, a privatizării. Se distinge, astfel, o participare activă la dezvoltarea sectorului privat, prin sprijinirea întreprinderilor mici și mijlocii în organizarea și consolidarea lor economică, orientându-i prin credite și servicii bancare spre activități productive.

Una dintre liniile strategice ale BANKCOOP-ului rămâne, în continuare, susținerea dezvoltării economice a țării, sprijinirea reformelor economice bazate pe stimularea întreprinzătorilor, în general, a celor mici și mijlocii, în special. Spre exemplu, nu-și propune să susțină industria, fără a ține seamă de rentabilitate, ci acordă o atenție sporită domeniilor care asigură valorificarea superioară a unor resurse de care dispune țara. Mai precis, agriculturii și ramurilor ei complementare, cooperației de consum și de credite, societăților și asociațiilor private.

Banca de Credit Cooperatist BANKCOOP și-a asumat răspunderea și riscul de a demonstra cu posibilități autohtone, din plin fructificate, că poate participa la realizarea unei economii noi în România, că poate face față cu succes întregului demers național de trecere la o economie de piață, de promovare a unei largi deschideri spre lume.

În paralel, Consiliul de administrație a acționat și acționează pentru sporirea continuă a gradului de capitalizare a băncii și în direcția consolidării sale în toate compartimentele: organizatoric, administrarea creditului personal, informatizarea completă a operațiunilor, management.

Fiind în ton cu politica Băncii Naționale a României de atragere a unui volum sporit de disponibilități de la agenții economici și îndeosebi de la populație, BANKCOOP promovează o politică a dobânzilor, la depozitele la termen, extrem de atractivă. Asta cu atât mai mult, cu cât nu este un simplu distribuitor de fonduri, ci un instrument financiar care are ca sarcină atragerea de capital, ce trebuie apoi plasat cu multă prudență și eficiență, în vederea obținerii profitului scontat.

În prezent, BANKCOOP se află în faza consolidării poziției sale și pe plan extern. Pe măsura trecerii timpului, urmare a reușitelor sale complexe din țară, pe cele mai diverse planuri, tinde să se impună mai mult în domeniul relațiilor externe, să cucerească noi piețe, unde să se afirme drept o bancă sigură, ce oferă garanții certe pentru orice partener. La ora actuală, BANKCOOP desfășoară toată gama de operațiuni pe care le practică orice bancă comercială internațională. Există un număr crescând de conturi deschise în străinătate, ele fiind dispuse pe întregul glob. Astfel, avem relații cu peste 100 de bănci din Europa, America și de pe celelalte continente. În privința executării operațiunilor de plăți și încasări lucrăm cu mari bănci din Europa și S.U.A.: *Deutsche Bank, Banque Nationale de Paris, Crédit Lyonnaise, America Express, Bankers Trust Company.*

În materie de investiții, împreună cu *Assigurazioni Generale* din Italia, una dintre cele mai mari societăți de asigurări din lume, a fost realizată societatea de asigurări „GENERALA". S-au făcut investiții și într-o societate pentru aprovizionarea cu mașini agricole și unelte agricole. Împreună cu cooperația de consum vor fi asigurate depozite și magazine prin care să se valorifice mașinile și uneltele agricole, sculele și dispozitivele pentru agricultură. S-a consitituit, totodată, o societate de îmbuteliere a apei minerale „PERLA".

În general, făcând un foarte succint bilanț, pot spune că BANKCOOP a obținut rezultate economico-financiare bune în toți acești ani de la înființare. Valoarea acțiunilor a crescut de la 2 500 lei, cât era în 1990, la 30 000 lei în prezent. Totodată, BANKCOOP a cumpărat peste 90% din sediile în care se află unitățile bancare, ceea ce a contribuit la realizarea unei consolidări substanțiale a băncii.

În curând, urmează să majorăm capitalul social cu circa 9,5 miliarde lei, atrăgând în plus și capital în valută. Avem de asemenea în viziune dezvoltarea activității băncii pe toate căile, inclusiv prin preluarea de împrumuturi în valută.

Suntem membri, alături de Banca Comercială Română, de Banca Agricolă și de Banca Română pentru Dezvoltare, ai Asociației Băncilor din Europa Centrală și de Est. Intenționăm să lărgim relațiile cu băncile din această zonă, pasul fiind foarte important pentru întregul sistem bancar din România. În același timp, suntem în relații cu Serbia pentru dezvoltarea relațiilor economice.

Dovadă a rezultatelor bune obținute la toate „capitolele" de către Banca de Credit Cooperatist BANKCOOP este și primirea sa în Grupul European al Băncilor Cooperatiste, hotărâre luată recent de Comitetul Director al acestui grup, cu sediul la Bruxelles. ■

Alexandru DINULESCU,
președintele
Băncii de Credit Cooperatist
BANKCOOP

DINAMISM,

ÎNCREDERE, CALITATE

ROMÂNIA
BANC POST S.A.
societate comercială

Urmare a schimbărilor fundamentale survenite după decembrie 1989, opțiunea unanimă fiind aceea de a reveni la o economie liberă și normală cum este economia de piață, a fost necesară și s-a înfăptuit reforma bancară, implicând reluarea tradițiilor antebelice din acest domeniu și dezvoltarea în actualele condiții a unui sistem bancar flexibil și eficient. Legislația bancară românească a fost aliniată, imediat după revoluție, normelor internaționale în domeniu, reluându-se astfel firul valoroasei experiențe de profesionalism și echilibru ale societăților bancare românești din prima jumătate a acestui secol.

În amplul proces de reorganizare ce a avut loc, la 1 iulie 1991, printr-o hotărâre a Guvernului României, s-a constituit BANC POST S.A., bancă universală, comercială și de economii, având capital integral de stat. De la început, BANC POST s-a înscris organic în noua concepție privind activitatea bancară din țara noastră, aceea că banii și creditul reprezintă instrumentul de bază în procesul stabilizării și relansării economiei.

Deși s-a înființat cu un capital social subscris de numai 900 milioane lei, BANC POST a reușit, prin efort propriu, ca în cei aproape trei ani de activitate bancară desfășurată, să ajungă la un capital social de 8 miliarde lei, din care 5 milioane de dolari, echivalați la cursul existent la data capitalizării.

Adresându-se tuturor categoriilor de clienți, de la mari regii autonome cu zeci de mii de salariați, până la particularii aparținând celor mai îndepărtate comunități rurale din țară, BANC POST a acționat atât pentru extinderea sferei serviciilor și produselor sale, cât și a propriei rețele de sucursale, filiale și agenții, prin care acestea să poată fi oferite clienților. S-a dezvoltat astfel o rețea de 41 sucursale județene (inclusiv Municipiul București), 1 reprezentanță, 20 filiale și 8 agenții, urmând ca numărul acestora să ajungă până la sfârșitul anului 1995 la 150 unități. Populației, BANC POST i se adresează și prin 2 700 oficii poștale din întreaga țară, în baza unei convenții încheiate cu R.A. POȘTA ROMÂNĂ.

Cunoscând că o bancă poate fi puternică numai în măsura în care clienții săi sunt puternici, BANC POST este preocupată permanent în creșterea economică a acestora, diversificând oferta sa și sporind volumul tranzacțiilor efectuate, printr-o politică flexibilă și de maximă operativitate. Astfel, BANC POST a promovat pe piață unele produse noi, ca de exemplu:

— creditul întreprinzătorului, venind în sprijinul persoanelor fizice dornice să înființeze societăți comerciale cu răspundere limitată;

— creditul de privatizare prin metoda MEBO, sprijinind salariații asociați în vederea cumpărării de acțiuni ale societăților care se privatizează;

— confirmări de disponibil, efectuate în cazul decontărilor prin file cec cu limită de sumă, între clienți având conturi deschise la subunitățile BANC POST. În aceste cazuri, după verificarea disponibilului, plata se efectuează imediat.

Ca rezultat al acestei politici, volumul creditelor acordate în 1994, până la sfârșitul semestrului I, a crescut de 15,2 ori față de sfârșitul primului an de activitate (1992), reprezentând 97 miliarde lei. Ca structură, 57,6% din total îl reprezintă creditele acordate agenților economici cu capital privat, 34% societăților comerciale și regiilor autonome și 8,4% populației.

Menționăm că și populația se bucură de aceeași atenție în preocupările băncii, atât în ce privește păstrarea și sporirea disponibilităților ei bănești, cât și pentru acordarea de credite. Pentru această categorie de clienți, BANC POST oferă următoarele tipuri de credite:

— pe termen scurt, pentru achiziționări de bunuri casnice; pe termene cuprinse între 1 și 5 ani, garantate cu depozite în lei sau valută, la care dobânzile se acordă în mod normal; credite pe termen mediu și lung pentru construirea sau amenajarea de locuințe; credite acordate prin instrumente de economii BANC POST.

Evoluția conturilor curente și de disponibilități ale agenților economici și ale persoanelor fizice confirmă preocuparea întregului personal al băncii pentru servirea cu operativitate a clienților și constituie dovada încrederii acestora în capaci-

tatea băncii de a derula în siguranţă şi cu promptitudine operaţiunile lor. Astfel, dacă la sfârşitul anului 1993 unităţile operative ale BANC POST ofereau servicii bancare unui număr de 77 827 clienţi, din care 18 931 societăţi comerciale, la finele semestrului I 1994, numărul clienţilor a crescut la 271 280, din care societăţi comerciale 25 171. Această situaţie se reflectă în creşterea numărului de conturi deschise la un total de 406 379, la finele semestrului I 1994, din care 59 949 ale societăţilor comerciale, faţă de un total de 131 110 la sfârşitul anului 1993, din care deschise de agenţi economici 47 233.

Pentru stimularea agenţilor economici şi a populaţiei de a-şi depune spre păstrare disponibilităţile băneşti temporare, BANC POST a emis noi instrumente bancare de economisire. În acest sens, BANC POST acordă o atenţie deosebită serviciilor către populaţie, folosind următoarele instrumente de economisire:

— carnetul nominal de economii, cu dobânda la vedere;

— carnetul nominal de economii, cu dobândă la termen;

— carnetul de cecuri pentru cont curent personal;

— carnete de cecuri de economii cu sumă fixă şi dobândă;

— certificate de depozit.

Carnetele nominale de economii prezintă avantajul că atât deschiderea lor cât şi depunerile ori restituirile ulterioare se pot efectua la orice unitate teritorială a băncii, precum şi la orice oficiu poştal din ţară, inclusiv în mediul rural. Carnetul nominal de economii cu dobândă la termen se poate deschide pe 3 luni, 6 luni sau 1 an, dobânzile fiind diferenţiate în funcţie de termenul solicitat. Totodată depunerile pe aceste instrumente pot constitui garanţie pentru credite ce se acordă pe loc, în volum de până la 80% din valoarea depozitului, dobânzile cuvenite deponentului pentru depozitul ce se constituie garanţie fiindu-i în continuare plătite.

Carnetele de cecuri pentru conturi curente personale se deschid în favoarea persoanelor fizice care, alimentând permanent aceste conturi, au posibilitatea ca în limita soldurilor să dispună băncii efectuarea unor plăţi curente cum ar fi: facturile pentru servicii telefonice, electricitate, abonamente RTV, canalizare, salubritate etc.

Introducerea acestor instrumente a condus la creşterea resurselor atrase de peste 7 ori la sfârşitul anului 1993 faţă de 1992, iar la sfârşitul semestrului I 1994 volumul depozitelor a fost de 135,4 miliarde lei, înregistrând o creştere de aproximativ 2 ori faţă de sfârşitul anului trecut.

Realizările de până acum, justifică aprecierea că BANC POST a devenit, într-un termen relativ scurt, o bancă cunoscută pentru dinamismul, stabilitatea şi eficienţa sa, rezultatele financiare obţinute permiţându-i să dispună de noi resurse pe care să le pună la dispoziţia clienţilor săi.

BANC POST, ca de altfel toate celelalte bănci, îşi proiectează noi componente de strategie, menite să o facă aptă de a răspunde prompt şi eficient cerinţelor economice ale viitoarei etape pe care România o va parcurge.

Dintre acestea, pot fi enumerate: promovarea de noi servicii bancare cum sunt plăţile în sistem GIRO, efectuarea unor operaţiuni de leasing, gestiunea de portofoliu clienţi etc.; lansarea de noi produse, precum carnetele de economii în valută, cecurile de călătorie, cărţile de credit etc.; realizarea de investiţii privind extinderea gradului de automatizare în prelucrarea datelor până la nivelul celor mai mici puncte de vânzare în teritoriu (pentru aceasta s-a apelat la serviciile UNISYS, BANC POST devenind membră a Asociaţiei Utilizatorilor de UNISYS); creşterea tranzacţiilor şi extinderea serviciilor bancare pe plan internaţional, stabilirea de noi relaţii de corespondent cu bănci din străinătate şi realizarea de operaţiuni cu acestea. (Pentru sprijinirea afacerilor internaţionale ale clienţilor săi, BANC POST a încheiat acorduri de corespondenţă şi cont cu peste 60 de bănci din lume şi a aderat la sistemul SWIFT, conectarea la reţea fiind realizată la jumătatea acestui an.)

De asemenea, având în vedere specificul său, BANC POST este membră a Comisiei pentru Servicii Poştale Financiare Europene a Uniunii Poştale Universale, iar ca o reflectare a unui important sector din activitatea sa, membră a Institutului Internaţional al Băncilor de Economii. Recent, ca urmare a trecerii la liberalizarea pieţei valutare, BANC POST a aderat la sistemul de informare REUTER.

Având conştiinţa rolului determinant pe care băncile îl au de jucat în dezvoltarea economică viitoare a României, ca membră a Asociaţiei Române a Băncilor, BANC POST speră ca prin activitatea sa să aibă un rol activ în cadrul sistemului bancar naţional şi să continuie a fi un factor stimulativ în efortul clienţilor săi de a se integra şi evolua în condiţiile date de economia de piaţă. ■

Elena PETCULESCU,
preşedinta
Societăţii Comerciale BANC POST S.A.

MISR ROMANIAN BANK

MRB

Banca Egypteano-Română este singura bancă mixtă cu o țară arabă din România și din întreaga Europă de Est. Ea a luat ființă în anul 1977 la Cairo (Egipt), iar sucursala de la București a fost deschisă în anul 1987.

Banca Egypteano-Română din București a cunoscut o dezvoltare rapidă pe piața românească, derulând un volum însemnat de operațiuni, atât cu țări din zona arabă, cât și cu țări din Europa, Asia și America cu care România are relații de comerț exterior. La această dezvoltare rapidă a băncii a contribuit atât capacitatea băncii de a desfășura o bună parte din operațiunile cu țările din zona arabă, profitând de faptul că este singura bancă mixtă a țărilor din Europa de Est cu o țară arabă, cât mai ales adaptarea rapidă a băncii la transformările care au avut loc în ultimii ani pe piața românească, reușind într-un timp foarte scurt să se ocupe de majoritatea operațiunilor specifice unei bănci comerciale.

Conducerea băncii este asigurată proporțional cu participarea la capital. Astfel, Consiliul de administrație al MISR ROMANIAN BANK, Cairo este format din 8 membri, după cum urmează:

Dr. *Bahaa Eldin Helmy Ismail*, președinte din partea egipteană,

Dl. *Gabriel Cristescu*, vicepreședinte și director general din partea română,

Dl. *Samir Mahmoud Dessouky*, vicepreședinte și director general din partea egipteană:

Acestora li se adaugă un număr de 3 membri din partea acționarilor români și încă 2 membri din partea acționarilor egipteni.

Capitalul social subscris al băncii este de 50 milioane de dolari S.U.A., iar capitalul vărsat este de 25 milioane dolari S.U.A.

Acționarii băncii sunt:

— Banque Misr, Cairo — 51% din capital;

— Banca Română de Comerț Exterior S.A., București — 19% din capital;

— Banca Agricolă S.A., București — 15% din capital;

— Banca Română pentru Dezvoltare S.A., București — 15% din capital.

Numărul total al personalului MISR ROMANIAN BANK se cifrează la 180 de persoane, din care Sucursala din București are un număr de 25 de angajați: 4 egipteni și 21 români (8 cu studii superioare și 16 cu studii medii).

Din punct de vedere al personalului, menționăm că sucursala noastră se află într-o situație privilegiată, dispunând de specialiști cu o înaltă calificare, care poate face față în bune condiții tuturor problemelor și exigențelor actuale ale activității bancare.

MISR ROMANIAN BANK dispune de trei sucursale în Egipt (două la Cairo și una la Alexandria) și o sucursală la București.

Aceste sucursale sunt conduse de către un director român și unul egiptean, sucursala de la București fiind condusă de către:

— Dl. *Dumitru Lungu* — director,

— Dl. *Gamal Abdel Halim*, director adjunct.

Deși suntem o bancă mică, cel puțin din punct de vedere al personalului, putem spune cu mândrie că după decembrie 1989 câteva industrii românești importante au supraviețuit și datorită băncii noastre. Ne referim în special la industria cimentului și la o parte a industriei metalurgice. Încă din 1990 am acordat credite acestor sectoare pentru importurile de energie ce le erau necesare, pentru minereu de fier în cazul metalurgiei, pentru achiziționarea de bumbac pentru industria textilă.

În acest sens amintim că în anul 1993 volumul creditelor acordate a crescut în proporție de 278% față de anul 1992, aceasta demonstrând elocvent că sucursala noastră s-a preocupat constant de sprijinirea propriilor clienți nu numai prin serviciile prompte acordate, dar și prin sprijinirea cu credite pentru a-și putea desfășura activitatea în bune condițiuni.

În ceea ce privește costul creditelor, menționăm că în anul 1994 dobânzile la creditele acordate în dolari S.U.A. au oscilat între 6 și 8,50%, iar dobânzile percepute la creditele acordate în lei au fost în jur de 90 - 130%.

De asemenea, trebuie menționat că nivelul dobânzilor percepute la credite practicate de banca noastră s-au situat în jurul medtei și chiar sub nivelul mediei, uneori chiar la cel mai scăzut nivel, față de dobânzile practicate de celelalte bănci din sistemul bancar din România.

Trebuie subliniat însă că sucursala noastră nu acordă credite oricum, ci numai în condiții de rambursabilitate pe deplin asigurată, solicitând garanții corespunzătoare.

În ceea ce privește nivelul dobânzilor bonificate la conturile curente, precum și

pentru depozitele atrase de la clienţi, acestea s-au situat în jurul mediei dobânzilor practicate de celelalte bănci din sistem.

În ultima perioadă de timp, banca a reuşit nu numai să satisfacă total solicitările de valută, dar ordinele de cumpărare de valută sunt cu mult mai mici decât ordinele de vânzare de valută, aceasta datorându-se în cea mai mare măsură ultimelor reglementări luate de către Banca Naţională şi în principal obligativitatea băncilor de a constitui rezerve minime în lei la Banca Naţională pentru resursele în valută atrase de bănci.

O altă activitate prin care banca a reuşit să atragă un număr mare de clienţi şi să crească permanent cifra de afaceri a fost promptitudinea în efectuarea plăţilor şi a încasărilor în contul clienţilor, solicitudinea personalului în rezolvarea tuturor problemelor. În anul 1994 durata medie de efectuare a transferurilor a scăzut foarte mult, ajungând la 1-3 zile.

În general, banca noastră a reuşit să atragă un număr însemnat de clienţi datorită capacităţii sale de a se adapta foarte rapid la cerinţele transformărilor ce au avut loc în sistemul financiar-bancar românesc, diversificându-şi permanent activitatea, reuşind să satisfacă în bune condiţiuni cerinţele şi exigenţele clienţilor.

Faptul că banca noastră a fost prima bancă străină din România care a început să efectueze operaţiuni în lei, prin care a participat la fixing a avut un impact deosebit de favorabil asupra opticii cu care clienţii au privit serviciile oferite de bancă.

În general, MISR ROMANIAN BANK, Bucureşti derulează toată gama de operaţiuni bancare specifice unei bănci comerciale şi în special:

— derulează operaţiunile pe bază de acreditive, incasso, ordine de plată, cecuri etc.;

— emite şi primeşte garanţii bancare;

— plasează fonduri pe depozite şi atrage depozite de la alte bănci din ţară şi străinătate;

— efectuează operaţiuni de foreign exchange şi hedging valutar.

În anul acesta, 1994, în trimestrul IV, banca urmează să se transfere într-un imobil nou, mai spaţios, care să asigure condiţii de muncă mai bune şi posibilităţi mai mari de lărgire a activităţii, păstrând în acelaşi timp şi actualul imobil.

De asemenea, banca are în vedere şi extinderea în teritoriu prin deschiderea a noi filiale în ţară. ■

Dumitru LUNGU,
director general,
Gamal Abdel HALIM,
director general adjunct
MISR ROMANIAN BANK, Bucureşti

BANCA ROMÂNĂ PENTRU DEZVOLTARE

(Urmare din p. 85)

am introdus în premieră produse bancare noi ca linia de credit, produs care datorită metodologiei simplificate de analiză şi altor facilităţi se bucură de o largă apreciere, creditele de tip MEBO acordate salariaţilor unităţilor economice în curs de privatizare, serviciul de plată prin cărţi de plată tip VISA, creditele cu destinaţie specială acordate populaţiei etc.

În privinţa privatizării prin transfer de capital, deşi pe plan naţional s-au înregistrat în prezent doar câţiva paşi timizi, BRD şi-a făcut simţită prezenţa şi în acest sector. Am fost prima bancă comercială care s-a implicat ca agent financiar intermediar în privatizarea pilot, prin ofertă publică de acţiuni a SC URSUS SA — Cluj şi SC APULUM SA — Alba Iulia, încheiate în bune condiţii şi care au permis acumularea unei experienţe valoroase în acest domeniu.

De asemenea, am fost intermediarul financiar pentru majorarea capitalului social prin emisiune de noi acţiuni şi ofertă publică la alte numeroase societăţi comerciale.

Prin modernizarea serviciilor bancare, crearea unui sistem informatic modular şi eficient, dotările speciale pentru operaţiile de gestionare şi asigurare a securităţii numerarului, crearea unor unităţi bancare moderne, funcţionale şi accesibile clienţilor, Banca Română pentru Dezvoltare se impune ca o prezenţă distinctă şi activă între societăţile bancare, continuând să îmbine tradiţia şi specificul unei vechi şi solide citadele bancare cu exigenţele economiei moderne.

Mutaţiile profunde care vor surveni în viaţa economică a României în viitorul apropiat vor găsi ecou şi în banca noastră care este pregătită să le recepteze şi să le sprijine. Sensibilă la nou şi la imperativele vieţii economice, Banca Română pentru Dezvoltare este pregătită să-şi menţină locul de frunte între instituţiile financiare româneşti şi să sprijine refacerea şi relansarea economiei ţării noastre. ■

Marian CRIŞAN,
preşedintele
Băncii Române pentru Dezvoltare

UNELE ASPECTE ALE ACTIVITĂŢII BĂNCILOR ROMÂNEŞTI ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE LA ECONOMIA DE PIAŢĂ

ARB

Indiferent de modul în care istoricii ar aprecia evenimentele care au afectat viaţa continentului european la sfârşitul anilor '90, se poate spune că, prin amploarea schimbărilor politice şi economice în statele foste „socialiste" şi ulterior în fosta Uniune Sovietică, a avut loc o adevărată revoluţie, consecinţele acesteia pe termen lung neputând fi în prezent corect evaluate. Abolirea puterii politice a partidului unic a condus în mod inevitabil la prăbuşirea statelor totalitare, la alegeri libere, primele în aceste ţări după 50 de ani de dictatură, la instaurarea de guverne democratice, proces care va continua cu instaurarea statelor de drept. Concomitent, s-au declanşat modificări de amploare în viaţa economică, prin desfiinţarea monopolului statelor asupra proprietăţii şi repunerea în drepturi normale a proprietăţii private, favorizând apariţia de unităţi economice cu capital particular sau prin măsuri de transfer a unei părţi din patrimoniul de stat către particulari.

Atinsă mai târziu decât celelalte ţări din centrul Europei de valul schimbărilor politice şi economice, România a fost în mod dramatic zguduită de efectele combinate ale acestora, datorită chiar acestei întârzieri, precum şi datorită unor condiţii politice şi economice cu totul specifice, chiar *originale* în cadrul sistemului. Este vorba despre anchilozarea aproape totală a sistemului politic — redus practic la o dictatură — ceea ce a avut ca efect inexistenţa în aparatul politic şi de guvernare a unui curent reformist care ar fi putut facilita trecerea la un alt regim, hipercentralizarea economică, bazată pe proprietatea de stat aproape integrală asupra mijloacelor de producţie în industrie, construcţii, transporturi, bănci etc. şi peste 85% în agricultură, precum şi existenţa unui aparat birocratic uriaş în administraţie, care se va manifesta ca o frână serioasă în perioada de tranziţie. Paradoxal, un element agravant al situaţiei generale dificile în care se găsea România l-a constituit şi izolarea aproape completă politică şi economică a României pe plan internaţional, datorită, potrivit unor opinii avizate, plăţii chiar anticipate a datoriei externe: nimeni nu avea ceva de cerut, nimeni nu avea ceva de oferit României.

În aceste condiţii, tranziţia spre economia de piaţă în România a început în condiţii deosebit de nefavorabile, s-a desfăşurat lent, cu rezultate aleatorii în multe domenii, cu costuri sociale foarte ridicate, ceea ce a condus la convulsii dintre cele mai dramatice. Cu toate acestea, raportând la situaţia existentă în 1989 stadiul în care ne aflam şi fără a minimaliza minusurile — în special în domeniul privatizării marii industrii şi restructurării întreprinderilor — se poate aprecia că s-au făcut progrese semnificative. Aceste păreri ţin seama şi de absenţa, aproape desăvârşită, a unor elemente incipiente ale economiei de piaţă în economia noastră, în timp ce în unele ţări vecine avuseseră loc experimente destul de avansate — în limitele economiei *socialiste* —, care au constituit o bază de plecare mult avansată în raport cu România.

Progresele realizate, în special în domeniul macro-economic, sunt recunoscute şi prin poziţia marilor organisme financiare şi bancare internaţionale care continuă să acorde sprijin direct reformei promovate în România, precum şi prin schimbarea generală de atitudine faţă de noi a ţărilor occidentale, de la scepticism şi suspiciune a revenit la optimism temperat. Este arhicunoscut faptul că, deşi înainte de 1948 România a dispus de un sistem bancar care se apropia de nivelul

multor țări din Europa occidentală, în 1989 nu mai funcționau decât 4 bănci: Banca Națională a României, Banca Română de Comerț Exterior, Banca de Investiții și Banca Agricolă, la care se adăuga Casa de Economii și Consemnațiuni, care realiza numai operații de economisire. Toate acestea deserveau un număr de circa 25-30 000 de unități economice și administrative. Practic, rolul acestora se limita la finanțarea investițiilor din economie și producției unităților economice și la distribuirea alocațiilor bugetare unităților administrației de stat.

În condițiile abolirii monopolului de stat asupra marii proprietăți, în foarte scurt timp au apărut o multitudine de agenți economici privați de toate categoriile, care aveau nevoie de servicii bancare. Astfel, practic din mers, din băncile existente au apărut bănci noi cu capital de stat, dar mai ales privat, într-un timp scurt și chiar în lipsa unei legislații adecvate. Precizarea naturii și proveniență capitalului — de stat sau privat, român sau străin — nu trebuie să deruteze cititorul, în sensul că atât băncile cu capital de stat cât și cele cu capital privat, indiferent de originea fondurilor, își oferă serviciile atât agenților economici de stat cât și celor privați, cu precizarea că băncile private sprijină cu prioritate procesul privatizării. În general, cu diferențieri de la bancă la bancă, acestea au facilitat procesul de privatizare oferind servicii societăților private, prin credite necesare realizării producției, în special a celei de export, care asigură o sursă de venituri în devize convertibile ce poate garanta rambursarea creditelor. O altă formă de sprijinire a privatizării a fost luarea de participații ale băncilor la capitalul social al unor unități economice private sau de stat, în curs de privatizare. Exemplele sunt numeroase. Prin capitalul propriu și din surse atrase de la populație sau agenți economici și prin facilități de credit din exterior, băncile comerciale au asigurat necesitățile de creditare ale economiei naționale, înlesnind, în condiții economice dificile, funcționarea unui număr important de societăți comerciale esențiale pentru economia românească.

Un efort cu totul remarcabil s-a făcut de către toate băncile pentru informatizare, în majoritatea cazurilor prelucrarea datelor făcându-se pe calculator, s-au realizat sisteme de legături rapide cu sucursale și filiale, ceea ce în final a accelerat, chiar dacă nu pe măsura necesităților, viteza de executare a transferurilor și plăților. Majoritatea băncilor au acces la sistemele moderne de transmitere a informațiilor (REUTER, TELERATE, UNISYS) și de efectuare a operațiunilor cu străinătatea și sunt membre ale SWIFT, ceea ce a accelerat sensibil decontările externe, fără a epuiza posibilitățile în această direcție. În condițiile dispariției monopolului Băncii Române de Comerț Exterior, în prezent toate băncile au relații directe cu corespondenți din străinătate.

S-au urmărit, de asemenea, apropierea serviciilor bancare de reședința clientelei, reducând deplasările și durata circuitului documentelor de plată. Dintre băncile mari menționăm Banca Comercială Română, Bankcoop, Banca Agricolă și Bank Post, cu sucursale și filiale aproape în toate localitățile importante ale țării, Banca Română de Comerț Exterior care a deschis 5 sucursale în țară și 2 în străinătate, iar dintre băncile mijlocii Dacia Felix cu 21 de sucursale, 15 filiale în țară, 7 reprezentanțe în străinătate iar Banca Comercială „Ion Țiriac" S.A. cu 12 sucursale și 2 filiale. Băncile comerciale s-au implicat, fiecare în domeniul său, în derularea unor împrumuturi de la organisme financiare și bancare internaționale, cum ar fi Banca Mondială, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Banca Europeană pentru Investiții și altele, în domenii vitale, cum ar fi agricultura, transporturile, reabilitarea sectorului energetic, sănătate, telecomunicații, pentru sprijinirea întreprinzătorilor mici și mijlocii, programe de asistență tehnică în diferite sectoare etc.

Nu este lipsit de interes să marcăm contribuția specialiștilor din băncile comerciale la definirea și implementarea de către autoritățile abilitate a noului sistem bancar, la inițierea de legi și acte normative privind activitatea specifică de creditare, schimburi și arbitraj valutar, stabilirea cadrului de reintroducere în practica bancară curentă a unor instrumente de accelerare a decontărilor precum și de introducere de instrumente noi de plăți cum ar fi CARDURILE din plastic. Dificultăți majore în activitatea băncilor comerciale din România rezultă încă din insuficiența cadrului juridic și în special a Legii falimentului și a Bursei de Valori. Explozia numărului de personal atras în munca bancară nu a putut fi susținută, în toate cazurile, de pregătirea corespunzătoare a acestuia, cunoscută fiind aria extrem de redusă a posibilităților de recrutare.

În intenția unei mai bune organizări și coordonări a activității profesionale a luat naștere Asociația Română a Băncilor, care reunește aproape toate băncile în funcțiune și a cărei menire principală este creșterea prestigiului profesional al specialiștilor din bănci și reprezentarea corespunzătoare în relațiile cu BNR, cu

instituţiile centrale ale statului şi cu organisme similare din străinătate. De asemenea, s-a înfiinţat Institutul Bancar Român, care urmează să fie acreditat ca instituţie de învăţământ superior şi care este principala verigă prin care se va asigura calificarea şi perfecţionarea profesională a lucrătorilor din bănci, cu forţe proprii dar şi prin colaborare cu instituţii specializate şi bănci din străinătate. În ceea ce priveşte direcţiile de acţiune ale sistemului bancar în perioada imediat următoare, acesta trebuie să găsească măsurile cele mai potrivite pentru eliminarea piedicilor care mai subzistă în dezvoltarea sectorului privat, găsirea de stimulente adecvate şi asigurarea de servicii şi produse adecvate dezvoltării întreprinderilor private. Este implicită o participare activă a băncilor la crearea şi aplicarea în practică a unui cadru juridic-normativ în vederea dezvoltării pieţei de capital, înfiinţarea Bursei de Valori şi Centrului Naţional a Titlurilor de Valoare. Rămâne în continuare un deziderat ridicarea profesionalismului personalului bancar la nivelul impus de evoluţia generală a activităţii economice şi de competiţia care a început să se manifeste în sistem, iar în cadrul general al Reformei, privatizarea treptată a băncilor de stat. Faţă de mersul general al Reformei se poate aprecia că băncile au răspuns mai prompt şi, în unele cazuri, mai adecvat necesităţilor momentului, sistemul fiind mai avansat pe calea Reformei decât alte verigi ale economiei reale. ■

Constantin DUNĂ,
preşedintele
Asociaţiei Române a Băncilor

UN SECOL DE CIVILIZAŢIE BANCARĂ ROMÂNEASCĂ

ARB

Înfiinţarea Băncii Naţionale a României, în anul 1880, a constituit un eveniment istoric, având o influenţă benefică asupra formării structurilor bancare moderne în această ţară. Pe atunci afacerile băneşti se concentrau, aproape în totalitate, la câteva case de bancă de mică anvergură, care dispuneau de resurse limitate şi practicau dobânzi foarte ridicate. După ce banca centrală a început să alimenteze piaţa cu credite sub formă de scont cu o dobândă situată în decurs de 20 de ani între 4% şi 6%, cu câteva depăşiri de scurtă durată, consecinţele au început să apară în operaţiunile băneşti, fiind favorizate implicit apariţia şi dezvoltarea unor noi bănci.

La 1890 funcţionau în România numai 7 bănci, dar în decursul ultimului deceniu al secolului XIX numărul lor a sporit la 26, exact numărul la care am ajuns astăzi, la cinci ani după ieşirea din dictatură. Creşterea numărului de bănci între 1891 şi 1900 era uneori un rezultat al contopirii sau preluării de vechi case bancare cu anumită faimă, precum „Ghermani" sau „Fraţii Elias". La unele dintre băncile care s-au înfiinţat, precum Banca Generală Română (1895) participau la capital puternice societăţi bancare străine. Alte instituţii de credit, bunăoară Banca Agricolă (1894) ori Banca de Scont (1898), sau Banca Comerţului din Craiova (1894), aveau numai capital autohton şi s-au consolidat rapid, începând să participe la formarea capitalului altor bănci, al întreprinderilor industriale, al firmelor comerciale. Anii '90 ai veacului trecut marchează astfel începuturile unui sistem bancar aşezat pe coordonate organizatorice şi funcţionale similare cu acelea din cele mai avansate ţări.

Ritmul apariţiei băncilor s-a accelerat după 1900 şi în preajma intrării României în prima conflagraţie mondială funcţionau 220, în fruntea lor situându-se un grup de 9 mari societăţi bancare ce concentrau circa două treimi din totalul depunerilor.

Dar evoluţia cea mai spectaculoasă se va produce după Marea Unire, când s-a creat un adevărat concurs de împrejurări favorabile pentru comerţul de bancă. În condiţiile prielnice de proliferare a afacerilor şi acumulare rapidă de capital din anii '20 şi-au făcut apariţia în intervalul unui deceniu circa 1 000 de bănci comerciale şi o largă reţea de bănci cooperative. Tranzacţiile bancare mergeau ca niciodată, totul era într-o creştere spectaculoasă: creditele, profiturile, fondurile proprii, depunerile clientelei. Deşi dispuneau de enorme resurse proprii şi imense capitaluri atrase, băncile apelau masiv

pentru finanţarea prin rescont, la Banca Naţională a României care se dovedea generoasă, susţinând ascensiunea sistemului bancar.

Totuşi, atunci când s-au făcut resimţite efectele marii crize economice din anii '30, în faţa unor falimente şi a dificultăţilor cu care se confruntau multe societăţi bancare, autorităţile au intervenit energic pentru asanarea întregului sistem. Legea bancară adoptată în 1934 şi înfiinţarea Consiliului Superior Bancar, condus de guvernatorul BNR, au impus o disciplină bancară şi în decurs de câţiva ani acest organ cu puteri discreţionare determină aproape 600 contopiri sau lichidări de bănci.

Procesul de concentrare a sistemului bancar românesc a însemnat consolidarea sa financiară, producându-se o creştere spectaculoasă a forţei marilor bănci. Se cere amintit că grupul de vârf îl formau în anii '40 un număr de 6 societăţi: Banca Românească, Banca de Credit Român, Banca Comercială Română, Banca Italiană şi Română, Societatea Bancară Română şi Banca de Scont — cărora le revenea aproape 50% din cifra totală de afaceri bancare.

Din date statistice şi din comentarii de presă română şi străină, din evoluţiile la bursă şi din lucrări de analiză ştiinţifică, precum şi din diverse alte surse de informare se poate reconstitui peste timp imaginea comunităţii bancare din România în evoluţia sa până în anul 1947. *Adevărul istoric este că sistemul bancar se prezenta bine organizat, dispunea de mari resurse şi funcţiona potrivit celor mai ridicate standarde internaţionale. Se poate susţine că forţa sa consta în mare parte în calitatea specialiştilor formaţi în condiţii de concurenţă între bănci şi de reguli de prudenţă şi exigenţă profesională impuse de banca centrală.*

Distrugerea acestui sistem de către regimul comunist reprezintă un grav eveniment istoric, ale cărui consecinţe se resimt şi vor continua să se resimtă o perioadă de timp, în special sub aspectul dificultăţilor reconstituirii necesarului de specialişti pentru economia de piaţă, spre care revine cu mari eforturi şi tensiuni România.

Ca urmare a unor brutale măsuri ale autorităţilor comuniste, începând din 1948 în ţara noastră totul s-a concentrat la o singură instituţie — Banca de Stat — devenită centrul de creditare, de casă, de decontări, de control bănesc. Relaţiile de credit s-au transformat într-o distribuire de sume în conformitate cu prevederile de plan şi statul şi-a instituit prin organizarea evidenţei şi controlului de către unica bancă un sistem centralizat de urmărire, verificare şi dirijare a economiei naţionale, dar şi a condiţiilor de existenţă a populaţiei, cum demonstram la simpozionul de anul trecut.

O aparentă deschidere s-a produs după Conferinţa naţională a PCR din 1967, când au apărut, pe lângă Banca de Investiţii, şi alte bănci specializate — Banca pentru Agricultură şi Banca Română de Comerţ Exterior — şi a fost reorganizată Banca Naţională a României. Dar lucrurile au rămas în fond neschimbate, prin menţinerea unei monobănci pe domeniu de activitate, cu respectarea strictă a cifrelor de plan şi dirijarea strânsă de la centru.

Personalul din aparatul bancar românesc a lucrat astfel peste patru decenii numai în limitele unor structuri organizatorice staliniste şi ale reglementărilor legale restrictive, fără posibilităţi de afirmare deplină a personalităţii lor creatoare, fără câmp de acţiune pentru transformări şi inovaţii aşa cum putuse să demonstreze în perioada economiei libere iniţiative.

Cu toate împrejurările potrivnice, aparatul bancar a căutat să folosească posibilităţile ce îi fuseseră lăsate pentru a sesiza tendinţe şi fenomene manifestate în economia socialistă, în căutarea de soluţii pentru atenuarea involuţiei ineluctabile sesizată de profesioniştii avizaţi. Faptele demonstrează că dictatorul care a stăpânit ţara vreme de un sfert de secol nutrea o profundă aversiune faţă de aparatul bancar, văzându-se clar că îl nemulţumeau analizele pe baza indicatorilor monetari, întrucât scoteau la iveală multe aspecte nedorite. De asemenea, suspecta sistemul bancar ca prin mijloace specifice de acţiune, în primul rând prin credite, instituţiile bancare existente atenuau efectele unor măsuri restrictive.

Trebuie înfăptuit un act de dreptate istorică prin analiza şi relatarea obiectivă a condiţiilor în care oamenii de bancă au lucrat, au căutat să-şi facă datoria şi au ţinut să păstreze ţinuta, temeinicia şi cunoştinţele profesiei preluate de la înaintaşi.

În anii aceştia plini de încercări ai procesului de tranziţie trezesc speranţe începuturile refacerii unui sistem bancar în care Banca Naţională a României şi-a recăpătat rolul şi prerogativele firesti, iar băncile comerciale pot să aplice regulile unei activităţi vitale pentru întreaga economie.

Restituirea de către istorici a înfăptuirilor din trecut şi a tradiţiei acestei activităţi se impune pentru refacerea profesiei şi clădirea din nou a civilizaţiei bancare româneşti. ■

Radu NEGREA,
secretar general
al Asociaţiei Române a Băncilor

CONTENTS (Romanian History) **G. Uscătescu** Transylvania • **V. Brătianu** Romania after the Great Union • **D. Fotescu** 1919. Queen Mary visits Paris and London • 1989. The December Revolution Five Years after — the Bibliography • **I. Scurtu** Who was A.C. Cuza? • **D. Hincu** 1920-1938. Austrian Diplomatic Archives about Romania (II) • **R. Lobey** The Assasination of Armand Călinescu • **P. Schuster-Stein** Hermann Oberth's Centenial • **V. Cândea** The Icon — Symbol and Significances • **V. Stoica** 1939. Notes from Ankara (II) • Al. Vaida-Voevod confesses • **G. Marin** Political Prisoners at Ocnele Mari • The Joint Romanian-Hungarian Historical Comission Session • November 22-24, 1994. The Second Sympozium dedicated to the Romanian Banking Civilization • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **G. Uscătescu** La Transylvanie • **V. Brătianu** La Roumanie après la Grande Union • **D. Fotescu** 1919. La reine Maria à Paris et à Londres • 1989. La Révolution de décembre — cinq ans après. Une bibliographie • **I. Scurtu** Qui fût A.C. Cuza? • **D. Hincu** 1920-1938. La Roumanie dans les archives diplomatiques autrichiennes (II) • **R. Lobey** L'assassinat d'Armand Călinescu • **P. Schuster-Stein** Hermann Oberth — centenaire • **V. Cândea** L'icône — symbole et significations • **V. Stoica** 1939. Notes d'Ankara (II) • Al. Vaida-Voevod — Confessions • **G. Marin** Détenus politiques dans la prison d'Ocnele Mari • La session de la commission mixte d'histoire roumano-hongroise • 22-24 novembre 1994. Le deuxième symposium sur la civilisation roumaine des banques • A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Г. Ускэтеску** Трансильвания • **В. Брэтиану** Румыния после Великого Объединения • **Д. Фотеску** 1919. Королева Мария посещает Вену и Лондон • 1989. Декабрьская революция — 5 лет спустя. Библиография • **И. Скурту** Кто был А. К. Куза? • **Д. Хынку** 1920-1938. Румыния в австрийских дипломатических архивах (II) • **Р. Лобей** Покушение на Арманда Кэлинеску • **П. Шустер-Штайн** Германн Оберт — столетие • **В. Кындя** Икона — символ и смысл • **В. Стойка** 1939. Записки из Анкары (II) • Искренности Ал. Вайды-Воевода • **Г. Марин** Политические заключённые в тюрьме Окнеле Мар • Сессия румынско-венгерской совместной комиссии по истории • 22-24 ноября 1994 г. Второй симпозиум, посвящённый румынской банкирской цивилизации • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **G. Uscătescu** Transilvanien • **V. Brătianu** Rumänien nach der Grossen Vereinigung • **D. Fotescu** 1919. Königin Marias Reise nach Paris und London • 1989. Die Dezember Revolution — nach 5 Jahren. Eine Bibliographie • **I. Scurtu** Wer A.C. Cuza war? • **D. Hincu** 1920-1938. Entdeckungen in den Österreichischen diplomatischen Archiven (II) • **R. Lobey** Armand Călinescus Ermördung • **P. Schuster-Stein** Hundertjahrfeier Hermann Oberth • **V. Cândea** Die Ikonne — Sinnbild und Bedeutung • **V. Stoica** 1939. Aufzeichnungen aus Ankara (II) • Al. Vaida-Voevods Enthüllungen • **G. Marin** Politische Gefangene in Ocnele Mari • Die Sitzung der rumänisch — ungarisch gemeinsamen Komission für Geschichte • 22-24 November 1994. Der zweite Symposium über die rumänische Kultur des Bankwesens • In Bukarest, vör 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) **G. Uscătescu** Transilvania • **V. Brătianu** Rumania después de la Gran Union • **D. Fotescu** 1919. La visita de la reina Maria a Paris y Londres • 1989. La Revolución de Deciembre — hace 5 años. Una bibliografia • **I. Scurtu** Ş Quien ha sida A.C. Cuza? • **D. Hincu** 1920-1938. Descubrimientos en los archivos diplomáticos austriacos (II) • **R. Lobey** El asesinado de Armand Călinescu • **R. Schuster-Stein** Centenario Hermann Oberth • **V. Cândea** El ícono simbolo y significados • **V. Stoica** 1939. Apuntes de Ankara (II) • Al. Vaida-Voevod hace confidencias • **G. Marin** Presos politicos en la mazmora Ocnele Mari • La sesión de la Comisión mixta rumano-húngara de historia • El 22-24 de noviembre 1994. El segundo Simposio dedicado a la civilizacion rumana de los bancos • In Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — București

Comandă de stat

ISSN 0541-88IX

Lei 650

magazin istoric